

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЊ

ГОДИНА VII СВЕСКА 1

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1939

САДРЖАЈ

1. А. Белић: Стилистика и граматика	1
2. М. С. Московљевић: Писати „на машину“ или „на машини“	6
3. С. Живковић: Речи на „овина“ и њихова значења	8
4. Д. Костић: Прилог тумачењима „Горског вијенца“	13
5. М. С. Лалевић: Још из школе	16
6. К.: Још нешто о „потаји“	19
7. К.: Један необичан облик имперфекта	19
8. Д. Б. Тодоровић: Прилог објашњењу назива „кикерика“	21
9. Језичке поуке	24
10. Наша пошта	29

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар
Ђорђић, д-р Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу, Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818. а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. I

СТИЛИСТИКА И ГРАМАТИКА

О стилистици се расправља с најразличитијих страна. Сетимо се старијих и новијих дела Карла Фослера (на пр. *Gesammelte Aufsätze zur Sprachphilosophie*, München, 1923; *Geist und Kultur in der Sprache*, Heidelberg, 1925 и сл.; затим различних чланака његова часописа *Jahrbuch für Philologie*), многобројних чланака и расправа познатог некадашњег професора у Марбургу и следбеника Шухартова Л. Шпицера (од којих су многи излазили у издањима Фослеровим, затим и у засебним делима као *Die Wortbildung als stilistisches Mittel exemplifiziert am Rabelais*, 1910, *Aufsätze zur romanischen Syntax und Stilistik*, 1918 и др.), талијанског естетичара Б. Кроче и целе његове школе, швајцарског проф. Ш. Балија (Bally), који је покушао да примени лингвистичке теорије Сосирове на стилистику, и његових ученика, у новије време руског професора Виктора Виноградова, који се знатно истакао својим делима о уметничкој прози, Пољака З. Лемпицког и многих других.

У овоме чланку ја бих хтео да упознам читаоце са мислима о односу граматике и стилистике Јона Риса (John Ries). Рис се истакао делима из германске филологије, а сем њих, крајем прошлог века, једном студијом, врло лако и борбено написаном, о томе: шта је синтакса (I издање 1894, II-го 1927). Рис је постигао њоме редак успех: целокупна немачка лингвистика, а за њом и остала европска, на челу са Карлом Бругманом, наравно, и са изузетком извесних претставника својих, развијала је синтаксу, уколико се питање тицало основног предмета њена, у правцу разлагања Рисових. Сем тога, Рис је израдио још два дјела из опште синтаксе (о групама у реченици, и о томе — шта је реченица) и свугде је показао несумњиву трезвеност и способност да лако улази у синтаксичка питања. У тим делима својим, управо у првом од њих, он је и посветио пажњу односу стилистике према гра-

матици. Како је Рисово разлагање и врло прегледно и врло елементарно, мислим да ће оно најбоље послужити као увод у различна учења о стилистици.

Иако је и граматички као и стилистички језик уметничких творевина предмет испитивања, несумњиво је, по Ј. Рису, да сваки од претставника тих дисциплина са другим мислима-водиљама, са другим гледиштем прилази таквим делима и има сасвим други начин обраде своје грађе.

Научна стилистика, вели Рис, може се бавити објективном или субјективном страном стила. У првом случају она испитује стил уколико се он тиче садржине и намене или циља неког дела, а у другом — уколико се стил налази у зависности од индивидуалних пишчевих особина. Да се зауставимо прво на објективној стилистици и њену односу према граматички у схватању Рисову.

Оцигледно је, вели Рис, да објективна стилистика подвргава језик каквог дела или каквог народа оцени његове естетске вредности. Тиме се она удаљава од граматике и иде заједно са реториком, метриком и поетиком, образујући са њима део целокупне науке о уметности. Али иако се једном страном својом објективна стилистика удаљује од граматике, она има, у ствари, исту грађу као и граматика. Она, управо, и црпи своју грађу из одељака граматичких о речима уопште, њиховим значењима и о синтакси. Јер и стилска страна речи улази у природу речи, њихових облика и њихових везивања у реченици. Граматика, испитујући природу речи у потпуности, мора познавати и ту страну њихову. Стилистика узима од граматике оно што је њој, стилистици потребно, што одговара њеним посебним циљевима и гледиштима, онеме у чему је стилска вредност и стилски значај језичке грађе, и све то износи у целини. „Да ли се на пр. каква реч, који обрт, положај речи у реченици, каква конструкција често или ретко употребљавају, да ли што чини правило или је изузетак, да ли припада општој употреби или не, да ли је што безбојно или покрајинско, народски речено или речено у поверљивом тону, отмено, са пуно поезије или украса итд. — све то чини подједнако предмет и граматике и стилистике. Али граматика испитује све то само због тога што то чини део значења речи; стилистика међутим износи како се слаже садржина дела са изабраним

језичким средствима, како стоје различне врсте и намене дела према различно обојеној језичкој грађи и њеним различним облицима. Граматика испитује и описује значења у свима њиховим преливима; стилистика пак испитује захтеве које различна намена језичког приказивања ставља њиховим могућим облицима и суди, да ли је у појединостима избор добро учињен, да ли је употреба чега тачна или није, да ли је у стилу или није¹⁾.

Много више места и разлагања посвећује Рис субјективној стилистици. Ту Рис под извесним углом посматрања не налази никакве разлике између граматичког описа једног дела и стилистичког; јер када се одбије прво све оно што иде у објективну стилистику, онда се испитивање појединачног стила каквог писца или каквог дела своди на разлике у њихову језику према ономе што је обично и што други употребљавају. Из овога се види, колико је потребно у тим случајевима имати одређена мерила при упоредном испитивању даног писца, групе писаца или књижевне епохе према другим писцима и језику других група писаца или других епоха. Зато када говоримо о језику Вулфиле, преводиоца црквених књига код Гота с краја IV в., ми не можемо говорити о стилу тога бискупа, већ о особинама готског језика, пошто немамо напредних дела са којима би их ваљало поредити. Тако исто однос субјективне стилистике и граматике види се најбоље када се дају у овом правцу особине једног народа. У чему је његов, народни стил? „У оскудици или богатству речника или једног дела његова; у избегавању конкретног или апстрактног, именичког или глаголског исказивања мисли; у претпостављању активне конструкције пасивној, слободнијег — неслободнијем, аналитичног — синтетичном реду речи, паратаксичке — хипотаксичкој реченичној вези, краткоће и сажетости реченичне — богато развијеним, уметнички испреплетаним периодима итд. Шта би од тога смела граматичка обрада занемарити, шта би од тога смело недостајати у потпуној граматичкој?“²⁾.

1) Све то — Was ist Syntax, II изд., 1927, 127—128.

2) Оп. cit. 130—131.

Рис развија врло исцрпно своје погледе у овом правцу; али све иде на то да покаже све оно што би, у језичком смислу, морала садржавати субјективна стилистика каквог писца, мора садржавати и исцрпна граматика каквог језика. Па ипак када се на једном месту изнесу особине једног писца, што би могло бити и у уводном или завршном делу каквог граматичког дела, — то је увек корисно.

Докле се теориски говори о субјективној стилистици и граматици — све је просто и јасно; али када се пређе на сама дела, онда већ није тако. Испитивач субјективне стилистике једног дела или писца има права да им замери када у језику греше; али „он прелази њене границе, чим се одлучи сам да расправи: да ли се какав језички појав може назвати правилним или неправилним. То припада једино граматици; стилистика мора и треба да сматра да су за њу већ унапред обавезни резултати до којих је граматика дошла“.

Рис признаје да има случајева кад граматика једног језика има недостатака и празнина, када не обухвата све што би требало. И у тим случајевима, ако се деси да испитивачи субјективне стилистике пређу на граматичко земљиште, они то треба нарочито да обележе, да би се одвојило граматичко проучавање од стилистичког; али уопште он им препоручује да се тога клоне. „Добро практично познавање једног језика може при стилским испитивањима донекле попунити недостатке потпуног граматичког градива, али, у ствари, у мањој мери него што се то обично мисли. Чак и у случају када ко влада тако језиком као што се може владати матерњим језиком, за препоруку је највећа обазривост у доношењу закључака, ако се деси да научно испитивање језика има празнина и да граматика не може да пружи поуздано обавештење“¹⁾.

Најзад, Рис одређује још однос субјективне стилистике према објективној. Она претпоставља резултате објективне стилистике као унапред дате и њима се користи. Ако се субјективна стилистика тиче дела неког анакреонског песника, писца баладе, говорника или историка, она мора познавати особине тих књижевних врста и њихове захтеве. На тој се основици тек може одредити оно што је индивидуално код дотичног писца

¹⁾ Op. cit. 133.

у том правцу. Пошто се у испитивањима субјективне стилистике морају испитивачи бавити и разлагањима о естетском оцењивању дела у овом правцу, то често субјективна стилистика прелази у објективну, само са тим ограничењем што се њена разлагања тичу једног дела.

И тако, гледиште Рисово врло је јасно и прецизно. Иако стилистика има свој начин гледања, свој циљ у испитивању уметничких дела и свој начин обраде своје грађе, она, у ствари, обрађује исти предмет који и граматика, наравно, она потпуна граматика коју Рис идеално замишља: у којој не може и не сме бити изостављена ниједна особина која улази у природу једног језика.

Субјективна стилистика његова не би имала самосталности ни према граматички ни према објективној стилистички, јер уколико се њено излагање тиче језичких особина, утолико оно улази у граматичку (наравно, у различне делове њене), а уколико се тиче вредности, значаја и утиска изнесене грађе, утолико улази у објективну стилистику, пошто се не може замислити да је с те стране нешто могло бити у објективној стилистички занемарено. Али уколико једно уметничко дело, рад једног књижевника, једне групе књижевника или епохе показују индивидуалне црте према другим посебним или групним књижевним појавима или делима, и са стилистичког и граматичког гледишта, утолико оне улазе као целина у излагање субјективне стилистичке. Међутим уколико један испитивач буде у делу субјективне стилистичке расправљао о вредности, врсти, утиску стилских елемената у њему, он се јавља у улози претставника објективне стилистичке; а ако буде расправљао о правилности или неправилности каквог израза или какве речи уопште, он се јавља у улози граматичара. У тим случајевима он мора водити рачуна, то се по себи разуме, о свему ономе што чини садржину објективне стилистичке и научне граматичке једног језика и бити у стању о њима самостално расправљати као прави претставник тих дисциплина.

А. Б.

ПИСАТИ „НА МАШИНУ“ ИЛИ „НА МАШИНИ“?

Поводом одговора „Политике“, у броју од 19 марта, некој чиновници да је правилно рећи „пише на машини“, а не „пише на машину“, као што она мисли, добили смо писмо од г-ђе Ј. В. Ч., која мисли да уредник рубрике „Да ли знате свој језик“ није дао правилан одговор, што она овако образлажава:

„Он (тј. уредник) одговара: Каже се „радити на разбоју“, па према томе и „писати на машини“. Мислим да нико није дао убедљив пример. Аналогно његовом примеру, пошто се каже: „писати пером“, „шити, вести руком, машином“, морало би се рећи: „ткати разбојем“, „вести ђерђефом“. Међутим, народ неће никад тако рећи. Рећи ће: „шити руком, на руке, на машину“, па према томе и „писати руком“, „на машину“.

Има нека тананост коју народ осећа између справе која активно учествује при раду, која служи као оруђе којим се рад изводи и оне која је пасивна, на којој се рад изводи. Перо, игла, машина за шав, машина за писање су оруђа којима се ради, а ђерђеф, разбој су *справе на којима се ради*.

Изложивши овако своје мишљење, г-ђа Ч. тражи стручан одговор о овој ствари, и ми га у овом чланку дајемо.

Добро вели г-ђа Ч. да овде има нека „финеса“, али је она није правилно осетила, па је, као и она чиновница у „Политици“, помешала синтаксички различне ствари. Чиновница вели да је неправилно рећи „писати на машини“, јер би то значило попети се на машину па писати, а г-ђа Ч. према изразу „шити на руке“ мисли да треба рећи и „писати на машину“, тј. да именица стоји у 4 пад. (акузативу). Она исправно двоји оруђа којима се рад изводи од справа на којима се ради, али она сама противречи своме мишљењу, јер каже: справа „на којој се ради“, тј. и она употребљава 7 пад. (локатив). Јер кад сама каже: „на којој се ради“, зашто да је неправилно „на машини се пише“?

Погрешно је упоређивати изразе „писати *пером*“, „шити на руке“ са изразима: „ткати на разбоју“ и „писати (или куцати) на машини“, јер су то различне синтаксичке појаве. У изразу „писати пером“ реч „перо“ означаје *оруже* и стоји у инструменталу, чија је главна функција да показује оруђе радње. Али треба истаћи да су права оруђа ствари које се

руком држе или управљају при раду. Стога се може рећи: писати пером, сећи ножем, орати плугом, тући штапом, а не може се рећи: ткати разбојем, вести машином или ђерђефом, куцати машином, јер се ти послови не врше тако да се ове справе држе у рукама па се њима ради. Ово су справе на којима се *руком* врши посао, због чега именице које их казују стоје у локативу: ткати *на разбоју*, вести *на ђерђефу*, писати *на машини*. Није потребно ради тих послова пети се на те справе, јер је довољно да се руке које врше посао налазе на њима.

А шта ћемо за израз „шити *на руке*“?, упитаће можда поштоване госпође. Е, то је нешто сасвим друго. Предлог *на* с акузативом показује у нашем језику *начин* глаголске радње, а у даљем развиту и *каквоћу*. Израз „шити *на руке*“ добија се на питање *како*, а не на питање *где*, *на чему* или *чим*. За потврду овога значења ево неколико примера:

Рани мајка два нејака сина *на ђреслицу* и *десницу руку*. Оставимо на страну преслицу, јер је јасно да се деца не могу хранити ни *ђреслицом* ни *на ђреслицу*, па узмимо само реч *десници*: мајка може хранити сина *десницом*, а може и *на десници*, тј. држећи га на десници. Али овај стих народне песме не значи то ни једно ни друго, већ хоће да каже да је мајка сина отхранила *ђредући за другога*. Слично значе и ови стихови и изрази: Но кошуља *на ђрсте* плетена. Преле свилу *на злайтно* вретено. Па се крило *на чекрк* окреће. Сејати *на густо сишо*. Мерити *на каншар*. Добити *на сабљу*. Продавати *на мешар*. Грдити *на сва усша*. Освојити *на јуриш*. Викати *на сав глас*. Узети *на брзину*. Продати *на добош*. Давати *на вересију*. Веровати *на реч*. Кућа *на свод*, *на ђродају*. Овамо спадају и састављени прилози за начин, као: *намало*, *накриво*, *набрзо*, *насамо* и др. код којих је изостављен акузатив именице.

Према свему досад реченом, само је исправно: писати *на машини*. Истина је да вез може бити „на ђерђеф“ па и шав „на машину“, за разлику од веза и шва „на руке“, јер се мисли на разне врсте веза и шва, а не на оруђе или справу. Можда би се могло, аналогно томе, рећи и „писање *на машину*“, кад се мисли на врсту писања, али се такво разликовање писања не врши, тј. нема писања „на перо“ или „на

оловку“. А не може се рећи „писати машином“, јер писаћа машина није ствар која се може држати међу прстима. Тако исто каже се: свирати на виолини, клавиру, цитри, а не на виолину, клавиру, цитру. Акузатив се употребљава уз глаг. свирати само после предлога у, кад се говори о дувачким инструментима: свирати у фрулу, флауту, јер ту свирати значи: дувати у нешто.

М. С. Московљевић

РЕЧИ НА „ОВИНА“ И ЊИХОВА ЗНАЧЕЊА

А

Наставак *овина* је постао контаминацијом, и то 1) од придевског *-ов* и именичког *-ина* или 2) од глаголског *-ова* и именичког *-ина*. Први случај је чешћи и вероватно старији.

I *Придеви* на *-ов* којима се додаје наставак *ина* постају од именица мушког рода које значе 1) живо биће, и то:

а) *лица*: дед: дедов-дедовина, отац: очев-очевина, бан: банов-бановина, цар: царев-царевина, херцег: херцегов-Херцеговина, кнез: кнежев-кнежевина, краљ: краљев-краљевина. Ти су придеви на *-ов* *посесивни*, тј. значе оно што припада деду, оцу, бану итд. А кад је на такве придеве дошао наставак *ина*, онда именице на *-овина* значе земљу или имање које припада ономе који је основном именицом означен, које је од њега наслеђено; тако *дедовина*, *очевина* значе имање које је припадало деду и оцу, које је наслеђено од деда и оца. То су испрва значиле и остале речи: *бановина*, *царевина*, *Херцеговина*, *кнежевина*, *краљевина*; оне су значиле земљу, покрајину, која припада бану, цару итд. Оне су испрва стварно значиле припадање, посесију, јер по ранијем схватању земља је заиста припадала владару, била његово власништво, и његови потомци су је наслеђивали, као што унуци наслеђују дедовину, а синови очевину. Касније, променом таквог стања и схватања, мења се и њихово значење; оне значе земљу, покрајину којом влада, управља бан, цар итд.

Овамо иду и именице *Писаровина* = место (село) које је припадало писару, којим је управљао писар, и *домовина* =

отаџбина, patria. За њу вели Броз-Ивековићев Рјечник (стр. 224): 1) „кућа, дом, и имање што припада дому, стока и поље“, 2) „жени мужеви домаћи“ и 3) „види отачанство, отачаство, отаџбина“. Основна именица *дом* не значи — ни у једном од та три значења — кућу, зграду, него значи чељад једног дома, домаће, фамилију; дакле је ту по среди метонимија. Затим, док су у споменутиим именицама основне именице апелатива (дед, бан итд.), овде је основна именица збирна. Најзад, значење у трећем случају је проширено: домовина = земља, покрајина која припада заједничком, опћем дому, тј. народу. Реч *поповина*, иако је по своме саставу једнака горњим речима, не иде овамо, јер не значи — како бисмо очекивали — имање које припада попу, него доходак попов (в. ниже).

б) Или основна именица значи *животињу* мушког рода, па именице на *-овина* значе *месо* или (ређе) *кожу* животиње која је основном именицом означена. Тако *јањчевина*, *јарчевина*, *овновина*, *прашчевина*, *прчевина*, *сомовина*, *зечевина*, значе месо јањца, јарца, овна, прасца, прча (ушкопљеног овна или јарца), сома, зеца; а *дабровина*, *куновина*, *рисовина*, *самуровина* значе кожу (крзно) дабра, куне (жен. род!), риса, самура. — *Мишевина* отступа значењем својим, јер значи „мишји измет“, а не кожу мишју.

2) Именице на *-ина* граде се и од *градивних* (материјалних) придева, тј. од оних који значе од чега је што, од каквог материјала. Ти придеви постају од именица мушког и женског рода које значе дрво, биљку. Наставак придевски је увек *ов* (без прегласа иза палатала, осим у два-три случаја), била основа мушког или — што је значајније — женског рода: бор: боров, буква: буков (а не буквин). Кад на такве придеве дође наставак *ина*, онда добивамо именице које значе *дрво*, стабљику, сламу оне биљке која је основном именицом означена. Основне су именице мушкога рода: *бобовина* (бобова слама), *боровина* (борово дрво), *церовина*, *цедровина*, *чамовина*, *дреновина*, *дубовина*, *дудовина*, *глоговина*, *грабовина*, *ебановина*, *грахоровина*, *хмељевина* (!), *храсићовина*, *јасеновина*, *јаворовина*, *кленовина*, *кленовина*, *кукурузовина*, *ловоровина*, *луковина* („кад се скину главнице с вијенца, па оно што остане“), *срчевина* (!), *шашовина* (= кукурузна слама), *шифраговина*. Основне именице

су женскога рода: *буковина*, *ивовина*, *јабуковина*, *јасиковина*, *јеловина*, *клокочиковина*, *лесковина*, *лишовина*, *смрчевина* (!), *смрековина*, *шисовина*, *шојоловина*, *шрешњовина*, *вишњовина*.

б) Неколико таквих именица значе саму *биљку*: *граховина* (нека трава), *јагорчевина* (!), *курковина* или *куруковина* (*evonypus*, *Spindelbaum*), *маховина*, *маковина* (?), *пасјаковина* (*Kreuzbeere*). — У *слашковици* (трава) основа је придев *сладак*.

в) Овакве именице имају и колективно значење: *буковина*, *грабовина* итд. значе и *дрвеће*, шуму *букову*, *грабову* итд. — У речи *Буковина* је метонимија значења: то је земља са пуно *букава*, *букових шума*.

з) У речима *слашковина* (попонац, нека трава) и *сувовина* (суво грање) основне су речи примарни придеви, и то *квалитативни*, тј. значе какво је што. Наставак *овина* код тих двају придева ствара именице које значе биљку односно материјал који има оно својство што је означено основним придевом: *слашковина* = (ваљда) трава која је слатка, *сувовина* = грање које је суво. Са самим *-ина* додатим основним квалитативним придевима, а са сличним значењем, имамо речи: *гоштовина* = новац који лежи готов, приправан; *сировина* (нема је код Броз-Ивековића!) = роба која је сирова, неизрађена; *јаловина* (колект.) = младе јалове домаће животиње.

4) Још је једна група речи на *-овина* с новим значењем; њихове основне именице значе нешто *неживо*, а изведенице од њих значе *илашћу*, *доходак*, *шшећу* која се даје у име онога што је основном именицом означено. То су: *бировина* = што се даје свештенику у име бира, *даровина* = „новац што млада о свадби скупи од даривања“ (зато би та реч могла бити и од глагола *дароваши*), *жировина* = плата за жир што га свиње поједу. *Пойовина* = попов додаток, плата попова (можда и од глагола *појоваши*) има у основи именицу која значи живо биће, лице, а значење јој је друкчије него у осталих таквих именица. — Новије су, градске, (нема их у Броз-Ивековићеву Рјечнику!) речи начињене аналогно горњима, само што је основна именица женског рода у: *пијацовина* = такса за употребу пијаце (тржнице) и *шарацовина* = штета за употребу тараца одн. порез за грађење оштећеног тараца. — *Мировина*, која се у западним крајевима употребљава место *пензија*, отступа својим значењем од спо-

менутих речи, јер пензија није плата у име мировања, за мировање, него *за време* мировања (нерада), а то не значе остале речи. Уколико је она од глагола *мироваџи*, опет не значи оно што и остале речи од глаголске основе (види ниже!), а онда јој је наставак само *ина*.

Отступања од наведених група имамо у неколико речи: *медовина* = пиће с медом, од меда, *Врховине* (та је реч ваљда према *врховиџа* гора = гора која има пуно врхова) = крај, место горовито које има пуно врхова (испор. *Буковина* = земља са пуно букове шуме); и провинцијализми и термини технички: *цакловина* = горњи слој зуба, глеђ (јер се сја као цакло = стакло); *стакловина* = збир стаклених предмета, хрпа стакла; *џојовина* = маса за ливење топова.

5) Првобитно аугментативи, али их данас као такве не осећамо, јесу речи: *гаревина* (у Рјечнику: = аугментатив? од гар; али би могла бити и збирна, као *џаљевина*), *југовина* (према југ), *осовина* (према ос, оси или оса); вероватно и *џоловина* (према пољ).

II Велика већина именица на *-овина* има, видели смо, у основи именице. Али има их и таквих којима је основна реч глагол, које су изведене од глаголске основе на *-ова* (*-ева*); на пр. према ковати: *ковина*, куповати: *куповина*, које значе продукт или резултат радње [или према хладовати: *хладовина*, трговати: *џрговина*, које значе место где се врши глаголска радња], имамо групу речи на *-овина* на глаголској основи које значе продукт одн. резултат радње: бранити: *брањевина*, градити: *грађевина*, грушати се: *грушевина*, имати: *имовина*, крчити: *крчевина*, палити: *џаљевина*, пилити: *џиловина* (у Рјечнику: *пилотина*), рушити: *рушевина*, тећи: *џековина* и *џечевина*; и још новије, градске (којих нема у Б.-Ив. Рјечнику): *џрерађевина* од прерадити, *уџеђевина* од уштедети. — *Кошевина* (од косити) удаљује се својим значењем од ове групе речи, јер не значи покошену траву (дакле резултат, продукт кошења), него значи „ливада скоро покошена“ (дакле место радње, као *хладовина*, *џрговина*). *Прошевина* (од просити) значи *саму* радњу, а не резултат радње.

Б

По значењу речи на *-овина* су све *конкретне* именице, тј. значе нешто стварно, материјално. Оне су конкретне и кад постају од придева градивних (храстовина), посесивних (дабровина, бановина, очевина), квалитативних (сувовина, слатковина) — и кад постају од глагола (имовина, тековина); конкретне су и кад основна именица значи живо и органско (дедовина, бановина, овновина, буковина) — и кад основна именица значи неживо (бировина, југовина, медовина). Оне значе: 1) *земљу*, имање или територију (дедовина, бановина); 2) *месо* или *кожу* (овновина, дабровина); 3) *дрво* биљке (храстовина), *биљку* (граховина) или *шуму* (буковина); 4) *илашћу*, таксу, глобу (бировина, жировина); 5) *продукт* или *резултат* радње (грађевина, крчевина).

Укратко: речи на *-овина* значе материјал неки (земљу, имање, новац, дрво, месо) који припада ономе што је основном именицом означено или значе конкретни резултат радње која је основним глаголом означена. Разумљиво је што су те речи конкретног значења кад су постале на подручју господарског живота (врсте меса и коже, дрвета и грађе), имовинско-правног живота (дедовина, бановина, имовина, бировина) и трговачко-банковног живота (трговина, готовина и др.). Разумљиво је и то да неологизми с тим наставком настају, кад настају, баш на подручју индустриско-банковном. Такви су не само: *цакловина* и *шћовина* него и *ћрерађевина* и *сировина*; не само *гоштовина* него и *ушћеђевина*.

Отступања од постављених правила, била она структурне или семантичке природе, јесу локализми или технички изрази. То значи, они се говоре само на извесном подручју наше језичке територије (домовина, сировина, стакловина) или само у извесном сталежу и струци (цакловина, топовина). Опћом употребом постају оне и књижевним речима, као што су већ *домовина*, *сировина*.

Загреб

Др Срећен Живковић

ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊИМА ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА

Уз познате стихове што их војвода Батрић каже у Горском вијенцу (ст. 2380—2386):

Да причамо снове при кретању!
 Ја сам снιο што нијесам нигда
 (*Мило ми је за моје оружје*):
 Ноћас на сан Обилић пролеће
 Преко равна поља цетињскога
 На бијела хата ка на вилу —
 Ох, диван ли, Боже драги, бјеше!

у првим издањима проф. Решетара није ни било нарочита тумачења за истакнути стих у загради. Најпростије и заиста најприродније тумачење јесте: да се војвода Батрић, схватајући појаву Обилића у сну његову као претсказање да ће скоро учествовати у борби с Турцима (у истрази), радује због свога оружја које ће у тој борби запослити а нарочито заједнели ханџар напојити крвљу турском.

У неколиким издањима познијим давао је проф. Решетар ово тумачење: Војвода Батрић хоће оним што је у загради да каже *колико* му је мило што му се у сну јавио Обилић као претсказивање скорашње борбе с Турцима, па ту *меру* своје радости изражава за сваког Црногорца највећом вредношћу — оружјем. Тај би му сан, дакле, био *за* толико мио *за* колико му је мило оружје, а то значи милији него ишта друго.

На такво тумачење навео сам проф. Решетара ја — напоменом једном у приказу његових коментара. У тој сам се напомени позвао на други спев Његошев, на Лажног цара Шћепана Малога, нашавши онаквом тумачењу потврде у групи стихова којима се владика Сава обраћа Црногорцима и хоће да им каже *колико* му је неправо што су се скупили око лажног цара. То су стихови 131 до 136, који гласе:

Ал' ме добро чујте и вјерујте:
Рад бих био *за што* стјећ' не могу,
 За оваца мојих *шри* хиљаде,
 За мојијех *сйошину* волова —
 Да вас данас на сакупу није,
 Јер се бојим бруке и грдила.

И ту бисмо, уз исти изражај осећања („рад сам“, „мило ми је“), имали на исти начин изражену *меру* тога осећања употребом предлога *за* с четвртим падежом именице која казује *јединицу* вредности (овце, волови — раније: оружје), употребљену за меру. Владика Сава је заиста био пре свега познат по *богајству* свом, мање по херојству (као владика Данило пре њега) или по светаштву и мудрости (као владика Петар Први после њега). Стога јачину свога осећања неугодности *мери* оним што *највише* цени, својим богатством. А како му се и то што већ има чини недовољно за меру те јачине осећања свога, мери га још већим богатством, оним „што стјећ’ не могу“.

У последњим издањима Горскога вијенца проф. Решетар је одбацио ово тумачење за парентезу у Батрићеву говору, и остао при првом. Свакако с обзиром на то што се предлог *за* с акузативом употребљава у значењу *мере* (колико, за колико), али нарочито за *меру времена*. Примери, које Вук у Рјечнику наводи под 10) а више још Броз-Ивековић под 3), као: Тако стаде *за годину* дана; *за тили час*; *за ово време*; мало било *за дуго* не било; море, дико, гди си *за толико*, и др. заиста казују само меру времена. А за наведени потврдни пример из Лажног цара Шћепана Малог нашао је друго простије тумачење, у коме предлог *за* с акузативом има познато значење *узрока* [за што, за то, за љубав; у Вука под 3) у Броз.-Ивек. под 2)], много обичније. По томе тумачењу, владика Сава „би био рад“ да Црногораца „данас на сакупу није“, јер се, како и сам каже, „боји бруке и грдила“, тј. *због* својих оваца и волова, да му од њих Црногорци нешто не покољу, као што се и убојао. Јер, по даљем прозном тексту између стихова 423 и 433 у „Шћепану“, Шћепан наговори Црногорце да „накажу и прожену црну капу“ (владику и др.), и ови брже боље потрче, *узму владици Сави седамдесет воловах и подијели их народ*“. А боји се нарочито *због* тога „*зашто* (зна да их више) стјећ’ не може“. Заиста, може и тако. А чини се и простије.

Ипак, и без обзира на овај и по себи непоуздан пример из „Шћепана“, те и „онеспособљен“ за сведока, налазим да се за наведену Батрићеву парентезу у Г. Вијенцу може задржати тумачење са значењем *мере* „за колико“ је њему мио сан о Обилићу. Ево зашто. У Рјечнику Вукову налазимо код *за*

и ово: „7) (mit acc.) не казуј никоме за главу, не смије он то учинити за живот, im keinen Preis, pullo modo?“ — са значењем, како бисмо рекли, *мере* (цене) опасности. У Рјечнику Броз-Ивековићеву опет код за налазимо: „4) *показује замјењивање и једначење* . . . (примери из Вука) . . . па даље: Биће мишја рупа за дукат (кад дође невоља). Посл. 14. *За колико сам купио (лаж), за толико* и продао. Точи вино за *гоштво* 319. Тебе не бих ја узела за *сву твоју краљевину*. Нпј. 1,343. Ја сам за *велику цијену* име овога грађанства добио. Дјел. ап. 22,28“. Кад се ови примери пореде с другим овде изосталим под истим бројем, осећа се у њима поред значења „замјењивања и једначења“ и значење — рецимо друкчије — *мере* одн. *цене*; тј. (за) *колико* стаје мишја рупа, продаја лажи, точење вина, узимање недрагог, стицање грађанства. Поред два примера Вукова и Броз-Ивековићево узимање недрагог казује директније меру (цену) *осећања* (страха, одвратности), онако као она парентеза Батрићева осећање радости.

Али, заиста, не бих ни потрзао сада понова питање о значењу тога стиха из Г. Вијенца, да не нађох недавно у М. Павићевића „Црногорцима“ у књизи XIX на стр. 158 овај пример из црногорског говора, у коме је и Батрићев, и у истом синтаксичком склопу као и његов стих: „*мило ми је за моје оружје*“. Павићевић је анегдоту у којој је тај пример назвао „Милије јој је од двије плете“, а у њој се прича о Милошу Драшковићу Морачанану који је убио злогласног Броћа Руговца, па кријући се од потере тек после месец дана дошао кући, где су мислили да је погинуо. „Жена из сусјетства јој муштулук. Снаха, изненађена овим гласом, одговори: — *Милије ми је него за двије њлеше*, што је жив ђевер Милош!“

Налазим да овај пример има више доказне вредности од оног из „Шћепана Малог“.

*

Нешић о Његошеву „врагу су два мача“.

Кад смо већ у коментарима Гор. вијенца, да поменемо како је проф. М. Будимир у последњој књ. XVIII 1,2 Прилога за јез. књ. и др. за „врага су два мача“ добро упутио на

исламски двокраки мач „зулфикар“ (стр. 147—8), јер се то потврђује и снимком грба „Турције“ у познатој (г. 1741) Стематографији Хр. Жефаровића (одн. П. Витезовића). Том се књигом вероватно и Његош користио за свој опис „врагових“ инсигнија. О томе има белешка у Јужнослов. филологу, књ. VI, стр. 218—219.

Д. Косић

ЈОШ ИЗ ШКОЛЕ

У Нашем језику VI, св. 9—10, објављен је „Препис записника конференције стручних наставника одржане после угледног предавања проф. Драгољуба Илића „О падежима“ у I разреду Треће мушке гимназије у Београду.“

У вези с тим дајем ово неколико обавештења.

Писац каже да је уочи предавања „погледао“ у моју књигу, па је на основу тога изнео на тој конференцији, а после и објавио у Нашем језику та своја запажања.

Ту се каже да је предавач запазио да је у мојој књизи иза именица наредна методска јединица „Промена именица“, па наставља: „и да је непосредно испод наслова поређано седам реченица као примери за седам падежа именице *школа*. Ти први наведени примери треба да створе код деце основне појмове о значењу и употреби падежа, за које писац граматике без икаква објашњења даје, непосредно после примера, питања за разликовање падежа и латинске називе за падеже.“

Да то није тачно, запазиће ко год узме у руке моју Граматику. Наиме, ствар стоји овако: после примера у којим је дана промена именице *школа* нису непосредно затим изнесена питања за разликовање падежа и латински називи за падеже. Напротив, иза примера у којим је промена именице *школа* дана је *анализа ње промене у њеј редака*, дакле на седам примера пет редака тумачења. *Пошом су, иза њога и иза примера, двадесет њишања у четрнаест редака у којим је изнесено дошле њређено градиво. Тек иза свега њога су њишања за њадеже*. Па ни за овим питањима за падеже нису

непосредно дани латински називи за падеже, него је опет *шест редака у којим су изнесена најважнија значења најважнијих падежа*, уколико се има у виду да је ово I разред. Дакле, између питања за падеже и латинских назива казано је дословно ово:

„104. — Пети падеж служи за дозивање и одваја се запетом (Дођи, Милане, да учимо.).

105. — Субјекат најчешће стоји у првом падежу (Књига је лепа.).

Објекат је најчешће у четвртном падежу (Купио сам књигу.).“

(Речи подвучене и у књизи су истакнуте на исти начин.).

Тек за овим долазе латински називи за падеже.

Како се из овога запажа, ја сам сасвим намерно узео да у I разреду истакнем само та најосновнија значења најважнијих падежа који су ми потребни за просту нераширену и просту раширену реченицу, тј. субјекат и објекат, дакле номинатив и акузатив, а потом и вокатив код кога треба упамтити да се узима за дозивање и да се одваја запетом (односно запетама). — Напомињем да и наш Наставни план и програм предвиђа да се у I разреду ради: „Проста реченица и њени главни делови; раширена реченица (прво предмет, па остали делови раширене реченице); промена именица.“ Да ни то није случајно у програму, запажа се и по томе што се значења падежа проучавају тек у II разреду, где се каже: „Главнија значења падежа.“ И даље, сасвим природно, програм је предвидео да се значење падежа потпуно заврши тек у IV разреду, па се тамо и каже (IV раз.): „Синтакса делова говора и синтакса падежа с предлозима и без предлога.“ За мене је то довољно јасно да у I разреду треба узети само толико о значењима падежа колико је неопходно за одређивање главних делова у реченици, тј. субјекат и објекат, уз предикат, а да се значења, и то само углавном, обрађују тек у II разреду, како сам тамо и урадио, а потпуно завршавају у IV разреду.

На једном месту, поводом мог примера за акузатив, каже се дословно: „За акузатив, који треба и мора да се детету од самога почетка уреже у главу као објекат и веже та два појма

уједно, да је пример са прилошким значењем. Место одговора на питање кога, шта, да је одговор на питање где? Где си дошао? Дошао сам у школу (у шкђлу).“

Да сам дао пример с правим објектом уз прелазни глагол, објекат у акузативу, и то баш у делу где је изнесена анализа објекта и акузатива, запазиће свако, како сам већ навео: „Објекат је најчешће у четвртом падежу (Купио сам књигу).“ — Да се пак акузатив никад не тражи у нашем књижевном језику питањем где, биће да је свакоме јасно, па је беспредметно говорити о умесности питања Где си дошао? Свако ће знати да ту мора бити питање: Куда си дошао? или још боље: Камо си дошао? Уз глаголе кретања долази акузатив на питање куда, камо, а уз глаголе мировања локатив на питање где.

Иза напомене о генитиву, на другом месту, каже се: „Поред депласираног објашњавања о преношењу акцента на проклитику, шта видимо?“ хотећи да се тиме истакне да сам неумесно *објашњавао* преношење акцента на проклитике. Писац се чуди ономе чега у књизи нема. Та о проклитикама и преношењу акцента ради се тек у II разреду! Ја уопште ни једном једином речју нисам у првом разреду тумачио преношење акцента на проклитике, јер бих тиме показао да не познајем програм. Стога не може бити говора нити о каквом пласираном нити о депласираном *објашњавању* (трајно значење!) о преношењу акцента. — Из овога ће бити јасно шта је у свему овоме *несрећно*: да ли моји примери и моја разлагања или оваква тумачења.

Писац се на једном месту пита, да ли пред децом треба исправљати уџбеник „препоручен од Главног просветног савета или га негирати?“ — Ја додајем само једно: *неистину треба увек исправити*, а поготову кад се ради о деци и њихову правилном васпитању и образовању. *Само треба ојрезно постојати*, па не *исправљати право и не негирати истинишо*.

Ово тумачење не дајем за наставнике и ученике који су се упознали с мојим књигама, него за оне који неће имати воље да с интересом загледају оно што сам у књизи рекао.

М. С. Лалевих

ЈОШ НЕШТО О „ПОТАЈИ“

Да *пошаја* (в. НЈ. VI стр. 229 и д.) значи и подрум или уопште склониште за стоку, и у Црној Гори, види се из XIX књиге М. Павићевића „Црногорци у причама и анегдотама“ на стр. 30. Ту се каже: „Продужише (Црногорци) паљевину и у Доловима, упалише стаје и *пошаје* у којима изгоре преко петстотина јагњади и преко двије стотине јаради“.

К.

ЈЕДАН НЕОБИЧАН ОБЛИК ИМПЕРФЕКТА

Г. Раде Драинац објавио је у последњој свесци „XX-ог века“ триптих „Крвави круг слободе“ (1912--1913—1914). Та дубоко мисаона и дубље још осећајна песма носи обележја и све остале Драинчеве поезије живописно снажног и изразно слободног, не обичног твораштва. За читаоце Нашега језика она је интересантна нарочито двема строфама, због необичног облика пређашњег времена од глагола *почеши*. Он се у њима понавља, а тим понављањем као да се и утврђује не као случајна омашка, него као особеност језика Драинчева, ако не можда и народнога говора његова родног краја, Топлице. Јавља се прво на страни 494:

И кад замирисаше кадионице по ћувицима,
Хладне сузе почеху лица да нам рију...

а затим у завршној строфи на стр. 497:

Тад престаше сва злодела људи...
Звездани картечи на нас снове почеху да лију
И птице чежње слетеше на наше груди,
Да се из рањеног срца последње крви напију.

Позната је ствар да се и у књижевном језику данашњем све више губе типска приповедна времена, оба пређашња, и несвршено као већ више „старинско“, и свршено. А то је губљење уопште свакако почело губљењем имперфекта, карактерисаног изразним „дужинама“ (квантитетом), због мешања његових облика с облицима аориста понајпре у глагола трајних на *-аши* (читах, читаше, читасмо, читасте, читаху — читах, чита, читасмо, читасте, читаше) а у говорима

2*

где је изгубљено или се губи осећање квантитета и разликованог акцента. А такав је и говор родног краја Драинчева, Топлице. Из тога је на пр. краја јужног Поморавља и песма позната из Станковићеве Коштане:

Море, на крај села шарена чешма *шечаше*,
Море, на туј чешму две до три моме *стајаше*...

Ту имамо два облика имперфекта, по значењу. Први му, у једнини, одговара и уопштеним обликом, у другоме пак, за множину, налазимо живи и врло живи аорисни облик „стајаше“ уместо имперфектног „стајаху“. Животност аорисног облика за 3 лице множине видимо и у наводу Драинчевих стихова (замирисаше, престаше, слетеше). Ту животност аорисног облика за 3 л. мн. у јужном Поморављу, толику да је потисла сасвим употребу имперфектнога и код глагола имперфективних (*стајаше* м. *стајаху*) а против правила књижевнога језика, осетио је и Топличанин Драинац као књижевник. Покушао је да је „коригује“ враћањем у употребу имперфективног облика на -ху, онде где је осетио и потребу да истакне трајност радње. Тиме је можда хтео још и да уклони једну стилску неугодност, монотонију од близу понављаних једнако завршених облика (замирисаше, почеше, па: престаше, почеше, слетеше).

Да ли је ово „омашка“ самога Р. Драинца, или је можда већ примљена особеност његова родног говора која му се наметнула „онако“, по оном природно снажном утицају; од кога се песник у моменту стварања није кадар одбранили наученом „граматиком“ — не знамо, а није нам до тога ни стало толико. Главно је да ову „омашку“, чија је да је, можемо објаснити једним дубљим и тананијим језичким осећањем.

Кад прегледамо глаголске облике из наведених стихова Драинчевих у правилној васпостави: *замирисаше* (кадионице), *почеше* (сузе да рију), *престаше* (злодела), *почеше* (картечи да лију), *слетеше* (птице) — видимо да сви припадају глаголима, по склопу сложеним а по трајању (виду) свршеним (замирисати, почети, престати, слетети). Они наравно не могу имати времена пређашњег несвршенога. Префикси њихови (за-, по-, пре-, с-) дају им ипак разнолика значења свршене радње. Први и други значење *почешка*, док трећи и четврти

значење *свршетка* радње, сасвим завршене. Зато се од последња два глагола не би могли ни јавити „кориговани“ облици („престаху“ и „слетеху“). Али, исто тако, ни „замирисаху“, не само стога што се у *замирисаши* поред значења почетка осећа и значење „мало“ (трнутно) него и стога што тај глагол, као „потпун“ по значењу, није ни употребљен у оној служби у којој је *почеши*, тј. у вези с другим глаголом коме допуњује значење, дакле управо само као „помоћан“ глагол, као „копула“ другима, главним („почнем рити“, „почнем лити“). Ти пак глаголи (рити, лити) су несвршени (имперфективни), а и употребљени су са значењем *пређашињоси*, *трајне* наравно. Њој је још песник хтео да истакне и *почећни* моменат, и стога је уместо „Хладне сузе... лица нам *ријажу*“ и „Звездани картечи на нас снове... *лијажу*“, сасвим већ необичних у његову родном говору, ставио „почеху да рију“ и „почеху да лију“, наравно и без употребе инфинитива, употребљенога у његовој песми само један пут.

Овако се овај случај може, ако не оправдати, а оно бар објаснити.

К.

ПРИЛОГ ОБЈАШЊЕЊУ НАЗИВА „КИКЕРИКИ“

Као што је познато, у нас се именом „кикерики“ означавају плодови биљке *Arachis hypogea*, па је тај назив пренет и на саму биљку. Није ми познато, да ли је у нас већ расправљано о пореклу и значењу тог имена, али сам једном приликом, ту скоро, чуо једно мишљење, како је назив „кикерики“ у ствари само обично подражавање петлова кукурекања, и да је потекао из шале. Као, дошао некакав агент, трговачки путник, нудећи те плодове неком нашем трговцу, и на питање овога шта је то, уместо одговора узвикнуо „кикерики — и — и“! И, као, наш трговац примио то за озбиљно, прихватио назив, а после за њим и други.

Овако приказивање не изгледа ми ни вероватно ни убедљиво. Ма да су нам трговачки агенти, путници и њима слични, увели у језик доста наказних речи, у овом случају, мислим, кривица се не може бацити на њих. Чак нема много основа

ни за претпоставку да нам је кикерики донесен са севера, па да би нам га, рецимо, они донели. Тако на пр. сви народи северно од нас имају своје називе за кикерики, али ови немају ничег заједничког са нашим. Французи га зову *noix de terre, noisette de terre, arachide, pistache de terre*; Немци имају такође више назива: *Erdnuss, Spanische* или *Konstantinopler Nuss, Erdmandel, Erdeichel, Erdpistazie, Aschantinuss, Affennuss, Affenfutter*; Енглези: *pea nut, earth nut, Manila nut, ground nut, earth almond*. Углавном сви ови називи указују махом на то, да се ту ради о плоду који је у вези са земљом, отуд дакле земљани орах, а тако је уведен и у нашу званичну номенклатуру. У ствари скоро сви ти називи стоје у присној вези са начином живота и развијања биљке кикерики. Наиме, ова биљка, пошто цвета, завлачи своје оплођене цветове у земљу, и ту, у земљи, образује се и сазревају плодови. То је пре свега врло необична, посве изузетна, али на сваки начин и веома интересантна животна појава у биљака. Она том својом особином изазива и изузетно снажан утисак, па се он није могао мимоићи ни при грађењу имена саме биљке.

Имамо стога права претпоставити, да ако би кикерики био донесен у нашу земљу са севера, онда би свакако са њим заједно дошло и какво његово име, по свој прилици најпре оно којим га називају народи одакле нам је донесен; ако би пак било у преводу, буквалном или слободном, онда би, несумњиво, по примеру наведених страних имена, тај назив такође садржао у себи све оне елементе који толико указују на начин живота биљке, на везу између земље и плода. Међутим овде није случај ни једно ни друго. Назив кикерики не потсећа нас на тако што. Стога нас то уверава, да нам тај назив није дошао отуд, већ с које друге стране.

Зашто су поменути страни народи дали овој биљци имена која у исто време толико потсећају на начин њеног живота, начин образовања њеног плода, лако је разумети кад се има на уму, да су они још одавно стајали у присним односима са оним прекоморским земљама, одакле је кикерики пореклом или где је већ увелико гајен. Не само плод већ је њима била стога добро позната и биљка, па и њен занимљиви начин живота. Супротно томе, за нас је кикерики био само плод

неке далеке, јужне биљке, али како тај плод сам по себи није одавао ништа необично, то он није будио ни интересовање за биљку. Дошло је стога име „кикерики“ које нема никакве везе са животом биљке.

Има вероватноће да нам је кикерики донесен ако не са севера, а оно с југа. Неки знаци такође говоре за то, да му име потиче не од начина живљења биљке, већ од начина спремања за јело, пржења, а којим је именом називана стварно сасвим друга биљка, наиме — наут.

Кикерики служи у другим земљама, нарочито у Америци, за пржење, али још више за цеђење уља, справљање масла итд. У нас, као уосталом и у свој Јужној Европи (Шпанији, Италији, Грчкој, Бугарској), једе се скоро искључиво у прженом стању. Употребом прженог семена одликују се у Европи поглавито њени јужни народи, а тај је начин спремања својствен и у свем Средоземљу. „Леблебије“ (пржено семе наута), затим пржено семе тикава, пржен лешник, бадем итд. тамо су у веома широкој употреби, и на свој начин чине извесну карактеристику тих крајева. Али најшири народни слојеви највише су трошили пржени наут, који је у Шпанији и Италији, а изгледа и на Балканском Полуострву, био некад главна народна храна. „Чичер“ (*cicer*), како су га тамо у народу општим именом звали, играо је важну улогу и у крвавим догађајима историјске Ватроломејске ноћи. Међутим у семену наута и кикерикиа постоји врло велика сличност. Зрна су мање више подједнаке величине, увек су по 1—3 зрна у махунама, а заједничка им је и употреба: и једно и друго спрема се за јело пржењем. Није искључено стога да је назив „чичер“ за наут пренесен и на кикерики. Латински назив за наут јесте *Cicer arietinum*, — одакле и поменуто име „чичер“. Ма да нисам стручњак у томе, ипак ми изгледа да су називи чичер и кикерики веома сродни, али стручњаци, филолози, позванији су да то утврде. Ова вероватност још се више појачава ако се претпостави да нам то име није дошло непосредно из Шпаније или Италије, већ преко Грчке. Називи за наут у неким њеним крајевима још су знатно ближи речи кикерики, тако да се наведено наслућивање овде претвара у очевидну истоветност. Према подацима из стручне литературе, у

ранијој Грчкој је, међу Пелаззима, постојао за наут назив „kikere“, а међу Епирцима назив „gighere“. Било би стога од интереса утврдити, постоји ли каква веза између речи *чичер*, *kikere*, *gighere* и *кикерики*. Овим би се у исто време решило и питање, којим путем нам је кикерики донесен, преко Шпаније, Италије, или преко Грчке.

Д. Б. Тодоровић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *„Бивши италијански министар гроф Карло Сфорца брисан из листе сенатора.“*

Није сасвим исправно речено. Место *брисан* ваљало је употребити *избрисан*, пошто се ово односи на свршену радњу. Сем тога није требало употребити крњи облик *брисан*, већ је *брисан*. Дакле цела би реченица морала гласити: Бивши итал. мин. гроф К. Сфорца избрисан је из листе сенатора.

2. *„Аутомобил је сстраховићом галамом налећео на гомилу људи.“*

Није исправно са више страна. Прво, није правилно употребљен инструментал *сстраховићом галамом*, јер је хука била само пратилачки моменат, а не средство радње. Зато је ваљало употребити инструментал са предлогом *с* (или *са*). Друго, реч *галама* није на свом месту. *Галама* значи множину света и његову вику (отуда и „галамити“ викати, бучати, кад је много света заједно). Зато аутомобил не може галамити; он може улетети у гомилу са хуком, треском или сл., али не са галамом. Према томе ваљало је рећи: Аутомобил је са страховитом хуком налетео на гомилу људи.

3. *„Најунићу бачву с ракијом и вином и часћићу све село.“*

Већ је много пута у овом часопису говорено о неправилној употреби предлога *с*; међутим се још увек налази писаца који на њу неће да обрате пажњу. Зато и ми нећемо престајати да понављамо: да се у нашем језику уз инструментал средства или оруђа предлог *с* не употребљава, већ

онда када инструментал значи заједницу или друштво. Зато је у горњој реченици требало рећи: Напунићу бачву ракијом и вином итд.

4. „Савесан сликар и огорчен памфлеџист.“

Придев *савесан* изведен је од именице *савесџ* наставком *ан* (који има непостојано *а*); зато он гласи у мушком роду *савесџан*, а само у облицима у којима се *а* губи — нестaje и *џ*: *савесна*, *савесно* (исто као *болесџан*, *болесна*, *болесно*). Истина је да се у разговорном језику и у дијалектима нашим може чути и *савесан* (које је начињено према *савесна*, *савесно* и сл.), али наш књижевни језик тражи правилан облик *савесџан*, у којем је *џ* оправдано. Зато је ваљало рећи: Савестан сликар итд.

5. „Мада махом нису били свесни развојних џенденца сџварносџи.“

Према званичном правопису треба *мада* писати раздвојено *ма да*; друго, „тенденца“ је добило облик *џенденција*, исто као и *финансије* и сл. Иако у франц. језику гласи *tendance*, *finances*, у нем. *Tendenz*, *Finanz*, *Finanzen*, ипак су ове речи изједначене у нашем језику са многобројним позајмљеним речима на *-ција* (тија) и сл. Зато треба горња реченица да гласи: Ма да махом нису били свесни развојних тенденција итд.

6. „Нови реализам је највиши облик уметничке истине могућ у нашој епохи.“

Последња реч није употребљена у исправном облику; требало је да гласи: *епоси*, исто онако као што је једино правилно *снаси* (од *снаха*), *књизи* (а не *књиги*), *луци* (од *лука*). Иако се неправилни облици *епохи*, *снахи*, *књиги* и *луки* чују и у разговорном језику и у дијалектима нашим, за књижевни језик обавезни су облици са мењањем сугласника. Зато је ваљало рећи: Нови реализам је највиши облик... у нашој епоси.

7. „Који је за време раџа био, ни крив ни дужан, на вешалама.“

Вешалама одаје, ако није штампарска грешка, потпуно непознавање промене речи нашег језика. *Вешала* је именица средњег рода која има само множину; дакле, по облику је потпуно једнако са множином *села*, *поља*. И исто онако како би наказно било рећи *по селама* или *по пољима* место *по селима*, *по пољима*, тако је и *на вешалама*. Зато је требало рећи: Који је за време рата био... на вешалима.

8. *„Јер се оснивају на идентичности интереса.“*

Ово је груб провинцијализам. Има дијалеката наших који не разликују употребу акузатива и локатива уз глаголе; али то не значи да то ваља уносити у књижевни језик. Иако се по који овакав облик може наћи и код одличних писаца наших, који су се пишући ослањали на свој домаћи језик, ипак и то не даје права савременим претставницима књижевног језика да у овом правцу греше. Они се морају навикнути, ако не желе да их сматрамо неписменим, да тачно разликују акузатив од локатива уз глаголе, као што чини највећи део нашег народа. У горњем примеру ваљало је рећи: јер се оснивају на идентичности интереса... Наравно, и реч идентичност није била баш потребна код наше речи *једнакост* или *јошћуна једнакост*.

9. *„Лорд Перси... биће замењен... бившим бриџанским амбасадором у Турској и Белгији, сер Перси Лореном.“*

Овде није добро изведено слагање именица. Израз *бивши бриџански амбасадор у Турској и Белгији сер Перси Лорен* — један је израз. Све оно што се сада у овом изразу налази повезано у номинативу, када се цео израз стави у инструментал, мора такође доћи у инструментал: дакле, не само *бившим бриџанским амбасадором* него и *сером Персијем Лореном*, пошто је *сер* титула (као барон и сл.), а *Перси* је (Персу) самостални део презимена. Када би остало непроменљиво, тада би ваљало написати *Перси-Лореном*. Зато би ваљало горње место овако да гласи: *Лорд Перт... биће замењен... сером Персијем Лореном или сером Перси Лореном*.

10. „А ошешчава се силно рад управних власти.“

Иако се не може рећи да је ово сасвим погрешно, ипак се мора приметити да глагол *ошешчаџи* има материјално значење — *посџаџи шешак*, а у духовном смислу се место њега употребљава обично *ошежаџи*, *ошежаваџи* („чинити тешким“ у смислу: стварати сметње, чинити мучним и сл.). Зато је било боље рећи: А отежава се силно рад управних власти...

11. „До кога је нек хитно љровиди...“

У савременом језику овога значења глагол *љровидџи* нема. Он значи или „набавити“ или са се *љровидџи се* — бити прозрчан; значење „извидети“ или „развидети“ тај је глагол имао у старом језику (Речник Југослов. акад. наводи примере из Палмотића, Канижлића и из Херманова издања народних песама). Јасно је да је овај глагол архаичан. Зато је ваљало рећи: До кога је, нек хитно извиди...

12. „Њој се никад не ѓлешће...“

Глаголу *ѓлешће* могу се учинити две замeрке: прво, у корену је *љ*, а не *л*; а, друго, садашње време гласи обично *ѓлџеска* или, у ређим случајевима, *ѓлџџџе*. *Ѓлешће* је покрајинско и не иде у књижевни језик. Зато је ваљало рећи: Њој се никад не ѓлџеска...

13. „Као мало истџочњачко чудо ѓуно ѓиџџорескностџи.“

Ако се за невољу може примити *истџочњачко* место *истџочно*, због веће јасности и изразитости, *ѓиџџорескностџ* је права наказа. Пре свега, имамо одомаћену код нас реч *живо-ѓисан*, саграђену према руском *живоѓисъ* = *рџтура*, која је начињена сасвим добро („ по живоме рађено“, „сликано“). *Живоѓисан* и значи оно што је било потребно писцу овог текста: *pitoresque*, *malherisch*. Ова је реч сасвим обична и у великој је употреби, тако да је управо чудо како није пала на памет писцу горњег текста. Он је могао сасвим лепо употребити и *живоѓисностџ*, ако му је требало, место да гради *ѓиџџорескностџ*, које је и

непотребна позајмица и по сазвучју (скност) туђа нашем уху. Зато је требало рећи: Као мало источњачко чудо, пуно живописног...

14. *„Bilo je najjače oružje u borbi za zbacivanjem tuđinskog jarma...“*

Не може бити „борба за чим“, већ „око чега“, „за што“, „чега ради“; писац се повео, вероватно, за глаголима као *тежисти за чим, ићи за чим* и сл. Зато је и ваљало рећи:... u borbi zbacivanja radi tuđinskog jarma.

15. *„Zar je malo nas slušalo gde se raspale izvesni vođe sokolski...“*

Није исправно слагање именица и придева. Именица *вођа*, као и све друге сличне: *слуга, владика, војвода* итд. имају у једнини мушки род, а у множини женски, дакле: мој слуга, шабачки владика, наш војвода итд., али у множини: моје слуге, православне владике, наше војводе итд. Зато је ваљало рећи:... gde se raspale izvesne vođe sokolske. Али *вођа* може имати у савременом језику и облик *вођ*, у множ. *вођи*. Да је тај облик био употребљен, придеви би стајали у множини и мушком роду, тј. gde se raspale izvesni vođi sokolski.

16. *„Влада се нада да ће друге земље следовати овај пример.“*

У овој реченици је погрешно употребљен акузатив уз глагол *следовати* који тражи датив; каже се „следовати некоме или нечему, а не следовати некога“.

17. *„... Oni su prošli historijsku školu kao i drugi narodi srednje Evrope pa je svijest o ozbiljnosti situacije, u kojoj se našla čitava Evropa, a osobito predjeli onog dijela svijeta koji su neposredni susjedi s Reichom, ovladala sve trijezne Madžare.“*

Овде имамо опет погрешну употребу падежа уз глагол, акузатива уместо инструментала. Правилно би било рећи: *ovladala svim trijeznim Madžarima.*

28. *„Fašizam ne trpi omladine koja se neće iznevjeriti svojoj braći, svojoj zemlji, svojoj slobodi!“*

У нашем књижевном језику глагол *изневјерити* не употребљава се у повратном облику; зато уза њ стоји акузатив, а не датив. Горња би реченица правилно гласила овако: *„Fašizam ne trpi omladine koja neće iznevjeriti svoju braću, svoju zemlju, svoju slobodu!“*

19. *„Чишћава пољопривредника своди се ка најнемилосрднијем упрощењу.“*

У горњој реченици је погрешно употребљен предлог *ка*. Исправно је рећи *своди се на нешто*, односно *своди се на најнемилосрдније упрощавање*. „Упрощење“ је саграђено од свршеног глагола у значењу радње; то такође није исправно. Место од свршеног глагола треба глаголску именицу начинити од несвршеног, дакле, *упрощавање*.

20. *„Japan je vrlo interesiran i u srednjoj i sjevernoj Kini.“*

Конструкција у горњој реченици настала је свакако под немачким утицајем (. . . *ist interessiert in* = има интереса у). У духу нашег језика рекли бисмо *„Japan ima mnogo interesa u srednjoj i sjevernoj Kini“* или *„Japan je vrlo zainteresovan srednjom i sjevernom Kinom“*; али ту би значење било већ нешто друкчије.

НАША ПОШТА

1. Један читалац пише нам: „Читајући с пријатељем једним занимљиву биографију Симе Милутиновића „Наш највећи романтичар прошлог века“ у последњој свесци „XX-ог века“, застали смо над једном фразом у којој осећамо да нешто није сасвим у складу с „духом“ наше синтаксе, али не знамо тачно у чему је то. Стога молимо да нам објасните: шта је то што се противи нашем, а можда ће и вашем језичком осећању? Та реченица на стр. 535 гласи: *Судбина свих особенака увек га је коснула, не приметивши никада да други ојажјају што исто на њему“*.

Несклад се неки у овој реченици заиста осећа одмах. Не слаже се оно „свих“ и „увек“ са „га је коснула“. Јер увек, појачано још и са „свих“, претпоставља неку трајност радње, одређеније: дуго трајање или често понављање њено, док употребљени глагол „коснути“ казује само тренутну, свршену радњу. Требало би дакле за тај појам радње место „вида“ свршеног употребити вид несвршеног (трајног или учестаног). Овако некако, ако би могло: „Судбина свих особењака увек га се касала“. Али таквога вида данас овај глагол нема, па му га ни писац наведене фразе није смео дати, него је остао при виду који данас једино постоји за тај глагол, у књижевном језику. А то је и смео учинити, јер „несклад“ и не потиче од самог глагола „коснути“ и његова вида, него од његова помоћног глагола. Ставите просто уместо „је“ облик „би“ па ћете видети да је „несклад“ уклоњен, да је фраза „Судбина свих особењака увек би га се коснула“ сасвим усклађена.

Зашто? Како је већ речено, наведена фраза изражава радњу *понављану у прошлости*. Таква се радња у језику нашем казује или пређашњим несвршеним (*Увек излажасмо* на Ђурђевски уранак), или прошлим временом (*Увек смо излазили* на Ђурђевски уранак), или потенцијалом (*Увек бисмо излазили* на Ђ. у.), разуме се само од глагола несвршених, трајних или учесталих. (Глагол *излазиши* може се схватити и као трајан и као учестан). Па и од глагола само трајних (Свакога лета *писамо* му да дође; Свакога лета *писали смо* му да дође; Свакога лета *писали бисмо* му да дође).

Од та три начина само се последњи може употребити и код глагола *свршених* (тренутних). Тако бисмо могли рећи: *Увек бисмо изишли* на Ђурђевски уранак (с глаголом *изићи*) па и: Свакога лета *бисмо* му *написали* да дође. Тако је и писац наведене фразе о Милутиновићу могао уз употребу свршеног глагола *коснући* (боље: коснути се чега) написати: Судбина свих особењака увек *би* (уместо: је) га коснула; или боље: Судбина с. о. увек *би* га *се* коснула.

Да је тако, можемо се уверити на примерима у којима ћемо употребити *често*, прилог који најбоље истиче учесталост глаголске радње. Тако: Он ми често *писао*; или: Он ми је често *писао*; или: Он *би* ми често *писао*; али само: Он

би ми често *написао* погрешну адресу. Тако бисмо на пр. и с глаголом *долазити* фразу: Често *долажаше* кући љут — могли удесити и с прошлим временом (*је долазио*) или с потенцијалом (*би долазио*), али са свршеним видом *доћи* само: Често *би дошао* кући љут. Итд.

А има и у другом делу наведене сложене реченице о Милутиновићу један „несклад“, мање уочљив и не редак у народном говору те и у Вуковим списима. Глаголски прилог „не *примећивши*“ односи се на Милутиновића, као на подмет у првом делу. Али Милутиновић у њој није дат као *грамађички* подмет, на који се по синтакси књижевног језика једино може односити (то би овде била *судбина*), него као *логички* подмет (*га*). Тај би се несклад лако избегао да је, место скраћивања глаголским прилогом (овде, и боље, прилогом садашњег времена, управо „савремености“: „не *примећујући*“) употребљена пуна реченица: „а никад *није примећивао*“ или: „а никад *не би примећивао*“ (или, ту и: не би „*примећуо*“)...

Кад већ расправљамо о синтаксичким нескладима, морамо поменути да се и питачима омакао један, који се није противио њихову језичком осећању, навиклом већ на њ вероватно читањем превода руских класика. У њихову тексту сви су прироци у множини (застали смо, осећамо, знамо) а подмет им — истина, врло удељен умецима — није дат у *грамађичкој*, него само у *логичкој* множини: „Читајући (*ја*) с пријатељем једним“, с помишљањем несумњиво само на онога што је писао (обојица нису то могли одједанпут). Слично Ј. Калацановића „Месец дана с чобанима“ на стр. 79: Лутајући (*ја*) с Павлом по шуми око колеба *пронашли смо* једну пиштољину међу оворићима. Да се то противи осећању *наше* синтаксе лако се можемо уверити примерима у којима подмет и прирок не би били тако удаљени. Тако: Шетајући (*ја*) с једним пријатељем *дођох* (не: дођосмо!); докле би, без предлога *с* употребом свезе *и*, било: Шетајући *ја и* један пријатељ *дођосмо* (не: дођох!). Онако удешавање прирока у множину уз подмете везане предлогом *с* примљено је у нас угледањем на Русе. Али и они у том случају задовољавају *грамађички*

подмет (*ја*) тиме што га стављају у множину (*ми*), теби казали: „*Ми* с пријатељем једним дођосмо“.

К.

2. Ђ. Р., Београд, пита: да ли реченица *Препреденост̄ условљава интелигенцију* може значити: „Препреденост има за услов интелигенцију“ или, ако то не може значити, шта значи?

Нема никакве сумње да се онако како износи наш дописник заиста говори и пише. Глагол *условљава̄ти* изједначен је са немачким *bedingen*, што значи „имати као услов“. Јасније би било стилски и логичније према ствари о којој се говори, кад би место активног глагола условљавати, који не значи само „имати као услов“, него и „износити као услов“, био употребљен пасивни глагол који значи и стање (а не само да се нешто на нечем мора вршити). Дакле: Препреденост је условљена интелигенцијом.

Л.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“ Ускочка 4, Тел. 21-352, — Влад. М. Нићелковића, Грачаничка

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стају по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона а. д. у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА

ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружичић:* Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић:* Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић:* Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste:* Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић:* Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

Година VII Свеска 2-3

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1939

САДРЖАЈ

1. А. Б.: Стилистика у светлости Женевске школе	33
2. Миливој Павловић: Прилози речнику. 1. Из ватрогасних организација	40
3. С. Матић: Употреба дужих и крајних придевских облика у народном и Његошевом песништву	45
4. С. Матић: Маретић и Љуб. Стојановић о неодређеном придевском облику	50
5. Д. К.: Још о понављању радње у прошлости	51
6. М. Павловић: Ситнице језикословне (1. Требало би..., 2 Исто — исто тако, 3. Песто — шесто — осамсто)	53
7. М. Павловић: Прилози речнику страних речи (Апарта, Андробус, Банка у сребру)	58
8. Д. К.: Речничка грађа (Јединица)	61
9. Д. К.: Преминути	65
10. Ђорђе Сп. Радојичић: О седмикихъ възраст чловѣка	67
11. М. С. Московљевић: Нове појаве у београдском изговору	69
12. Д. Костић: Прилог тумачењу народних песама (Овца переходница)	73
13. С.: Са и без — у и ван — улазе и излазе из	78
14. И.: Редак пример самосталне употребе основног предлога	79
15. М. П. Конструктор — депилатор	81
16. М. П.: Ширење инфинитива типа — ирати	81
17. М. П.: Из техничког речника	82
18. С.: Из гробљанског речника	84
19. С.: При превођењу	84
20. Р.: Наша пошта	85
21. Р. А.: † Др, Данило Вушовић (некролог)	86
22. У.: Језичке поуке	88

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђевић, д-р Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу, Годишња претплата дина 30. Поједини број дина 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 2—3

СТИЛИСТИКА У СВЕТЛОСТИ ЖЕНЕВСКЕ ШКОЛЕ

I.

Тако називамо стилистику у обради *Шарла Бали-а* (Charles Bally), ученика истакнутог научника женевског *Фердинанда де-Сосира*, оснивача нове лингвистичке школе. *Бали* се држао у основним питањима своје стилистике основних погледа на језик и његово проучавање које је проповедао са катедре Женевског универзитета Фердинанд де-Сосир и који су објављени 1916 год. у познатој књизи де-Сосировој *Cours de linguistique générale*. Та је књига објављена после де-Сосирове смрти и за њено састављање и објављивање имао је и нарочитих заслуга *Бали*. Де-Сосир после смрти своје (1913) није оставио написаног текста своје лингвистике. Његови ученици *Ш. Бали* и *А. Сешее* (Albert Sechehaye), који су већ и до тог времена радили на науци у правцу његове лингвистичке школе¹), издали су уз помоћ А. Ридлингера, ту књигу по ученичким белешкама. Познато је колики је она имала значај за развитак целокупне савремене лингвистике.

Сам *Ш. Бали* врло је рано почео да се бави стилистиком. Сем својих главних дела у том правцу *Précis de Stylistique* (Genève, 1905), у којем је повукао главне линије своје стилистике, и *Traité de stylistique française* (у две књиге, Heidelberg и Paris, 1909; II-го издање 1921), где их је докраја развио, он је написао и цео низ засебних стилистичких студија (о систематском проучавању средстава за изказивање емоција, о стилистици у средњој школи, о предавању матерњег језика, о фигурама мисли и њиховом лингвистичком облику итд.)

¹) Главне идеје те школе изнео је А. Sechehaye у чланку *L'école genevoise de linguistique générale* (в. часопис *Indogermanische Forschungen*, књ. 44, стр. 217—241). Тај је чланак под истим именом и засебно отштампан (Walter de Gruyter & Co. 1927).

које је прештампао у засебној књизи (*La vie de langue*). Допуну у извесном правцу свему томе чини велико дело Балијево *Linguistique générale et linguistique française* (Paris, 1932).

Остављајући све остало, ми ћемо се позабавити главним питањима Балијеве стилистике.

*

У уводу своје *Traité* он одређује, прво, шта служи као основица његове стилистике; откуда треба црпсти грађу за стилистику француску: да ли из књижевног језика, дела писаца или како друкчије. Видели смо да Рис то питање и не ставља, сматрајући, свакако, да се оно и само по себи разуме. Књижевни језик онако како се налази у делима немачких књижевника извесне епохе и како је он изнесен уграматичким делима — служи му као основица од које ваља полазити у оцени појединачних књижевних дела или при стварању опште карактеристике језика дане епохе према језику других времена или других књижевних група. Код *Бали*-а то питање није тако просто. На њ он одговара сасвим у духу де-Сосирове школе. Треба узети оно што је непосредно дато и што је прошло *кроз друштвену заједницу, што је друштвена заједница примила за своје*. То је *говорни језик*, онај који је у саобраћају међу људима... „*La langue parlée est la seule vraie langue et la norme à laquelle toutes les autres doivent être mesurées*“... (*Traité* I 8). „*Говорни је језик једини прави језик и мерило према којем се морају ценити сви други језици*“... Он овде има на уму говорни језик образованих друштвених класа француских према којем се имају оцењивати црте свих других врста и свих других средина. *Бали* са различних страна осветљава ову своју тезу. Тај општи говорни језик најнепосреднији је, њега је примило цело друштво, најједначенији је, јер свако, служећи се њиме, стара се само о томе да га остали разумеју. Афективна, осећајна страна говора нарочито у њему се јавља у најпотпунијем облику, без прикривања и глађења, а то за мерило у *стилистичким* питањима није нимало споредна ствар. У овом говорном или, ако хоћете, разговорном језику Балијеву, који је тако карактеристичан за ону друштвену јединицу у којој се употребљава, крије се веза Балијеве стилистике са де-Сосировом лингвистиком. Балијев го-

ворни или разговорни језик, који има да образује основицу његове стилистике, одговара потпуно основици де-Сосирове лингвистике, која је у искључивом проучавању онога што је са језичке стране потпуно заједничко за једну друштвену заједницу и што де-Сосир назива просто језиком (*langue*) који он одваја од говора (*parole*) појединачног претставника даног друштва.

Целокупност језичког материјала назива де-Сосир *langage*, који обухвата, с једне стране, поменути *језик (langue)*, то је оно што је заједничко, што је истоветно у језику једне друштвене заједнице, тј. што је идентично у језику свих појединаца који говоре језиком те заједнице; с друге стране, *langage* обухвата и језик појединаца или појединачних лица, који де-Сосир назива говором (*parole*). По де-Сосиру мишљењу само *langue* може бити предмет лингвистике, а никако *parole*, у којој поред онога што је заједничко за све појединце једне друштвене заједнице, има и много индивидуалног, што још није постало заједничком цртом.

Ето тој *langue* одговара у Балијевој естетици *la langue parlée*, јер свако књижевно дело припада појединцу, а не друштву, и зато има и својих, нарочитих црта. Што се пак тиче разговорног језика појединаца, дакле онога што би одговарало *parole* де-Сосира, то *Бали*, истина, уноси у индивидуалну стилистику, али мисли да би она могла показивати само правац у којем би се могао очекивати развитак — при повољним приликама — разговорног језика: „Могли бисмо се запитати, у чему се и како се разликује језик појединца од језика целога скупа, *ако се претпостави да се он налази под истим ошћим условима под којима су и остали претставници тога скупа*. Сваки појединац има свој начин кад говори матерњим језиком; он отступа у неким случајевима или обично и од граматике, и у конструкцији реченица или у начину обележавања емоција; каткада појединац употребљава у обичном говору речи којима се други ретко служе. Иако се те особине уопште мало примећују, не треба их сматрати за сасвим ништавне: прво, што та отступања индивидуалног језика могу у току времена довести и до промена језичких целе групе, ако повољне прилике учине да целина прими новине појединаца; та отступања, најзад, баш зато што су

то, имају и методолошки значај, јер се може показати, примерима који су од нарочите изразитости, природа тих индивидуалних отступања и њихов одјек у језику; у сваком случају, и поред неколиких одличних радова, ипак метод који би се имао примењивати при изучавању индивидуалног говориог језика још није довољно добро утврђен, да би могао бити препоручен. Али ипак мора се нарочито истаћи да се само на показани начин може говорити о „индивидуалној стилистици“ (Traité, 18—19).

Овде се види да Бали, иако не одбија потпуно проучавање говорног појединачног језика, знатно сужава његов значај: он више показује у којем ће се правцу у будућности стилски развијати језик једне друштвене заједнице него што помаже да се он разуме у дано време. Уопште, и методи још нису за њ утврђени, тако да Бали уопште не препоручује његово проучавање.

У свему је овом отклик поменутог гледања на индивидуални језик (*parole*) код де-Сосира. Онако како је индивидуални језик — изван лингвистике, тако и индивидуални говорни језик има да остане изван стилистике, иако се не може рећи да он за њу нема баш никаквог значаја.

Иако није нарочито препоручивао тај језик, *Бали* га није могао ни избацити сасвим из стилистичког проучавања. Он му је морао признавати извесне црте које има и општи разговорни језик: непосредност стварања, подвргавање општем говорном „канону“ које истиче из саме намене индивидуалног разговорног језика — узајамном споразумевању... Зато ја сматрам да је *Бали*, макар и са великим устезањем и некако преко воље, учинио ипак један корак даље него де-Сосир у одређивању предмета стилистике. Као што у лингвистици не би смела изостати *parole*, тако и у стилистици — проучавање индивидуалних разговорних језика, поред свих тешкоћа које би утврђивање правога метода за њих могло имати.

Али зато *Бали* сасвим отсудно оспорава да *стил* једног писца може ући у проучавања стилистике. Писац свесно удешава свој стил, да би створио естетски утисак, да би дао уметничко дело. Ту нема непосредности, ненамештености и природности, чиме се одликује општи разговорни језик, па

чак и разговорни језик појединаца. Како је ово једно од врло важних места целокупног гледања Балијева на стилистику, навешћу га у потпуности (19—20):

„Сасвим је нешто друго — проучавати *стил* некога писца или беседу каквог говорника. Ту је толика разлика да би се, ако је не схватимо, начинила збрка између два предмета проучавања који су један другоме туђи и над овом књигом и свима њеним расправљањима лебдео би несносан неспоразум. Речено је: „стил је човек“, и та истина, коју не оспоравамо, могла би утицати да поверујемо да, проучавајући *стил* Балзаков, проучавамо *индивидуалну стилистику* Балзакову; међутим то би била груба грешка. Непремостив је јаз међу употребом језика коју чини неко под оним општим приликама које вреде за једну целу језичку заједницу и међу оном употребом језика коју чини песник, романописац, говорник. Када се појединац налази под истим условима као и сви други претставници дане друштвене заједнице, онда одатле проистиче „норма“ према којој се могу одређивати сва отступања индивидуалног израза; за књижевника услови су сасвим друкчији: *он уопштебљава језик свесно и намерно* (може се говорити о инспирацији колико се хоће, али у сваком уметничком стварању, ма колико оно изгледало непосредно, има увек и акта воље); затим, што је нарочито важно, *књижевник се служи језиком у циљу естетском*; он хоће речима да створи лепо као што сликар ствара бојама и музичар звуцима. Овај циљ, који је готово увек циљ једног артисте, — не лебди никад пред очима ономе ко спонтано говори својим матерњим језиком. Та је разлика довољна, па да на свагда одвојимо [његов] стил од стилистике. Све што би се могло навести против овога тврђења припада — како се нама чини — прелазним случајевима каквих има увек при проучавању језика“...(19)...

„Када би се чак утврдило да је овај поглед нетачан, у што ми све мање верујемо, требало би га — неком врстом парадокса — задржати ипак и даље на корист једног здравог метода: зар је било мало заблуда у току од двадесет векова, које су долазиле од навике да се језик проучава кроз књижевност, и колико би [та навика] добила — будући цењена

од свих, без заинтересованости — када би била враћена своје природном извору, непосредном изразу мисли“ (ib. 20).

Овде се види да *Бали* говор појединих писаца сматра не само индивидуалним него и произвољним. Мешање свесног начела са несвесним код књижевника не да му могућности да стави језик једног књижевног дела ни напоредак са говорним језиком појединаца. Али зар и то свесно начело писаца и књижевника није засновано на језичком осећању пишчеву, исто онако као што је и говор појединачног лица заснован на општем језичком осећању говорном? Јер и писац мора имати пред очима читаоце као што има претставник разговорног језика — слушаоце.

Али мора се признати да у књижевном делу може бити и доста произвољног. *Бали* је и овде узео принцип који је од огромног значаја за проучавање језика. Што су претставници новијих лингвистичких школа могли доћи до чврстих правила или закона, како их неки зову, то је само зато што је главна основица језичког стварања непосредност, несвесност, без икаквих обзира на какав нарочит циљ, без учешћа воље оних који учествују у том стварању. Такву би основицу хтео *Бали* и за стилистику. А такву основицу, по његову мишљењу, не може дати књижевно дело.

Бали не одбацује језик неког књижевног дела само због тога што књижевник мења свој језик, по својој вољи; већ зато што он то чини и са нарочитом намером: да постигне естетски утисак. Природно је, по *Бали*-у, да умесност, вредност и све остале особине изражајних средстава за то употребљених треба да испитује естетичар, а не стилистичар.

Тако *Бали*, наводећи пример који је раније споменуо („Да ли се стално љутите на вашег зета, ту продрту врећу?“) вели за њ: „ако се испитује да ли тај израз одговара општем тону комада [позоришног комада *Ожије-а*]. да ли пристаје уз лице које га је изговорило итд., онда вршимо посао књижевне естетике, критике, али никако не — стилистике.“

На овај начин, *Бали* је знатно сузио предмет своје стилистике. Она не проучава ни разговорни језик појединаца, ни књижевни језик појединих дела ни писаца, већ разговорни језик једне језичке заједнице. Другим речима, за њега је предмет, наравно, француске стилистике оно што је једнако,

заједничко у разговорном језику или у његовим средствима за изражавање у некој друштвеној целини. По себи се разуме, то вреди за тај језик у књижевности само утолико уколико се он у њој верно огледа.

*

Али ово не значи још да све особине изражајних средстава једне друштвене целине ове врсте, улазе, по *Бали*-у, у обим стилистичког проучавања. Тада се стилистика не би разликовала од науке о језику.

Кад се говором ослобођавамо од онога што се у облику мисли ствара у нашој свести, ми томе придајемо и свој, лични карактер. Мисли су безличне; наше је у тим идејама — наше лично учешће, афективна страна њихова, наша узбуђења, осећања, наши импулси, наше тежње и наше жеље, једном речју: „све што у нама трепери, све што нас покреће на рад, све што чини наш темпераменат и наш карактер; а то не улази у област нашег разума“ (6).

Према томе, када се о нечем мисли хладно и објективно, имамо један начин изражавања који би се могао назвати интелектуалним: на пр. „учините то“; „желим да то учините“ (без нарочитог повишавања тона); али ако у то унесемо елементе осећајности наше, изрази постају друкчији: „За бога! учините то“, „Зар то да ми одбијетел?“, „Ох, реците да ћете то учинити!“ и сл.

Материјал друге врсте, оно што се тиче наших емоција, она изражајна средства у којима се крије афективни део садржаја, изрази наше осећајности и утицаји њихови на нашу осећајност, ето то улази, по схватању Балијеву, у стилистику. Ако назовемо интелектуално изношење факата логичним или мисаоним, онда би изношење осећајне или емоционалне стране разговорног језика једног друштва био предмет његове стилистике.

Омеђивши тако у најопштијим цртама предмет Балијеве стилистике, задржаћемо се у идућем чланку на вредности оваквог омеђивања и на начину на који Бали врши своја стилистичка испитивања.

А. Б.

ПРИЛОЗИ РЕЧНИКУ

1. Из ватрогасних организација

Ватрогасство је покрет који, нарочито у северним крајевима наше државе, има за собом велики број деценија. Сасвим је природно да се у таквом покрету развије специфичан речник и да се створе извесни специфични изрази. Ово је утолико природније што су добровољне ватрогасне чете организоване по узору на војску, са војничком дисциплином, — те је тако код њих устаљена специфична терминологија, мало позната изван тога круга. Из ове терминологије истаћи ћемо неколико интересантнијих елемената, било због међусобне борбе, било зато што су непознати а добро или рђаво формиран, било што је за њих створена нова етимолошка веза.

Прво треба видети основне речи — *ватрогасац* и *пожарник*. — Од речи која означава организацију несумњиво је старији израз употребљиван за онога који гаси *пожар*. Како сама реч *вдѣра* (*Feuer*) има мање интензивно а *вдѣр* (*Brand*) несумњиво прецизније значење, то се на ову реч из Вукова речника као и на речи *пожарити* — *зайожарити* (cf. *пождити*, Ц. Г., *попалити*) наслонила реч изведена једним врло продуктивним елементом — *вдѣрник*. Али те речи нема ни код Вука, ни у ранијем речнику који је издао Курцбек (*Нѣмецкѣй сербскѣй словарѣ* — *Deutsch und Illyrisches Wörterbuch*), где има придев *пожарный* zur Feuerbunrst gehörig; *пожарнаѣ шпрѣба*, eine Brandspritze: знамѣ *пожарное*, eine Feuerfahne; *леснициѣ пожарниѣ*, Feuerleiten. Дакле, по постанку, од речи *вдѣрник* ранија је реч *вдѣрни* п. т. („стражар“), као термин у војничком животу, означавајући не стражара у правом смислу и који, под оружјем, чува оно што му је поверено, већ онога који бди ноћу, без оружја, у ходнику пред касарнским спаваоницама, пазећи да се не деси *пожар* од гасних лампи, какве су некада употребљаване у касарнама. Реч *вдѣрни* је добила супстантивно значење од придевског. Ова реч је изгубила своје значење и само мало је интензивнијег значаја него реч из војничког језика *случајни*, тј. онај који је у приправности, „за сваки случај“, да нешто изврши, при потреби. Од ње је изведена реч *вдѣрник*, које нема у речнику Караџићеву, али која је доста стара.

Лаза Костић је, у својој познатој тенденцији да кује речи и ствара нове изразе, формирао именицу *гашач* и придев *гашачки*. Бавећи се спортовима, у доба шездесетих година, у допуну идеологије Српске уједињене омладине, а по угледу на соколски покрет код Чеха, који тада беше захватио и Словенце, основао је спортску организацију под насловом *Веслачко, пливачко, јачачко и гашачко друштво*. Оно је према своме називу имало да се развија у четири спорта, да негује спорт веслања и пливања, гимнастику уопште, и да врши хуману улогу одбране од пожара, при чему се такође развијају спортски квалитети. У називу тога друштва налазимо два придева као кованице — *јдчачко* тј. гимнастичко, у којем се развија снага, *јдкост*, (в. *Када јакост* разбесни се, Прерад.), и друго које ће штитити грађанство од пожара.

Иза тога тек, а по угледу на терминологију немачких ватрогасних друштава, почела се употребљавати реч *вајтрогасац*. Ова реч је очигледно превод нем. *Feuerlöscher*, док кованице *гдшач* — *гдшачки* у ствари опомињу на нем. *Löschmann*. У крајевима који су били под Аустро-Угарском, реч *вајтрогасац* и од ње изведене речи биле су у општој употреби; али се у Београду обновила реч *пдјарник*, а општинска организација била је названа *Пожарничка четв*, и на згради у Краља Александра улици, пре но што је постала Градском амбулантом, стајао је натпис *пожарници*. Уз реч *пдјарник* налази се и адј. *пдјарнички* и апстрактна именица *пдјарништво*, и њих има у речнику Ристића и Кангрге; али у томе речнику, поред речи *вајтрогасац*, *вајтрдгаски*, нема облика *вајтрдгасни*, ни именице *вајтрогасство*, која би имала одговарати именици *пдјарништво*.

Међутим речи *вајтрогасац*, *вајтрогасство*, као ознака покрета и идеје, и адј. *вајтрдгасни* (не *вајтрдгаски*) захватају све више терена, и уопштене су у организацијама добровољних ватрогасаца, а чак санкционисане законом о ватрогасним организацијама. Очигледно је пак да се ове речи, иако у широкој употреби, још осећају као полутуђице, и зато је чудновато да се бар при доношењу закона није водило рачуна о врло добро формираним, сасвим у народном духу, речима *пдјарник*, *пдјарништво*.

Остављајући по страни речи које се односе на саму организацију ватрогасних добровољаца, са одборима и функционерима, — задржаћемо се на извесним терминима хијерархије и техничких средстава. — Реч *џумџа* је доста стара, али пре ње била је *шмрк*, која се одржала. Како се уместо некадашњих кола за резервоар воде употребљава аутомобил — он је добио страну реч *шенк - шенкови* која се употребљава и за резервоаре петролеја и бензина. Ту је и реч *црево*, са истом семантичком основом као у вртарству, међутим у речнику Курцбекову реч *Brandspritze* била је преведена изразом *џожарнаџ џрџба*, ма да се не може тврдити да је тај израз уопште био у употреби. Реч *лестџве* заменила је некадању реч турску *мердевине*, која је у Београду била дуго у употреби, док у речнику Курцбекову налазимо израз *лестџициџ џожарниџ* ма да је и он био ван употребе, а ту само књишки преведен словенским речима. — Остали називи су без нечега нарочитога: *џиџук*, *секира*, *оџасач*, *уже*, *чакља*.

У својој хијерархији, пак, добровољни ватрогасци имају називе који заслужују да се о њима проговори. Као код полицијске страже, старшина чете (н. *Hauptmann*) зове се *заџдведниџ*, а његов заменик *џддзаџоведниџ*; уколико је прва реч добра, ма да иначе широког општег значења, утолико друга отступа од духа нашега језика, — а ипак је тај тип образовања дао много речи (*џоџџрџседниџ*, *џоџџтарџшина*, итд.). Чета има четири отсека: *џењачки*, *џџрџачки*, *самарићански*, обично и *дилеџанџски*. На челу свакога отсека је један *вођ* одељења. Ова реч је сасвим добра, јер се употребљава као жива реч, а и у сложеницама *чеђџовођа*, *џдџовођа*, *вдзџовођа*; само ово све у исто време показује да је значење њено скромно, и да не пристаје за значење претставника народа, — а томе је доказ што је и Карађорђе Петровић узео за своју титулу реч рускославјанску *вожд* а не *вођ*, као што је узео кнез Милош Обреновић титулу *књаз*, а не *кнез*, која је имала скромније значење — *нахиџски кнез*. Заменик и помоћник вође је *рџјниџ*. Вођа и рџјниџ су *часниџи*, а ова реч потиче из некадање домобранске војске хрватске.

Називи самих главних отсека нису срећно начињени. *Пењачко* одељење је узето према *џењач*, (реч по овој употреби унета у речник Ристића и Кангрге), али ова реч значи

само један део функције. Пожарници се пењу на зграду, обично, или лествицама на прозоре, ради спасавања лица или ствари, или на зидове, ради рушења, да би се локализовао пожар и спречило његово даље ширење; али ово није битно, битно је гашење и спасавање. Како се ова врста пожарника специјализира за гашење и спасавање, то се они боре са пожаром, те би била лепша иако општијег значења реч *борци*. Сама реч *пењач* начињена је као *пливач*, *скакач*, *клизач*, *пеџач*, *ложач*, *косач*, *орач*, *сејач*, *слагач* (поред *слагар*, у Загребу), *чистач* (улице, обуће), *крџач*, *шећач*, *возач* (нова, м. шофер, за трке, док *шофер* само за најамне — „такси“ аутомобиле), и др., али значења ових свих речи чувају прецизну везу са значењима глагола исте основе, — док *пењачу* — *ватрогасцу* „пењање“ није битни посао, већ само неизбежно средство да би се *борио* противу пожара, да би *гасио* пожар, да би *спасавао* људе и имовину. — Није добра реч *штрцачко одељење*, односно досад нерегистрована *штрцач*, јер глагол *штрцајти* се употребљава за много мање мере, за избацавање малих количина течности и то уз прекиде, — а то се најбоље осећа код живог значења речи за дечију играчку начињену од зове, кукуте: *штрцаљка* (Вук), којом се повлачењем клипа усисава вода, па се затим потиском (који је обично из неколико потеза) вода штрца, прска у деловима млаза на извесну даљину, док је *пуцаљка* (Ристић—Кангрга) по истом принципу направљена, само се из ње избацује куршум од кучине једним потезом и уз прасак — „пуцањ“. Напротив, код ватрогасног шмрка имамо дуготрајно бацање млаза, и то врло јаког, интензивно густог млаза воде, који има веома велики притисак. Са млазом воде из ватрогасних шмркова могао би се упоредити пламен из ратних оруђа која су названа *бацачи пламена*. Израз *бацач пламена* није рђав утолико што већ има речи са таквим завршетком за ствари којима се придаје извесна особина схваћена као функција, а такве су *уљичач* (за мастило), *покривач* (који служи за покривање), *подметач* (за писање), *брисач* (за обућу); али у случају о коме ми говоримо можда не би било рђаво назвати ове пожарнике *бацачима* воденог млаза.

Назив *самарићански* познат је, и он је везан семантичким процесима за значење добродиног Самарјанина из Хри-

стове приче. *Дилетански* отсек обично има значење уже: „позоришне дилетантске трупе“, као што та реч често и има такво, уже значење, јер у овим отсецима може бити и музике, хорова, те је и значење ту нормално.

* * *

Са етимолошко-семантичког гледишта најинтересантнија је реч *рђњик*. — *Ројник* је заменик и помоћник вођи одељења, он је десетар, и има пораменице од белог оплетеног гајтана. Његов хијерархијски однос према пожарницима који су под његовом командом помогао је да се код ватрогасаца и претставника њиховог покрета створи веза *рђњик: рђј*. Они су реч *рђњик* употребљавали механички, — али на моје питање су ми одговорили да је *рђњик* „онај око кога се роје ватрогасци, као што се роје пчеле око матице“. Међутим ово је значење које би очигледно ишло у творевине народне етимологије. Право значење *рђњик* долази од речи *рђјше* (Вук), дакле *рој(ш)ник*, „онај који има ројте“, а добровољни ватрогасци, на својим некадашњим униформама десетара - ројника имали су *ројше* — гајтан са пиштаљком (као што имају десетари у војци) и бобицама на крају, управо онаквим какве су имали војници аустро-угарске војске за знак доброг стрелца (*Schützer*) од црвенога или белог гајтана. Ројник је уместо тога добио од таквог белог гајтана оплетене нараменице, — ознака је измењена, али је назив за старешинство остао исти. Образовање ове речи потпуно одговара речима: *перјаник* (онај који носи перјаницу, гардист црногорскога краља Николе), *снежник* (онај који има снега), *оклојник* (онај који има оклоп), *заставник* (онај који носи заставу), *кољаник* (онај који носи копље), — код којих се значење скоро идентификује са сложеницама где је други део *-носац, -ноша: богоносац, лучоноша, сџегоноша*.

Миливој Павловић

УПОТРЕБА ДУЖИХ И КРАЋИХ ПРИДЕВСКИХ ОБЛИКА У НАРОДНОМ И ЊЕГОШЕВОМ ДЕСЕТЕРЦУ

I

За употребу краћих и дужих облика неодређених придева занимљиво је њихово мешање у народним песмама и код Његоша. Известан број више или мање карактеристичних случајева (из II књиге Вукове збирке народних песама, и из Горског вијенца и Шћепана Малог) показале јасно да се у десетерцу народном и Његошевом и одређени и неодређени придевски облици употребљавају доста произвољно, углавном само према потребама бројања слогова у стиху.

Истина, има доста случајева да се ради броја слогова дужи облик окрњи:

- У недељу прије *јарког* сунца — (Песма бр. 20, стих 2)
- Добра коња *младог* Бугарина — (28, 269)
- Ти си *св'јетлог* цара причестио — (33, 54) итд.

али се исто тако могу наћи скоро дословно исти стихови где је место окрњеног дужег облика употребљен краћи облик, и то у једној истој песми:

- У недељу прије *јарка* сунца — (50, 3)
- Осим једног *црна* Бугарина — (28, 633)
- Он је *св'јетла* цара причестио — (33, 25).

Код Његоша има такође окрњених дужих облика, али још мање него у народној песми:

I у Вијенцу:

- Нейобједног* младога Душана — (2655)
- К светом гробу *бесмртног* живота — (246).

II у Шћепану:

- Без *обилног* плода останути — (219)
- Од народа *храброг* црногорског — (342)
- Овај часак *меденог* одиха — (1756).

Много је чешћа употреба, толико честа да је то скоро правило, да се, према потребама стиха, узима само *цео* дужи облик или краћи облик, *без обзира је ли придев одређен или не.*

Упадљиви су слични стихови из једних истих песама.
На пр. у песни II књиге бр. 18:

Једна совра од *сувога* злата — (стих 4)
Кад дошета соври *сува* злата — (17)
Друга совра од сребра *чистога* — (5)
Док дошета соври сребра *чиста* — (41);

песма бр. 24:

У *бијелу* Скадру на Бојани — (ст. 2)
Бијеломе граду Пирлитуру — (4)
Бијеломе Скадру на Бојани — (24);

песма бр. 39:

Све од *суха* злата исплетени — (248)
А јабуке од *сухога* злата — (254)
Ал' је купа од *сухога* злата (261);

песма бр. 43:

И *жушога* хрта Карамана — (576)
Жуша хрта за уши подбила — (734);

песма бр. 55:

Оде право *бијелу* Прилипу — (68)
И кад поћох двору *бијеломе* — (83)
Шета дужде *бијелу* чадору — (163)
Док дођемо до *бијела* двора — (243);

песма бр. 75:

Донес' брже *сивога* сокола — (33)
А марама за *сива* сокола — (48);

песма бр. 54:

Пак разапе *бијела* чадора — (54)
И фуруну љеба *бијелога* — (56).

Карактеристични су примери двају атрибута уз једну именицу:

Песма бр. 26:

Од *лијеја* луга *пешомога* — (136);

песма бр. 61:

На *шарену* коњу *великоме* — (12).

Мање су упадљиви примери различитих придева и стихова а да је у њима иста употреба дужег и краћег облика:

Песма бр. 20:

У Соколу, граду *бијеломе* — (3)
 Дукат узе леба *бијелога* — (37)
 Пак не иди покрај мора *сиња* — (79);

песма бр. 21:

Жуша воска и *б'јела* тамјана — (27);

песма бр. 30:

А маши се *ломна* Влаха Старог — (131);

песма бр. 33:

На *убаву* на пољу Косову — (2);

песма бр. 37:

Преко *красна* Мироча планине — (2).

II

Његошева реченица је пунија и једрија него реченица народне песме. То је зацело узрок што Његошев стих нема понављања које било врсте, којих је народни стих пун. Из истог узрока зацело долази и то што је у Вијенцу и Шћепану краћи облик придевски много чешћи него у народној песми. И код Његоша се краћи облик употребљава без обзира на то да ли је придев по смислу одређен или није. Главно је и код Његоша бројање слогова. Наводимо неколико примера где би, по нашем осећању, требало да буде одређен придевски облик.

Из Вијенца:

Крст од огња *жива* направеше — (185)
 Из главе је *цијела* народа — (293)
 Змаја *љуша*, војводу Уроша — (573)
 Мила сина Милоњића бана — (1295)
 Па викнули *цијелу* народу — (1587)
 Над образом *свијетла* језера — (2638) итд.;

из Шћепана:

Но главари *цијела* народа — (182)
 Нека булеш и царским утоком

Ах! *несрећна* цара раскруњена — (222)
 У једнога *добра* ришћанина — (243)
 Заурлаше *по клећу* Стамболу — (247)
 Да покажем *цијелу* свијету — (597)
 Баш са пашом од Скадра *бијела* — (703)
 И к *зелену* Виру Црмничкоме — (802)
 С Чева *равна* и с *зелена* Вира — (962) итд.

Сличну употребу у Слободијади нагласио је већ Д. Вушовић у својим прилозима проучавању Његошева језика (стр. 67 и 68).

Још су упадљивији примери где употреба краћег и дужег облика стоји у супротности са сличним стиховима.

У Вијенцу:

Преко *равна* поља цетињскога — (2384)
 Колико је *равнога* Цетиња — (2596);

у Шћепану:

Он је човјек срца *милошћива*,
 Вељедушан рода *великога* — (2029—30).

Екскламативни генитив Његош редовно употребљава у краћем облику, али ради потребе стиха, употреби и дужи облик:

Чудна негђе *ивсџога* плијена — (Вијенац. 1715)
 Дим на Божић, *великога* чудал — (2580)
Смијешнога посла и мишљења — (Шћ. 978).

III.

Највеће скретање од редовне употребе јесте краћи облик од придева који тога облика и немају. Скоро сви примери су из народних песама које је Вук добио из Срема. У Смрти Кајице Радоње:

За Немеша, бана вршачкога,
 За Гецију, бана тителскога,
 За Иштвана, бана *сланкаменска* — (179),
 Па до њега Јовицу Ресавца,
Кучајинска бојна копљеника — (53),
 Ето, јунак, друма *смедеревска* — (песма бр. 81, 72),
 Ал' не можеш *боља* господара — (100, 85),
 До Пријезде, војводе *сшалаћка* — (83, стих 5),
 Красна ти си стаса и узраста,
 Руменила, *господска* погледа — (68, 13),
 И *јучачка* меса наранио — (55, 28).

Осим последњег примера, сви су из сремских песама. Према томе, ово би можда био један од примера сремског отступања од херцеговачке епске употребе. То није сигурно, јер такве употребе има и код Његоша: неколико примера у Слободијади нашао је Д. Вушовић (на истом месту, стр. 67).

IV.

Исти такав, версификаторски значај има у народном и Његошевом стиху и употреба дужих и краћих облика од присвојних придева.

Песма бр. 43:

Некаквога *царева* спахије — (стих 114)
И што једу љеба *царевога* — (116);

песма бр. 30:

И он јаше ђога *бабовога* — (274);

песма бр. 74:

Од *Трнова*, од земље Бугарске — (27)
Па одоше *Трновоме* граду — (124);

песма бр. 91:

Од *Бурђева* до *Дмићрова* дана — (32)
Ти не чекај дана *Дмићровога* — (116).

Употребљава се и дужи облик чак у номинативу мушког рода присвојних придева:

Песма бр. 43:

Потписа ме *цареви* везире — (432)
Оно није *цареви* делија — (570).

У Вијенцу нисам запазио ниједан дужи облик присвојних придева или придевских заменица, осим овог:

Разговора без *шаквога* нема — (1754).

У Шћепану има више примера дужег облика присвојних придева и заменица, чак и окрњених: у *Пејтровом* граду (81), исто и у прозној режиској белешци после стиха 2705. Исто тако:

Из Европе к *његовом* гнијезду — (2736)

Види стихове: 268, 2124, 2712.

Цели дужи облици присвојних придева и заменица такође су чести у Шћепану, и јасно је да је њихова употреба због потребе стиха:

Од цијела његовога царства — (3723)
 Ухватио цара њиховога — (3884)
 К опакоме цару њиховоме — (3977) итд.

Јасно је, понављам, из датих примера да употреба дужих и краћих облика придева и придевских заменица у народном и Његошевом стиху зависи од версификаторских потреба, то јест од броја слогова којим дата реченица располаже. Тако, у стиху ће се рећи *бијелога* или *бијела*, или *б'јѐла* (или чак и *била*), према томе колико је слогова потребно у датом стиху да се испуни потребан број слогова за тај стих, без обзира на неко граматичко правило.

С. Машић

МАРЕТИЋ И ЉУБ. СТОЈАНОВИЋ О НЕОДРЕЂЕНОМ ПРИДЕВСКОМ ОБЛИКУ

Љ. Стојановић, у књизи о Вуку (стр. 144), говорећи о другом издању Вукове граматике, уз Речник, одаје му ово признање: „Врло је добро Вук уочио да неодређени придеви мушког и средњег рода могу у промени узимати наставке одређених, задржавајући свој акценат“. Маретић, међутим, заступа супротно мишљење да „у књижевни језик не иду“ одређени облици придевски са значењем и акцентом неодређених (ГраMATика и Стилистика, § 11а и 210). Маретић вели да Вук и Даничић, истина, „употребљавају“ те облике, то јест као да се то њима у писању омиче, као погрешка. Тачно је, у ствари, да и Вук и Даничић те облике, не само „употребљавају“, него *им дају мeстa у својим грамаТикама*. Вук, у својој граматици уз Речник, даје те облике један уз други у парадигмама. Исти значај или и још већи, има и Вуково опажање о неодређеном придевском облику, казано у преписци са Гримом (Преписка II, стр. 9), где каже да се говори и

жуџа и *жуџога*. Даничић с почетка, у „Малој српској граматици“, даје, као и Вук, упоредне парадигме краћих и дужих облика неодређених придева. Доцније, у „Облицима“, Даничић дуже облике неодређених придева не ставља напредо са краћима, него у напоменама уз промену придева вели: „Облици одређених придева доста се често говоре мјесто облика неодређених, али тада задржавају акценте неодређенијех“.

Није тачна, дакле, Маретићева тврдња да Вук и Даничић само „употребљавају“ дуже облике неодређених придева, него је тачно то да им они дају значај правилних, књижевних граматичких облика. Није тачно ни оно што Стојановић каже о томе, на истом месту, да „други и доцнији граматичари не узимају у обзир“ Вуково опажање о неодређеним придевима, јер Даничић је то узео у обзир. И не само Даничић него и Будмани у својој граматици на италијанском (одељак 101).

С. Маџић

ЈОШ О ПОНАВЉАЊУ РАДЊЕ У ПРОШЛОСТИ

У допуну ономе што је у последњем броју Нашега језика у рубрици Наша пошта речено о разноликој примени глагола несвршених одн. свршених за ознаку радње понављане у прошлости, ево још неких примера. Они такође показују да и међу књижевницима нашим није свима јасно: када се, у духу језика народног који они стварају књижевним, за ту ознаку могу употребити три облика претеритна (имперфект, перфект и потенцијал) а када само последњи. У прошлој белешци показано је да је она тројака употреба могућна само код глагола несвршених (трајних и учесталих), а да се од глагола свршених (тренутних) може употребити за то само потенцијал (погодбени начин: — бих, би и др.). Овде ћемо напоменути још и то, да су за ту ознаку могућна управо *четири* облика претеритна код несвршених глагола, тј. поред побројана три још и презент „приповедни“, а код свршених два, тј. опет презент поред споменутог потенцијала.

Први је пример узет из збирке приповедака г. Вељка Петровића „Варљиво пролеће“ (1921), стр. 79. Он гласи: „У тим приликама је поп Милутин обично *изненадио* своје парохијане новом недоследношћу“. Глагол *изненадиши* је свршен, те би се од њега у овом случају понављања („обично“) могао правилно употребити: или потенцијал (У тим пр. *би* поп М. обично *изненадио* своје пар. новом недосл.), или презент (У тим пр. поп М. обично *изнѣнѣдѣ* своје п. новом нед.) А ако би се понављање радње хтело нагласити, и поред прилога („обично“) или и без њега, видом самога глагола, онда би се удесио облик учесталога: *изненађиваши*. Тада би се могла употребити ова четири показана начина: 1) У тим пр. поп М. *изненађиваше* своје пар...; 2) У тим пр. *је* поп М. *изненађивао*...; 3) У том пр. *би* поп М. *изненађивао*...; и 4) У тим пр. поп М. *изненађује* своје пар. новим недоследностима.

Други је пример узет из приказа „Шест приповедака“ Л. К. Лазаревића од г. М. Цара, по првобитном тексту како је објављен у Бранкову колу за г. 1896 на ст. 949. Он гласи: „Приповијетке Л. К. Лазаревића учиниле су на ме, колико сам их год пута *прочитао*, утисак нечега посве одвојена...“. И ту је употребљени глагол у виду свршенога (*прочиташи*), те би се правилно могла употребити само два начина: или применом потенцијала (... колико *бих* их год пута *прочитао*...) или презента (... колико их год пута *прочитах*...). Ако се баш хтело употребити прошло време, које се у књижевном језику видно истиче на прво место по употребљивости за исказивање прошлости, онда је требало: или остати при простом глаголу *читаши* који је трајан (... колико *сам* их год пута *читао*...), или удесити облик учесталога — *прочитаваши* (... колико *сам* их год пута *прочитавао* ..., или лепше: *прелиставао*). Тада би се могла употребити сва четири показана начина, поред наведеног и остала три: 1) ... колико их год пута *читах*, *прочитавах*; 2) ... колико *бих* их год пута *читао*, *прочитавао*; 3) ... колико их год пута *читам*, *прочитавам*.

Трећи пример је још од старијег књижевника нашег, од Ч. Мијатовића, у чланку његову „Кнез Милош и пуковник Хоџес“, на стр. 73 у СКАк. Споменику XVII. Он гласи: „... како *сте* ми и сами често *rekli*...“ место: „...како *бисте*

ми и сами често *рекли*“. Овде је најбоље било да је због понављања радње („често“) место свршеног глагола *рећи* узет несвршени: *говорити, казивајући* (не *казајући!*), с којим су могућна сва четири показана начина.

Додајмо још два готово истоветна примера, с употребом придевне заменице *сваки* којом се истиче понављање радње. Један је из биографије Богобоја Атанацковића од Мите Поповића, како је наведен у Бранкову колу за год. 1896 (ст. 1429); „...а већ и прва појава његова *учинила је* на сваког најбољи и најпријатнији утисак“ — уместо: „...*учинила би* на сваког најб. и најпр. ут.“, или с трајним глаголом *чинију*: „...*чинила је* на сваког најб. и најпр. утисак“. Други је из д-ра Св. Стефановића Студија о нар. поезији (књ. I, стр. 88): „Она се пак непрестано молила Богу, те су јој болесници и махнути почели долазити и она *је* молитвом сваког *излечила*“ — уместо: „...она *би* молитвом сваког *излечила*“, или с употребом трајног глагола *лечију*: „...она *је* молитвом сваког *лечила*“, односно кад би се баш хтела истаћи и успелост лечења: „...она *је* молитвом сваког *исцељивала*“ (не и: *исцелила!*). У овом последњем примеру дошао је помоћни глагол („*је*“) пре главнога („*излечила*“) и растављен је од њега уметцма, чиме је и ослабљен утицај његов; тиме се пак не да тумачити ранији пример, у коме је главни глагол („*учини*“) пре помоћнога („*је*“) и то непосредно пред њим.

Д. К.

СИТНИЦЕ ЈЕЗИКОСЛОВНЕ

У обичној употреби књижевнога језика има грешака које се понављају и поред тога што се зна да књижевни језик треба да буде прецизан и једнообразан, — разуме се: без прека за унутрашњу динамику и обнављање. Те материјалне грешке, резултат нескристалисаног осећања за књижевни језик код појединаца које иначе сматрамо културним људима, треба чешће истицати, и ми ћемо их регистровати под овом рубриком, чак иако се о њима некада или недавно дискутовало. Има ствари које треба понављати све дотле док се механички не утисну у свест онима који желе да се сматрају културним људима и да пишу књижевним језиком.

1. Требало би ...

У једном престоничком дневном листу од 15 маја 1939 год. стоји: „У скупштини дошло је до велике дебате по питању националне одбране, и то поводом дискусије о владиним пројектима којима се иде за тим да се појачају војни ефективи нарочито продужењем рока војне службе у морнарици, који би *требао* да се повећа од 200 дана на 340 дана“. Ово узима маха. У истом листу, раније у фелтону „Редак човек“ налазимо реченицу: „*Нисам* ја *требао* да идем у лекаре“. Примери су безбројни.

Глагол *треба* безличан је, и као такав се још сматра у књижевном језику, ма да се често чују и пишу од њега лични облици. У речнику Ристића-Кангрге дата су значења овога глагола у десет нијанси, према речима немачког језика, и то са добрим језичким осећањем, па од тога полазећи ја и наглашавам да се ту за *требаши*—*требам* каже да је „германизам као и *потребоваш*“. — Заиста, у Вукову речнику имамо у значењу „opus est“ не *треба ми он* али и не *требам њега*, међутим у значењу „oportet“ само безлично — *треба ићи* а не „*треба да идем*“. У књижевном језику надвладала је употреба не *треба ми он* ослоњена на примере типа *треба ићи*, док је у обичном говору по варошима тип не *требам њега* утицао да се развије у другом значењу као систем: *требам да идем* — *требаш да идеш* итд. место *треба да идем* — *треба да идеш* итд., односно *треба ми ићи* — *треба ти ићи* итд. Разуме се да је овај други процес фаворизован утицајем са стране, те је оправдано сматрати га за германизам. Ово се пак потврђује изразима који су узели маха, нарочито у објавама трговачких радњи, и који се шире лако као уопште језичка клише-а. Такви су изрази *требам (шегрша)* — *попребујем (ученика)* и сл., а потпуно по немачком *ich brauche*. Да овде имамо управо туђ утицај, доказ је што не може бити говора о утицају глагола *требоваш*. Он се уопште ретко употребљавао (н. пр. у народној песми *Где удари — мелем не пребује*) и специфицирао се у војничком језику за значење „вршити набавке“ а нарочито дневне хране, па одатле прешао уопште међу изразе администрације, као уосталом и именица *требовање*, која је при том прелазу добила конкретизирано значење. Она није више глаголска именица,

ознака радње или стања, већ значи писмену ознаку којом се наређује испорука: *шребовање је најисано, њо шребовању издашю, шребовање приложити признаници*. Добра је дакле једино конструкција *шребан (ми) је ...*, јер је тако у обичном говору и за друге случајеве.

Отуда добром стилу одговарају изрази: *шреба да ја..., шреба да он* (не: *шреба он да*), *шреба да ми..., шребало је да ја..., шребаће да ја...*, итд.

2. Исто — исто тако

У говору, нарочито код трговачких помоћника, па и студената универзитета, најзад и код наставника, запазио сам употребу *истио* место *истио шако*, на пр.: *истио је (и) он дошао, истио је (и) он казао* м. *истио шако је и он дошао, истио шако је и он казао*. Ако се нагласи да је *истио* заменица, онда ће се видети разлика у значењу између две конструкције. Заиста, у Вукову речнику налази се *истид* у адвербијалној употреби, али се Вук Караџић у свом језичком осећању ни потсвесно није преварио, — јер ма да обично код прилога ставља ознаку *adv.* (в. *брзо — брзо*) овде то није учинио, а већ у објашњењу даје израз који тек у целини даје адвербијално значење „тако *истио*, gerade so, eodem plane, modo“. Примери које Вук наводи (*Истио* Јован утећи могаше — Ту ћемо их *истио* дочекати — *Истио* сестру свога оца Јанка) сви су у стиховима, а ту је јачег израза могао добити појав употребе придевне заменице ср. рода у прилошком значењу, као што се може употребити *овако, онако, шако*, и од придева *брзо, сјоро, лако*. — Међутим у добром стилу је сугестивна диференцијација, као једна врста потребе за јаснијим, прецизнијим изражавањем, и у овоме правцу. Тако би се *истио* (= *џо истио*) имало употребити као заменица, а не као прилог за начин и сл.; и у једном наведеном примеру *истио* би се имало тумачити као објекат. Тако се може рећи *он је истио* (или: *џо истио*) *говорио* (или: *казао, мислио, најисао, слушшио, њоручио* и др.). За прилошко пак значење треба употребити *истио шако*, ако се жели интензивнији изражај него што је *шакође: он је истио шако* (тј. *на истии начин*) *говорио* и сл. Иако се може рећи да се уз прелазне глаголе ова два значења (значење објекта и значење прилога за начин) приближују при слабом ин-

тензитету говора, уз недовољно јасну потсвесну анализу из које треба да се јави реченица, — ипак се не би могло прећи осећање овакве разлике уз непрелазне глаголе, као у примеру *истио је он дошао (стигао; отишао)* и др.) место: *истио шако је и он дошао.*

Овакво тумачење поткрепљују и примери из речника Ристића—Кангрге, чији су састављачи несумњиво имали добро језичко осећање за савремени књижевни језик, — при чему одбацујемо оно што је везано за дубљу анализу. Тако код речи *истио* под 2) тумачење са „*detto*“ не одговара адвербијалном значењу већ заменичком, — дакле не „исто тако“, већ „то исто“; под 3) такође значење „заиста“ није исправно, — у случајевима на које се овде мисли имамо у ствари заменички облик употребљен као узвични — синтетички израз — *истио!* Али под 1) прво значење „једно исто, ein und dasselbe“ може стварно имати значење *једно-ше-истио*, тј. појачано значење заменичко, а може имати и адвербијално значење — али необично у употреби; међутим на овоме месту у адвербијалном значењу нема ни једног примера где би било само *истио*, већ је у свима *шако истио* или *истио шако*. — Диференцијација се намеће и оправдава односом две ниансе у адвербијалном значењу *шако истио* према *истио* *шолоко*.

3. Песто — шесто — осамсто

Као изасланик на испитима зрелости констатовао сам, уз друге грешке ученика, да се скоро без изузетка употребљавају, нарочито при настави и испитивању из историје и математике, погрешно бројеви који значе стотине. На тај начин грешка која је општа у језику ђака школа Трговачке омладине и пословног света, постаје много значајнија и тежа.

Дуалске формације *двеста* и *шрест* не само да су историски оправдане, него се још сасвим добро чувају у школском језику, а већ *четири ст*а је замењено бројним изразом *четири стотине*. Али у говору ученика Београдске трговачке омладине, како сам још пре осамнаест година констатовао и даље пратио, преовладали су облици *сто*, *двесто*, *шресто*, *четирист*о, *пеш-сто* — *пест*о, *шест*о — *шест*о, *седамсто*, *осамсто*, *двест*о. — Ове форме бројева могу се објаснити тенденцијом ка упрошћавању, због мешавине уче-

ника са разних страна и из разних дијалекатских крајева, од којих је у неким већ упрошћавање наглашено, — ма да нигде нема *двесџо*, *џрисџо*, *четџирисџо*. Али мора се допустити да је ову тенденцију подржавао и чак потстицао утицај стања у немачком језику, и то учењем немачког језика у тој школи и преко трговачких агената који су прави разносноци ове појаве, као и неких других. Тако, док се код неких бројних израза скраћивало, при слабом интензитету [деве(т)-сто(тина) — *деве'-сџо(џи)* — *двесџо* и сл.], дотле је *сџо* као индеклинабилни део подржан и ширен под утицајем нем. *hundert*, *zwei hundert*, *drei hundert*, дакле чак и *двесџо*, *џрисџо* итд.

У средњим школама, пак, нема *двесџо*, *џрисџо*, *четџирисџо*, али се све вуше генералишу изрази *џеџи-сџо* — *џесџо*, *шесџи-сџо* — *шесџо*, *седамсџо*, *осамсџо*, *двесџо*. — Не треба наглашавати да се ови облици осећају као туђи књижевном језику, и да се у таквом кратком облику добива, за књижевни језик непожељно, фонетско изједначење броја 600 и облика за средњи род реднога броја *шесџи* — *шесџо*. — Ова грешка постаје трагично озбиљна за правилност и лепоту књижевног језика, и то из два разлога: прво — она добива вид једне заразе, која захвата све више маха међу ученицима, и друго — њој се не ставља никаква брана, па чак ни наставници историје и математике по средњим школама не пазе на ово, не исправљају ученике, па чак и сами у много случајева чине исте грешке. Ја имам збирку конкретних примера, тачно забележених, и ако би ме неко у дискусији покушао демантовати, ја сам готов да те примере објавим. У својим извештајима Министарству просвете о вишим течајним испитима ја сам у неколико махова молио да се о оваквим грешкама упути распис директорима средњих школа; — али по томе није ништа чињено. — Уз ове грешке јавља се још једна, која појачава негативан ефекат. Код историских година махом се изостављају ознаке за *хиљаду*. Тако се често чују примери као ови које сам конкретно забележио много пута, поред других такође честих: *џрви срџски усџанак био је осамсџо четџврте* (разуме се: године), *Краљ Пеџар сџуџио је на џресџо двесџо џреће године*, *Јужна Србија је ослобођена двесџо дванаесџе*. — Иако се за ове догађаје подразумева

хиљада, ипак се у школском језику оваква елипса не може допустити. — Ако се, међутим, може примити да је једно значајно дело Виктора Иго названо *Деведесет шрећа*, са остављањем ознаке за хиљаду и за стотине, — јер је то символичан наслов који истиче најстрашњу годину француске револуције, — онда би се могло примити и то што је Б. Нушић своје дело које слика страхоте из 1915 године назвао *Петнаесџа*, али није било неопходно да узме вулгаризиран облик *Девесџојетнаесџа*.

Исто толико је зло, а можда утолико и теже, што се такве грешке свакодневно чују на београдском радиу, чак и из уста неких предавача, а не само спикера. Међутим зна се како велики утицај, чак сугестиван утицај има радио, — па ако се из београдске емисионе станице настави са грешкама као што су *осамџо* и сл., онда ће радио бити расадник грешака, а не нека врста школе доброга књижевног језика.

М. Павловић

ПРИЛОЗИ РЕЧНИКУ СТРАНИХ РЕЧИ

Айџарџа

Речници страних речи претрпани су многим елементима који се обично не срећу у говору, већ их има или само код претенциозних лица, или се употребљавају као технички термини у појединим гранама науке или индустрије. Али ипак у таквим речницима, па ни у Лексикону страних речи од М. Вујаклије, нема неких речи које се чују чак и по селима у појединим крајевима. Таква је реч *айџарџа* која се чује у Бачкој. Тим поводом понова истичем потребу за једним диференцијалним речником страних речи.

Реч *айџарџа* се наслања на реч *айџарџ* „у страну, са стране, одвојен, за себе“, а која се наводи у речнику Лукића-Обрадовића; али ова реч је потпуно прилагођена именицама женског рода на *а*, и има значење супстантивно, ма да је постала од поменутог прилога. Она значи „изузетак“, човека који је „осим света“. Ово потврђује најбоље одломак из једног

стварно вођеног разговора, који ми је текстуелно саопштен. Отресит стари сељак, отац једног свештеника у селу X., рече пред сином:

— Умал' не закасних на воз, — био се нешто покваріо андрџбус!

Син му се дискретно окрете па му шану:

— Оче, не каже се *андрџбус*, већ *омнибус*.

— Знам ја, синко, да се то каже *омнибус*, али не могу ја бит' *ајџрџа* од целог села. Морам ја ка' и ђни: кад је за њих *андрџбус*, и мени је *андрџбус*!

Андрџбус

У војвођанским селима употребљавана реч *андрџбус* за *омнибус* и *ауџџбус* несумњиво је релативно старија и настала уз утисак речи *омнибус* а са њеним другим делом. Биће највероватније да је ту настала контаминација са речју *вандроваџи* „wandern“, *вандрокаш* „луталица“, „скитница“, и речи *џмнибус* — *ауџџбус*, које означају средства за превоз, за путовање. Напомињем да се речи *вандроковаџи*, *вандрџвка*, *вандрџкашки* налазе само у речнику Ристића—Кангрге, а да стварно чешће, нарочито код занатлија, употребљаване речи *вандроваџи* — *вандрџкаш* нису регистроване ни у томе речнику, ни у речницима страних речи.

Банка у сребру

Реч *банка* у обичнијем говору наших варошких периферија и села добива и значење које завршава један интересант семаантички ланац. — У француском језику *le banc* „клуба“, „тезга“, била је карактеристичан део намештаја мењачких радњи још крајем средњег века, — те је и сама мењачница добила име *la banque*. Тако се ова реч прилагодила за означавање места на коме се врше банкарски послови, а затим тако је назван и сам посао — да се новац повећа оваквим трансакцијама (као што се види по изразу *faire la banque*). Према овоме значењу, паралелна употреба ове речи развила се у коцкарском изразу *tenir la banque*, означавајући у коцкању улогу онога који чува улог и дели карте или води уопште хазардну игру. Најзад, реч *la banque* се специјално употребила за новчани завод са осигураном

златном подлогом. Ту се, због тегабног руковања металним новцем, овај замењује „забелешкама“, „нотама“, тј. упутима за исплату, једном врстом асигнација или данашњих чекова; те хартије одређенога облика, које су законом специјално заштићене од фалсификовања, носе ознаке сума које се у злату односно у сребру исплаћују доносиоцу. Такве „ноте“ назване су *banquenote*. Речи *Bank* (*Bankhaus, Geldanstalt*), *Banknote* (*Münzschein*) прешле су у немачки језик и у друге језике, а из немачког у наш језик. Тако, без везе са првобитним значењем *le banc*, у нас је одавна одомаћена реч *банка*, за сваки новчани завод, а државом повлашћени завод који је могао издавати новчанице назван је, нарочитим законом од 6 јануара 1883 год. Народном банком, а она је почела рад 1884 (Народна енциклопедија). Она је већ прве године имала за 492.600 дин. новчаница у циркулацији, а за асигнате њене усвојен је званични назив *новчаница*, а поред тога употребљавао се и назив *банкнота* (нема код Ристића—Кангрге). — Док је први назив остајао као званичан, други се употребљавао у народу све више, али је ускоро упрошћен у реч *банка* као *ауто* м. *аутомобил*, и постојао са истом формом као и за новчани завод, али са својим значењем „новчаница“ од 10, 20, 100 и 1.000 дин., па је то била сасвим засебна реч према речи *банка* „новчани завод“. Ово је разумљиво, јер је, према употреби у некадашњим крајевима под Аустријом, у прво издање Вукова речника (1818) унета реч *банка* „*die Bankozettel*“.

За новчанице, пре светскога рата, постојале су диференцијалне речи *десетица*, *двадесетица*—*двајстица*, *стидица* — а обичније *стотинџарка* и *хиљаџарка*. Последњих година, како нема новчанице од двадесет динара, реч *двадесетица* је изгубљена, а јавиле се речи *стидџка* и, у шали, *хиљадица*. — Али реч *банкнота* је потпуно изгубљена, а реч *банка* добила је управо директно значење „десет динара“ и то у монети која важи као сребро. Ово је, по периферији Београда, по варошицама и селима данас обично значење: десетица јесте *банка*, двадесетица у металу је *две-банке*, педесетица — *пеш-банки*, дијал. *пеш-банке*, — али је први пут у преводу једне приповетке, дакле у књижевном језику, употребљен недавно

израз *банка у сребру*, ипак са потребним спецификавањем, а у фељтону од К. Хупке „Изненађење“: „На леђима прасета био је отвор, кроз који је Леополд Клајнер свакодневно убацивао по коју *банку у средру*“. („Време“, 11-ХИ-1938).

М. Павловић

РЕЧНИЧКА ГРАЂА

Прилогом овим Наш језик је рад да започне бележење разних значења која једна реч добива према разним приликама и обзирима што се тичу њоме именованог предмета. Свако ће значење бити изложено најпростије и најкраће, а осветљено потребним примером из стварне употребе.

Примери целих изрека у којима се једна реч јавља, потребни су стога што се „право“ значење — оно о коме се тек и може говорити ако их има више — и не види из саме речи, усамљене, извађене за себе, него тек у мисаоној вези с осталим саставцима изреке у којој је. То „право“, „дотично“ значење једној речи и дају тек оне друге, везане с њом у једну изреку, даје га управо начин њихове везе. Тако, придеву *џлав* знамо шта уопште значи. Али му је значење друкчије кад се веже с небом или морем, а друкчије кад га вежемо са житом (пшеницом) с помишљањем на његово зрење и прелажење из зеленила у жутило: „Мићина пшеница већ *џлава*“. Слично овом значењу из ове везе, по коме је можда и постало, ипак донекле и друкчије, има *џлав* у вези с воллом жућкасте боје („Ајс, *џлав!*“); друкчије нешто у вези с човеком, с његовом „масти“, бојом косе, или очију („За два *џлава* не би гроша дала“). Сасвим је пак друкчија реч придев *џлав* без обележена акцента и само читан у изреци овој, узетој из народне песме црногорске: „На *џлава* (плаха, плашљива; брза) је коња (м. на коњу) одјежђела“..

Читаоце Нашег језика молимо да за речи овде прегледане, или које сами запазе у Вукову и другим нашим речницима, достављају редакцији и сва остала позната им

значења, ма у најмањој мери друкчија од наведених, уз примерне изреке (и само ове, ако су подесније), а уз ознаку краја или места, ако им је употреба иколико ограничена.

*

У овом броју распоредићемо позната значења именице:

Ј Е Д И Н И Ц А

Према Вукову Рјечнику (В.) и трима главним у које је и он уношен, према Рјечнику Југославенске Акадмије (ЈАР.), Рјечнику Броз-Ивековића (Вг.) и Речнику Ристић-Кангрге (Р.К.) и речничкој грађи коју је Српска краљ. академија досада прибрала (А.), као и према оној још непобележеној из живог говора, колико нам је познат, можемо навести ова значења, по групама које се дају запазити:

I. *Једѝница* — изведено од *једини-а-о* (један једини) — значи:

1) *једино* што постоји: а) Једне само ствари, једне *јединице* уништити не могаше — народа којему је господовао (Ткалчевић А., А.); У никога наде *јединице* Не полажем ван у тебе (Пуцић М., А.); Усађена у вјечност истина, *Јединица* од постанка свог (Прерадовић П., А.); На свету је она [сабља Дојчинова] таква *јединица*, За њу кажу да је сама посталица (Ненадовић Љ., А.); — б) што постоји *з а с е б н о*, *у с а м љ е н о*: Ах, ја бедна *јединица*, Смрт чекам на ногу (Видаковић М., А.); Бајалица тражи траву везенику, али *јединицу*, која је на само из земље израсла ка *ј е д н а* шиба (Zborn. za p. ž. VII, А.); Узме Ђуро... шибу *јединицу*, Па удара до девет синова (Hrv. p. рј., А.); — в) Овде би најзгодније дошло и значење за *јединицу* које Вук у Рј. наводи под „3) комадић (узак као бразда) земље између две њиве, Grenzlinie, limes“ тј. *једина* бразда која је прескочена те није изорана него остављена као граница и пролаз; Међе између њива зову се *јединице*, то је педаљ ширине непоорано (Zborn. za p. ž., 1897, А.);

2) *једино* што припада некоме: — а) *кћи* (одговара именици м. рода *јединац*, син): Јер не има од срца порода, После једну ћерку *јединицу* (ЈАР.); — б) *сестра* (према м. р. *јединац* или *јединак*, брат: Ал' за здравље моје или своје, Ал'

јединка браћа, Ристан-бега — у Бос. вили 1908, стр. 285): Жалосно стање наше миле *јединице* сестре Лојзике (Јагић В., А.); И још моју сестру *јединицу* (Вук Н. пј., А.); Закла с њиме *јединицу* сеју (Стојадиновић Милица, А.); — в) *љуба* (љубљена жена): Орабри се, *јединице* моја, Вечно шчастје очекује нас (Давидовић Д. Забавник 1816, А.); (у шали муж за жену): То је моја *јединица*; — г) уопште, ствар нека: Избави од мача душу моју, од пса *јединицу* моју (Псал., Вр.); Он је затим своју *јединицу* бутељу испио (Стејић Ј., А.); (подругљиво за помодарку оскудну оделом, с помишљањем на хаљину, сукњу, кошуљу и др.): Шта ми се она ту чепи, а *јединица* јој на задњици!; — д) Додајмо овде и значење које Вук у Рј. даје за *јединицу* под „2) ријетко сукно, што сетка у *једну* жуцу; неки га зову *клашње* . . . eine Art Tuch das die serbischen Frauen zu Hauze erzeugen, ranni genus.“

II *Јединица* — *једносћ*, *јединство* (у старом језику): Троица ва *јединици* и *јединица* ва троици (уз *јединица*, unitas у Даничића Ђ. Рј. из. књ. ст.); на другом месту слично за *јединство*, unitas: троице, ва *јединстве* поклањајемаја.

III *Јединица* — *целина* засебна (јединство):

1) Душа и тело *јединицу* човека претстављају (Стејић Ј., А.); И једну и другу нагања, да се једна другој приближи, једна с другом сљуби, и у праву *јединицу* свеже (исти, А.); Балканско полуострво никад није било политичка или језичка *јединица* (Радоњић Ј.—Јиречек К. Истор., А.); језичке *јединице*, какве су групе других индоевропских језика (Белић А., А.); Стихови су посебне *јединице* (Поповић Б., А.); Телице су основне животне *јединице* (Дивац Н., А.); У вијеку народности издигао је он [Вук] српски народ и показао га пред свијетом као важну културну *јединицу* по разноликим особинама његова велика духа (Врховац Р., А.); слично томе:

2) мања целина као *део* веће: у војсци и сличним организацијама, издељеним на посебно именоване „јединице“ (вод, чета и д.): Војник луталица који тражи своју *јединицу* (Ђурић А., А.); обалска *јединица* Küsteneinheit (Р. К.); Соколске *јединице* су: соколска друштва, соколске жупе . . . , и иначе: Свака би се *јединица* почела издвајати из целине (СКГл. 1926, А.); Место малих племенских *јединица* у жупама истичу се већа племена (Ковачевић Љ.—Јовановић Љ., А.); наставне, методске *јединице* (Бакић В., А.);

3) целина — као део најмањи — даље недељива, *елеменаш*: Душа је *јединица*, нити може сложена бити од различних сила (Стејић Ј., А.); У првом случају има се подлог [субјект] према прилогу [предикату]... као *јединица* или једност (Бранковић К., Логика, А.); Грађански је човек деоничка *јединица* (Милићевић М. Ђ., А.);

4) целина - део као *мера*: За нашу новчану *јединицу* узет је динар; Најмања новчана *јединица* била је акча (Скарић В., А.); Водоникова тежина узета је за *јединицу* (Лозанић С., А.); *јединица* топлоте и др.; Обично позитивна саставна част материје узима се као *јединица* (Маринковић В., А.); порезна *јединица* — симплум (Цукић К., А.); Ми морамо у органској Историји мерити минулу прошлост *јединицом* много већом, а не годинама и столећима (Радовановић А., А.).

IV *Јединица* — 1) број „*један*“: Свака ствар по себи узета, зове се *јединица* н. п. перо, астал, кућа, година, месец, талир, пара итд. (Шпанић Л. Рачун., А); Свака ствар поособ узета јест *јединица* (Зорић Г., Аритм., А.);

2) у математици, осим броја „*један*“ и сваки други мањи од 10, од 2 до 9: Пази, кад сабираш усмено, сабирај прво стотине са стотинама, десетице с десетицама, па *јединице* с *јединицама*; а према томе и

3) — а) *писмени знак* за број „*један*“: Пиши лепо ту *јединицу*, не завијај јој крај и стави тачкицу озго, да не би личила на седмицу!; а по овоме и сви предмети обележени писменим знаком „*јединицом*“, као: — а) *оцена успеха* ђачког у школском бележнику: Ништа ти не знаш, ево ћу ти забележити *јединицу*!; — б) *тачка, знак на доминама*: Што не сачувах коју *јединицу*, сад бих свршио игру!; или на *коцки* за бацање у игри: Неће да се окрене *јединица* па неће, него све шестица, сада када ми не треба!; — γ) *новчаница* у бив. Аустро-угарској од једне форинте: Извадио је последњу *јединицу* из ковчега, принашајући је на жртвеник братског весеља (Руварац К., А.); — δ) *удица*, највећа за речну рибу: Их, сломи ми удицу! Како је тргао, сломио би и сомовску *јединицу*!; — е) *брашно*, по „*финоћи*“: Бео хлеб, од чисте *јединице*; — ζ) *кола шрамвајска*: На ту *јединицу* мора увек најдуже да се чека; — η) на *шркама* (пешак, јахач, бициклист, веслач и др.); Трку је повела тројка али је убрзо пре-

стиже *јединица*; — слично, не само по броју којим је обележена него управо по висини шишане косе (1 мм.), *машина за шишање*: Шишати молим? — Да, краће. — Нулицом или *јединицом*? — б) у математици, *писмени знак* свих бројева мањих од 10, од 1 до 9, који се пишу на последњем месту у сложеном броју: Треба при сабирању бројеве тако поставити да *јединице* дођу под *јединице* (Вукосављевић Ј., Рачун., А.).

Има ли још које значење, или zgodнији пример за наведена?

Д. К.

ПРЕМИНУТИ

Место глагола *умреџи*, кад хоће да се ублажи опорост његова значења лепшим изразом, употребљава се и глагол *преминуџи*. Ово је, види се, глагол сложен од основнога непрелазнога *минуџи* (проћи) и глаголског предлога (префикса) *пре* а са значењем које има у слободном предлошком облику као „*преко*“ у вези с именичким облицима (тј. минути преко нечега). Онако као на пр. и у: *пребродити*, *прегазиџи* (воду), *прелетити* (гору), *прећрчаџи* (пут), *прекасаџи* (поље), *прескочитџи* (плот) и др. Или, слично, *преставити* или *пребдеџи* (целу ноћ, тј. спавати, бдети „преко“ целе ноћи), *преседаџи* (цео дан тј. седети „преко“ целог дана) и др.

Глагол *преминуџи* долазио би у прву групу наведених глагола са значењем кретања преко нечега. Они су сви, као и други још тако сложени од непрелазних простих глагола за кретање, постали *прелазни*. Биће то случај и са глаголом *преминуџи*, иако се баш у значењу овом о коме се говори („умрети“) не осећа више толико та прелазност његова. А утолико пре ће то бити што се већ и основни глагол његов *минуџи* (као и сличан му гл. *мимоџи*) осећа и као прелазан (проћи поред нечега > проћи нешто или некога) на пр. у шаљивој народној изреци: „Мини га, пушко; мини га, сабљо!“ То ће нам најбоље потврдити и један пример из народног песништва, који ће се доцније навести.

У академском речнику дати су за *преминуџи* примери из књижевног језика од XIII века наовамо. У најстаријим примерима из Доментијанова Житија св. Симеона, који гласе: „... убо многаја *преминув...* реку“ (рећи ћу), и: „многих светих... да *преминем*, да не длготоју повести удржани будем“ видимо *преминуџи* у свакако основном значењу: ићи (прећи) преко нечега (тј. прећутати) а у својству *прелазнога* глагола.

И за значење *умреџи* примери су врло стари, из XIV века, као: „Ако би се Иванишу згодило *преминуџи*“ (Mon. serb. 419) и др. Али у свим тим многобројним примерима јавља се *преминуџи* само, без допуне по којој би се могло знати да ли се осећа и прелазност глаголова. У примерима пак с допуном, ова се јавља у генитиву с предлозима *из, од, с*: „Ки јуре *из* свита овога на друго стање *приминул* бише (у Starinama I, 128); Краљица премину *од* сега свита (Mirakuli, 19); Господин херцег премину *с* сегај света (Mon. serb. 494). Према њима, могло би се и за раније примере без допуне пре рећи да се у њима *преминуџи* и у значењу *умреџи* осећа као непрелазан глагол, онако као у основном значењу: „Небо и земља *приминуџ* (минуће), а ричи моје не *приминуџ*“ (у Рањинину Лекционару, 13).

Ипак, осећање прелазности у глагола *преминуџи*, поред значења које је употребио Доментијан у давнини а у садашњости га потврђује народна песма: „Иде војска крајем Таре хладне И Тару је воду *преминула*“ (Вук V, 383) — изражено је и за значење *умреџи* и у књижевном језику XV в. у зборнику песама Менчетића и Држића (стр. 484): „Тадај ћу ... с весељем *приминуџ* *ови свијет* немили“. А такво осећање прелазности у садашњости потврђује и једна народна песма у Босанској вили за год. 1902, на стр. 156, стиховима:

Муч', не вичи, Сумбул-удовнице,
Давно ти је [Хасанага] *свијет* *преминуо*.

Ова два примера дају еуфемистичку замену глаголу *умреџи* у потпуности, с допуном која изазива потпуну основну претставу: *минуџи* (прећи) *преко* (овога земаљскога) света (у онај небески); претставу коју су давали и примери с предлозима *из, од, с*, а коју би требало да даје и уобичајена употреба самога глагола *преминуџи* („умрети“) без икакве допуне.

У тој служби, глагол *преминуџи*, свакако због гласовне сличности са *промениџи*, добио је и значење *мењаџи* (и мисаоно, као: овај свет за онај). То се лепо види из једног става у Босанској вили за год 1908, на стр. 356, у народским стилем испричаној причи г. Перовића-Тунгуза Невесињског: (он је осећао) „да му се приближује дужни час, кад му треба *свијет мијењаџи*“.

Д. К.

О СЕДЪМЪИХЪ ВЪЗРАСТЪ ЧЛОВЪКА

У Пруској државној библиотеци, некадашњој Краљевској библиотеци у Берлину, чува се и један ћирилички Зборник из двадесетих година XV века (бр. 45). Зборник је српске рецензије. А. И. Јацимирски, који га је описао у своме великом раду *Описаніе южно-славянскихъ и русскихъ рукописей заграничныхъ библиотекъ I* (1921) стр. 433—443, наводи да Зборник води порекло од једног рукописа бугарске рецензије.

У XVI веку Зборник је купио Максим „епискуп Босније“ од Никанора новобрдског митрополита, без сумње оног истог за чије је име везано оснивање штампарије у манастиру Грачаници (пре 1539 год. — в. *Рад. М. Грујић*, Прва штампарија у Јужној Србији, Гласник Скопског научног друштва XV—XVI, 1936, 86). О томе постоји запис на самом Зборнику. Место „Босније“ *Акс. Обрадовић* је прочитао „послије“, па је тако штампано и код *Љуб. Стојановића*, Стари српски записи и натписи III (1905) 457 бр. 5987 = IV (1923) 33 бр. 6168. За Боснију *Ђ. Даничић* у Рјечнику Југославенске академије I (1880-1882) 559 има један једини пример; узео га је из *Богишићеве* збирке Народних пјесама I (1878) 322. Даничић истиче да је Боснија „туђински“ облик. У запису не може да пише „Босније“ већ због тога што је Максим био херцеговачки епископ. 13 марта 1532 год. Максим је, заједно с новобрдским митрополитом Никанором, присуствовао Архијерејском сабору Охридске архијепископије, на коме је искључен из цркве и проклет Павле, митрополит смедеревски (Споменик 56, 1922, 37; *И. Ивановъ*, *Български сѣтарици изъ Македония*, 1931², 574). Крајем XVII века, 1694/95

год., Зборник је био у рукама јеромонаха Јеротеја Пивца. Други део Јеротејевог записа преписао је Обрадовић; објављен је код Љуб. Стојановића, ор. cit. III, 462 бр. 6006=IV, 220 бр. 7227. Упор. Д. Косић, Тајно писање (Глас 92, 1913, 1—2).

Зборник садржи и овај веома занимљив састав: „О седьмыихъ възраст чловѣка. Младенець отъ рождства до четирехъ лѣтъ, дѣте отъ пѣтихъ лѣтъ до двѣ [=14], дѣтиць отъ ет [=15] лѣтъ даже до кв [=22], юноша отъ двадесети и трехъ даже до мд [=44], моужь отъ ме [=45] даже до нс [=56] лѣтъ, старь отъ нз [=57] лѣтъ даже до ѣс [=66], маторь отъ ѣз [=67] даже до кончины живота своего“ (код Јацимирског на стр. 438—439).

Било би занимљиво и важно да се из наших старих споменика покупе примери о употреби ових израза. На тај начин би се могло да утврди, да ли су наши преци заиста сматрали да се напр. за човека између 23 и 44 год. може да каже да је *јуноша*. У својој расправи „Јуноша“ Немања (Весник српске цркве 33, 1928, 382—383) помоћу података из овог Зборника покушавао сам да доведем у сагласност неке хронолошке вести св. Саве и Стефана Првовенчаног о њиховом оцу св. Симеону. У томе нисам успео. Судећи по Савиним хронолошким подацима, изгледа да Стефан на једном месту употребљава реч *јуноша* у оном значењу које она има у Зборнику. Међутим, на другом месту Стефан и за Саву каже да је био *јуноша* кад је бежао у Св. Гору, а Сава је тада имао 17 година (како тврде и *Доментијан* — изд. Ђ. Даничић 1865, 121, и *Теодосије* — изд. Ђ. Даничић 1860, 6).

О истом предмету о коме се говори у Зборнику (*De aetatibus hominis*) писао је и св. Исидор (+ 636), епископ севиљски (*Hispalensis*) у својим чувеним Етимологијама. По св. Исидору, има шест узраста, а не седам: *infantia* до 7 год., *pueritia* до 14 год., *adolescencia* до 28 год., *iuventus* до 50 год., *gravitas* до 70 год., *senectus* од 70 год. до смрти (*Migne, Patrologia latina* 82, 1878, 415—416). Као што се види, наш Зборник се не слаже са св. Исидором из Севиље.

Ђорђе Св. Радојичић

НОВЕ ПОЈАВЕ У БЕОГРАДСКОМ ИЗГОВОРУ

На основу предратног посматрања београдског говора, одмах после рата изнео сам његове главне особине којим отступа од правилног књижевног језика*). Тамо сам објаснио под којим су се утицајима развиле те особине; то су: околна насеља из Сврљига и досељеници у Београд из слива Мораве и Вардара.

После рата настале су друге прилике. Док је пре рата природно струјање становништва из пречанских крајева у Београд било спречено државном границом, дотле је после рата оно, због близине и економских разлога, постало стално и врло јако. А наставио се и појачао и прилив досељеника из јужних крајева. Из судара та два утицаја стварају се нове особине у београдском говору, које нису још постале опште, нису се усталиле, али се све више шире. Те нове особине намеравам овде укратко приказати. Оне се тичу изговора.

I Пре свега, акценат најмлађих београдских становника, чак и из најкултурнијих слојева, изменио се у погледу дужине, јер се краткоузлазни у свима положајима већином претворио у дугоузлазни, тако да се у говору добило врло упадљиво отезање, толико карактеристично за војвођанске говоре. Примери: *Никола, девојка, имена, ђознанике, варошки, доцније, јевџињије, досадно, добро, пазар, сандуке, себе, годишњи, њега, мене, провео, вредноћа, шада, досћа, говорим, не њије, не иде, не да, не сме, не знам* итд. Акценат у овим и сличним случајевима је исти као у *рука*, само је понекад полудуг, али се ретко може чути прави краткоузлазни као у *нога*. Његова дужина зависи од расположења и интонације говора. Од дужине после акцента нема ни трага, и баш у речима и облицима испред изгубљене дужине акценат се јаче продуљио, као у накнаду за њу.

Ово продуживање краткоузлазног акцента настало је у Београду у првом реду под утицајем војвођанских говора где је обична појава, јер га овде није било пре рата, кад је тај утицај био немогућан. У другом реду оно налази подршку и у шумадискром „кановачком“ изговору, који допире све до

*) Неколико речи о београдском говору, Белићева споменица 1921, стр. 132—140.

Београда, само је тамо то продуживање ограничено на претпоследњи слог, кад последњи није дуг, као *вода, нога, оца иланина*. У трећем реду продуживање настаје и као последица мешавине становништва с књижевном акцентуацијом и досељеника из југоисточних крајева где нема ни дугих ни музикалних акцената. Људи из источне и јужне Србије кад се труде да говоре књижевно увек кратке акцензоване слоге продужују, особито с краткоузлазним акцентом, јер су они за њих нарочито карактеристични, зато што им тон расте, што даје утисак дужине. И ти људи, не умејући изговорити кратки акценат с пењањем тона, изговарају га отегнуто. Тако је краткоузлазни акценат продужен у источном делу Шумадије, тако у Војводини, па се тако продужује и у Београду. Узгред да напоменем да и Руси наше кратке акцензоване отворене слоге изговарају продужено: *вода, нога, Бџа, браћа* и сл.

Овај процес је у развијању, зато овакав акценат још није устаљен, чак ни код исте личности. Он се прво појављује код деце чији су родитељи из Војводине и из југоисточних крајева, затим се подражавањем преноси и на другу децу, која тако изговарају прво од шале, затим у нарочитом расположењу, при посебној интонацији, док мало по мало не обузме цео говор. Ја сам тај процес посматрао на говору своје ћерке, која је све више њему подлегала, тако да је утицај другарица надвладао моје савете и утицај куће и родбине. У данашње време утицај родитеља на децу је све мањи; па се, ето, слабљење родитељског утицаја огледа и у језику!

Под утицајем досељеника из југоисточних крајева са старијом акцентуацијом све се више развија још једна особина: изговор неких речи са непренесеним акцентом, али продуженим у дугоузлазни. Значи да су дошљаци задржали место акценту, али су учинили концесију књижевном изговору утолико што су га претворили у дугоузлазни. Тако се у Београду говори: место *оћелавеџи* — *оћелáвеџи* према дијал. *оћѣлавейџи*, м. *оћорáвейџи* — *оћорáвейџи* према *оћѣравейџи*, м. *облесáвейџи* — *облесáвейџи*, м. *омршáвейџи* — *омршáвейџи* и сви други глаголи на — *авеџи*. Да је овакав изговор постао утицајем са југоистока види се и по томе што се ови глаголи већином говоре у инф. на — *еџи*, иако се иначе глаголи на

— *еѣи* у области шумадиско-војвођанских говора данас свршују на — *иѣи*, док се источно од Мораве екавски изговор увек чува.

Поред глагола има и других речи с таквим акцентом, као на пр.: *мршáвљење* м. *мршаљење*, *заборáвиѣи* м. *забрáвиѣи*, *оружáње* м. *оружање*, *познáјем*, *ошамáриѣи*, *уназáдиѣи*, *злостáвиѣи*, *пóбóвиѣина*, *забезéкнуѣи се*, *прињуѣиѣи*, *неучѣивостѣ*, *нишáњење* и др. Стари акценат може прећи и у краткоузлазни, без премештања, као на пр. у речима: *премѣстѣиѣи*, *прињуѣиѣи*, *разбѣћи се*, *свилѣнкастѣ*, *чудóвиѣиѣе*, *барјáче*, *надмѣшáѣи*, *уйѣриѣи*, *нейрáвичан* и др.

Ова се појава већ раније развила и одомаћила, тако да су речи с таквим речником забележене и у Ристић-Кангрину Српско-немачком речнику, одакле сам највећи број примера и узео. Ту спадају и неке туђе речи које су у новије време примљене, јер су задржале акценат на истом слогу, само је постао улазни, као на пр. *мáшѣина*, *идѣја*; према француском изговору код нас би требало да је акценат пренет напред, па се у народном говору с новом акцентуацијом доиста и говори *мáшина*, *идѣја*, (овако и образовани људи говоре у Далмацији где су ове речи много раније примљене). Такав је акценат и у речима: *анѣѣена*, *аѣанáжѣа*, *блокáда*, *генѣза*, *камѣѣања*, *кравáѣа*, *фасáда*, *чоколáда*, *пáрада*, *реклáма* и др.

II. Нова појава је и отворен и затворен изговор самогласника *е*, каткад и *о*, којег пре рата није било у Београду. Као што се зна, и ово је особина војвођанских говора, али се после рата нагло шири и у Београду. Затворено *е* ређе се чује, али зато отворено *е* које од *е^а* иде до *ѣ* врло је обично у језику омладине, нарочито женске. Код једне ученице VIII раз. гимназије свако кратко акценатовано *е* изговара се као *ѣ*; т.ј. као глас који је ближи самогл. *а* него *е*. Тако сам забележио: *сѣљак*, *стѣарѣшина*, *вѣлики*, *пѣáле*, *пѣсме*, *ћѣлав*, *вѣли*, *нѣ чѣка* (= не чека), *сѣбе*, *вѣче*, *пѣва* (= пева), *пѣкла* (= пекла), *шѣрѣћу*, *лѣѣи*, *пѣролѣће*, *мѣни* (= мени), *шѣрѣба*, и др.

Код ње сам забележио и отворено *о* као *о^а*: *хо^аћеш*, *пѣо^асло*, *о^адлучан*, *стѣо^аѣина*, *до^аврѣи*, *пѣо^аре*. Ови примери показују да се тако отворено *о* изговора у кратким акценатованим слоговима. Напомињем да су родитељи ове девојчице родом из Ивањице, где нема ни трага од оваког изговора.

И у говору своје ћерке забележио сам примере отвореног *e*, само у мањој мери, и то *e* је мање отворено, као *e^a*: *се^aбе*, *ме^aсец*, *ме^aни*, *шре^aба*, *ве^aче* и др. Већина њених другарица тако говоре.

Колико се овакав изговор (за који се у западној Србији каже да је „извраћен“) одомаћио у Београду показује и случај с једном госпођом. Иако родом Ужичанка и жена професора Ужичанина, она после 20 година живота у Београду има прави војвођански изговор, тако да сам помислио да се родила негде у Војводини!

III. Војвођански утицај огледа се и у изговору сугласника *ж*, *ш*, *ђ*, *ћ*, *ч*, и *џ*. Најупадљивији је поремећен изговор *ћ/ч*, *ђ/џ*. Док сам пре рата утврдио да једна трећина деце не разликују *ћ* од *ч* и *ђ* од *џ*, т.ј. подједнако изговарају *ћак* и *џак*, *куће* и *куче*, дотле данас више од две трећине омладине не разликује те гласове, изговарајући *ћ* и *ђ* као *ч* и *џ* или обрнуто, или их оба изговарајући као средњи глас између *ћ* и *ч*, односно *ђ* и *џ*, онако како их изговарају Талијани (због чега „Политика“ име грофа Сіано пише Тіано, а „Правда“ Чано). Мислим да је подлога оваком изговору у неправилном изговору *ж* и *ш* у Војводини, где се они изговарају или „тврђе“ него у књижевном изговору, т.ј. са дубљим жлебом на језику и истуривањем и заокругљивањем усана, као при изговору самогл. у (онако како те гласове изговарају Руси), или се изговарају умекшано, као *ж'* и *ш'*, т.ј. са више издигнутим врхом језика и мањим жлебом на њему, те је шум тањи, пискавији. Због таквог изговора *ж* и *ш* и сложени сугласници *ч* (=тш) и *џ* (=дж) изговарају се тврђе или мекше, те се у овом другом случају приближују и поклапају са изговором сугл. *ћ* и *ђ*. Да се ова гласовна особина утврди и прошири у Београду припомогли су и досељеници из Далмације, чакавских и кајкавских крајева, затим Руси. Због тога је у нашем Народном позоришту мало глумаца који ове гласове правилно изговарају. Овакав изговор шири се као зараза, прима се као мода, као нешто отменије. Међу ученицима Глумачке школе и Музике академије мали део правилно изговара ове гласове, и ма да их умеју и правилно изговорити, тешко се одлучавају од неправилног изговора.

М. С. Московљевић

ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ НАРОДНИХ ПЕСАМА

Овца пре(х)одница

У познатој народној песми Вукова зборника „Огњана Марија у паклу“ (књ. II, бр. 4) спомиње се међу грешницима један коме гори десна рука до рамена. На питање Богородичино шта је згрешио те је тако кажњен, св. Петар јој тумачи (стих 24/25):

Што овоме гори десна рука —
Њом је клао овце *преходнице*.

Према казни види се да је то клање оваца *преходница* неки голем грех, иако иначе клати овце уопште и није грех; а види се и то да су те *преходнице* особено цењене између оваца, као неке нарочите.

Види се још да су те *преходнице* сасвим нешто друго него *јаловице* (овце које се више не јагње), јер се ове највише баш и спомињу у вези са клањем без „греха“; а нису више ни *јагњице* (женска јагњад), када се и ове као и јагњад уопште кољу радо, и без „греха“.

Томе стиху 25. потребно је дати одређеније тумачење. Вук га није давао ни у Српским народним пјесмама (ни под текстом ни у додатом „Толкованију неколико ријечи“), ни у Рјечнику. Нису га давали ни редактори државних издања Вукова зборника. Дао га је редактор Српских народних песама (управо „Друге књиге“ Вукове) у издању „Времена“ (Београд, 1923) на крају у „Тумачењима“, врло кратко: „*преходница (овца)*: која пређе у друго стадо“.

Поред овога дато је још једно у Д. Костића „Тумачењима Друге књиге Српских народних пјесама Вука Ст. Караџића“ (издање Државне штампарије, Београд, 1937) на стр. 5, овако: „25 *Преходница овца*: у вези са значењем под 1) у В. Рј. за *преходити* — *прелазити*, она овца што при састављању више стада на заједничкој паши прелази у туђе стадо; или она која уместо овна *преходника* (в. В. Рј.) врши у стаду службу предвођења“.

Оба су тумачења дакле удешена према значењима датим глаголу *преходити* и његовим изводима у Вукову Рјечнику. А она гласе овако: „*преходити*, преходим, [преодити] v. impf. 1) hinübergerhen, von einem Ende bis zum anderen hindurchgehen,

pervado, percirgo. — 2) (у Ц. г.) н. п. овај је ован преходио двије године, leiten, ducem esse gregis. cf. преходни“. Затим одмах: „*преходни* [преодни], нâ, нô, (у Ц. г.) т. ј. ован, Leithammel, vervex dux gregis (прве године јагње, друге двизац, треће намљечак, четврте преходник и онда једнако преходи): Још од крда овна *преходнога*“ — и даље: „*преходник* [преодник], м. (у Рисну) н. п. ован, der Leithammel, vervex dux gregis. cf. преходњак [преодњак]“. И најзад: *преходница* [преодница], f. т. ј. звијезда, der Stern der den Himmel durchwandelt, stella percurrens coelum: Од сестрице звезде *преоднице*, Што преходи преко ведра неба — Све звијезде за јетрве, *Преходницу* другарицу“. — О овци *пре(х)одници* ништа!

Више је посебних значења наведено за *преходиши* и његову групу у ЈАР, по речницима и другим осем Вукова и по примерима из књижевности. Ту се за *преходиши* наводе као главна значења два: „1. *преходиши*, *преходим* impf. transire, superare...“ и „2. *преходиши*, *преходим* impf. исто што претходити, т. ј. напријед ићи“. У првој групи дају се ова посебна значења: „а. прелазити“ (по речницима: Микаљину, Белину, Стулићеву, Вукову и Даничићеву, по овом с потврдама од XIV до XVII в.), и то: „аа као непрелазан глагол. (с примерима): Путем... који *преходи* над јаз... (Мон. Serb. 144);... прико... висоцијех гора *приходиши* (А. Гучетић, 169)“ за прелажење с једног места на друго; „*крух* пшенични *при(х)оди* у тило Исусово (Анчић, 186)“ за прелажење, претварање једне ствари у другу; „*При(х)одећи* с једног живота на други имаш поћи к Исукрсту (Раднић, 397), Њезина лепота *приходи* у грубну ружност (Рапић, 50)“ за прелажење из једног стања у друго; затим: „*вв*“ као прелазан глаг. С корабљи ту рику *прехојаху* (Старине III, 292), Често књиге земљу *прехојаху* (В. II, 168)“. Као друго посебно значење даје се ту: „*в*. надлазити, натходити“ т.ј. надмашити (кога чиме): „Са светиј... неких многими добродетелми *преходе(ћи)* јави се (Домент., 165); Једа крепос находи се, која особитијем начином *приходи* ине крепости? (Ђорђић, 97)“; као треће иде: „*с*. преступити у пренесеном смислу. Који смртно сагријеши *приходећи* заповиједи и наредбе... (А. Гучетић, 18)“; као четврто: „*д*. пролазити. Куд вриме *приходи* још не вијем (Ветранић I, 268)“. Још су дата: „*е*. ријетка појединачна зна-

чења“ и без стварне потребе, јер или иду под већ наведена, као она под „а) одлазити. Јере *п*рехођу од овогај света (т. ј. близу сам смрти) (Моп. Serb. 518). Кад од жића овога *п*реходимо, друго... жиће находимо (283?)“ — како се види ови би примери ишли међу наведене под *aa*) исто као што би даље дати пример: „d) обилазити. Тешко вама... лицемјери; што *п*реходише море и земљу (Мат. 23,15)“ — ишао међу оне под *vv*); — или су непоуздана: „b) као прелазан глаг., т.ј. продрати; као да је то у примјеру: Жесток вај ме цијепа и срце *п*риходи (Ц. Палмотић 2,442)“ што би опет ишао међу *vv*); — или непотврђена примерима и само у једном речнику, као: „c) претјеривати; у рјечнику Белину (eccessere, far eccesso, passar i termini)“.

О другом „главном“ значењу каже се у ЈАР: „2. *п*реходиши, преходим, *imprf.* исто што претходити, т. ј. напријед ићи в. преходан под *a*... У рјечнику Вукову (овај је ован преходио двије године, *leiten, ducem esse gregis*, с знаском да се говори у Црној Гори). Која милост... *п*риходи, здружује [иде у корак са...] и слиједи добра дјела. (Матовић, 270)“. Ту управо само овај последњи пример поуздано потврђује значење *п*реходиши (као супротност трећем: следити), док га у оном првом брани управо само ауторитет Вуков од значења *п*релазити које се и ту намеће, као основно. А оно се још јаче осећа у друга два примера наведена баш за потврду значења *п*реходиши: „Лепша сам од сестрице звезде пре(х)однице, што *п*ре(х)оди преко ведра неба као пастир пред белим овцама. (Нар. пј. Вук I, 305)“ — у овом је примеру редактора ЈАР-а завео завршни став „пастир *п*ред белим овцама“ да, поред јасно израженог значења *п*релазити („што преходи преко ведра неба“ т. ј. с краја на крај, с истока на запад) узме значење *п*реходиши, те и овај пример стави под „2. преходити“ место под „1.“ и то под „*aa*)“. Иста му се омашка десила и с четвртим примером: „Богом сестро, звездо преходнице! *п*реходиш ли с исток' до запада? (Нар. пј. Вук I, 554)“ где је баш јасно истакнуто значење прелажења с једног краја неба на други. Што је најчудније, редактор ЈАР-а као да је и сам у овом последњем примеру осетио то значење прелажења с једног краја неба на други, јер га, баш исти тај пример из истога текста (Нар. пј. Вук I, 554), наводи

и под „*преходница*, fem. према masc. преходник“ и то међу значењима: „а) исто што и даница (јер преходи пред [1] сунцем)“.

Ту је и један једини, и спорни, пример за *овцу преходницу* протумачен овако: „с) овца преходница, је она, која преходи (т. ј. претходи) пред другима, воћкоша; само у примјеру: Што овоме гори десна рука, њом је клао овце преходнице (Нар. пј. Вук II, 11)“. За такво тумачење редактор JAR-а не даје никаква посебна оправдања, те оно и даље остаје спорно, нарочито када се баш за *овцу преходницу* наводи у JAR-у још једно тумачење: „d) овца од једне године; говори се у Омишљу. Милчетић (забележио тамошни акц. преходница). Биће, да се право значење, т. ј. оно, што је наведено под с), заборавило, па промијењено“. А неће бити да је тако, баш зато што је и у том значењу очувано основно значење: „прелазити“, које као *основно* наводи и редактор JAR-а под „1. *преходити*“. Јер овца „од једне године“ одн. *двиска* или *двизица*, по В. Рј. „ein zweijähriges weibliches Schaf, ovis bima — заиста је прешла („*преходила*“) доба *јањице* (женског јагњета), кад се може клати „без греха“; постала је способна да се мрчи а тиме и да се јагњи и да се музе, да даје дакле потпуну корист овчару а не само делимичну (вуну и месо) као недорасла јагњад и престареле или онеспособљене јаловице, које стога није грех клати.

Да ово значење: *прелажење* („*прехођење*“) из извесног доба старости (једне године) и стања непотпуног још оспособљења за сву корисност у доба и стање потпуне корисности може бити *основно* за *овцу преходницу* — потврђивао би нам и један и Вукову и Академијину речнику непознат пример с таквим значењем и за *преходног* овна. Фра М. Шујић на стр. 109 свога зборника „Народних јуначких пјесама из Босне и Херцеговине“ (г. 1925) уза стих „Три стотине *природних* (29) овнова“ даје под текстом ово тумачење: „29) *од године дана*“. Значило би да и мушко јагње (јањац, јање) кад „*преходи*“, *пређе* из прве године живота у другу постане *преходним* овном, оспособљеним да у стаду даје потпуну корист. То ће значење бити основно и у примеру што га Вук наводи у Рјечнику уз *преходни* (в. напред), иако га он доводи у везу са значењем „*преходити*“ као „JAR, чији је редактор и овде

(в. *преходан*) као и код *прехођења* случајно заборавио да наведе и Вуков Рјечник!

Видели смо да Вук уз „преходни“ у загради наводи називе за овна по старости, по ступњу способности за пуну корисност: „прве године јагње, друге двизац [од две године], треће намљечак, четврте *преходник* и онда једнако преходи): Још од крда овна *преходнога*“.

Између тих назива за трећу реч („намљечак“), за коју се у JAR-у каже да се даје (у Дробњаку) „овну од двије године“ а затим да је „ваљада најприје значила теле или јагње које још сиса; испор. мљекота“ чини ми се да би оправданије било претпоставити значење, којим би се истицало *оспособљење* овна (двисца или трогоца) да овцу „намлечи“ т.ј. да је оспособи да даје млека и јагњи се; а за четврти („*преходник*“) видимо јасно да обележава потпуну дораслост за службу у стаду овна од четири године, једнога „четвртака“, којим се називом баш и обележава коњ (ждребац) у пуној најбољој снази. Такав ован („четвртак“) који је „*преходио*“ (прешао) у пуну „најбољу“ снагу своју, постао је „*преходни*“ или „*преходник*“, и сасвим је природно што све овце, понајпре „*преходнице*“ (т.ј. оспособљене за потпуну корисност, ни „јагњице“ ни „јаловице“), по женскости својој траже га, иду за њим — те он тако иде пред њима, „*преиходи*“ им, води их, а тиме опет називу свом намеће тумачење и фонетски сличнога *пре(ш)хођења* и предвођења.

Према свему томе, добили бисмо за спорну *овију преходницу* и треће тумачење. Оно се, и боље него оба споменута, оправдава везом с основним значењем *преходиши* = *прелазити* (разуме се: у пуну снагу, у способност за живот потпуно користав), које се значење осећа и у придеву *преходни* и у именицама *преходнику* и *преходници* (овци). По Вуку и JAR-у обичнија тумачења у вези са *преиходиши* даду се логички извести из њих; обрнутим путем не би ишло.

Али имало би још једно тумачење, осведочено само примерима с крајњег запада наше националне и језичке територије. У JAR-у има и ово: „*преходиљка*, f. овца, која се сваке године не јагњи; говори се у Истри: *преходиљка*, ovis, quae sine partu annis praeterit Немањић (1884)63. Забиљежио Курелац Дом. жив. 63 (с значком, да се говори у Истри).

Развитак је значења нејасан“. А није, кад се доведе у везу са *п̄реходиџи* = *п̄релазџи* (*п̄рећи*), *п̄ресџуџиџи* (код „1. преходити“ под с!). И та би истарска *п̄реходиљка* имала значење овце оспособљене за пуну корисност као и *п̄реходница*, само не поуздано и стално него тако да по једну годину може да „*п̄реходи*“ (преступи, прескочи), и да се не јагњи (свакако не само „кривицом“ својом него можда пре овна *п̄реходника*). Ни она није ни „јагњица“ ни „јаловица“.

Оба ова нова тумачења чине ми се оправданија од ранијих. Из њих би се као заједничко и несумњиво дало извести за *п̄реходницу* и *п̄реходиљку* значење овце оспособљене за пуну корисност, и то за прву стално а за другу нестално; овце корисније од клању подложне недорасле *јагњице* и престареле или стално онеспособљене *јаловице*. Тако би дакле *п̄реходница*, као поуздано и стално оспособљена за потпуну корисност, и према *п̄реходиљци*, заслуживала највишу пажњу, те се њено клање сматрало и за „грех“ (рецимо и штету, и материјалну).

Д. Косић

СА И БЕЗ — У И ВАН — УЛАЗЕ И ИЗЛАЗЕ ИЗ...

У огласима по дневним листовима и по објавама за станове и исхрану налазе се веома често изрази у антитези: *Соба са и без намештаја*, *Сџан са и без хране*, *са и без косџа*, или: *Издаје се косџ у и ван кафане*, *Шџе у и ван куће*. Оваква у потреба предлога има своје двострано објашњење: полазна тачка је несумњиво утицај немачки код полукултурних људи који нешто знају практично тај језик, а недовољно им је осећање свога књижевног језика. Ово објашњење ипак није оправдање, — јер је овде јасно да су ово грешке под спољашњим утицајем, а никада се не јављају у говору и писању културних људи.

Међутим, запазио сам сличност оваквој употреби у дневном листу „Политика“ на дан 25 августа 1939 г. То није било са огласне стране, већ у политичкој репортажи, где пишу сарадници који и знају језик и имају махом добар стил. Тај

пример гласи: *У Данцигу су предузетџе нарочитџе мере да се изврши стџрога конџрола бродова који улазе и излазе из Данцига*. — Оваква конструкџија не би била нелогична али би имала сасвим друго значење: „Улазе из Данцига (у Балтичко Море)“, „излазе из Данцига (на пучину)“, или: „Улазе из Данцига (у Пољску)“ односно „излазе из Данцига (идући у Пољску)“. У оваквим случајевима предлог и цела конструкџија се мења према томе да ли је главно место *куда* се иде или *одакле* се иде; граматички субјекат је у оба случаја исти, али психолошки предикат у оба случаја није исти. Међутим у наведеној реченици тежиште је у антитези која даје обухватни појам целине, тј. у оба случаја, било да бродови долазе, било да одлазе. Отуда је та два супротна значења (*долазе* и *одлазе*) требало изразити посебним предлозима паралелно префиксима: „Улазе у Данциг — излазе из Данцига“, или да се не би именица понављала: „Улазе у Данциг и излазе из њега“. Оваква непрецизна конструкџија води формалној (ма да овде не и стварној) двосмислености, а може се објаснити само као стилска појава недовољног интензитета при процесу потсвесне анализе која је претходила уобличавању реченице.

С.

РЕДАК ПРИМЕР САМОСТАЛНЕ УПОТРЕБЕ ОСНОВНОГ ПРЕДЛОГА

Није необична употреба неких предлога и у служби прилога, па и свеза. За *пре* и *после* може се рећи да се исто толико често употребљавају и у једној и у другој служби. У реченици: Он је у пешачкој трци са мнош стигао *пре* мене — имамо *пре* у служби предлошкој; али се иста та мисао може рећи и овако: Он је у пешачкој трци са мнош стигао *пре* од мене, или и без допуне „од мене“ само: „... *пре*“. У оба ова случаја имали бисмо *пре* у служби прилошкој, као што бисмо га имали на пр. и у реченици: *Пре* него што смо га и угледали, он нам се јавио из шуме пуцњем из пушке. Исту разнолику службу, предлошку и прилошку, имамо и за *после* у оваквим примерима: И поред све журбе и напрезања да ме

стигне, он је стигао тек *после* мене, — или: И поред све журбе... он је стигао тек *после*...

Још је шира употреба предлога *ван*. Поред предлошке службе (Не познајем овде никога *ван* њега) или ближе основном месном значењу (Он често борави *ван* куће), може *ван* да замени у служби прилог *вани* (Он је често излазио *ван*) па у покрајинском говору народном чак и свезу *него*, *већ*, као на пр. у овој реченици, узетој из једне приче Босанца Ст. Милијевића (Бранково коло, г. 1896, стр. 775): Поп Драгутин никако се не одмиче од њега, *ван* се све нешто саптавају.

Исто вреди и за сложен предлог *изван*. У забелешкама Вука Вучевића, нађеним у хартијама Вука Караџића а објављеним у д-ра Чајкановића књизи „Расправе и грађа“ I (Београд, 1934) на стр. 67 има овај пример за предлошку употребу речи *изван*: „... а сад је то обичај само у простоте *изван* града“, док на стр. 65 опет овај пример за прилошку (управо: свезну) употребу исте речи: И свако ко му је свој пољуби га (умрлога), но не допадне свакога, *изван* оне који најприје одар опколе“. Из истога текста Врчевићева је и овај пример за слободну прилошку употребу предлога *испод*: „Пјевао славић на врби врх једног поточића, а жаба *испод* у води, па му рече:...” (Чајкан., I, 87).

То су све примери мешовите службе за предлоге изведене и сложене, т.зв. „неправе“. Али у онога босанскога приповедача, који пише чистим „простим“ народним језиком а труди се баш да нам га и прикаже у свима особеностима, има један пример за самосталну прилошку употребу и *основног* предлога *у*, у истој причи из које је узет и ранији пример (Бр. коло, 1896, ст. 807). Причајући како гости прилазе кући једног домаћина наводи и говор њихов:

„— Смије ли се *у*? — упита овај са дворишта, куцнувши... штапом о кућна врата.

— Напрједуј, брате, напрједуј! — одговори му домаћин...“
Случај тако редак, да заслужује да се нарочито забележи.

И.

КОНСТРУКТОР — ДЕПИЛАТОР

У огласима дневних листова забележио сам реч *електроинжињера-конструктора*. Оставимо на страну тип сложенице *електроинжињера*, која је нова и начињена према већ одомаћеним полусложеницама *електро-техника*, *електро-техничар* и сл. а стоји уз друге речи које узимају маха, нарочито у пословном свету: *фото-репортер*, па и *фото-апарат*, *динамо-машина*, *ауто-гаража* па и *ауто-продаја*. О њима ћемо у другој прилици опширније расправљати. Овом приликом желим да истакнем неисправност наведене сложене речи. Ова реч, као и многе друге унете по француској техничкој терминологији, као и друге позајмљене из немачког језика, имају латинску форму, као *мајстор*, *композитор*, *аутор*, па тако и оне које значе предмете одређене за извесну акцију — *нумератор*, *елеватор*, *мултипликатор*, и др. Отуда је једино добро *конструктор*, утолико пре што се у једној речи обично чува изражај корелативних елемената: ако бисмо хтели завршетак *-ер* (фр. *-eur*), онда би коренов вокал имао да буде *и* (фр. *и*, са супституцијом у истом односу као *-ер*: фр. *-eur*), дакле *констриктер*, а та је форма немогућна, чини се претенциозном. Ово што је речено оправдано је утолико пре што и реч *дейлактор* „средство за уклањање маља“ — новог француског постанка — у нашем језику има наставак *-ор* а не *-ер*.

М. П.

ШИРЕЊЕ ИНФИНИТИВА ТИПА -ИРАТИ

Познато је да је завршетак *-ираћи* добио врло широку примену, нарочито код глагола страног порекла, или изведених од туђих речи, обично немачких или у немачкој форми примљених (*креираћи*, *маршираћи*, *ревидираћи*). Борба овог завршетка са *-иваћи* и *-исаћи* интересантна је; ту би се могао донекле установити однос географски, а до извесне мере и једна врста репартиције. Истичући уопште занимљивост такве студије, ја овога пута желим да учиним само још и једно кратко саопштење о овом завршетку, уз неколико напомена.

У далекој прошлости, нарочито у Војводини, били су познати *шиацираићи* (шетати) и *граиулираићи* (честитати), а у војничком речнику мале кнежевине Србије један од првих термина био је *маршираићи*. У време кнеза Михаила Обреновића утврђена је реч *бомбардираићи*, у вези са бомбардовањем Београда (1862). Слојеви су се обнављали из генерације у генерацију. Тако се преносе француске речи као *анулираићи*, *креираићи*, *парафираићи* и многе друге. Тај завршетак се надовезује чак и на речи турског порекла, као што је *пенцешираићи*, познато у општој употреби пре светског рата; а године 1919 забележио сам у Београду први пут реч *ерслираићи* (ципеле), ударити им „ерсле“ т. ј. „херцле“ (закрепе), начињену по аналогiji према *пенцешираићи*. Затим су и многи други глаголи добили овај завршетак, а неки га напуштали, у корист завршетка *-иваићи* или *-исаићи*. Али он још има виталности, као механички елеменат. Док је, пре тридесет година, био познат као нов само *скрозираићи* (пробити метком, ножем скроз), дотле сам сада нашао више сличних глагола. Од најновијих напомињем глагол *решираићи* (испећи „реш“), изведен од речи „реш“, а забележен јула ове године у Бањи Ковиљачи, у примеру: *Јесте ли за њих реширали?*

М. П.

ИЗ ТЕХНИЧКОГ РЕЧНИКА

За последње две деценије, ради замене пода од дасака или бетона, израђено је неколико врста вештачке смесе, махом мешањем стругогинуа од дрвета са смоластим, битуминозним или сличним мешавинама. Како је за најраније пронађену такву мешавину требало истаћи да није бетонске врсте већ да има особине дрвета, те да у гимнастичким вежбаоницама, ходницама надлештава и сл. може замењивати под од паркета или дасака, — то јој је дат назив *ксилолић*. Ова реч начињена је од грчких речи *ξύλον* (дрво) *λίθος* (стена, камен). Тај назив одговарао је природи предмета, који је имао особине и једне и друге материје.

Доцније је друга фабрика удесила сличну материју, па је и име на сличан начин формирано, али, да би се разли-

ковао од назива *ксилолиџ*, узета је као прва саставница латинска реч *arbor* (дрво). Међутим већ на овом степену показало се удаљавање од првобитне „логичке композиције“, декаденција у ширењу исте врсте сложенице, — јер је употребљена реч *arbor* (живо дрво) а не *lignum* (дрво као грађа), према чему би логична била само творевина „*лигнолиџ*“. У тој сложеници *арбориџ* ни други саставак није правилан, већ окрњен *-иџ*, управо са претходним сугласником схваћен као завршетак *-риџ*, а са *-иџ* је од француске речи формирана реч *боазиџ*, и то према писању а не по изговору француском. Сада постају безбојни а продуктивни, чисто механички, завршеци *-лиџ*, *-иџ*, *-риџ*. Претходни, први део сложенице пак нема никакве непосредне везе са називом основне материје, већ било са именом проналазача, као *боролиџ*, било са ознаком из које се има видети да је национални, српски а не туђински производ, као *србориџ* (врста лепенке за кров).

Има и случајева да је први део позајмљен из неке друге сложенице, где је имао извесно реално значење. Таква је реч *џластџелиџ* (патос), — узета према речи *џластџелин*, а фабрика Траверза га овако карактерише: „Израђује се из [!] еластичне каучук-асфалтне композиције“ (Политика 26 августа 1939); таква је и реч *гранолиџ* (вештачки зрнаст камен). Први део може значити и сличност са неком познатом материјом, као у речима *мармориџ*, *сребролиџ*, *феролиџ*.

Завршетак *-иџ* има продуктивности, као што показује пример *мармориџ* (вештачки мермер), ослањајући се на речи *галениџ*, *екразиџ* и др. Али новијих формација са *-лиџ* има више, као *гранолиџ*, *сребролиџ*, *феролиџ*. Код њих је први део само карактеристика сличности, а завршетак се механички употребљава: ако је први део завршен сугласником, онда долази *-иџ* — *србориџ*, *мармориџ*; ако је први део завршен вокалом, онда *-лиџ*, *гранолиџ*, *сребролиџ*, *феролиџ*, па је тако осећање и за *џластџелиџ*.

М. П.

ИЗ ГРОБЉАНСКОГ РЕЧНИКА

На Београдском гробљу постоји реч *кандиларка* за жене које за награду пале кандила по гробовима. Та реч је, узгред, наведена пре годину и по дана у једном броју „Политике“. Реч је сасвим лепо формирана и већ постала обична: — Овом приликом хтео бих да наведем и реч *дежурач* у значењу „дежурни“. Она означава момка који се пред капелом налази крај ковчега. Та реч је добила у доброј мери народни облик, осећа се донекле као необична, али се ипак ослања на групу речи *ишач*, *чишач*, *викач*, *скакач*, *иљивач*, *играч*, *шрубач* — од којих су неке врло обичне.

С.

ПРИ ПРЕВОЂЕЊУ...

Колико је клише једне речи сугестиван чинилац при превођењу види се из два примера које наводим из једног дневног листа од 26 августа 1939 године. Међу политичким вестима стоји и ова: *Данас ујутру стигла је немачка крстарица „Шлезвиг Холиштајн“ у овдашњу луку. — Данас ујутру је дословни превод heute morgen и значи управо и тачно јутрос.* Тако сам и из сарајевске „Југословенске поште“ од 13 јуна 1939 године забележио из поднаслова са прве стране *Viljem Streng stigao u Moskvu danas u jutro.*

Ове примере не бих наводио да нисам у дневним листовима налазио још много пута сличну грешку. Други пример имамо у истом броју у почетку споменутог листа у наслову једне белешке — *Предмобилизација у Холандији.* Речи тога типа, као *предрадње*, *прејспрема*, *прејшлаша*, нису у духу народнога језика; оне потичу од кованица *прејходни* и *прејшлаша* — *прејшлашник*, којима су замењене старије речи *пренумерирање* — *пренумеранш*. Али ако смо на ове две речи навикли, то још не даје права даљем ковању, и заиста *прејспрема* и *предрадње* осећају се као вештачке, а од њих је још увек боље описно казивање *прејходна спрема*, *прејходне радње*, па би тако требало рећи и *прејходна мобилизација* или још боље *делимична мобилизација*, као што гласи прави термин војног језика.

С.

НАША ПОШТА

Један читалац Нашег језика, који се нарочито труди да нам пронађе „недоследности“ у одговорима и тумачењима нашим, поред осталих питања на која му је раније одговорано, ставио нам је и ово: „Кад се допушта писање и *железница*, *железнички*, *железничар* и *жељезница*, *жељезнички*, *жељезничар*, — прво у подручју „источног“ (екавског) говора а друго у подручју „западног“ (ијекавског) — зашто се онда не одобрава и двојако писање: *оделење* (екавски?) и *одељење* (одјељење) него се само ово друго истиче као правилно за оба подручја? Зар то није један и исти случај?“

Није. У првом случају (*железница* и *жељезница*) имамо заиста двојаку замену другога „е“ као старога „јата“ (ѣ), онако као и у *семе* — *сјеме* (од: *сѣме*) или боље у *лѣшо* и *лѣшо* (од: *лѣшо*), и стога они који говоре екавски пишу *железница* (од: *желѣзо*) а они који пишу ијекавски пишу и *жељезница*, *жељезнички*, *жељезничар*. И то је за њих правилно, док би у писању једног екавца, који све друго пише екавски, *железница* била погрешка која би долазила у рубрику „мешање књижевних дијалеката“.

У другом случају (*оделење* — *одељење*) немамо тога мешања књижевних дијалеката него је за оба књижевна дијалекта правилан облик само *одељење* (одјељење). У тој су речи наиме друго и треће „е“ једно и исто обично „е“ а ниједно, те ни друго, нису екавска или ијекавска замена старога „јата“ као што је прво „е“ (од: *дѣл-ити*). Реч *одељење* у основном облику свом казује радњу глаголску, ону исту коју и основни глагол њен *оделити* само у облику именичком, и стога се зове „глаголска именица“. Те пак глаголске именице постају од основног глагола и то од *шрїног ѓридева* његова додавањем наставка -је. Тако је од глагола *ѓисати* постала глаголска именица што казује исту ту радњу од трпног *придева ѓисан* додавањем наставка -је, те гласи *ѓисање* (т.ј. *ѓисан-је*). Па тако, по угледу на прелазне глаголе који једино имају трпни придев, постају и од непрелазних глаголске именице додавањем наставка -је на облик који би одговарао њиховом трпном придеву да га нешто ти глаголи могу имати, или га и имају у ком даљем изводу свом. Тако се и од не-

прелазнег глагола *сїавашїи*, који у том основном облику нема свога трпнога придева, гради именица глаголска с истим значењем *сїавање* (од: *сїаван-је*), по угледу на *писање* а и према трпном придеву од изведеног глагола *пресїавашїи* (дан), који је прелазан те има и свој трпни придев *пре-сїаван*.

Исти се поступак мора применити и код глагола *оде-лишїи*, па и код његова основнога: *делишїи*. Они су оба прелазни те имају трпни придев *дељен* и *одељен*. Њихове глаголске именице могу дакле гласити само: *дељење* и *одељење*. У књижевном дијалекту ијекавском („западном“), разуме се, оне ће гласити *дијељење* и *одјељење*. Ова друга реч добила је поред основног значења *радње* још и значење *сївари*, једног нарочитог *одељка* у већем уреду, у коме је он *одељен* за вршење неког нарочитог уредовог посла. Али та промена у значењу не мора повлачити и промену у изговору и писању. *Одељење* односно *одјељење* гласи тако и пише се тако и кад значи саму радњу и кад означаје нарочити одељак (одјељак) неког уреда (канцеларије).

Сасвим је други узрок појави да се поред *одељење* јавља и *оделење*, прво у говору па и у писању. Прво се и тумачи потребом „благогласности“, лакшега и „лепшега“ изговора коме смета нагомилавање сличних непчаних сугласника (*љ — њ*): *одељење* те и налази неког олакшавања у разједначавању (*л — њ*): *оделење*. У писању, књижевном, то разједначавање није допуштено, зато што ни у изговору није постало општим, него се у добром народном говору, у оном који је узет за основу књижевном језику нашем, као и у говору књижевно образованих људи увек још правилно чују оба непчана сугласника (*— љ — њ —*).

Р.

† Др. ДАНИЛО ВУШОВИЋ

Са дубоком жалашћу бележимо смрт нашег драгог сарадника-проф. Данила Вушовића. Он је био не само један од највреднијих наших сарадника него је готово три пуне године водио главну бригу о „Нашем језику“... Умро је 2 маја ове године, у 39 години свога живота, у Горњем Пољу, крај Никшића.

Покојни Вушовић је рођен 13 децембра 1900 год. у Бршну, крај Никшића. Основну школу свршио је у Озринићима, а гимназију је учио у Пећи, Ваљеву и Никшићу где је школске 1922 год. завршио своје гимназиско учење са

одличним успехом (ослобођен је од усмених испита). Године 1922 уписао на Филозофски факултет у Београду: студирао је предмете IX групе филозофских наука (српскохрватски језик као главни предмет). Дипломски испит положио је 1926

год. Одмах после дипломског испита постављен је за суплента Мушке учитељске школе у Београду, одакле је 1928 премештен у Прву, а потом ускоро у Другу мушку гимназију у Београду.

Вушовић се још у току својих студија истакао љубављу и радом на науци. Његов светосавски темат за год. 1925/26 награђен је првом наградом и доцније штампан у Српском дијалектолошком зборнику III („Дијалекат источне Херцеговине“), и награђен из фонда Нићифора Дучића.

По одлично положеном дипломском испиту он се одмах почео спремати за докторски испит: за дисертацију узео је Његошев језик. Овај рад био је и кобан по његово здравље, — још у току овог рада он се разболео, тако да је докторат полагао већ као болестан, а његова промоција морала се одлагати дуже времена. Доцније, његова служба — више пута је прекидана болешћу. Али, одиста, Вушовић је носио у себи неку „исконску снагу“: дуги низ година њега неизлечива бољка није могла присилити да не ради. Несумњиво обдарен, Вушовић је имао изванредно фино осећање за језик. Као и иначе, био је смео и самосталан у просуђивању ствари. Он је дао добар опис дијалекта свога краја. Његова докторска теза: „Прилози проучавању Његошева језика“, која је наштампана у Јужнословенском филологу IX (1930) претставља солидно израђен посао. Његоша је Вушовић са побожношћу волео. Он је приредио два издања целокупних дела Његошевих, која су од стручне критике (Ј. Ф. XV) похвално оцењена. У „Нашем језику“ Вушовић је објавио низ научних прилога.

Велика је штета што није успео да до краја изради коментар „Горском вијенцу“, на коме је и последњих дана са много пажње радио. Али, у накнаду за то он је оставио низ прилога од несумњиве научне вредности.

Слава и светао спомен нека је Данилу Вушовићу!

Р. А.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1) *„Zadaća škole nije samo podavanje znanja, nego privikavanje na ozbiljno shvaćanje dužnosti i izgrađivanje karaktera“.*

„Подавање“ не ваља употребити у овом смислу у ком је реч употребљена у овој реченици. Овде је требало употребити глаголску именицу *давање*. Писац је свакако мислио на везу с глаголом *подавати* (сваком по нешто), али се ту пре намеће веза с *подавати се* тј. покоравати се (коме, чијем утицају); због те двосмислености боље је било употребити јасно *давање*.

2) *„Taj ćemo zadatak moći uspješno vršiti, ako sami prednjačimo sigurnim primjerom kao ozbiljni radnici i čvrsti značajevi“.*

Реч *значај* у овом значењу не ваља. Требало је рећи *чврсти карактери* (в. Маретић: *Језични савјетник*).

3) *Nijedan odgojni posao, pa ni klasifikacija, ne smije se svesti na šablonu, nastavnik ne može biti samo sučet, on je u prvome redu odgojitelj“.*

Овде је инструментал употребљен место номинатива у предикату: *бити суцет* место *бити судас*. Узета је конструкција, употребљива уз глаголе *назвати се*, *послаати* и сл. место обичне. Исто је тако и место у књижевни језик наш унесене туђице у мушком роду (*шаблон*) узет необичнији и још непримљен облик у жен. роду (*шаблона*).

4) *To se ne protivi ni objektivnoj pravедности, jer onaj učenik, koji velikim trudom stizava svoje... naprednije drugove... zaslužuje... priznanje“.*

Глагола *стижавати* нема у књижевном језику, јер је непотребан поред глагола *стизати* који сам по себи има трајно итеративно значење што је и писац хтео дати свом глаголу. Било је дакле довољно написати: „...ученик, који...

стијже своје другове...“, иако се у том презентном облику, поред трајности, може осећати и нека свршеност. И то би се избегло, кад се употреби глагол *достизају*, тј. „...ученик, који *достизаје* другове“. А најбоље би се та реченица удесила овако: „...ученик, који *с* великим трудом *достизаје* своје другове“, јер се глаголска именица која казује *радњу* („труд“) што прати главну („достизаје“) у књижевном језику употребљава не са слободним инструменталом (као за оруђе) него с предлогом *с*.

5) „*Ne smijemo se nikada zgražati nad nedostacima, nego ih moramo uklanjati, jer i u slabocama se kašto kriju klice budućih vrlina*“.

Место само покрајински употребљиве речи *слабоћа* требало је узети у књижевни језик примљену, јасну *слабост*.

6) „*Nastavnik će uvijek najednako prelaziti i razrađivati gradivo u saradnji sa cijelim razredom...*“

Могло се овде рећи *јодједнако*, и то би било и књижевније и јасније него *наједнако*.

7) „*Nastavnik, kojemu je uspjelo pobuditi interes za svoj predmet i da učenici spontanom voljom i ljubavlju prijanjaju uz rad, zacijelo je više postigao od onoga druga po struci koji svoj uspjeh zahvaljuje samo željeznoj ruci...*“

Незгодна је веза друге реченице са *и да* за израз *успјело побудити*; боље би било да место *и да* имамо последиичну везу *иако да* (смисао се не би мењао). — Није добро рећи *уза рад*, кад се увек у књижевном језику каже *уз рад*. Ово предлошко непостојано *а* употребиће се у овом предлогу само испред именице која почиње са *з*: *уза зид*, *уза Зорку* и сл., или *уза* заменице као: *уза њ*, *уза ме* и сл. А још би боље било уместо *уз рад* употребити датив: *prijanjati radu*. Не ваља ни *zahvaljivati uspjeh*, јер је *zahvaljujati* глагол

непрелазан; захваљује се за успех (некоме или нечему). И пред *...voljom i ljubavlju...* требало је да дође предлог *s*.

8) *Njegovom glavnom značajkom biće izvanjska strogost, a prijateljska odanost, prema omladini i srcu*“.

Овде опет имамо инструментал уз глагол *бићи* место номинатива (треба: *njegova glavna značajka*). Реч *значајка* је употребљена у значењу *карактеристика*. Реч сама по себи не ваља. И пок. Маретић је осудио употребу ове речи у свом *Jezičkom savjetniku*. Ако писац није хтео употребити *карактеристику*, реч страног порекла, могао је рећи *особина* или *ознака*. — Било је боље рећи: *„prijateljska odanost u srcu prema omladini“* него: *„prijateljska odanost, prema omladini u srcu“*. Најбоље још без предлога „према“: *odanost... omladini*.

9) *Песме Драгољуба Филиповића, по свом сћаву који из њих бије, дошле су у једно одисћа нејоејско време...*“

Писац је, ваљда, хтео рећи *„по њесникову сћаву“*, а у реченици је означено као да је то *сћав њесама*.

10) *„Казани њим, сви лирски шрејшаји Филиповићеви њосћају блиски, наши, део нас“*.

Ружно је и неправилно ово *„казани њим“*. Такав пасивни облик израза не постоји ни у књижевном језику нашем, ни у народним говорима. Некад су, под утицајем латинске синтаксе, овај облик употребљавали писци наши осамнаестог и прве половине деветнаестог века. Ако је писац баш хтео пасивни облик, онда је боље било рећи *казани од њега (изречени од њега)*. Најбоље би било да је цео став удешен овако: *„Сви лирски трептаји Филиповићеви, кад их он каже, постају нам блиски...“*

11) *„Окована једноликошћу сћихова и израза, она (реч је о поезији Др. Филипковића), у једном нејрекидном чићању,*

иако нова сликама и бојама, замара шом једноликошћу шона и окованошћу инспирације“.

„Иако нова по сликама и бојама“ требало је рећи место „иако нова сликама и бојама“.

12) „И садржајем и проблемом, узнешим до једне узбудљиве шрагике, г. Баршћуловић овде уметнички и живошћно обелодањује себе и јасно указује на своја схваћања и осећања живошћа и човека, изашћканим од сурових крајности: идеал — сшварности, која је сва у знаку дешћерминизма и окова“.

Пре свега, речи „живошћно“ тешко је овде одредити право значење које јој је писац хтео дати. Цео став је тако склопљен да се не може лако погодити шта је писац хтео да каже. Ако се *изашћканим* односи на *живошћ* и *човек*, онда би се могло некако рећи „... указује на своја осећања живота и човека, што су изаткани од сурових крајности...“ За овакав израз „*идеал-сшварности*“ није било згодно везати релативну реченицу „која је сва у знаку дешћерминизма и окова“. Могла се бар поновити реч *сшварности*, да би се означило да се само на њу односи релативна реченица.

13) *А зар она, сама Емилија, није мученица, по се шћај народ баш нишћа не шћиче може ли она још да издржава шћако или већ грца?*“.

Именица *народ* (уз глагол *шћицашћи се*) треба да стоји у генитиву, она је ту логички подмет. Номинатив је у горњој реченици дошао вероватно баш због тога што је писац осетио именицу *народ* као подмет. (У смислу: народ се ништа не брине). Иначе, *народ* је могао писац осећати погрешно и као акузатив, према општијим случајима као: „то *ме* се не тиче“, „то се *нас* (*вас*, *њих*) не тиче“, где се на први мах може чинити да је употребљена заменица у акузативу.

14) *Уочи дешћесете облейшнице југословенске школе, пред јубиларним дашћумом Југославије, шћсац је дао слику нашег школског најрешћка.*“

Погрешан је став „пред јубиларним датумом Југославије“, јер с предлогом *пред* (у значењу времена пре догађаја о коме се говори) иде акузатив (пред Ускрс, пред крај године, пред пропаст и др.), па тако, дакле, и „пред јубиларни дашум Југославије“. Исти смисао који има израз „пред Ускрс“ тј. „за оно време пре него што дође Ускрс“ хтео је писац горњег става да даде и истакнутом изразу свом (то се види већ по почетном изразу „уочи...“) и стога је требало да га удеси с акузативом. У инструменталу уз предлог *пред* стоје обично глаголске именице које казују само *радњу* неку или *збивање* што ће се тек извршити, а не и време: Они стоје *пред* *пројашћу*, јер су се *пред* *пројасћу* своју били потпуно завадили један с другим. Именица *дашум* није глаголска именица и има само значење времена.

15. „*Tokom daljnih godina građanstvo često koleba*“.

У овом кратком ставу треба двоје поправити. За значење *остали*, други које се овде осећа, има у књижевном језику нашем још и придев *даљи*; *даљни* пак значи исто што и *удаљен*, а то се овде није хтело казати. Друго, као непрелазан глагол *колебају се* употребљава само тако у облику повратнога; без заменице *се* могао би бити само прелазан, а то се овде није хтело. Трбало је дакле рећи: Током *даљих* година грађанство *се* често *колеба*.

16. „... *njemu je preobučenom i žensko odijelo uspjelo da se skrije u nepoznatom pravcu*“.

Израз „*njemu je uspjelo*“ је германизам (*es ist ihm gelungen*), те је место њега требало узети лични облик глагола *успео је*. Цео став требало би да гласи: он *је*, преобучен у женско одијело, *успео* да се скрије...

17. „*Takvu inteligenciju nije dosad znala povijest čovječanstva*“.

У горњој реченици много би боље било уместо глагола *знају* употребити глагол *познавају*. Или, ако се остави глагол *знају*, онда треба уз „*takvu inteligenciju*“ употребити предлог *за*.

Према томе боље је: „*Takvu inteligenciju nije dosad poznavala povijest čovječanstva*“, или „*Za takvu inteligenciju nije dosad znala povijest čovječanstva*“.

18. „... *što se me tiče* ...“

У оваком реду речи не може се употребити енклитични облик заменице *ме*. Он би могао доћи само у оваквом реду: „што ме се тиче“; иначе, у уметнутој реченици као што је овде, може остати и дати ред речи само се место енклитског *ме* мора употребити пун облик *мене*. Према томе требало је написати: ... *što se mene tiče* ...

19. „... *šumski radnici u Vojniću stupili su u štrajk radi povišenja plaće i kolektivnog ugovora*“.

Овде није било довољно ставити скраћено: „*radi povišenja plaće i kolektivnog ugovora*“, јер се може узети да се *повишење* тиче и колективног уговора. Да би била потпуно јасна, реченица треба да гласи: ... *stupili su u štrajk radi povišenja plaće i sklapanja kolektivnog ugovora*.

20. „*Japanska vojska i mornarica ne slažu se o politici prema demokratijama*“.

Овако стилизована, реченица би значила да се јапанска војка не слаже с јапанском морнарицом у гледишту о политици према демократијама; а то се није хтело рећи. Требало је дакле написати: „*Japanska vojska i mornarica ne slažu se sa politikom [svoje vlade] prema demokratijama*“.

21. „*Но, главне своје наде омладина треба да уложи на своје социјалне снаге и на снаге својих народа*“.

Уз израз „уложити наду“ т. ј. „надати се“ употребљава се у књижевном језику предлог *у* а не *на*. При томе треба још добро разликовати израз: *уложити наду* (надати се) *у* (нешто што већ постоји) — од изрази: *уложити наду* (на-

дати се) *на* (нешто што тек треба да дође). Горња реченица правилно би гласила:

Но, главне своје наде омладина треба да уложи у своје сојствене снаге и у снаге својих народа.

22. *„Успеси у нашој земљи радовали су сву нашу интелегенцију, све честивије грађане.*

Прост глагол *радоваџи* није примљен у књижевни језик као прелазан него само као повратан: *радоваџи се*. Изрази као: *„Радује ме што си здрав“* и сл. прости су германизми (*Es freut mich dass du gesund bist*), и треба их заменити употребом повратног глагола: *„Радујем се што си здрав“*. У народном говору постоји *радоваџи* и као прелазан, али са значењима друкчијим од оног што се овде мислило. За то значење у облику прелазнога глагола у књижевном језику употребљава се сложен глагол: *обрадоваџи*. Према томе би цела реченица требало да гласи: *„Успеси у нашој земљи обрадовали су сву нашу интелигенцију, све честите грађане“*. А ако се баш хоће да истакне трајност те радње, онда треба употребити глагол истога значења: *веселиџи*, т. ј. *„Успеси у нашој земљи веселили су сву нашу интелигенцију...“*

23. *„Oni su sve više istupali kao pravi monarhiste.“*

Ако се именица *монархиста* узме у овом облику (са наставком *-а*), онда придев њен у множини мора добити облике женскога рода и гласити: *праве монархисте*, онако као што на пр. *наш владика* у множини гласи: *наше владике*. За такве именице туђинског порекла, кад хоће баш да се обележи и мушки род њихов и у множини, боље је узети облик: *монархист*, као и *гимназист*, *журналист* и др.

24. *„Da bi dovršili s ovim ogromnim problemom, moramo se na to pripremiti obnovom naših duša.“*

„Довршити са нечим“ (проблемом), „доле са нечим!“ (оружјем) и сл. нису изрази у духу нашег језика. Треба рећи: „дovршити нешто“, „доле оружје!“ итд.

Осим тога боље је рећи *решити проблем* него *довршити проблем*, те би тако реченица гласила: „*Da bismo (a ne bi) rešili ovaj ogroman problem, moramo se na to pripremiti obnovom svojih duša.*“

25. „*Japan raspolaze sa snagama koje su potrebne za rješenje toga problema.*“

Уз глагол *располагати* није потребно да се пред оно *чиме* се располаже ставља и предлог *са*. Довољно је, и боље, било рећи: „*Japan raspolaze snagama* *које су потребне за решење* *toga problema*“.

26. *Češka brigada u „Poljskoj pod vodstvom generala Prhale broji već 60.000 ljudi“.*

Овде употребљена изведена именица *водство* награђена је слично познатијем у употреби *заступству*. Обе су погрешно грађене од основе глагола (водити, заступати) уместо од именице *вођа* односно *заступник*, којима припада она „дужност“, оно „својство“ што га треба да означи именица изведена наставком *-ство*. Према томе, за именицу *заступник* имамо правилно *заступничтво* (заступнич-ство), а за именицу *вођа* правилно написано *вођство* (вођ-ство).

27. „*За уништавање непријатељских мина и подморница образована је флотила лаких и брзих разорача.*“

Пошто те лаке и брзе лађице, као поморске бојне јединице нису намењене томе да *разоре* само по једну непријатељску мину или подморницу па да и њих нестане, да се и саме *разоре*, него треба ту службу да врше стално, више пута да *разоравају* одн. *разарају* што стигну, то би право име требало да им гласи „*разоравач*“ или, како је већ примљено у војничкој терминологији, *разарач*. Назив *разорач* могао би се употребити само за ознаку торпеда или мине.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Велић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампариа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Анђелковић Грачаничка 12

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књиџарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књиџарница Геце Кона а. д. у Београду

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књиџарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружичић:* Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић:* Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић:* Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste:* Šakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић:* Прилози историји кајавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

ГОДИНА VII СВЕСКА 4

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1939

САДРЖАЈ

1. А. Б.: Стилистика у светлости Женевске школе	97
2. М. Стевановић: Један прилог објашњењу значења имперфективног аориста	101
3. Јован Л. Вуковић: О језику и стилу у једном књижевном приказу	105
4. И. Мамузић: Почетна настава падежа у нашим школама (Једно мишљење).	111
5. Драгољуб Ј. Илић: Из школе (Како наши млади писци уџбеника примају добронамерне напомене?)	120
6. Наша пошта	124
7. Језичке поуке	125

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, д-р Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818. а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 4

СТИЛИСТИКА У СВЕТЛОСТИ ЖЕНЕВСКЕ ШКОЛЕ

II

Видели смо да је Ш. Бали узимао за основицу своје стилистике разговорни језик образованих кругова француских, а не књижевни језик. Он је то чинио зато што је разговорни језик—општи језик, а књижевни језик је увек индивидуалан, увек припада извесном писцу. Затим је разговорни језик непосредан, импулзиван и природан, док је књижевни језик до извесне мере намештен, произвољан. Сем тога, књижевна дела имају увек и нарочиту намену: да произведу утисак извесне врсте.

Несумњиво је да се Бали налазио у тешком положају. Требало је наћи основе француске стилистике, мерила према којима ће се моћи ценити и вредност књижевних дела (без обзира на то да ли ће такве студије улазити у естетику или стилистику), а требало је у исто време наћи та мерила изван тих дела, у таквој културној средини која, с једне стране, не би била подвргнута духу појединачног стварања, са свим што је и опште и индивидуално у том духу, а која би опет могла послужити као критериј и за целокупно књижевно стварање. Као што се види, ово није био лак задатак. Он се не може ни принципски ни практички решити за све књижевне средине подједнако, већ то треба учинити појединачно—на основу нарочитих студија—за сваки језик. Познато је да се књижевни језици не стварају на исти начин, па не могу и критерији за њих бити исте врсте. Поређење нашег књижевног језика и француског, то ће нам јасно показати.

Француски *књижевни* језик—резултат је вековног рада француских књижевника. Сваки од крупнијих француских књижевника унео је понешто у ту општу ризницу и сви француски писци, и они из XVII века, Расин, Молијер, Корнеј и

други, и они из XVIII, са енциклопедистима и Волтером на челу, и цео XIX век, од Шатобријана и Ламартина до сјајних писаца краја XIX века и почетка XX,—служе не само као духовна енергија за целокупни даљи развитак француског књижевног језика него и француским писцима често као непосредни углед. Они утичу каткада тако силно да се за понекога новијега писца могло рећи да пише на пр. прозом XVIII в. или слично. Иако то не мора бити сасвим тачно, ипак је несумњиво да су поједини књижевници, поред онога што је књижевни језик дане епохе наследио од прошлости, уносили у своја дела и своје индивидуалне особине и свесне или несвесне позајмице из ранијих писаца. Отуда излази да је карактер француског књижевног језика традиционалан и индивидуалан у исто време. Требало је за њега наћи као критеријум неки општији форум, нешто објективније, што у исто време не отстаје много од тога књижевног језика, што је из његова круга. То је језичко осећање француског друштва које прерађују у себи материјал књижевног језика, узима из њега оно што му одговара и даје му опште, заједничко обележје. На тај се начин уклањало из те основице оно што је индивидуално, што се противи заједничком или општем језичком осећању или што га вређа. Тако се дошло до неког „чистилишта” свих индивидуалних књижевних језика, до неког општенародног прерађивања и престилизовања оног материјала који су у општу творионицу књижевног језика убацила различна времена, различни индивидуални таленти и толико различна по теми и обради дела.

Исто онако као што је де-Сосир, поред заједничког речничког материјала за једну друштвену целину, узимао општа места (*loci communes*), да на основу њих испита употребу речи у реченици, а не слободну реченицу, тако чини и Бали, узимајући опште изразе, освештане употребом у разговорном језику, да на основу њих изнесе све особине емотивног начина исказивања свега што се у души претставника француског друштва дешава.

Код нас су биле у извесном правцу друкчије прилике. Разлике, у прво време Караџићева рада, између народног језика

1) В. Н. Ј. VII 2—3, 33—39

и књижевног—није било. Народни језик оног краја у којем је Караџић поникао и свих других крајева који су по језику једнаки с њим—основица је и Караџићева језика и свега развитка нашег књижевног савременог језика. Он једино може бити и мерило стилистичких особина књижевног језика нашег. Зато је, у прво време, и тражена од књижевног језика само правилност народног језика, и ништа више. Заборављало се при том да књижевници имају и својих права при стварању књижевних дела; ако им се и не може допустити да греше против правилности народног језика, мора им се допустити да стварају у духу народног језика. Индивидуалност њихова стварања цени се и са стилистичке и естетске стране, које морају бити одређене, наравно, на основу народног језика који им је у основици.

Код нас је ствар упрошћена утолико што се узело да се у Караџићеву књижевном језику, у народним умотворинама и граматичким делима која је Караџић издао—огледа тај народни језик, који има да послужи као мерило за књижевни језик наш уопште, а према томе и са стилистичке стране. Али, очигледно, у томе се види извесно сужавање оног основног појма о основици народног језика, која, у ствари, потиче из знатно ширег краја него што је крај из којег је Караџић. Јер, с једне стране, и Караџићев ужи крај је могао имати својих индивидуалних особина према језику осталих крајева истога језичког народног типа, исто онако као што је у Караџићеву језику могло бити и Караџићевих индивидуалних особина према језику осталих претставника и самог Караџићева језичкога краја. Зато народни језик целог простора оног језичког типа којем припада Караџић мора послужити као језичка основица књижевног језика нашег, и тек оно што је код његових претставника заједничко—општа је особина свега нашег књижевног језика и његова стила. Нема никакве сумње да је међу књижевницима тога простора Караџић први и да се у његову језику налази највећи број особина заједничких свим претставницима њиховим. Али тако је исто несумњиво да Караџић није једини народни претставник њихова језика. Тако исто дефинитивни, крајњи тип књижевног језика нашег утврдиће се тек онда када већина књижевника народног језика поменутог ширег простора Караџићева језич-

ког типа дође до израза. Тада ће се видети, да ли нека појединост и у Караџићеву језику и језику његова краја не претставља усамљену особину према целокупности језичких особина осталих крајева. То ће повући за собом и извесну промену наших погледа на понеку особину Караџићева књижевног језика; а дотле ће Караџић суверено владати, својим недостижним народним језиком и богатим средствима која је ставио на расположење нашој књижевности, целокупношћу наших погледа о књижевном језику и бити оно мерило књижевног језика које тражи народна основица његова.

Ако испоредимо ове две концепције језичких и стилистичких мерила, за француски језик у тумачењу Балијеу, и за наш књижевни језик, онако како је он остварен у реформи Караџићевој,—одмах ћемо видети и велику сличност између њих и извесну разлику. Сличност им је у томе што се и за једна и друга тражи живо врело друштвено: код Бали-а у разговорном књижевном језику, а код Вука — у народном језику извесних језичких просторија нашег народа. Када би становништво тих просторија, место да говори својим народним дијалектом, упоребљавало једино разговорни књижевни језик, што ће, вероватно, једног дана и бити, онда би нестало сваке разлике између концепције Балијеуе и Вукове. Овако извесна разлика међу њима постоји; али је принципска истоветност у главним цртама њиховим. Код Вука је творац поменутих језичких критерија народ—исто тако колективна јединица као што је код Бали-а класа културнијег становништва. У употреби својих језика и једна и друга је средина слободна и творачка, неограничена ничим другим допрећутним пристанком друштвене или народне средине које се огледа у општем примању дотичне црте.

Разлика је између тих двеју концепција у томе што главна основица говорног француског језика потиче од традиционалног књижевног језика, тако да се он и богати, поред свога властитог стваралаштва, и новим потстицајима који долазе из дела његових претставника писане књижевности (поред других могућних веза и са другим срединама), а основица је Вукова књижевног језика—народни језик. Он се богати—поред свог властитог стваралаштва—и потстицајима који долазе из народних средина у духу помињате основице.

Из овога се види да је и у Балијевој концепцији стилистичких мерила иста неопходност анонимног, општедруштвеног стваралаштва језичког као и у концепцији Вукова народног језика и стваралаштва, које је тако исто анонимно и колективно. Али не треба заборавити да ти језици дају само основицу за критичка мерила и стилистике и граматике једне друштвене или културне средине. Индивидулно стваралаштво треба у обема да добије свој неограничени полет, напајајући се из различних извора и дајући све нове стране и све нове лепоте књижевним језицима својих средина. Општи карактер том стварању даваће увек она средина из које је оно узлетело ка новим висинама.

А. Б.

ЈЕДАН ПРИЛОГ ОБЈАШЊЕЊУ ЗНАЧЕЊА ИМПЕРФЕКТИВНОГ АОРИСТА

У једној од познатих приповедака Л. К. Лазаревића наилазимо на неколико примера с употребом аориста трајних глагола, а у њима, чини се, пре би требало употребити имперфекат. Ти примери су ови: 1) „Сваки час је запиткивао и момке и агента: што нема лађе? да ли има каква депеша? је ли вода тако мала? вуче ли какву теретницу итд. — Нашто му момци и агент, са урођеним господством страних држављана, врло укратко и осорно *одговараше*“ (стр. 250), 2) „Капетан стајаше готово цео дан на једном месту, подбочивши се на сабљу. Лице му беше окренуто страни с које лађа долази, а очи уморно и нестално *блудише* око једног места (стр. 251), 3) Капетан баца уже момцима, који се *чудише* његову послу“ (262) и 4) „Они брзо пређоше преко моста, правећи места другим путницима који се *гураше* заједно са својим пртљазима (262)¹⁾“.

У првој реченици аорист *одговараше* употребљен је да означи радњу што се вршила напоредо са низом других радњи које су се једна за другом понављале. У другој се

¹⁾ Примери су узети са означених страница из целокупних дела у издању Народне просвете.

говори о капетану који је дуже стајао окренут лицем према лађи, а затим се обликом аориста констатује да су му за то време очи блудиле око једног места. Једнако, у трећем и четвртном примеру облици аориста означавају радње које су се у прошлости вршиле напоредо са другим радњама, а у тој служби, познато је, употребљава се имперфекат. И зато се ставља питање није ли писац у наведеним случајевима био без тачног осећања значења аориста и имперфекта, или то можда говори да први облик може имати значење другог. Али, како се зна, Лазаревић је, с једне стране, уопште имао сигурно осећање језика а с друге стране оба претеритална проста времена код њега су у врло широкој употреби, и прва претпоставка сасвим отпада. На другој се вредно задржати, зато што је више граматичара — од познатијих и Т. Маретић — сматрало да у значењу не постоји никакве разлике између аориста трајних глагола и имперфекта. Истина, данас већ, после значајне расправе о аористу имперфективних глагола од А. Белића (Јужносл. филолог књ. V, стр. 171—182), где је потпуно јасно изложено значење овога облика, тешко да се даље ма ко може поводити за било чијим од ранијих мишљења о овом питању¹⁾. Ни Лазаревићеви напред наведени примери не воде друкчијем закључку. У ово ћемо се лако уверити ако дамо нешто детаљнију анализу њихова значења.

Нека је и тачно да се, како смо већ констатовали, облицима аориста у сва четири наведена случаја казује трајна радња која се врши напоредо са извесним трајањем других прошлих радњи, и нека би, с обзиром на то, у свим тим случајевима место облика аориста могао бити употребљен имперфекат, то значи само да се ова два облика могу употребити у истој служби, али, што је од врло великог значаја, само под извесним условима. Не значи никако да се аорист имперфективни и имперфекат значењима сасвим подударају. Им-

¹⁾ Љ. Стојановић у својој расправи *О значењу и употреби глаголских облика у реченицама аорист имперфективних глагола претставља као облик којим се исказује „тренутак свршетка глаголске радње“* (Ј. Ф. књ. II, стр. 191). А по А. Мусићу аорист тих глагола значи радњу која се вршила и свршила, која је „прошла читава, од почетка до свршетка“ (*Aorist imperfektivnih glagola u srpsko-hrvatskom jeziku* (Ј. Ф. књ. V, стр. 27—41).

перфекат тек заједно са потребним временским ознакама, казаним другим речима, може вршити службу аориста, јер специјална одлика овог другог облика и јесте у томе што се њим временски ограничава прошла радња извесног трајања.

Аорист имперфективних глагола казује радњу која се вршила, која је неко време трајала, а такву радњу означава и имперфекат. Али док се последњи облик употребљава да се њим искаже неодређено, неограничено вршење радње, аорист садржи у себи и ограничење трајања тренутком до кога се радња вршила. И ако се у реченици с обликом имперфекта неким прилошким изразом, било којим делом реченице или ма каквом ситуацијом обележава да је радња трајала само неко одређено време, тим је већ означен и њен прекид у једном тренутку. Математички претстављено то ће рећи да је имперфекат + извесна временска одредница = самом облику аориста имперфективних глагола. У реченицама где је та временска одредница уочљива, свеједно је које ће се од простих претериталних времена употребити. Ово нам сведочи и прва реченица из другог од наших примера — „Капетан *сџајаше* готово цео дан на једном месту“. Временски израз *гошво цео дан* ограничава трајање радње стајања, означава прекидање те радње у тренутку на крају готово целог дана и разумљиво је у овој реченици — и свима оваквим — могао би се употребити аорист (Капетан *сџаја* готово цео дан на једном месту). У случајевима где из ситуације тек ваља погодити да се радња после извесног трајања прекида и то се на први поглед не види, лако је донети погрешан закључак да се има посла с неограниченим вршењем радње, па се тада очекује употреба имперфекта. Тако је сасвим у сва четири примера који су ме навели на писање овога чланка.

Некакав казанџија, о којему се у првом примеру говори, запиткивао је момке и агента, постављао им је читав низ питања и трајање његова запиткивања остало је, према томе, временски неограничено. Момци и агент су на казанџијина питања одговарали; одговори су, сумарно узев, трајали колико и запиткивања — опет неодређено време и зато се привидно може очекивати имперфекат *одговараху* место аориста *одговараше*. Али ваља имати на уму да трајање одговора ипак није неограничено; одговори су се свршили, престали

су, у тренутку кад је и казанџија престао да запиткује. Ако је писац, као што јест, ово желео истаћи, — самим обликом имперфекта, колико ни ма којим другим глаголским обликом сем аориста, то није могао постићи. Капетан који је готово цео дан стајао на једном месту (прелазимо на други пример) лицем је био окренут страни с које је лађа долазила, а очи су му непрестано блудиле, за време док је ту стајао — дакле, *гошћово цео дан*. Положај капетана, а тако и стање његових очију ваљало је приказати само за одређено време, до тренутка док је капетан стајао на једном месту. Пошто је временска одредница у првој реченици, и у другој је већ изгубљен из вида, писац је, хотећи обележити привременост стања (стање до једног тренутка) капетанових очију, узео облик аориста. Тамо где приказује какву сталну особину, особину која временски није ограничена, као неколико редака унапред: „Његово лепо, чисто лице, с лаким површним борама, са седим зулуфима и брковима *стајаше* некако у контрасту с малим, плавим, ведрим очима“ (стр. 250). — Лазаревић се, разумљиво је, неће помести да узме аорист од глагола који ту особину садржи. Сталну, неограничено трајну особину, као и неограничено трајно вршење радње, у сличним ситуацијама па и овде, он приказује имперфектом. У трећем примеру прича се да су се момци чудили капетанову послу за време док им је он бацао уже. У тренутку кад је капетан завршио свој посао, како писац жели претставити, момци су се престали чудити — или бар њихово даље чуђење није више претстављало никакав интерес — њихово чуђење прекинуто је заједно с престанком капетанова посла. И најзад, у четвртој реченици писац хоће да да призор гурања путника који су се трудили да ухвате себи места, а чије је гурање престало у тренутку чим су дошли до свог места. Сасвим може бити јасно да се радња и у оба последња случаја прекида у једном тренутку. Али ово не мора одмах пасти у очи, па ако се има на уму само онај први моменат, тј. неодређено трајање радње у прошлости, очекиваће се, дакако, имперфекат, а не аорист. Лазу Лазаревића је и овде, као и у свим питањима језика, сигурно водило његово поуздано језичко осећање да употреби облик који ће тачно претставити оно што је имао да каже.

М. Стевановић

О ЈЕЗИКУ И СТИЛУ У ЈЕДНОМ КЊИЖЕВНОМ ПРИКАЗУ

Говорећи недавно о одликама језика, о лепоти и концизности стила, о јасном и природном излагању мисли једног старијег нашег критичара, пок. Павле Поповић је згодно на једном месту окарактерисао данашњи укус литерарног изражавања. „Наш свет, речено је ту, почео је да воли неки лажни реторски стил, нешто узвитлано и замршено, неки извештачени полет и занос, високо попет тон, бујицу крупних и страних речи иза којих се не крије никаква мисао, и што све дајбоже да је разумљиво и јасно“. Ко пажљивије прати данашње листове и ко иоле има смисла за одлике језички лепог писања, за добар начин литерарног изражавања, читајући оцене и приказе у данашњим нашим часописима брзо ће се уверити у истинитост горњих речи, и у то колико је ово тврђење на своме месту кад се говори о нашој књижевној критици, старијој и новијој (у упоређивању). У тим рубрикама наших листова збиља се налази више пута „лажан реторски стил“, рђава логичка повезаност појмова и изражајних целина, извештаченост и нејасност у изразу, да је некад тешко докучити праву мисао, и кад би се рекло да се хоће и да се има нешто да каже. По томе што су то обичне појаве и по томе што од тога не можемо изузети и неке угледне, радо читане, наше часописе, рекло би се да се то данас баш и воли и тражи.

У оскудици духовног садржаја, потребног за озбиљан задатак што га свакоме намеће деликатан позив књижевне критике, писци падају у празан вербализам и труде се да засене речитошћу; немајући изражајне снаге да нам на један природан, прост начин саопште своје опаске, утиске и судове, узимају виши тон и траже извештачен израз; неприпремљени за тежак посао који тражи удубљивање у осећања и идеје у књижевном стварању, остају површни и несређени; у недостатку јасних погледа на општије проблеме живота и уметности, без свог одређеног става и мерила у оцењивању, заплећу се у нелогичан реченични изражај и губе се у некој неразумљивој фразеологији, упадају у противречности својих непроконтролисаних запажања.

Један књижевни приказ, који је недавно изишао у једном угледном листу, и који није ни гори ни бољи по изражајним особинама од многих које данас читамо, — приказ од писца који често пуни стране књижевног прегледа у том и другим бољим часописима, карактеристичан је, и чини ми се да се језичком анализом слабијих места текста могу лепо означити лошије стране данашњег литерарног изражавања. У чланку се говори о једном роману. После уводних реченица критичар, пре анализе, упознаје нас у једном пасусу са општијим особинама романа који се приказује. *„Нови роман, каже писац, показује наклоност пишчеву за ђонирањима у социјалне проблеме данашњице и носи психолошка обележја ранијих његових романа: испицање проблема и изражење његових решења у једном бујном сложеном животију, дочараваном кроз вео и дрхтај шрагике“*. Први утисак ове реченице ће вам показати да ту није све на своме месту. Не долази то само од језичких неправилности: *наклоност за ђонирањима* (а не *ка ђонирањима* или *према ђонирањима*), и *његових решења* (што се односи на *проблем*, а логички би било да се односи на писца, јер *решење* припада писцу, а не *проблему*). Има ту и нешто по чему је сасвим далеко писац од прецизности и јасности израза. Кад вам критичар каже да *„нови роман... носи психолошка обележја ранијих романа“*, ви морате помислити на психологију личности у роману, на оно што непосредно припада роману и личностима романа, а не писцу. А *„испицање проблема“* не може бити, ако хоћемо да јасно повежемо појмове, *„психолошко обележје“* романа, него то долази у обележја, ако треба рећи и психолошка, самога писца (романа). Зато што постоје две психологије, тако грубо да кажемо, психологија пишчеве средине и психологија писца, требало је прецизирати однос речи *психолошки* према осталим појмовима у реченици. Ако је приказивач хтео рећи да роман носи *психолошка обележја пишчева*, онда је незгодно било рећи *психолошка обележја романа*, као да је то једно исто. Уосталом рећи *психолошка обележја романа*, ма шта се под тим подразумевало, уопште није најсрећније нађен израз.

„Мучна и шешка ајмосфера приписује читачаоца кад чита књиге г. П., каже даље наш критичар. „Нема код њега светиљних видика; све је зајворено шамом, која није

баш убедљива као *транспозиција живоша*. Сама *шама* којом је писац „*застро своје видике*“, за свакога ко може логички мислити, нити може бити *убедљива* (како је само по себи несрећна фигура у вези појмова *шама* и *убедљива!*), нити може бити „*транспозиција живоша*“. Здрава логика нам не да никако овде да метонимиски под појмом *шама* обухватимо и оно што је „*застрвено шамом*“, баш зато што то све треба да буде „убедљива транспозиција живота“. Како је, збиља, наш писац застро своју мисао тамом, и како његова критичарска реч може мало бити убедљива!

Даље се вели: „*И овде писац је подлегао шом свом настројењу и дао је врло мрачне слике, подвучене, и често мало реалне због шоба*“. Неће овде бити на свом месту *подлегао*, кад је писац романа ту са својим обичним особинама. Писац се није ни борио против *својих настројења*, да би се могло десити да једном *подлегне*. Он је ту какав је био и пре и није, како нам га приказује критичар, ни покушавао да унесе светлије боје, па да би у том покушају најзад *подлегао* својим правим *настројењима*. Ово је једна ситница, али, поред многих других, и доказ како човек, у недостатку језичког осећања, може бити несрећан у избору и најобичнијих речи. — Ми подвлачимо у писању оно што хоћемо да истакнемо и да нагласимо, зато за све оно што кажемо, било на који начин, можемо рећи *подвучено*, место *наглашено*. *Подвлачењем* се реч *наглашава*. Али реч *подвлачење* није у том смислу отишла тако далеко да можемо рећи и *слика подвучена*. Подвучена реч изазива нам претставу текста, али *подвучена слика* не може нам лако изазвати обичну претставу нечег реалног, а ако је изазове, она је врло смешна — *прејстшава слике* коју смо *подвукли*. Кад кажемо *слика*, нека је она и изражена речима, у нама је жива претстава насликаног предмета, која је сасвим потиснула претставу писаних редова. Кад се речи набацају без реда и контроле једног језичког смисла, онда може, наравно, и *слика* бити *подвучена*.

Због чега су *слике* пишчеве *мало реалне*: због тога што „*шама* није *убедљива*, или што је он дао *мрачне слике*, или што су оне *подвучене*, или због нечег другог што је требало да се каже, не можете у ствари да докучите ни кад вам критичар даље каже: „*Те слике су мало реалне највише*

због *штога што је психолошки оквир у коме се све збива занемарен и безизразан.*“ Шта критичар подразумева под изразом „психолошки оквир“, да ли нешто што стоји споља од онога што се у њему „*све збива*“, да ли је само *збивање нереално*, или је некакав „*оквир*“ тога *збивања занемарен*, тешко би и писац ове реченице, кад би се и отрезнио од овог „*извештаченог заноса*“, могао то протумачити. „*Психолошки оквир*“ може бити „*безизразан*“, може бити слаба психологија и оно што се у том „*оквиру*“ збива, све у роману може бити *нереално*, али све то, психологија на првом месту, не може бити *занемарена*, ако писац романа, *збиља*, као што критичар каже на другом месту, „*воли сложенија душевна збивања и са нарочитом пасијом ствара деликатне љубавне историје...*“ „*Психолошки оквир*“, оно што се у њему „*збива*“, „*сложенија душевна збивања*“, све је то *набацано*, „*узвитлано и замршено*“, *непрецизно и нескладно* у критичареву изражају, да на концу не знате шта је „*занемарено*“, а шта се „*са нарочитом пасијом ствара*“ у роману. Ако би „*психолошки оквир*“ значео психологију средине у којој се крећу јунаци романа, онда би *слике* могле, можда, бити *нереалне* због тога, али онда њихову *нереалност* не би условљавало *пишчево расположење* да даје *мрачне слике*. Како год узмете, како год схватите изразе, остаје вам нешто нејасно, нешто „*замршено*“, *непрецизирано*, *неповезано* и *противуречно* у овој општој оцени којом вас критичар уводи у анализу оцењиваног дела.

Кад изиђе из ових општијих запажања, кад пређе на приказ радње и малу анализу романа, критичар је јаснији, природнији. Пашће вам у очи како писац може и боље руковати језичком грађом и запазићете на једном месту једну дугачку, мало претрпану, али не и нескладну и неразумљиву реченицу: „*Он лепо почне дело, убедљиво, све сајкано на живоју, на реалним живојним подлогама, држи донекле конце у својим рукама али га изда снага брзо, јер је крајког стваралачког даха, и дело постоје слабије, да покашкад само бљесне још, у каквој епизоди, уметничком интуицијом у осећању живојта, и да на концу постане само једна лепо смишљена, лепо и речито испричана, вешто исконструисана без живојне убедљивости, без онога што треба да нас дубље и истински пошресе као живој или као уметност*“.

сматрамо саму за себе ову реченицу, ми бисмо рекли да то пише једно перо које не запиње често кад се даје један сложен мисаон израз? Писац је добио мало даха, па као да је блеснуо својим пробраним речником и изразом. Али је ово у ствари само једна „вешто исконструисана“, без праве „убедљивости“ реченица. Приказивачу се допала критичарска фраза у којој се обично каже како писац „лепо почне дело“, „држи донекле конце у својим рукама“, па га „брзо изда снага, јер је кратког стваралачког даха“, — па је хтео да јој да нови свој облик, да је попуни речником свога изражајног фонда. Он је у свом „извештаченом заносу“ заборавио оно што је пре тога на размаку од само једне штампане стране рекао. Аналишући главну личност пишчеву, критичар тврди:.. *„крз цело дело Шарих резонује и осећа све на један сложенији начин, све бива одједном у једном нејприродном контрасту, и већ на њрвим страницама романа понесе се ша шешка импресија нејошћуног и неверојатног уживљавања у објективне живојне могућности главне личности“*. Не можете да дођете к себи од чуда како се може у овако малом приказу писац показати у раскиданости анализе и општијег суда! Како лако у бујици речи губи везу са самим собом! Може ли критичар који много говори о убедљивости мислити да је његов суд убедљив, када за писца од кога се *на њрвим страницама романа понесе шешка импресија нејошћуног и неверног уживљавања у објективне живојне могућности главне личности“* — кад за тога писца, дакле, каже да *„он добро почне дело, убедљиво све сајћкано на живојћу, реалним животним подлогама“*. Кад се може рећи да је главна личност на првим страницама романа дата без *„верног и јошћуног уживљавања“* пишчева у његове *„живојне могућности“*, а да писац истог романа почиње своје дело тако да је све *„сајћкано на реалним живојним подлогама“*, онда је таквој критици све допуштено, само не и то да претендује на тачност својих судова.

Кад наш приказивач не би тражио, оно што се обично данас чини, ефекат у звучној фрази, кад би стварно залазио дубље у анализу дела, кад би са потребном критичарском савешћу мерио тежину свога суда, онда бисмо му стварно могли веровати, ако нам каже да писац добро почне

своје дело (убедљиво), или кад каже да још на првим страницама његова романа можемо запазити његову главну ману (неверно уживљавање у главну личност), јер би у том случају могао дати само једну, а никако обадве ове констатације.

Завршетак овога приказа, поента чланка, у којој је наш приказивач са висине и у ставу једног литерарног судије хтео да укаже на услове успелог књижевног стварања, не одликује се нимало од свега онога што писац може рећи кад зађе у општија размишљања о предметима своје критике, о књижевности и уметности уопште. Ту је, као и обично, један мало успео мисаон узлет. *„Не воли, каже он за писца, да прави припреме, уметничке припреме за своје стварање, које се састоји у свестраном доживљају онога што се понесе из живота као једна тешка, моћна импресија. А то је услов први и најважнији услов за младе људе, од чијег разумевања и остварења зависи хоће ли они постати снажни уметници или само ефектни писци пролазног значења и вредности“.* Релативна реченица са везом од чијег треба да се односи на реч *услов*, али чије *разумевање* не би се могло односити на *услов*, него на *људе*. А тако је и сложена реченица као да се од чијег односи на *људе*. Али такав смисао води опет неразумљивости. Леп је посао за читаоца: одгонетати да ли се од чијег односи на *људе*, или на *услов*, да ли треба да буду *остварени људи*, или *услов*! Али, изгледа, ми данас тако брзо читамо, да и не тражимо праву мисао; довољно је овде разумети да је потребна *припрема*, да је она *услов за уметничко стварање*, да критичар има право кад препоручује *припрему*, а улазити дубље у смисао и тражити је ли све на своме месту, до танчина пратити писца у овако подигнутом тону — као да нас све то замара.

Ако је *„припрема“*, како је писац дефинише, *„први и најважнији услов за младе људе“* да постану *„снажни уметници“*, онда значи да има још *услова*, а од свих тих *услова*, не само од тог првог, *зависи*, хоће ли они постати *„снажни уметници“*. Ако би од *припреме зависило* да млади људи постају *„снажни уметници“*, онда то не би био *„први и најважнији“*, него *једини услов*. Писац би, рецимо, ако је наставник српскохрватског језика могао рећи своме ђаку да му је учење матерњег језика *„први и најважнији услов“*, да по-

стане добар ђак, али ученику *зависи* хоће ли он постати добар ђак још и од учења математике, историје и других предмета.

Кад се у нас буде повратила права цена правилном и јасном изразу у књижевном језику, кад се буде поправио укус за истините лепоте стила, кад се вредности са више стила буду постављале на своја права места — биће немогућно да се овакав стил примени у оцењивању књижевних дела.

Мостар

Јован Л. Вуковић

ПОЧЕТНА НАСТАВА ПАДЕЖА У НАШИМ ШКОЛАМА

(Једно мишљење)

Задржаћемо се у овом чланку на неколико питања из наставе падежа у нашим основним и средњим школама. Тако ћемо покушати да одредимо: градиво те наставе, ред његов, метод рада, а поред тога и још покоју појединост. Но пре свега бацићемо поглед на стање наставе падежа у нашим школама и нашим уџбеницима матерњег језика.

I

Погледамо ли у наше школе (основне и средње), видећемо у свима да се падежи узимају за један школски час. Потврдиће нам то и дневници школског рада и сами наставници, јер је наставно обрађивање „свих седам падежа“ за један школски час наш стари и прастари наставни обичај. У пракси наше школе није нам познат ни један случај отступања од овог обичаја. Извршимо ли међутим дидактичку анализу градива ове „јединице“, видећемо да је то градиво доста тешко, а нарочито с обзиром на умне способности детета од десет година.

Шта се сад ради с тако тешким градивом у нашим школама? Оно се обрађује за један час; с тим у вези оно се не може обрађивати ни у својој природној целини, ни у избору из ње, него се обично поступа сасвим шаблонски. У највише

случајева у настави нема ни говора о истинској природи падежа, о њиховим значењима, него се, по извесном „паушалном“ поступку, тежи једино за тим да ученици помоћу уобичајених питања умеју пронаћи падеже. У почетној настави падежа тако се обично у значења појединих падежа не улази. Навикнут на нешто механичко у почетку наставе матерњег језика, наш ученик остаје у највише случајева при механичком и доцније, онда кад улази у синтаксу. Због свега тога с правом се рекло да наш ученик вршећи анализу даје привидно знање и говорећи дефиниције даје их папагајски.¹⁾ Тако се ето догађа да тај ученик сврши и средњу школу па да у природна значења појединих падежа уопште не уђе.

Колико је наша настава падежа склона традиционалном формализму, показаће нам и наши уџбеници. У низу „малих граматика“ за основне школе падежи су редовно обрађени као једночасовна методска јединица, сад у парадигмама, сад у кратким реченицама.²⁾ Ни у једној од тих граматика није се радило о значењу појединог падежа, него се у свима њима ради о неком „општем“ значењу. Интересантно је поменути овде и врло духовито предавање г. Николе Павића,³⁾ учитеља вежбаонице Учитељске школе у Загребу, који је, употребивши за седам падежа седам слика, успео да за један школски час научи децу III разреда основне школе да „као јелен“ деклинирају и „све сличне ријечи“. — У нашим средњошколским уџбеницима⁴⁾ настава падежа дата је и за исто време и већином на исти начин. И ту се углавном више ишло за неким општим значењем појединог падежа, него што се појам падежа развијао помоћу уживљавања ученика у одређена значења. Међу прегледаним уџбеницима само онај г. Миливоја Павловића у извесној мери отступа од утврђеног обичаја тим што у једночасовној јединици о падежима даје неколика падежна значења, док сасвим од тога обичаја отступа

¹⁾ Г. Белић у чланку „О нашој средњошколској граматичи“, Н.Ј. књ. III, стр. 7.

²⁾ Прегледали смо граматике г.г. Павићевић—Лазича, Живојина Симића, Станојевић—Стефановића, Антуна Тункла.

³⁾ Као прилог „Матерњем језику“ Ј. Демарина, Загреб 1933.

⁴⁾ Прегледали смо граматике г.г. Лалевића, Алипчића, Мусулина, Павловића и Белића.

г. Белић, који наставу падежа развија у вишечасовној методској јединици, а поред тога појмове падежа даје посредством неколиких њихових значења, чак поименце наведених.

На крају овог осврта на стање наставе падежа у нашим школама неће бити без разлога ако поменемо и малу расправу о настави падежа између г.г. Илића и Лалевића у овом листу.¹⁾ Г. Илић изнео је критику примера које у својој граматици даје г. Лалевић, а поред тога указао на потребу да се ученици у појам падежа уводе таквим примерима који ће одговарати „основном значењу падежа израженом у њихову латинском имену“. Без намере да уђемо у насталу расправу, помињемо само то да се и у тој расправи јавила тежња да се ученици у појам падежа уводе падежним значењима, и то оним основним, а не ма којим или каквим „општим“.

II

У вези са изнесеним треба да утврдимо: 1. Јесу ли падежи једночасовна методска јединица? 2. Треба ли настава да развија неко опште значење појединог падежа, или треба да развија појам падежа одређеним значењем његовим? 3. Одлучимо ли се за последње, од кога значења треба поћи.

На прво питање већ смо, тако рећи, одговорили. За 45 минута није могуће с успехом извршити наставу од седам падежа у учионици десетогодишње деце. Поменути учитељ вежбаонице својим ванредно успелим предавањем постигао је то да су му деца знала за један час „деklinирати све сличне ријечи“, али то нама није још доказ да су деца уистину научила падеже. До правога знања и осећања падежа врло је далек пут од мењања! Категорије падежа толико су тешке да је свакако потребно више часова за њихово успешно и живо прихватање. Падежи нису једночасовна јединица; за стваран успех наставе наших падежа потребно је бар шест часова, као што ћемо видети из даљег излагања.

Иако је готово беспредметно да одговарамо на друго питање, ипак и на њ одговарамо, и то стога што у школској пракси нашој има разлога који траже да се јасно утврди по-

¹⁾ Н.Ј. књ. VI, стр. 247. и књ. VII, стр. 16.

треба: развијања падежа помоћу одабраног основног значења. Значења у ствари и јесу падежи. Падежи, у живом језику и реченици, нису никакве празне форме, него су одређена значења; они постају празне форме само у парадигмама као производима научних апстракција, али они не смеју то бити и остати и у нашој настави. У текућој настави значења се својом садржином треба да јаве; добар наставни поступак та ће значења по могућности конкретизовати показивањем, цртањем, експериментима или на који други начин. Значење појединог падежа, претстављено живом наставом, просто мора постати очигледно и опипљиво! Зато још једном наглашујемо да су поступци који појам падежа развијају основним значењем и једино оправдани и једино разумљиви.

Остаје нам да утврдимо: да ли је подесно развијати појам падежа помоћу једног основног значења, или га треба развијати помоћу више главнијих значења? Као што смо видели, г. Илић се изјаснио за оно значење које је садржано у латинском имену сваког падежа. У излагању о појединим падежима он је навео још нека значења (посесивни и партитивни генитив); г. Павловић такођер је навео више значења (за генитив, на пр., порекла, припадања и количине), док је највише значења за поједине падеже навео г. Белић (генитив припадања, деони, одвајања; инструментал оруђа, друштва, места и времена; и тако даље). Шта да радимо? Можемо ли у I разреду средње школе развијати појам извесног падежа низањем неколиких му значења? Или ће бити подесније да се ограничимо на једно основно значење, а остала оставимо за друге разреде, како то одређују и данашњи наставни програми? Сматрамо да у I разреду гимназије једно значење сваког падежа треба да буде толико доминантно да ученик у том разреду, дакле у почетној настави падежа, просто то доминантно значење падежа изједначи са самим падежом. Према томе у I разреду средње школе (за основну било би по нашем мишљењу довољно разликовање: номинатива, акузатива и вокатива) требало би наставу падежа ограничити на ова им значења: *номинатив субјекта, генитив припадања, датив смера, акузатив објекта, вокатив, инструментал средства и локатив места*. Допуштамо још додаток, у вези са додавањем предлога падежима, инструментал друштва и

генитив одвајања, додаток који не би отежавао, него који би у ствари потпомагао изнесена значења инструментала и генитива, а нарочито првог. Разуме се да би настава падежа износила само падежна имена, а не и имена поменутих значења. Овако ограничено градиво показало би ученицима падеже у јасном прегледу и довољној изолованости.

Још треба да додирнемо једно питање у вези са градивом. У свим нашим граматикама узимају се падежи традиционалним редом (изузевши познату измену реда локатива и инструментала). Но иако је тај ред уобичајен, мишљења смо да треба од њега отступити кад хоћемо ученике да уведемо у падеже помоћу поменутих значења.¹⁾ Писац ових редова практиковао је измењен ред падежа, и нашао да је то користило учвршћивању разлика; нарочито је анти-тетично узимање номинатива и акузатива, па датива и локатива било од користи. Чини нам се да би најподеснији био овај ред: вокатив, номинатив, акузатив, датив, локатив, инструментал и генитив. Вокатив је потпуно независан падеж; и номинатив је независан, али не у толикој мери; акузатив је супротност номинативу, локатив дативу; инструментал са два поменута значења тежи је од свих досад поменутих падежа, док је генитив (са два значења) најтеже приступачан малим ученицима. Седам падежа свршило би се обично у шест школских часова; једино би у школама које отступају у употреби падежа од књижевног језика требало број часова повећати, да би се добило довољно времена за потребна вежбања у употреби падежа.

III

Најзад ћемо се задржати на наставном методу. У почетној настави језика, нарочито у почетној настави падежних категорија, потребно је да наставни метод рада буде такав да дубље захвати у душевни живот ученика. Наш наставни поступак обично је апстрактно-аналитичан, тако да кажемо. Анализом извесног примера, за ученика врло вербалног, обично се има извести извесно сазнање. Сматрамо да то у почетној

¹⁾ Г. Беллић издвојио је вокатив и узео га одмах после номинатива као други независни падеж.

настави падежа није никако довољно. Таква наша мршава индукција („од примера к правилу“) свакако је боља од раније дедукције (која је правила илустровала извесним примерима), али она ни у ком случају није довољна да развије у ученику поуздано знање и сигурно језичко осећање. Знање и осећање учениково с успехом ће развијати и развити само брижљиво неговани *наставни доживљај*, комплекси у учениковој свести настали из дате ситуације и, тако да кажемо, конкретних односа ствари. Ако игде, у области падежа треба настава граматике увек да буде и настава ствари.¹⁾ На све то треба брижљиво мислити од самог почетка наставе падежа, поред осталог и стога што су падежи први корак у разумевање језика. Нагласивши овде потребу наставних доживљаја, приказаћемо даље наставу падежа, ограничавајући се само на најновије методске изразе.

1. *Вокализ* као потпуно независан падеж одвајамо запетом при писању и паузама при изговарању. У граматикама о њему се каткад говори, из правописних разлога, и посебно. Како је ученицима најприступачнији својом изолованошћу у реченици, чини нам се да је њиме најподесније почети наставу падежа. Саму наставу упутно је да започнемо извођењем разговора, причања или дозивања, тако да ученици доживе познате паузе при изговору вокатива. Ако идемо с ученицима на шетњу, онда је препоручљиво да изведемо дозивање удаљених другова. Настава мора да произведе то да ученици просто чују и свесно запазе изоловану позицију овога падежа. Тек тада прићи ћемо његову писању у низу реченица на школској плочи; с тим у вези онда извести и правило о овом падежу у реченици.

Започете вежбе посматрања говора ученици ће наставити код својих кућа. Већ почетна настава падежа упутиће ученике да посматрају говор свога оца и мајке, брата и сестре, све зато да би „ухватили“ реченице с вокативом. Исто тако их треба упутити да гласно читају штива у којима се јавља овај падеж. Уопште треба настојати да наша тиха настава постане више гласна, посматрачка не само с обзиром на оно што се у себи чита, гледа, него и посматрачка с обзиром на

¹⁾ Види наше „Огледе из српскохрватске наставе“, стр. 10.

оно што се говори, изговара. Свему овом треба додати још диктате и друга писмена вежбања. На тај начин ученици ће доживети изоловану позицију вокатива у говору и писму, и тако то не само знати него и дубоко осећати.

2. Пошто се постигла издвојеност вокатива, узећемо други независни падеж, *номинатив*. Потребно је да створимо доживљај номинатива као субјекта. Тип „косац коси“ нека претходи типу „ружа је црвена“; први је ученицима приступачнији и за посматрање и за извођење од другог. Ученици у разреду нека изводе различне радове првог типа, нека исто тако посматрају догађаје на улици, у парку, у школском дворишту, па — у вези с домаћим задацима — код својих кућа. Без обзира да ли је номинатив именица овог или оног рода или броја, или је заменица, ученици у низу примера конкретно датих доживљавају тај падеж као „радника“, односно — „као реч о којој се говори“. Тек кад се наставом створи у учениковој свести низ таквих доживљаја, приступиће се анализи исписаних примера на школској плочи или забележених у домаће свеске. Таквих примера (у реченицама) било је у почетку ове јединице; њих има ето и у завршном делу њеном, сад кад је довршен сложен дидактички процес. На тај начин утврдили смо номинатив као субјект; о субјекту у ком другом падежу не може у почетној настави падежа бити ни речи.

3. Као антитезу номинативу узећемо *акузатив*. Опет ћемо најпре стварати доживљај низањем радова вршених у учионици и ван ње (бришем плочу, пишем речи, затварам прозор, скидамо капе, узимам креду и шестар, затим: гледам људе, видим кестен, учим песму, као примери апстрактнији од првог низа). При свему томе — то нарочито наглашавамо — не ради се само о том да ученици само помисле на извођење поменутих и других радова, него се ради управо о том да их стварно врше и изврше. Писац ових редова обичавао је, приликом узимања овог падежа, да подигне целу учионицу, да сви ученици „притисну клупу“, „подигну књиге“, „затворе очи“, и тако да „науче“ акузатив. Потом се обраћа пажња на радове у кући, на њиви итд. Домаћи задаци, на основу посматрања и текстова, неопходна су допуна школској настави.

Кад ученици доживе акузатив објекта (= акузатив почетне наставе падежа), онда треба довести с њим у везу номинатив. Антитеза појачаће не само знање него и осећање функције једног и функције другог падежа. Антитетично постављање ова два падежа (subjekta и objekta) треба да уроде доживљајима разлике: номинатива као „вршиоца“ рада и акузатива као „трпиоца“. (Случај номинатива у пасивној реченици не иде у почетну наставу падежа). Поменуто разликовање треба добро утврдити и стога што оно претставља угаоне камене доцније наставе о реченици. Утврђујући акузатив као објекат не треба у I разреду средње школе утврђивати и објекте у другим падежима, јер у овом разреду треба развијати само просте и изразите граматичке појаве.

4. На четвртом месту (ништа још не говорећи о редџу падежа, што и није битно за њих), задржаћемо се на антитези *даштва* и *локатива*, на падежима увек једнака облика. Као и раније, и сада изводимо радове и причамо подесне приче, све с намером да ученике унесемо у падеж смера. Кретања ученика по разреду (зиду, вратима, клупи, другу итд.) као и кретања у неком апстрактном смислу (пишем оцу, сестри итд.) показале на очигледан начин значење овог падежа. А кад се ученици довољно унесу у њ, онда ћемо им супротставити падеж места, да би тако очигледно запазили вршење радње према неком циљу односно на неком месту. У крајевима у којима се не зна правилна употреба овога падежа, као и акузатива, треба да се предузму нарочите усмене и писмене вежбе не само да би се добро упознале особине акузатива и локатива него и утро пут њиховој правилној употреби.

5. Кад се довољно увежбају поменути падежима, уземамо *инструментал*. Овај падеж ученици врло лако уоче и спријатеље се с њим! Дешава се то чак и онда кад уђу у падеже чисто формалистички, а то стога што се овај падеж одликује нарочитим наставком (у једнини), лако запажљивим. Али крај свега тога, управо успркос томе треба са ученицима развити низ инструментала средства (спужвом брисање, кредом писање, шеширом поздрављање итд.) и тако их увести у једно његово главно значење. Потсетимо ли их још на инструменте у појединим занимањима (музички, хируршки инструменти),

онда ћемо доживљај овог падежа само још боље употпунити. Још више ћемо појачати знање и осећање овога значења ако га доведемо у везу с инструменталом друштва, па низом примера произведемо у ученицима сигурно разликовање између „бежати коњем“ (на коњу) и „бежати с коњем“ (поред њега). Ту разлику треба нарочито употребити за исправљање свакако већ запажене злоупотребе предлога *с(а)* у говору и писању ученика.

6. Најзад ћемо се задржати на *генитиву*, и то на низовима генитива припадања, не казујући — разуме се — име тога значења. И сад ћемо тежити за наставним доживљајем. У почетној настави падежа, као и у целој почетној настави језика, да и то поменемо, треба ученицима остављати маха за слободно изражавање и не тражити од њих строге дефиниције и правила; у тој настави треба више неговати, да их тако назовемо, интуитивна сазнавања ствари, него изразито рационалистичка. Такво сазнавање свакако је, у настави падежа, најтеже произвести код генитива.

Из дидактичких разлога сматрамо да је најподесније зауставити пажњу ученика на генитиву припадања у најширем значењу те речи. Многи примери створиће потребан доживљај (књига мога друга, перо моје сестре, кућа суседа Петра, врата гимназије итд.). У нашим граматикама (осим у г. Белића) на првом се месту уобичајило питање „кога-чега“, а онда се тек, као успут, додаје питање „чији“. У пракси се међутим многи наставник толико пута уверио да ученици уобичајено питање за генитив не могу да одвоје од питања за акузатив („кога-што“), него да разлику осете тек по другом делу (чега), чак и онда кад је у питању биће, а не ствар. Узевши генитив припадања (везан за питање чији, -а, -е), извршили бисмо изолацију генитива, а то и треба да нам је задатак у почетној настави, као уосталом и у свакој. Множина примера најзад би у ученицима произвела доживљај овог падежа: но како је експериментирање и показивање овде много теже, биће потребно да се нарочита пажња обрати на примере „конкретне“ и „апстрактне“ природе. Уз генитив припадања треба развити и онај одвајања, који никад не долази сам, него увек у вези „с другим речима“ („предлоге“ још нисмо узели). На тај начин једино бисмо у настави генитива

пошли од значења које није у вези с његовим латинским именом, док бисмо се код свих других падежа у главном држали значења обележеног латинским именом.

Најзад треба поменути да је настава дужна не само да преда ученицима латинска имена него и да их објасни, ма и најједноставније. Исто тако, по завршетку наставе свих падежа, треба ученицима скренути пажњу на уобичајени ред падежа.

*

Као што се могло видети, ограничили смо градиво наставе падежа на неопходан обим; поред тога утврдили смо ред његова узимања, и најзад обележили методичку страну те наставе. Њен крајњи резултат треба да буде потпуно сигурно знање и још сигурније језичко осећање падежа у наших ученика. Изложени начин рада био би можда применљив и на многе друге области наставе матерњег језика.

И још једна напомена. Провођена на приказани начин, настава падежа не би била само плодноснија него и деци много милија, што на крају крајева не треба превидети кад се ради о придобијању дечје љубави према правилности и лепоти наше матерње речи. Уношење ученикове љубави у наставу језика било би по њу од исто толиког значаја од коликог и уношење праве природе падежа у изнесеном избору и на приказани начин.

И. Мамузић

ИЗ ШКОЛЕ

КАКО НАШИ МЛАДИ ПИСЦИ УЏБЕНИКА ПРИМАЈУ ДОБРОНАМЕРНЕ
НАПОМЕНЕ?

Г. Миодраг Лалевић у предговору своје Граматике српскохрватског језика за I разред средњих школа написао је: „Ако где нисам успео, па добијем добронамерне напомене, нарочито ако су донесене после пробе с мојом књигом, ја ћу се само радовати што могу уз другарско искуство и помоћ дати још бољу књигу“. Не сумњајући у искреност ових речи, објавио сам у „Нашем језику“ (VI св. 9—10) једну до-

бронимерну напомену г. Лалевихеву уџбенику, верујући да тиме чиним један драгоцен прилог методској страни свих наших граматика.

На свом угледном предавању о основним појмовима о падежима показао сам како се деци морају дати добри и јасни примери за главна, основна значења падежа, а не примери за споредна значења, која не одговарају постављеним питањима за разликовање падежа и која се уче тек доцније, пошто се главна значења савладају. Истакао сам да писци граматика не воде довољно рачуна о методској страни уџбеника и за пример навео сам како су дати рђави примери за генитив, акузатив и инструментал у најраспрострањенијим граматикама: г. г. Мусулина и Лалевиха. Учињена је једна скромна и добронамерна напомена, на којој ми је један писац граматике искрено захвалио.

Г. Лалевих, по чијем је уџбенику рађено у школи, реагирало је на ову добронамерну напомену супротно своје обећању из предговора. У чланку „Још из школе“ („Наш језик“ VII 1) г. Лалевих је говорио о свему другом само не о главној и јединој напомени: о рђавим примерима за поједине падеже. Необјашњиво из каквих разлога, г. Лалевих се ухватио за неке сасвим безначајне ситнице и приказао их или неложно или их није разумео. Тако, да би доказао неко моје тобожње нетачно приказивање његове граматике, каже: „Да то није тачно, запазиће ко год узме у руке моју Граматику. Наиме, ствар стоји овако: после примера у којим је дана промена именице *школа* нису непосредно затим изнесена питања за разликовање падежа и латински називи за падеже. Напротив, иза примера у којим је промена именице *школа* дана је анализа те промене у пет редака, дакле, на седам примера пет редака тумачења. *Поштом су, иза тога и иза примера, двадесет и шест питања у четрнаест редака у којим је изнесено дошло пређено градиво. Тек иза свега тога су питања за падеже*“.

Уместо сваког објашњавања и позивања на оне „који узму у руке граматику“ (а обично при руци је нико нема), морамо, ради истине, навести све оно на што се г. Лалевих позива. Пре свега поменутих пет редака на стр. 39 нису никаква тумачења падежа, већ дефиниција речи: падеж, и они

гласе: „та се именица јавља у више различитих облика. Ти различити облици једне именице зову се падежи. У тим се реченицама именица школа јавља у седам облика — падежа“. А оних „двадесет питања у четрнаест редака“ на које се г. Лалевић позива да би доказао како између примера и питања за разликовање падежа има и другог текста гласе: „1. Може ли се изоставити субјекат?—2. Може ли се изоставити предикат?—3. Где се употребљава запета? — 4. Шта је сложена реченица? — 5. Шта су променљиве, а шта непроменљиве речи? — 6. Шта су стварне именице? — 7. Шта су мисаоне именице“ итд. — сва су питања о именицама, роду и броју код именица, *без иједног питања о падежима и ай-солућно без икакве везе са методском јединицом: О падежима*. И кад би неко читао г. Лалевићеву граматику овим редом како он препоручује у свом чланку „Још из школе“, на све би друго личило само не на нормалан рад у школи. Овакво тврђење г. Лалевићево и овакво полемисање (истакнуто још и курзивом) за мене и колеге који су то са мном читали, остало је необјашњиво!

Друга безначајна ствар од које је г. Лалевић направио главни предмет расправљања јесте моја сасвим узгредна напомена о депласираном стављању преношења акцента на проклитике. Г. Лалевић у своме чланку каже: „Ја уопште ни једном једином речју нисам у првом разреду тумачио преношење акцента на проклитике, јер бих тиме показао да не познајем програм“. Г. Лалевић и после моје напомене изгледа да није увидео рђаву методску страну свога уџбеника: што је ставио промену акцента због проклитике, а нигде није ни једном речју објаснио деци шта то значи и откуда долази. Зар једном солидном писцу уџбеника може бити непознат основни закон методике: да се не сме ма и узгред наводити нешто ново — ученицима непознато и нејасно — што претходно није објашњено. Зар добар и искусан педагог (а г. Лалевић је написао граматику „према властитом искуству“) сме занемарити дечију радозналост, која ће несумњиво тражити објашњење: зашто су исте речи стављене у заграду?

И најзад, зар добар методичар сме доводити у неприлику наставника да излагање своје методске јединице „о

падежима“ прекида објашњавањем преношења акцента на проклитике, а тим пре, кад је то програм тек за други разред?

Ето, сад је, ваљда, јасно зашто је депласирано стављање преношења акцента на проклитике у Граматици г. Лалевића. У Граматици г. Белића, која је, мора се и треба признати, послужила свима новијим граматикама за углед у многоме, па и у овоме, стављању преношења акцента, стоји ствар сасвим друкчије; тамо је све својевремено и на своме месту објашњено. Г. Лалевић је, сходно свом начелу изложеном у предговору ствар упростио, али на штету јасноће.

Могло би се поводом овога чланка г. Лалевића говорити и о многим другим методским недостацима његове граматике, као и о њеном завичајном карактеру, али све је то споредно. Главно питање које смо покренули и на које је г. Лалевић требало да одговори, то је питање о значају добрих односно рђавих примера за падеже — када деца треба да добију основне појмове о падежима. Истакнуто је једно чисто методско питање: Да ли је пример за генитив „Идем из школе“ логичан, „прост и јасан“ (како г. Лалевић тврди) одговор на питање *кога, чега, чији?* Друго, да ли је на постављено питање *кога, шта* за предметни падеж дат добар одговор: „Дошао сам у школу“?? Треће, да ли ће деца добити тачан основни појам о инструменталу када г. Лалевић у својој Граматици за I разред даје овакав пример за оруђни падеж: „Црква је за школом“? Да ли је то одговор који треба сам собом да се намеће деци на питање *ким, чим???*

То је једино питање које је покренуто, питање којим се хтело указати на методске недостатке свих граматика, па и г. Лалевићеве, којој смо дали преимућство усвојивши је за школски уџбеник. У питању је основно дидактично начело: *од примера ка правилу*. И ако је г. Лалевић хтео нешто рећи у одбрану своје Граматике, онда је морао одговорити само на то једно једино покренуто питање: да ли су наведени примери добри или не, тј. да ли ће их г. Лалевић задржати у другом издању свога уџбеника или ће их заменити са другим — бољим. Једно *да* или *не* био би довољан одговор.. Сва друга неумесно покренута питања чист су минус за г. Лалевића као педагога и писца граматика.

Сваки даљи разговор о овој теми и специјално о нелојалном и неоснованом закључку у чланку г. Лалевића сувишан је, нарочито за оне који су тај одговор прочитали имајући пред собом његову Граматику и проверавајући оно што је написано у моме и у г. Лалевићеву чланку.

Драгољуб Ј. Илић

НАША ПОШТА

Г. Д. Н. Петровград.

Радо се одазивамо Вашој жељи да Вам одговоримо на ова два питања: 1) да ли је правилно рећи:

„По том питању или по том предмету није ништа рађено; изјава по том питању“ и 2) да ли је правилно слагање речи у оваквој реченици:

„Већина њених другарица тако говоре или тако говори“.

1) Ваше је мишљење да је употреба предлога *по* у првом случају необична и, можда, неправилна и да би требало употребити место ње какав обичнији начин исказивања исте мисли (на пр. у том погледу, у погледу тога питања или сл.). Иако можда горња конструкција није добила још општу употребу, она није неправилна. Позната је употреба предлога *по* у значењу места, на пр. радити по пољу, исто као и ићи по пољу и сл. То значење које показује да се нека радња врши по разним тачкама простирања каквог места прелази врло лако у значење: у обиму, у области, у различним тачкама каквог места. У пренесеном значењу оваква конструкција даје сличан смисао: „није рађено по каквом питању“ значи „није рађено у области каквог питања“, „из области каквог питања“. Када се рече „није ништа рађено по том питању“, то значи ни једна тачка даног питања није додиривана. Према томе, и изјава по том питању значи: „изјава из области даног питања“. Питање је само, да ли је онај ко је употребио поменути конструкцију имао на уму смисао који она може имати; ако није, тј. ако је мислио да се „изјавом по том питању“ може дати изјава о целом каквом питању,

онда се може рећи да употреба ове конструкције према њеној значењу — није исправна. Али ју је он могао употребити и у поменутом смислу; онда му се не може ништа замерити.

2) У другом примеру имамо обично слагање именице која, ма да има облик једнине, има значење множине. У случајевима када уз такве речи стоје именице које својим обликом и показују да се на уму имала стварна множина („већина њених другарица“), онда се та конструкција једначи са оном која би се употребила уз збирне именице (господа, властела, чељад, момчад и сл.). И исто онако као што је уз такве именице обичнија множина (господа су била на скупу, деца се играју, властела говоре, момчад стану певати и сл. (примера за то из Вукова језика може се наћи доста код Меретића, *Gramatika i stil. II izd.* 371 и даље), тако се множина може употребити и у горњем случају, и она је, заиста, и чешћа и обичнија од једнине.

И.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

28. „Ако би се књижевном делу Момчила Милошевића имало *иша* предбацити.“

„Предбацити“ је превод немачког *vorwerfen*. Место тога глагола треба употребљавати наше глаголе *приговориши*, *прекориши*. У значењу *приговориши* уместо *предбацити* може се употребити и глагол *пребацити*, који глагол (и *пребациваши*) имамо у Вука (исп. Н.Ј. V, 123).

29. „Ту *способност* је веровао Немац да је доказао.“

Врло неспретно речено; требало је рећи: „Ту *способност* да је доказао, веровао је Немац“, или: „Да је *ишакву* *способност* доказао, веровао је Немац.“

30. „У *времени* *карактерисаном* *сузивањем* *horizonta*.“

„Сузивањем“ је неправилно, треба *сужавањем* или *суживањем*, јер од свршеног глагола *сузиши* несвршени (имперф.) глагол правилно гласи *сужаваши* или *суживаши*, гла-

голски трпни придев *сужаван* или *суживан*, именица *сужавање* или *суживање*. Огуда је и у наведеној реченици место *сузивањем* требало рећи *сужавањем* (или *суживањем*).

31. „*Ошворење Дома графичких радника у Сарајеву.*“

Именица *ошворење* не ваља. Треба знати да су само оне именице од свршених глагола добре које значе или „предмет као резултат радње“, или какав *чин* или уопште *именицу* извесне врсте. На пр., добре су именице *сшворење*, *покајање*, *признање*, јер прва значи: „створ“, „оно што је створено“; друга (*покајање*) = *чин*, „оно што је покајано“; трећа (*признање*) значи „оно што је признато“, не значи *радњу*, већ нешто стварно (исп. Н. Ј. I, 262—268). Према томе, у горњој реченици уместо *ошворење* требало је рећи *ошварање*.

32. „*а нека се (деца) као врајци поређаше по балустради шерасе.*“

Балустрада је недопуштена туђица (фр. balustrade, грчки βαλυστριον), јер имамо своје речи *ограда*, *наслон*.

33. „*Ali samo kao preveniranje zla.*“

Непотребна нам је и позајмљеница *превенирајши*, од које је *превенирање*, кад имамо своје речи *сиречииши*, *прешећи*. Према томе, у наведеној реченици уместо *превенирање* требало је рећи *сиречавање*.

34. „*Он је сад разумео пошребу пријатељства и оне службоуљудности која...*“

„Службоуљудност“ је сасвим рђава кованица; тешко ће ко и разумети шта значи. Наш језик међутим има добру реч за оно што се хтело рећи — то је реч *удварање*. Дакле, требало је рећи: „он је сад разумео потребу пријатељства и потребу удварања које...“

35. „*Ко није чуо нити до сржи проосетio pesme Modesta Petrovića Musorgskog.*“

„Ко није чуо нити“ не ваља; требало је рећи: „Ко није чуо и ко није...“ *Проосетииши* је буквалан превод немачког *durch-*

fühlen; место *проосетио* требало је рећи *скроз* или *пошћуно осетио*. Али кад је већ речено „до сржи“, требало је рећи: „Ко није чуо и ко није до сржи осетио песме...“

36. „*Pod izlikom da mi ta knjiga treba.*“

„Излика“ је сумњиве правилности. По Маретићу *излика* је „из словенског“, тј. из словеначког језика (Jezični savjetnik, 34), док се у великом речнику Југославенске академије вели: „Начињено у наше вријеме од писаца“. Место ње треба употребљавати реч *изговор*.

37. „*Људско клање није ништа блажије у свирејосћи и дивљашићу.*“

Од придева *благ* компаратив гласи правилно *блажи*, као, на пр., од *сирог—сирожи*, *дуг—дужи* и сл.; *блажији* је начињено према компаративима на-ији: *сипар—сипарији*, *паметан—паметнији* итд. и није (*блажији*) правилно.

38. „*Служише смијеху и поруги већих и мањих народа.*“

Од именице *поруга* датив (и локатив) једнине правилно гласи *порузи*, као, на пр., од *задруга—задрузи*, *нога—нози* и сл.; *поруги* је неправилно.

39. „*А дугачке плейтенице лешиле су час на једну, час на другу сипрану.*“

„Летиле“ није правилно: треба *лешеле* (или *лешјеле*). О глаголима на-ећи и-ићи треба видети у 1 броју „Нашег језика“, стр. 18—21.

40. „*Повикала су ненадно дјеца и расиприла се у побочне улице.*“

Расиприши (*се*) у нашем књижевном језику нема; има *расипраши* (*се*). Отуда је и у наведеној реченици уместо *расиприла се* требало рећи *расипрала се*.

41. „Kao da rasti iz prirode.“

Расцїицїи је покрајинско; књижевно је *расцїи*, презент: *расцїем*, *расцїеш*... *расцїемо* итд. Отуда је у горњој реченици уместо *расцїи* требало рећи *расцїе*.

42. „Nekoliko fragilnih drvenih stubova.“

Страна реч *фрагилан* (лат. fragilis) непотребна је код наших речи *крхак*, *шрошан*, *слаб*. Отуда је у горњој реченици уместо *фрагилних* требало рећи *крхких*, *слабих* или *шрошних*.

43. „Koje isprekidavaju monotoniju.“

Глагол *испрекидавати* нашем књижевном језику није потребан, пошто постоје глаголи *прекидати* и *испрекидати*. Према томе, у наведеној реченици уместо „испрекидавају“ требало је рећи *прекидају*.

44. „Закојчана дугмећа од каиућа зашегла по ребра-
сцим пецљавинама прозукле груди.“

Именица *груди* у нашем језику има само множину: *груди*, *грудї*, *грудима* итд. Једину поред множине има ова именица у словеначком: *grōd* и *grōdi*, а тако и у чешком: *hrud* и, које се сматра као застарело, *hrudi*; у руском је *грудь*—једнина. Према томе, у горњој реченици уместо „прозукле груди“ требало је рећи *прозуклих груди*. Место *зашегла*—треба *зашегнућа*; *пецљавина*—у књижевном језику има сасвим други смисао. Писац може употребити и какву локалну реч, али она мора бити из самог текста јасна: све у њему мора упућивати на њено значење. Овде није тај случај.

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књиџарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књиџарница Геце Кона а. д. у Београду

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књиџарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА

ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружичић:* Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић:* Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић:* Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste:* Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић:* Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 5

СТИЛИСТИКА У СВЕЛОСТИ ЖЕНЕВСКЕ ШКОЛЕ

III

Два су огромна ограничења, као што смо видели, која је проф. Бали унео у своју стилистику: 1) она обухвата особине само разговорног језика књижевно образованих људи и 2) из тог језика она узима само оно чиме се обележавају особине емотивног или осећајног исказивања мисли. Ми смо о њима доста говорили у ранијим чланцима (в. НЈ, 2—3, 33—39; 4, 97—101). Остаје нам да покажемо како он те особине приказује.

У кратком уводу (Introduction, *Traité* 1—30) он даје на широко дефиницију стилистике о којој смо говорили у првоме чланку, а затим у седам одељака прегледа целокупну грађу: 1) ограничавање језичких факата (*délimitation des faits d'expression*, стр. 31—87); 2) одређивање значења језичких факата (*identification des faits d'expression*, 88—139), 3) осећајна страна језичких факата (*caractères affectifs des faits d'expression*, 140—169), 4) природне осећајне особине језичких факата (170—184, са додатком: о фигуративном говору 184—202), 5) утицања језичким фактима позајмљеним из других средина (*effets par évocation*, 203—249), 6) посредни начини изражавања (*les moyens indirects d'expression*, 260—283), 7) разговорни језик и фамилијарни изрази (284—322).

На крају књиге Бали даје „закључак“ (*conclusion*, 322—325), који нема никакве везе са главама које му претходе, већ се тиче предавања и стања живих језика у средњој школи и универзитету. Он оправдава такав закључак тиме што је његова стилистика „изашла потпуно из практичне наставе и свакодневних искустава“. Он ту показује да је предавање овакве стилистике корисно и за средњу школу и за универзитет: за средњу школу зато што се, поред потребних и

корисних знања о језику, ученици воде мишљењу, напорима умним, што треба да прати предмете који заузимају средишно место у школској обуци (као што је предавање матерњег језика); за универзитет — зато што се само таквим проучавањем језика може ући у савремено стање неког језика и његове системе. Али, остављајући овај закључак Балијев засада, да се вратимо Балијеву излагању грађе.

Као што се види из горњег прегледа садржине по едних одељака, прва два одељка чине готово половину целе књиге, а они су посвећени претходним радњама које се тичу свих језичких факата, проучавали их ми ма с које стране. Очигледно је да се језички знаци као такви морају разграничити и да се мора одредити шта чини једну изражајну и смисаону целину и, друго, мора се знати шта та изражајна целина значи. Нема сумње да ти послови не иду још у стилистику, али тако исто је несумњиво да се одређивање стилистичких особина не може ни отпочети док се не одреди сама грађа са обеју поменутих страна.

У оба та прва одељка Бали уводи своје читаоце у анализу језичког материјала и показује све опасности на које се може наићи, ако се не будемо руководили јединством израза (које може бити изражено једном речју или са више речи: *кућа, одмах: tout de suite*; али и једном речју може бити изнесен и сложен смисао: *одвести*, фр. *relire* „поново прочитати“ итд.) и тачном дефиницијом значења, добивеном поређењем значења извесне речи са другим речима сличнога смисла.

И половина треће главе (емотивна страна језичких факата) посвећена је методологији: у њој је показано како ће се на основу синонима доћи до правилног одређивања оног специфичног значења даног израза којег нема у целом низу осталих напоредних синонима. Тек у другој половини овог одељка Бали показује да извесни изрази чине на нас утисак нечег што изазива у нама претставу нарочите јачине, особитих пропорција, лепоте, љупкости и сл. — сами собом, по својој природи: на пр. кад се рече „*merveilleuse beauté*“ (ненадмашна лепота или сл.), онда та реч садржи сама по себи, овако употребљена, пуну осећајност (афективност); међутим у другим приликама употребљена, она би могла

бити и лишена те особине; с друге стране, има израза који изазивају у нама претставу емотивности помоћу друге средине из које су они узети. Та средина изазива у нама осећање допадљивости, гнушања, особите изразитости и сл. Изразима посвећеним изазивању утисака једне и друге врсте (природних и помоћу других средина) посвећена су следећа два одељка Балијеве књиге. Првом од та два одељка додата је и глава о фигуративном говору, у којој се говори о значају за стилистику метафора и других фигура и тропа да се значење изнесе јасније, јаче или апстрактније. Само у другом случају, дакле када слика изазива емоције, што не мора бити увек, — она иде у ред стилистичких средстава (на пр. „ви ћете ми то платити“ место „ја ћу вам се осветити“ и сл.), и ту се једначи са другим средствима која изазивају сличне утиске.

У глави о употребљавању језичких израза других средина да се постигне емотивнији утисак, Бали се задржава на позајмљивању речи из књижевног језика, различних средина занатских, различних слојева друштвених, из уличног језика итд. Познато је колико је то богата ризница из које се може црпсти грађа за изазивање сваковрсних утисака, почевши од најблажег комичног утиска до дубоке жалости.

Шта назива Бали посредним начином исказивања мисли? Ту се подразумевају синтаксичка средства, интонација, узвици, елипсе и сл. На пр. кад се рече: Рубенс, славни фламански сликар — то је обично и нема у себи никакве нарочите емотивне силине али кад се рече: Рубенс, тај славни фламански сликар, јасно је да је оним „тај“ — он нарочито истакнут, јер се говорник позива на све нас, на то да нам је то познато итд.

Бали је издвојио у засебну главу све што се тиче средстава позајмљених из фамилијарног говора, ма да и фамилијарни говор долази из нарочите средине и ишао би у ону главу у којој је расправљано о позајмицама из научног, стручног, књижевног језика и различних друштвених средина. Али велики значај фамилијарног начина изражавања у најразличитијим круговима, затим богатство средстава тога начкна говора који продире све више у разговорни језик и даје му ону сочност и свежину које га тако лепо одвајају од

академског начина мирног, интелектуалног излагања мисли — учинили су да му Бали посвети нарочиту пажњу.

Ето тако је Бали разбио своју грађу. Он читаоца полако — од главе до главе — уводи у своју лабораторију и открива му све стране емотивног начина исказивања мисли. Тешко је и приближно дати претставу о тананости посматрања Балијевих и његове сталне тежње, да му ништа не измакне што у себи садржи, са емотивне стране, језичка грађа која се јавља у свакидашњем разговорном језику образованијих кругова француских. Цео језички материјал, који је он обухватио својом стилистиком, он је пропустио кроз своју језичку анализу која полази од стварности и одбацује све оно што се у досадашњим стилистичким разматрањима задевало готовим шаблонским формама. На тај начин, сав језички материјал који пред његовим очима пролази добија онај живи и покретни карактер какав он има у самом језику: исти појав у различним положајима — није више исти. Оно што је у једном случају конкретни језички факат, који изазива рад наше маште, у другом је случају само знак нарочите осећајности, а у трећем — може улазити у ред готових, бледих израза, без конкретности и афективности. Само увек будна пажња, која улази у ствари према суштини њиховој, а не према формалним категоријама, може се у овој анализи поуздано разазнати. Зато књига Балијева, и онда када се у свему и не слажемо са њеним идејама, може корисно послужити за разумевање језика као целине, а нарочито са његове семантичке (смисаоне) и синтаксичке стране, подједнако и онима који се баве језиком, и стилистиком и естетиком; јер је код Балија дубоко осећање и разумевање језичких особина у основици свих стилистичких схватања и истраживања.

И тако, и применом својих стилистичких теорија Бали је остао строго на оном терену који је у уводу омеђио. Разговорни језик француских образованих кругова — извор је одакле он црпе грађу, да би утврдио елементе своје стилистике. Он је, као што је напред речено, ишао ту за својим великим учитељем де- Сосиром. Тражио је да језик буде израз извесне колективности: то је разговорни језик, који је и намењен целом друштву, и у којем — својим стваралаштвом — учествује цело друштво. Књижевни језик је увек језик појединца.

Бали се позива на књижевнике само онда када му се чини да се у каквој њиховој реченици чувају особине разговорног језика или онда када му је потребно да покаже значај каквог књижевног, високопарног израза у разговорном језику.

Иако је несумњиво било врло корисно да се — на основу грађе која је добила општи *присџанак* тиме што се употребљава код свих претставника једног друштва — утврде главни елементи стилских средстава једног друштва, ипак је недостатак таквог излагања што је индивидуални језик сасвим искључен. Јер и поред свих тешкоћа које испитивање таквог језика претставља, ипак је Бали то учинио, вероватно, само зато што је де-Сосир искључио *parole* (језик појединца) из своје лингвистике. Али, с друге стране, заслуга је Балијева у том, што је својим испитивањем остао у границама једног друштвеног слоја и једне епохе. На тај је начин могао дати синхроничну стилистику која у себи мора имати унутрашње јединство. Али ова стилистика не би искључивала и стилистику књижевних дела, која би у себи садржавала тако исто особине пренесене са разговорног језика на књижевни, са засебним посвећивањем пажње свему ономе што би се томе противило или што би од тога отступало.

Горе поменуте особине и овако сужене Балијеве стилистике давале су проф. Бали-у права да говори о њену значају за средњу школу и универзитет као научног и васпитног средства. Синхронична стилистика, исто онако као и синхронична лингвистика, искључују скаки историзам, који је на своме месту увек врло користан, али којим се језички материјал чупа из својих система и обрађује појединачно. С друге стране, стилистика, посвећена извесној друштвеној заједници и временском јединству њену, исто онако као и таква граматика, даје могућности — као што је лепо истакао Бали у завршној глави своје књиге — да се осете и утврде системи језичких или стилистичких појава којима је скроз прожет језик једнога друштва. Без њих се он не може ни схватити ни осетити као моћно средство узајамног споразумевања међу претставницима једног друштва или народа.

А. Б.

ПОВОДОМ НЕКИХ ЊЕГОШЕВИХ СТИХОВА

Један пријатељ нашег листа упутио нам је питање, како треба разумети ове Његошеве стихове (Dela II. 227—9 „Србин Србима на части захваљује“, в. код Вушовића, Цјелокупна дјела П. П. Петровића Његоша, II издање, 659):

„Српствуј ђелом, вјеруј што вјерујеш:
Лактом вјере глупост чојка мјери,
А озбиљност ђелом и врлином.“

„Ја мислим, вели наш дописник, да је тим Његош хтео рећи да је вјера мера за људску глупост, тј. да се њом мери људска глупост.“ Међутим неки су људи из његове околине тврдили да је тако тумачење погрешно, а други опет са њим су се у мишљењу слагали. Ето то му је дало повода да се нама обрати и затражи објашњење горњег текста.

При објашњавању сваког текста мора се узети двоје: прво, како би се сам текст по граматичким и синтаксичким знацима могао протумачити и, друго, како се његово значење слаже и са оним смислом који је ^у другим, најближим деловима тога текста и са целокупним текстом уопште. Ово друго неопходно је учинити нарочито онда када сам текст — по својим граматичким особинама — може допуштати више тумачења; а то је баш случај са овим стиховима.

Очигледно је средиште тумачења у схватању употребе именице *глупости* и глагола *мјери*: да ли је *глупости* објекат који зависи од заповедног начина *мјери* или је *глупости* субјекат којему је предикат садашње време *мјери*, а објекат *чојка*.

Г. наш дописник узео је први случај. Он сматра, то се види по његовом тумачењу, да је *мјери* заиста заповедни начин, који би био по реду трећи у овим стиховима: *српствуј, вјеруј и мјери*. „Овде се не тиче ништа питање, да ли је Његош као велики песник смео то рећи и да ли је могао то рећи. Главно је само питање како се његова мисао овде може разумети, односно шта је рекао у горњим стиховима“, вели он даље.

Када се овако мисли, ваљало је *доказати* да горњи стихови значе само оно што је навео наш дописник: међутим он то не може доказати, јер оспорени стих може, то је очевидно, значити и ово:

„аршином (лактом) вјере само глупи људи мјере — чојка, а озбиљни — ђелом и врлином“, јер ја мислим да нема никог ко не зна да „глупост“ — значи и глупи људи, а према томе и „озбиљност“ — озбиљни људи, исто онако као што „простота“ значи и прост свет, „младост“ — и млад свет и сл. (исп. код Вука *младасѝ* „die Jugend“ и „das Jugendalter“; *ѝрдѝтоѝа* у речнику die Einfalt, али у употреби Вук често даје тој речи значење *ѝросѝѝи људи*, исп. „Зато што се њихова виша класа од простоте не разликује“ или „Списатељ не треба да гледа, како ће угодити „вкусу“ прѝстоте“ или „Овдје не треба под именом *ѝросѝѝоѝе* разумјети само *сељаке и друге ѝросѝѝе људе*“ итд.; в. ове примере код Броза-Ивековића под речју *prostōta*).

Према томе, и по граматичким особинама горњи стихови могу се друкчије тумачити него што чини наш г. дописник; а то тумачење слаже се и са првом реченицом коју је он навео: „српствуј ђелом, вјеруј што вјерујеш“, тј. „буди Србин по делима, а што се вере тиче, то је твоја лична ствар“; после овога долази као тумачење тих двеју реченица оно што се даље наводи: јер само глупи људи мере човека аршином вере, а паметни (озбиљни) — врлином и делима.

Овај крај песме објашњење је и целог осталог дела ове занимљиве песме: владика прича како се уплашио да ће, чим остави своје слободне горе, у њему и српство оставити, и наићи изван њих на туђине којим не зна ни обичаја, ни језика:

„вјера друга, царство, мисâ друга;
мишњах презрен, кâ и крвник, бити,
ради вјере — свијета неслоге“.

Међутим он нађе сасвим нешто друго. У Котору „у српкојзи кући Лумбардића“, он и његово друштво било је сјајно дочекано. Гостили су се и веселили; када су дошла сва три брата „конта“, веселу није било краја. И, ето, у своме усхићењу овом браћом Србима, и ако су друге вере били (то се из целог текста види), Његош је на крају ову песму своју украсио поменутих стиховима који кажу: буди Србин делом, а које си вере, то се никога не тиче; само неразумни људи цене људе по вери, а разумни — по врлинама и делима!

Према томе, онај смисао који оспорени стих има слаже се и са осталим стиховима у непосредној близини, и са основним смислом целе песме, којега је ради она и испевана. То је, наравно, несумњив доказ да само тако треба горње стихове разумети.

Али сем свега другога, ова три стиха показују како је Његош, иако владика, широко гледао на религију: нека свако буде прави човек (Србин) по делима и моралним особинама, па ма се како крстио. Била би велика неправда према славном песнику, када бисмо нетачним тумачењем горњих стихова (да се аршином вере мери људска глупост) не само ускратили његовом духовном лику једну од отмених црта, него бисмо му и приписали нешто што је у суштој противности са оним што је Његош стварно мислио и говорио.

А. Б.

ОГЛУШИТИ СЕ

У Вукову речнику, поводом тог глагола, стоји само неколико речи: „оглушити се, оглушѝм се, v. r. pf. кога, Taube Ohren haben gegen Jemand's Bitten surdus sum ad preces“. То је све. Свако ће осетити да је то недовољно и као значење, и као конструкција; а што се тиче фразеологије која би показивала да ли је горње значење довољно исцрпно дато, или је дато сувише широко или сувише уско, — ње и сасвим нема. Тај недостатак донекле је попунио Броз - Ивковићев речник, дајући примере из књижевног језика; али и код њега је то учињено само — донекле.

Већ се из Вукова значења, и на први поглед, види да је сувише уско. *Оглушиѝти се* може значити „бити глух према чијим молбама“, али у њему нема ничега што би га ограничавало само на *молбе*. „*Оглушиѝти*“ у прелазном значењу (тј. кога) значило је или морало је значити „учинити кога глухим“, иако се тај глагол у том активном облику данас не употребљава. То се значење уосталом и у старом језику мало употребљава (исп. Оглуши њихови уши и ослипи јим очи, Рјесн. Југ. акад. VIII 750); „*оглушиѝти се*“ значило би према томе — „оглушити себе“, „учинити себе глухим“. Али, као

што знамо, иако би етимолошко значење и било „учинити себе глухим“ у материјалном смислу, у ствари, тај глагол нема то значење, већ има само значење: „учинити се глухим“, а у трајном значењу „оглушавајти се“ — „чинити се глухим“, тј. не хтети чути, не хтети слушати, правити се глухим.

Ово нематеријално значење овога глагола учинило је да се почне развијати, у вези са другим речима, у нова значења, добијајући са њима и нове конструкције.

Код Броз-Ивековића има мало примера, и готово су сви из Даничићева превода Стар. завј. („оглуши се народа“ — не послуша народ, „јер се [Господ] не оглуши молитве ништега нити је одби“; исп. опет код Даничића, али у преводу Мајковљеве историје: „Свако царско писмо требало је извршити: оглушити га се, није било слободно“). Већ и из ових примера видимо да је код Вука значење дато сувише уско, јер се поменути глагол употребљава не само за молбе (молитву), него и за народ, и за писмо, а могао се употребити и за много што шта друго. Према томе, *оглушијти се* морало је имати — како се види и само из неколико Даничићевих примера — значење: не послушати, не водити рачуна о чему, а према томе и друга слична значења.

И, заиста, код новијих лексикографа и видимо цео низ нових значења. Тако Ђ. Николајевић (Латин. срп. речник, 1849) наводи за *оглушити се* ова значења: *surdum se simulare* (I 198), „ви сте се мене оглушили, т. е. не сећате ме се; не надгледате ме, *pagligere* (ib. 203), оглушити се кому *non respondere, non auscultari alicui* (ib. 204), *non advertere, non attendere*“ (II 147); Јован Ђорђевић (Латин. срп. речник) *obturo aure alcui* (989), *preces alcui* (581 „оглушити се молби“).

Већ се и из ових примера види да је код лексикографа значење знатно шире, иако и они не дају довољно примера као потврде за значења које износи; али се код њих види такође и ширење конструкције: поред генитива (оглушити се молитве, молбе, народа, писма итд.) има и датива (оглушити се молби, оглушити се коме и сл.). Свакако је при употреби датива лебдело онима који су га употребљавали значење: не обраћати пажње нечем, а можда чак и противити се чему.

Али све ово доведе даје бледу слику о многобројним и значењима и конструкцијама везаним са глаголом *оглушијти*

се код наших писаца. Ја ћу навести понешто од тога из збирке грађе Лексикографског отсека С. К. Академије.

Оглушићти се према чему: ако ли се који оглуши према мојој заповести (М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака III 29); видјела је јадница и сама, да се Алах оглушио према њезиној молитви (Р. Т. Пророковић, Од једн. крвника. другом, 103); не могах да се оглушим према гласу природе (М. Ђ. Милићевић, Емило, 76); жеља према којој нисам се смео, нисам се могао оглушити (М. Ђ. Милићевић, Насеље, збирка причаца, 1895, 15); сме ли учитељ остати изван свога времена и оглушити се према потребама (М. П. Шапчанин, Посланица учитељима, 1896, 9).

Оглушићти се на: оглушила се на удварање с највишег места (В. Милићевић, О љубави, 1922, 71); она, па да се оглушава на моје речи (С. Ђоровић, Мајчина Султанија 3).

Оглушићти се о што: али за то време српски народ као да се оглушио о вапијући глас Српчаци „Дижите школе“ (Бр. Коло, 1898, 1217); не можемо се оглушити о чињеницу (Нова Европа, 1925, књ. 12, 381); Скерлић се не би оглушио о замерке које су му се могле ставити (Наш језик, 1933, 228); и као Срби и као људи . . . нисмо смели да се оглушимо о нашу дужност и наш позив (Српски лист, 1917, ¹⁰/₁); та одлука била је . . . одлука Народне скупштине о коју се влада није оглушила (М. Влајинац, Згон, 1932, 242); не оставите га да више тужно мумла, не оглушујте се о његову жалостивну молбу (Самоуправа, 1905, 22); он се оглушиваше о њих (М. Ракић, Јадници IX 45); али ће се срце Божје оглушити о тебе, као што си се ти оглушила о њега (Драг. Ј. Илић, Х. Ђера, 1904, 169); но дешавало се и то, да се кућа убијенога оглуши о све те молбе (И. М. Јелић, Крвна освета, 1926, 100); о ту дужност не сме ни један домаћин да се оглуши ни огрешити (М. Влајинац, Моба, 1929, 268); ко се оглуши о печат судије (М. Костренчић, Јавна вера, 1930, 106) и сл.

Као што се из наведених примера види, *оглушићти се* има неколико конструкција: оглушити се кога или чега, оглушити се коме, оглушити се према коме или чему, оглушити се на што и оглушити се о што. У новије време последња конструкција (оглушити се о што) бива све чешћа. Нема никакве сумње да је конструкција *огрешити се о кога* или *о што*, која је у великој употреби, утицала да се такав начин

изражавања прошири и код глагола *оглушии́ти се о што*, јер исто онако као што се у изразу *огрешии́ти се о што* — у делу израза са предлогом износи: кога се тиче огрешавање, тако исто и у изразу *оглушии́ти се о што* — у делу са предлогом *о* (о што) — износи се: кога се оглушавање тиче.

Тако исто није тешко објаснити и остале конструкције. Употреба генитива — поуздано долази као генитива аблативног — [од кога или] поводом кога долази оглушавање (испор. и конструкције са *од*); датив или употреба предлога *врема* долази у случајевима у којима се показује коме је или чему је оглушавање намењено; употреба предлога *на* показује поводом чега, на што, после чега или сл. се неко оглушио (исп. „на то ми је он одговорио“ са „на то се он оглушио“).

Употреба једне или друге конструкције зависи од оног значења које се у свести пишчевој у даном тренутку развија као опште значење израза (упућивање оглушавања чему, преношење на што, јављање поводом чега и сл.) и које каткада може постати и стилска особина пишчева. Тако је код Вука најобичнији генитив, код других писаца — датив (ја нисам наводио примере са дативом, али они нису ретки код многих писаца), код Милићевића и других писаца *врема* (или *на*), а код савремених писаца — *о*. Сличних конструкција имамо и код старих писаца (в. примере у Речнику Југослав. акад. VIII под *оглушаи́ти се*, *оглушии́ти се*, *оглушиваи́ти се*). Код њих налазимо оваквих конструкција: *оглушаи́ти се на што*, *оглушии́ти се кога* или *од кога*, *оглушии́ти се чему* (тј. не одазивати се чему), *оглушии́ти се кога*, *чега* или *од кога*, *од чега*; *коме*, *чему*; *на што*; [не] *оглушии́ти се чиме*; слично и код *оглушиваи́ти се*.

Из овога се види да је код Вука узета само једна од могућих комбинација овог глагола са другим речима у реченици; међутим таквих могућности било је увек (као што показују примери и старог и савременог језика) знатно више. Оне су се јављале увек у зависности од тога: какво је ново значење глагол *оглушии́ти се* добивао у вези са другим речима у реченици. Можемо само додати да је конструкција „оглушити се о што“, која се све чешће употребљава у савременом језику и која је толико исто оправдана колико и све друге које смо изнели, — новог датума. Али то јој нимало не смета да са успехом потискује остале.

*

Ја сам се оволико задржао на глаголу *оглушиџи се* и конструкцијама у које он улази, да бих још једном на великом броју примера показао да се у испитивању језичких појава и њихове правилности у савременом разговорном или књижевном језику *мора* полазити од њихова значења у даном случају, а не од етимологије њихове. Често се грешти када се мисли да развитак језика можемо вратити на извор његов и према томе одредити: шта је правилно, а шта није у даној црти

Свој закон и своја правила језик сам ствара према ономе што се у њему добива под многобројним условима који служе као повод да се нешто у језику друкчије схвати него раније или помери. Иако би било претерано рећи да се језик у свакој новој реченици коју смо изrekli већ мало у извесном правцу померио, и да већ није онакав какав је био пре те реченице, ипак би и та претераност била ближа истини него да се рече да при свакој измени која се у језику јави — треба враћати језик староме, управо ономе одакле се пошло. То показује не само оно шаренило различних конструкција које сам изнео поводом глагола *оглушиџи се*, од којег има и много још богатијих различним конструкцијама других глагола и других речи, него и готово свака реч нашег језика. Исто онако као што се *врло* у значењу *веома, јако* (на пр. он је *врло* слаб) потпуно одвојило од придева *вр'о, врла, врло* (у значењу *tüchtig, probus*), тако да би било немогуће свести га сада на првобитно значење, исто тако би било немогуће тражити да *оглушиџи се* има само једно значење и само једну употребу, на пр. ону која је забележена код Вука. Цео је језик у оваквим померањима, и онда када им се ми по сваку цену опиремо, и то у померањима која најзад и побеђују. Тако на пр. *чѣсто* (*häufig, crebro*) још је у пуној употреби у значењу *много љуџа*; али се већ напоредо са њим јавља и *чѣсто љуџа* које нам изгледа као плеоназам, јер се већ у *чѣсто* садржи „пута“. Иако наша нормативна граматика гони *чѣсто љуџа*, полазећи од *чѣсто* и наводећи да је *чѣсто љуџа* и непотребно и неправилно, ипак је дужност испитивача језика да рече да у изразу *чѣсто љуџа* нема плеоназма, већ да у њему *чѣсто* значи *много*, добивено од придева *чѣст* у многим

изразима (исп.: Или су ти додијали чести пути на далеко? и сл. где се *чести* *пути* може разумети као „многи пути“). Да већ поодавно *често* *пућа* (и *чешће* *пућа*) пробија себи пут у књижевни језик, види се из приличног броја примера које је Даничић навео у свом речнику (в. Рјечн. Југослав. акад. I књ., 951). И ако једнога дана *често* *пућа* победи у књижевном језику и потисне *често*, онда ће свако знати да *често* у *често* *пућа* има сасвим друго значење него што је имало у *често* самостално употребљеном.

*

Оглушићти се, као што се из наведених примера види, може се употребити у различним конструкцијама. Али тиме се још не одређује, са којим се именицама може довести у ближу везу тај глагол. Према Вукову речнику то би била именица *молба*; и, заиста, *оглушићти се* често се, можда и најчешће, употребљава уз именице *молба*, *молићва*; али смо видели такође да се уз тај глагол може употребити и све оно што од себе може давати гласа или за што се може претпоставити да ставља какве захтеве, да тражи какво задовољење, да нешто казује или значи. Тако ваља разумети да се можемо оглушити: о народ, о писмо, о глас природе, о жељу, о потребе, о глас Српчади, о чињеницу, о замерке, о дужност, о позив, о одлуку, о кога уопште, чак и о печат судије. Јер и печат судије нешто значи, нешто казује, као што жеља нешто тражи, позив — захтева, одлука — нешто износи, заслуге — траже признања, писмо — о нечем обавештава и тражи одговор итд. Зато што глагол *оглушићти се* има нематеријално значење „не обраћати пажњу“, „не одазивати се“, „не водити рачуна“, „не хтети чути“ итд., уз тај се глагол као његова допуна може употребити све оно што нешто тражи, што за нечим вапије и сл. На тај начин, и у самом глаголу остала је апстракција значења „бити глух према чему“ (не хтети знати о чему) и у именици која се са њим слаже — давати од себе гласа или ма што слично (захтев или ма што друго). У целој овој вези, глагола *оглушићти се* и именице која уза њ стоји, — сачувала се сасвим јасно претстава о томе да да се на оно што долази до кога као глас или оно што глас носи (какав захтев) — не мисли одговарати, ода-

zvati се, „реагирати“. Као што се види, ово је тако велики оквир да у њега може ући још много штошта друго што овде није поменуто. Од тога ће зависити и нове конструкције које се, у вези са нашим глаголом, могу појавити.

A. B.

O DEKLINACIJI PREZIMENA NA — E

Da ovo nekoliko redaka napišem o deklinaciji prezimena na — e navede me pisanje nekih naših novina. Tako prigodom izložbe umjetničkih radova slikara g. Miše, neke su novine donele ovakve vestice: „...slike g. *Miše*a biće...“ itd. U drugim opet novinama pročitamo: „...g. ban zahvalio je g. *Makaleu* na poklonjenoj knjizi...“ Ko god je to pročitao, a poznaje naš narodni i književni jezik, morao je da se začudi takvom mijenjanju tih prezimena.

U Dalmaciji ima dosta prezimena, a biće ih i po drugim našim krajevima, koja rekao bih postadoše od hipokorističnih, vlastitih imenica ili uopće od takvih imenica. Spomenuću ih samo nekoliko, na primjer: *Ćale* (u Imotskom), *Krile* (u Dubrovniku), *Sláde* (u Trogiru), *Gále* i *Miše* (u Splitu), *Makále* (u Šibeniku). Takva prezimena mijenja narod u Dalmaciji, bez razlike da li govori štokavskim ili čakavskim govorom, isto onako kako mijenja vlastita hipokoristička imena: Rade, Mile, Ile (Ilija), Pile (Filip, Pilip), a dakako kao i općenite hipokoristič. imenice: brále (brat), kále itd. Evo paradigme da se vidi kako se mijenjaju te imenice, imena i prezimena.

n.	brále	—	Miše	—	Makále	—	Krile
g.	brále	—	Miše	—	Makále	—	Krile
d.	bráli	—	Miši	—	Makáli	—	Krili
a.	brálu	—	Mišu	—	Makálu	—	Krilu
v.	brále	—	Miše	—	Makále	—	Krile
l.	bráli	—	Miši	—	Makáli	—	Krili
i.	brálom	—	Mišom	—	Makáлом	—	Krílom

Što se tiče akcenata, on ostaje u svim padežima dugi uzlazni (´), jedino u vokativu prelazi u dugi silazni (˘).

U našim velikim gramatikama (Maretić, Gramatika i stilistika, Zagreb, 1899; Leskien, Gramatik der serbokroatischen

Sprache, I Teil, Heidelberg 1914), pa ni u školskim gramatikama ne nađoh paradigme za mijenjanje takvih prezimena.

Usput ću napomenuti da mi u Dalmaciji prezimena, koja su italijanska, mijenjamo kao da su naša narodna, bez obzira što im je završetak na — *ni*, kao na pr. Biānkini, Nārdini, Štopānini itd. Tako prezime našeg poznatog nacionalnog radnika i borca, bivšeg potpredsednika vlade, pok. Biankina, mi mijenjamo: n. Biankini, g. Biankina, d. Biankinu itd., a niko amo neće reći — Biankinija... pa i sami akcenat prenosimo sa drugog na prvi slog! Pa čak i prezime premiera italijanske vlade narod mijenja kao i već spomenuta prezimena, premda obrazovana ruka govori i piše: Mussolinija itd. Ja sam u narodu čuo samo: Mussòlina, Mussòlinu... i to sa prenesenim akcentom sa trećeg na drugi slog dakle — Mussòlina. Tako je isto narod u Dalmaciji, poprimivši italijanske reči i promenivši neke glasove, preneo uopće akcenat prema početku, kao na pr. *Fòrtica* (ital. fortézza) tvrđava; *debu-leca* (ital. debilézza) slaboća (u moralnom i materijalnom smislu). Tako jednom prekoriah seljaka iz okolice Knina zbog psovanja, a on mi odgovori: To je moja debùleca! tj. — moja je mana, ili slabost da psujem kad sam ljutit. Među takve riječi je i arapska *soffha*, koja će biti došla k nama preko italijanske *sofà*, a moji je meštani, na Klisu, preinačiše u *sopica* (deminutiv od *sofa*-*sopasopica*), pa tim imenom nazivaju zidić uzidan ispred kuće za odmaranje, a naslon je sam kućni zid. Dakle neka vrsta kamenog *sofà*, dok „divan“, ako ga ko ima, nazivaju šófal prema ital. *sofàle*.

Glavna mi svrha bijaše da upozorim naše novinare da pripaze kako se mijenjaju srpskohrvatska prezimena na — *e*, pa da ih još ne počnu da pišu — Miché-a!

Knin, decembra 1939

Dr. Mirko Perković

О ИСПРАВЉАЊУ ДОМАЋИХ ЗАДАТАКА ИЗ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

У чланку „Писмене вежбе у нашој средњој школи“ у прошлогодишњој јануарској свесци Гласника Југословенског професорског друштва г. др. Илија Мамузић скренуо је пажњу стручњацима наставног језика на значај писмених вежбања и потстакао нас да мало више размислимо

о питањима веома важним за постизање успеха у настави писмености наше средње школе. Нарочито о домаћим задацима, о методском поступку при исправљању тих задатака, о потреби једнообразности у раду на писменим вежбањима на часу требало је говорити, — и забавити се у дискусији о тим пословима, много више него се то досад код нас чинило. — Признајемо пуну вредност тврђења г. Мамузића да у школи „нема добра писања без дуготрајног и систематског вежбања“. Наша *Методска уџбеница* (то је приметио и г. Мамузић) веома су оскудна у прописивању поступка на часу у извођењу наставе за изграђивање ученичке писмености. Наставници су и ту, као што је случај и у многим другим пословима, остављени сами себи да траже начин за успешније обрађивање предмета, уколико, недовољно оријентисани, не узму домаће задатке као обичну формалност — да се задовоље прописи.

Ја бих се овом приликом хтео ограничити, анализом једног примера који нам је г. Мамузић изнео из свог наставничког рада, на посао при исправљању писмених радња ученика у нижим разредима. Г. Мамузић је добро учинио што нам је приликом излагања свога мишљења о исправљању домаћих задатака навео згодан пример из свог наставничког рада, — а то је, чини ми се, уопште похвална особина пишчева да своја теориска излагања илуструје примерима из свога искуства.

Г. Мамузић нам с правом препоручује исправљање домаћих задатака на часу на тај начин што ће „поједини ученици читати своје саставе а други ће слушати то читање и белажити примедбе, позитивне и негативне.“ Уколико је то могуће, с обзиром на време, овакво претварање домаћих задатака у скупне писмене вежбе на часу, свакако је препоручљиво. Тим се отклања помало она површност којој су наклоњени ученици у свим домаћим радњама; деца су при самој изради задатака присиљена да, и кад код куће пишу, пазе више на лепоту и правилност свога изражавања, а на часу се развија способност запажања негативних и позитивних особина писмености. Осим тога даје се прилика наставнику да код ученика развија опште способности саморадње, — приближујући на овај начин највише свој час методама радне школе. Добро каже г.

Мамузић да „ученичке примедбе знају бити врло обухватне, а уз то оне овим и оним изношењем самих ученика стварају мало помало.... свест о правилном и неправилном, а честим понављањем различитих појединости уз то утврђују знање најразноличнијих појединости из области писмености.“

Али, ако смо претпоставили овај начин исправљања домаћих задатака сваком другом (рецимо, да не носимо кући по неколико њих, па их тамо исправљамо, или да их на часу појединачно не исправимо и сами не саопштавамо грешке итд.), нисмо се још припремили за успешније обављање посла. Наш педагошки поступак на часу, наше стручне способности овде баш траже своју праву примену. Да би се лакше могао наћи позитиван начин рада у оваквим вежбањима, начин рада који би у пуној мери могао бити узоран, узео сам овај пример г. Мамузића да га овако пред стручњацима анализирам и укажем на своје неслагање са њим. „На часу лектире у другом разреду, каже г. Мамузић, причали смо кратке саставе о прочитаном. Један врло слаб ученик био је овако препричао басну „Лисица и грожђе“ у својој свесци, што је потом написао на плочи:

„Једном је нека лисица ишла покрај једне куће и опазил чокот грожђа на кући. Дуго је скакала да га дохвати али не могаше а напосок рече: Ах грожђе је кисело шта ће ми“. Ученици су проналазили погрешке и исправљали задатак, па је после свих исправака написан поправљен састав.

Такав начин, да се изведе један *слаб* (код г. Мамузића *врло слаб*) ученик и да се у његову писању проналазе погрешке, обичан је у нашим школама. Морам признати да сам и ја тако поступао, и неко време био, као и г. Мамузић, задовољан својим послом. Али ме је искуство, педагошка и психолошка литература упутила на самокритику оваквога поступка. — Ми смо овако били задовољни што смо могли учинити час интересантнијим; што смо постигли да деца живо учествују у вежбањима и што смо стварно сваког оваквог часа учинили по један прилог општем напретку писмености у разреду. У том задовољству не помишља се на то, да ли је баш добро извести слабог ђака и изложити га пола часа, или, можда, читав час, критици ученика читавог разреда. Пуштен да пред друговима стоји са својим слабим задатком,

а да му они проналазе бројне погрешке, изгледа сиромашњак као оптужени који има да одговара за своје погрешке и да му на концу падне осуда у облику слабе оцене. Ми и не помишљамо колико ово штетно утиче на самопоуздање једног слабог ученика. Са прозивником, с пропитивањем за оцену и са свим познатим нашим системом рада ми врло ретко имамо прилике да једном слабом ученику учврстимо веру у његову сопствену вредност, у способност за учење. Од оног потцењивања од стране наставника које слаб ученик осећа, и онда кад се испитивање и оцењивање врши са више такта, требало би га поштедети бар на оваквим часовима вежбања, који су с једне стране и припрема за оне часове кад ученик треба да покаже своје знање за оцену. Тренутне исправке погрешака, кад бољи ђаци поправљају приликом усменог испитивања слабије другове, неће тако осетно утицати на појединца као кад, рецимо, пола сата он стоји са својим slabим задатком, изложен примедбама, често и потсмешљивим, осталих ученика и суду наставника.

На часовима вежбања уопште потребно је створити задовољство ученика које треба да им пружи саморадња, зато треба отклонити све оне што би појединог ђака могло потсећати на то да је он ту да се испита његово знање и да може бити оцењен као незналица. Наставнику је баш овде zgodан моменат да ученицима улије у свест веровање како могу и они имати способности да стављају примедбе, да уочавају погрешке. Он ту може да покаже да цени њихово мишљење, — а све то није увек тако могуће за време редовног обрађивања лекција. — Тога задовољства да је у положају да даје своје примедбе, свој суд о задацима, не треба лишити баш слабог или врло слабог ученика. На овим часовима најбоље се даје прилика наставнику, да од слабог ученика кад је он мало слободнији да размишља добије коју добру и паметну опаску (јер се обично сам ученик јавља кад је нешто приметио у задатку), па да примедбу похвали и на тај начин охрабри тог ученика и појача његову самосвест. Тако се ствара и потстиче и код слабијих ђака јачи интерес за језик и писменост. Неће увек успети наставнику да створи онај жељени интерес за предмет код слабијег ученика тим што га zgodном приликом похвали кад је нешто добро урадио и

тим што такве моменте у ту сврху јачања ученикова интереса увек искоришћава, — али они успеси који се у појединим случајевима на тај начин постижу врло су драгоцени сваком добром педагогу. У сваком случају наставник треба, колико се то може, да штеди осетљивост слабог ученика (а ње има и код најслабијег) кад овај мора да своје незнање покаже пред скупом свога разреда. Ми данас знамо да су врло слаби педагози они наставници који слабир ученицима увек упућују грдње и прекоре за неучење, а да се оваквим претпостављају они који саветују и, нарочито, који знају искористити момент да похвале, ако се слаб ученик показао кад пажљив, ако је постао мало уреднији. То су они који знају пронаћи нешто да би се слаб ученик убедио да и он има способности да учи и да постане добар ђак. А часови вежбања су увек згоднији него други да се учениково незнање мање истиче, а да му се, с друге стране, да потстрек да ради и да се поправља. Страх од оцењивања у ученика, страх од тога да га наставник пред друговима не понижава указујући на његово незнање, оно што не малу улогу игра у психичком збивању ђака на часу, треба на оваквим часовима уклонити, да би често слободан од тога и слабији ученик могао развијати своје тим страхом пригушене и иначе занемарене способности.

Није, по мом мишљењу, овакав поступак који нам је показао г. Мамузић незгодан само у односу према слабом ученику кога наставник изводи на таблу да овај покаже свој слаб рад. И за оне ученике који седе у клупама, чак и за оне боље који се одликују својим уочавањем негативних особина задатка, и који су сигурни да неће бити доведени у овакав положај у каквом је њихов друг, — за све њих овакав начин рада, и поред свега позитивног, има своју негативну страну — и с обзиром на обраду предмета, и у васпитаном смислу. Бољи ђаци се навикавају да изналазе погрешке, а на слабир задацима не да им се прилика да уочавају и сами указују на добре стране писмености. Затим долази то што се у тих бољих ђака нехотично развија осећање задовољства кад изналазе погрешку својих другова. Ту несвесно изазивамо ону склоност коју добро васпитање од почетка потискује, склоност да човек ужива гледајући туђе недостатке. — Често

се примећује у оваквим моментима она обична ситничавост код ученика која иде дотле да се гледа како је онај на табли рђаво написао једно слово, на пр. примети се, ако није сасвим правилно написао *о*, или ако није подвучено *ш*, пре него што би се приметила каква стварна језичка неправилност. На овај начин нехотично долазимо до тога да се ученици развијају, с једне стране оскудевајући у осећању и укусу да примећују добре особине и правилно оцењују добро писане саставе, а с друге стране несвесно негујући у свом друштвеном васпитању једну негативну црту. — У овом оваквом начину писменог вежбања у нижим разредима ја налазим у добром делу одговор на питање, зашто нам се често дешава да у вишим разредима на часовима реферата и семинарских вежбања примећујемо склоност да ученици дискусију ограниче на ситније погрешке прочитаног рада. Почине се обично, а често се на томе дуже остаје, — са каквим незнатним погрешкама стила и језика, а недостаје дубља и опсежнија анализа садржаја, и запажање позитивних особина. Наставник је често у једном разреду, где у свакој другој прилици може приметити прави ђачки другарски живот, у положају да и боље обрађену ствар свога ученика мора да брани од његових другова, који су се годинама навикавали да истражују и истичу и ситније погрешке, а увек остајали у недостатку смисла да једним погледом обухвате читав рад пред собом и уоче праве вредности.

Ја свим овим што сам рекао не бих хтео оставити утисак да претпостављам на основу овога случајног примера да је г. Мамузић увек прозивао слабог ученика, да би се на његову задатку изводила вежба. Хтео бих само да нагласим да овај поступак којим се ми врло често служимо, и поред свих својих позитивних страна, не може нам служити као најбољи узор нашега рада у овој области предмета.

Ако се не би могло указати на бољи начин извођења овога нашега рада, не би имало смисла ни говорити о оном што је негативно у показаном примеру. Али ја мислим да се означени недостаци могу уклонити, а да наш час писменог вежбања остане занимљив час ученичке саморадње, са свим позитивним резултатима на које нам може г. Мамузић указати у свом примеру, а које ја овом приликом никако не желим

потценити. Ја мислим да би на примеру г. Мамузића требало извршити извесне коректуре, и да оне нису тешко изводљиве, — па да педагошки захтеви нашега рада буду потпуно задовољени. На два начина би се то могло учинити.

Наставник би — ово би била прва коректура горњег примера — спремљен за овакав час, за пет до десет минута прегледао неколико задатака — првенствено слабијих. Уочио би и, углавном, запамтио обичније погрешке. Онда би извео, не слабог, него једног од бољих ученика да пише свој састав на табли. Иза тога, сећајући се оних крупнијих погрешака, упућивао би згодним питањима ученике да указују на оно што је у саставу на табли добро написано, а у чему су, како је видео при прегледу, слаби ученици обично грешили. У првој, на пример, реченици горњег задатка: „Једном је нека лисица ишла покрај једне куће и ојазии чокош грожђа на кући“ ученици г. Мамузића су приметили да се у истој реченици понавља „кућа“, па стога на другом месту треба метнути заменицу („на њој“). Добар ученик би, на пример, написао онако како (или приближно тако) гласи исправљена реченица: „Једном је нека лисица ишла покрај куће ња на њој¹⁾ ојазииа чокош грожђа“. Ја бих у овом случају, пошто бисмо са похвалом утврдили да је ученик добро написао реченицу (или пошто бисмо је исправили заједнички, ако би била која погрешка), питао ученике зашто је њихов друг написао *на њој* а не *на кући*, и добио бих онај одговор који су у показаној примедби дали ученици г. Мамузића. Тада би и онај слаби ученик, гледајући пред собом свој задатак, исправио своју погрешку. Тако бих ишао даље. Ђаци би ми објашњавали правилности језичке онде где су многи од њих учинили погрешке. Овде бих, истина, индиректно на погрешке ја указивао, али ђаци би објашњавали зашто што не ваља, па би ефекат готово био исти као да су они и проналазили погрешке.

¹⁾ Ја не мењам садржај текста, јер не знам који је то текст саме басне коју је г. Мамузић читао, али ми је свакако чудновато да ни г. Мамузић ни његови ученици не виде бесмисленост садржаја по коме грожђе стоји „на кући (било да је то тако у тексту препричане басне, било да је ученик слабо препричао). Ја имам пред собом Лафонтену басну и Доситејеву где се каже, природно, да грожђе стоји на високој лози - одрини (... haut d' une treille... код Лафонтена).

Слаби ученици би сви исправили скоро све своје погрешке, а да се као појединци не излажу на око читавог разреда. Ако би ми било стало да покажем слабијим ђацима чије сам задатке прегледао, да ја знам за њихове погрешке, ја бих у датим случајевима наглашавао да су неки, како сам видио, погрешно написали па треба сад да исправе погрешке. Сваки од њих би био поштеђен од тога да се упре на њега прстом да је он тај који греша. Не би у овом случају било ђака који би са страховањем очекивали час — (ако су радили домаћи задатак), а треба што више настојати да имамо и оваквих часова кад нас сви ученици са задовољством очекују.

Било би ми стало и до тога да упутим и ученике да сами проналазе погрешке, као и код г. Мамузића, а не да им ја увек указујем на њих. У том случају извео бих на други начин коректуру горњег примера, па да остане, углавном, све као и код г. Мамузића, али само да не изводим слабог ученика. Пошто бих, као што сам рекао, прегледао неколико слабијих задатака, написао бих сам задатак са погрешкама крупнијим и ситнијим, као што би га отприлике написао слабији ученик. Унео бих, колико би ми било то могуће у тако мали текст, више погрешака уочених за оно кратко време прегледа и извађених из својих забележака, раније рађених, о обичним ђачким погрешкама у разреду. Онда би се исправљање онако вршило, као што је чинио г. Мамузић.

Овај други поступак је можда и zgodнији, али ја бих се наизменично служио и једним и другим. И све врсте писмених вежбања у нижим разредима могле би се изводити у главним потезима на ова два начина.

Рекао сам да нас ова писмена вежба г. Мамузића не може ни у стручном погледу задовољити. Није редак случај да у домаћем језику наставник исправи ђаку оно што је добро. Ту не греше често само наставници страних језика кад исправљају писмене задатке него и стручњаци српско-хрватског језика. Ми и не мислимо о томе од колике је то штете за развој писмености у средњој школи. Ученици долазе у забуну одређујући шта је правилно а шта је неправилно; стварају, кад увиде незнање наставниково, рђав суд о његовој општој спремности из наставног језика. Наставници понекад

са својим чудном језичком логиком и неким половичним знањем језичких ствари постају смешни пред својим бољим ученицима.

Ученици осећају, мењајући често наставнике српскохрватског језика да све језичке погрешке нису у исто време погрешке за све наставнике стручњаке. Отуда се појачава укорењено мишљење ученика да њихова оцена писмености не зависи толико од објективно посматране вредности задатка, колико од субјективних стручних квалитета наставника. Код једнога наставника ученик је неписмен, а другога сасвим задовољава. — Пре неколико година једну језичку грешку често сам исправљао у једном разреду. Један ученик ми се доцније пожалио да му је један од наставника које је био променио исту језичку црту исправљао у супротном смислу.

Нису овакви примери необична појава у нашој средњој школи. Да се погрешке у исправкама, иако не грубе као у поменутом случају догађају и код бољих стручњака, показује нам и пример г. Мамузића. Друга примедба која је пала у његову разреду на рачун исписаног задатка слабог ученика била је та „да је у првој реченици перфект („је ишла“), а у другој презент („опази“).“ Г. Мамузићу се та примедба учинила добра, па је поменута реченица слабог ученика: *„Једном је нека лисица ишла њокој једне куће и опази чокоћ грожђа на кући“* исправљена да гласи: *„Једном је нека лисица ишла њокој једне куће ња на њој опазила чокоћ грожђа“*. Ђаци су лепо могли објаснити зашто не ваља „на кући“ место „на њој“, али зар је г. Мамузић могао примити без даљег објашњења примедбу неког свог ученика да, ако је у правој (главној) реченици и перфекат, мора и у другој (независној саставној) доћи исти облик. Ако је г. Мамузић и мислио да је стилски боље у другој реченици употребити перфект него презент, ослањајући се на своје језичко осећање, ипак није смео допустити да се једном ученику другог разреда исправи у реченици оно што се не може означити као синтаксички неправилно. Г. Мамузић није могао доказати зашто би исправљена реченица по употреби времена била боље склопљена него прва. А кад то није могао учинити, онда је ђак коме је исправљен задатак, а с њим и сви његови другови, могао извући правило да, ако је у првој реченици перфекат, онда

мора доћи и у другој независној исти облик. Да до таквог закључка деца дођу, природно је тим пре што се то поновило и у другој реченици исправљеног текста (*не могаше исправљено је према је скакала у главној реченици*).

Као прву лектуру за неговање језичког осећања, да би се ученици нижих разреда упутили на лако и лепо изражавање, непосредан и природан начин приповедања, да би деца осетила лако и, нарочито у употреби времена, правилно склопљену реченицу наративног стила, наставник ће ученицима препоручити Вукове народне приповетке. А тамо су ђаци г. Мамузића, рецимо после овог изјављања, могли врло често читати почетке приповедака сасвим једноставног стила, с обзиром на употребу времена, у коме је горњу басну препричао њихов слаби друг. А како су они сад могли своје правило, за које смо претпоставили да га је природно било извући из поменутог исправка, помирити с почецима Вукових приповедака (од којих се више њих налазе и у њиховим читанкама за први и други разред): „*Пушовао* некуд човек са женом, па *ударе* преко ливаде скоро покошене.“ (*Зла жена*); „*Поп* и *ђак* *ходили* кроз једну велику планину, па их онђе *ухвати* ноћ.“ (*Дивљан*); „*Имао* некакав богати човјек јединка сина, па отхранивши га до оружја *пошље* га по свијету...“ (*Вилина гора*); „*Пошао* свети Сава преко једне планине па *среше* *ђавола*.“ (*Свети Сава и ђаво*); „*Копео* Турчин с Туркињом кукурузе, па на подне *ошиде* Турчин да препне и да напоји коња.“ (*Еро с онога свијета*). Зар неће сада доћи у пометњу, и слаби *ђак* који је по свом језичком осећању случајно сложио времена у реченици онако како се то врло често ради у приповедању (како је ето могао читати и код Вука), и бољи *ђаци* који несвесно носе то језичко осећање? Нека све ово и не дође до изражаја у свести, нека ученици и не примете несклад поменутог исправка са обичним стилом народног приповедања, ипак *ђак* са здравим језичким осећањем за употребу времена у реченици ако је задржао у памети исправку г. Мамузића да се њом користи (као и свим другим исправкама) у својој писмености, мора осетити да се ту тражи да пише некако друкчије него што би он писао по начину како га је научило добро усмено приповедање и народна писана приповетка. Отуд ће настати оно што је природно — да *ђак*

немајући поуздања у свој природни начин изражавања, тражи неки други извештачен израз, од чега врло често пате наши ученици.

Кад бисмо, на пример, исправили, у оном смислу у ком је то г. Мамузић учинио, Вукову реченицу: „Коњаници сви се погледају, и сваки се у себе уздаше да ће задобити ђевојку, па рекоше између себе.“ (Ђевојка бржа од коња); где у три независне реченице имамо три временска глаголска облика: *погледају се*, *уздаше* и *рекоше*, реченица не би била лоша, али би стилски изгубила од лепоте израза коју јој дају баш ови различити облици. Слаби ученик г. Мамузића који није показао спремину у познавању правописних и других граматичких привила језика, тим што је употребио у првој главној реченици префекат („Једном је нека лисица ишла покрај једне куће“), а даље у саставној презент („... и ојазичокот грожђа на кући“), показао је баш смислио за стилску лепоту коју независним реченицама дају различити облици времена у релативном временском значењу, на што сам хтео да укажем наведеном Вуковом реченицом. То се још лепше огледа даље у другој реченици слабог ученика г. Мамузића: „Дуго је скакала да га дохвати али немогаше а напoкoн рече...“ Исправите „упадне“ језичке грешке, а оставите употребу облика како је написао ученик, па ћете добити: „Дуго је скакала да га дохвати, али не могаше, па напoкoн рече“ — сложену реченицу која вам баш овом разликом облика у независним реченицама, уз претходну реченицу, наговештава смисао за лепо приповедање.

Има нешто о чему сам ја и пре мислио, а што баш овом приликом треба истакнути. Склопу сложене реченице, особито употреби глаголских облика у независној и зависној реченици у нашим новијим граматикама није довољно посвећено пажње. Баш по граматикама за II разред ученици су претрпани фонетским и другим граматичким, често тешко схватљивим а мало потребним, правилима и изузецима. А ту би се могло више места дати, за развој писмености потребнијој, синтаксичкој обради глагола и реченице.

О ПОТРЕБИ УЈЕДНАЧАВАЊА НАСТАВЕ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

Да многа питања наставе нашег језика у средњим школама нису уједначена, зна сваки наставник. То исто тако запајају и ученици, и њих то мора теже да удара, јер они осећају, како се каже, на својој кожи, колико им се тешко снаћи и у различним методама и у различним схватињима наставника који им предају. Ово утолико пре што се дешавају тако честе промене наставника и у истој школи, да од тога неминовно пате и настава и деца. Јер, стара је истина, и осредњи наставник ће постићи бољи успех ако непрекидно ради него више наставника, који би могли бити и знатно већих способности, ако се мењају. Ово као да стоји у обрнутој сразмери: што више наставника и промена, то гори успех; што мање промена, то бољи успех. То се запажа и у расписима Министарства и у Методским упутствима и Програму, али никад није сувишно говорити о тим стварима, кад већ знамо од колике је то важности по наставу, школу и децу. И поред свега тога, врло се често као по неком правилу мењају наставници српскохрватског језика, врло често и у току исте године. Да и не говорим колико је чест случај да се наставник српскохрватског језика на почетку нове школске године нађе без иједног свог разреда. Морао је примати оно што му је директор дао, који опет има за све то своје разлоге. Да ту настају различне невоље, зна сваки коме се то дешавало, а не верујем да се коме десило да у току две-три године није и ово окушао. И сваки наставник у новој средини застане, провери, сравни, допуни — ако се све то може —, па тек онда улази у праву наставу градива. Међутим ту је програм, подела градива на месеце, сваког се месеца мора дати извештај да ли је пређен одређени део програма итд., па ако није, мора се дати оправдање, а све то није пријатно, а још мање корисно, јер то није никакав циљ нити се о томе обично у наредној години води рачуна.

Да се све то не би дешавало, потребно је уједначавати колико год је могуће наставу српскохрватског језика. Природно је, и пре тога на првом је месту потреба да се настоји да се само у крајњој нужди мењају наставници, особито

у току једне школске године. Нека наставник води своје ученике бар један течај, четири године, па нека и сноси одговорност за свој рад. Јер, природно је, не може се истом мером мерити успех онога који две или четири године ради у истом одељењу с оним који као по правилу прима у четвртој разреду туђа одељења, јер треба да се полаже испит, мала матура, па ће овај наставник бити згоднији од онога и сл. То нема јаког и разложног оправдања, јер није добро ни за наставника ни за ученике.

Сетимо се само ученика који силом прилика, због премештаја родитеља и сл., мора да промени школу. Колико то дете мора уложити труда да би се привикло на методу новог наставника, да уђе у ствари како их у дотичној школи схватају, да ухвати правац којим иду његови нови другови и да осети шта његов нови наставник особито у настави цени, на шта обраћа већу пажњу итд. Стога се треба трудити да наши ученици при прелазу из једне школе у другу не осете или да што мање осете разлику између једне и друге средине. Кад је један програм, нека је и један поступак, или бар постарајмо се да наши поступци буду што приближнији. Тако ће и сама настава коракнути.

Да је ово могућно изводити, биће јасно ако се има у виду да нам се то с више страна директно и индиректно наглашава. Ту је прво Програм, па Методска упутства, а особито наше запажање да нам нови ученици доносе нових полицаја, јер увиђамо да је другде и друкчије рађено и сл. — А докле год се чак и у истој школи ради на више начина, не можемо очекивати да се у томе може ишта помоћи. Док један наставник диктира своја предавања из граматике, што је и непедagoшки и забрањено, други највише времена проводи у читању књига на часовима. И док од овога другог може бити великих користи, од онога првог одиста не може. Има случајева да се по десет и више часова узастопце проведе у непрекидном читању књига! Још и данас се покаткад задаје од странице до странице, тј. „одавде довде“. Нису пак усамљени случајеви да се на часовима развију непријатне расправе: ученик је читао наредну лекцију, упамтио је, а наставник је није ни прочитао, него само „погледао“, како се то лепо каже, па прича ствари којих нема у књизи нити су

у вези с јединицом, а покатад и друкчије, знатно друкчије него што стоји у ствари. И јавља се дете да пита или понови, па настане мучна ситуација, јер се покаже да дете зна ствари, а наставник се тек присећа! Морамо признати да има немилих, и још тежих ствари, које се овде не могу износити, али које морамо искоренити прво код самих себе, а потом и код деце.

Како све то да се постигне, није тешко одговорити. Имамо часопис који је с тим циљем и покренут да се помогне правилном развоју и настави нашег језика. Стога ће „Наш језик“ увек настојати да се сва питања која засецају у наставу нашег језика правилно расправе и реше договором. Стога је потребно да нас буде више који ћемо износити и миле и немиле појаве из школе и живота, па да их овде, у својој кући, рашчланимо и ставимо на право место. — Има и још један начин. То су састанци. Наиме, не треба да се одржавају само стручне конференције по школама, које су врло често прочитавање онога што је пре толико година сročено и урађено и потписивање свих одлука такве врсте; треба да се одржавају и шире конференције стручних наставника, по већим местима бар, и да се на њима многа и различна питања претресу. То се може изводити у свим бановинским местима, односно у свим местима где постоје бар две школе. Чак бих ишао толико далеко да бих истакао потребу да се овакви састанци одржавају међу наставницима и различних школа (гимназије, учитељске школе, богословије, грађанске школе, трговачке академије, средњо-техничке школе итд.). Природно је да у томе треба да предњачи Београд, где има толико школа и толико наставника. Кад ово спојимо с оним првим, тј. ове конференције с добром околношћу што ће нам „Наш језик“ отворити своје стране за сва добронамерна и разложна схватања, онда се можемо надати бољем успеху.

Узгред само, ја овде постављам неколико ситних питања у којима се морамо сложити: Да ли се сви и увек придржавамо прописане терминологије? Да ли се савесно придржавамо Програма? Да ли савесно и чешће читавамо Методска упутства? Да ли довољно наглашавамо потребу разликовања врста речи? Да ли савесно исправљамо све гре-

шке у говору ученика? Да ли увек згодном приликом истичемо преливе у значењима речи и израза? Да ли у довољној мери истичемо живот језика, његову динамичност и снагу његову? Да ли савесно вршимо исправке писмених задатака? Да ли нам ученици поуздано разликују глаголске облике? Да ли нам ученици знају облике помоћних глагола? Итд.

И колико још питања има! У овом смислу треба нешто покушати. Надамо се да ће се то у Београду ускоро и учинити.

М. С. Лалевћ

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

44. „...утолико му је милије што ће имати посла с таквим народом чија је познатија племенитост и усрдност к Русији.“

Требало је рећи: „утолико му је милије што ће имати посла с таквим народом чија је племенитост и усрдност позната према Русији.“ Јер иако и код Вука имамо: „Још око десете године показао је већу вољу к војничкој служби него и к чему другом“ (исп. РЈА IV, 707), ипак се може рећи да је таква употреба предлога *к*, каква је у горњој реченици и у овој Вуковој, већ доста ограничена.

45. „Ви сте се погрешно уденули у Вашем раду“.

Писац је у горњој реченици глагол *уденути* погрешно узео у значењу „*ујуштити се* (у чему)“, *оварисати* [У Вукову речнику: *оварисати*, *оваришем* v. рf. (у Србији) што тј. упутити се у чему, *sich einüben*, *condisco...*]. „Уденути“ у нашем језику значи нешто друго — синоним је глаголима: *увразити* — *увразим* и *уврсти* — *уврзѐм* (оба гл. у Вукову речнику); дакле: *уденути* (*увразити*, *уврсти*) на пр. коначу у иглу.

46. „...Уйрео поглед тамо ка пјрибини где се осве-
ћује водица.“

Од глагола *ујреџи* глаголски придев радни правилно гласи *ујр'о* (*ујрла, ујрло*), тј. *ујр-о*, са *р* самогласним, а не *ујрео*. Зато је у горњој реченици уместо „*ујрео*“ требало рећи *ујро*.

47. „*Ivana zatraži da je počini pod jabukom.*“

Глагол *починуџи* нема значење активно „оставити кога где одмора ради“, већ непрелазно значење: *одмориџи се, умреџи*. Према томе, у наведеној реченици уместо „*поџину*“ требало је рећи „*одморе*.“ (Код Вука, на пр.: „Милош их, тј. војнике, онај дан лепо одмори“, исп. RJA VIII, 634).

48. „*Scene u polutami i brzo nizanje promena... i, tako reći časomične pauze omogućile su da uživamo u Šekspiru.*“

Придев *часомичан* је направљен од *часомице* по односу: *деломичне* (*делимичне*): *деломице* (*делимице*), али нам није потребан код сваком познатих придева *крајшак, шренушан* и (у временском значењу) *мали*. Отуда је у горњој реченици уместо „*časomične*“ требало рећи „*kratke*“ (или „трнутне“).

49. „*Isto tako one će biti prinuđene i u jednom novom svetskom ratu.*“

Облик „*prinuđen*“ је неправиан; од глагола *принудиџи* глаголски трпни придев правилно гласи *принуђен, принуђена, принуђено*. Отуда је у горњој реченици уместо „*prinuđene*“ требало рећи „*prinuđene*.“

50. „...*pozdravljajući one koji su nadolazili.*“

Овде је уместо „*nadolazili*“ требало рећи „*dolazili*“ или „*pristizali*“, јер глагол *надолазиџи* у несвршеном глаголском виду има друго значење (вели се за воду и сл.).

51. „Кад све већи број деце инклинира *крайковидности*“.

Код већ уобичајене речи, и боље, *крайковидости* непотребна нам је кованица „кратковидност“. Она прва (*крайковидости*) је образована од придева *крайковид*, а друга — од придева „кратковидан“ који је или чехизам (*krátkovidný*), или је опет, кад имамо *крайковид*, непотребна кованица: начињен наставком *ан* према многобројним придевима на *ан* у нашем језику (*маловечан, средовечан* и сл.). „Инклинирати“ је недопуштена туђица (лат. *inclinare*), јер имамо своју реч *нагињати*. Према томе, требало је рећи: „кад све већи број деце нагиње кратковидности“.

52. „И да све што се догађа у једном болесном добу мора бити и *посмајрано* болесним.“

Пре свега, облик „у добу“ није правилан, јер именица *доба* нема промене по падежима. Место *посмајрано* ваљало је казати *смајрано*, јер *посмајрано* — значи нешто друго.

53. „...*Pouzdaјуći se da do nje neće doći, on ne zna...*“

„*Pouzdaјуći se*“ није правилно, јер је глагол *поуздати се* свршен (перфективан), а од свршених глагола у нашем се језику не може градити прилог садашњи. Према томе, требало је рећи: „*Uzdaјуći se...*“

54. „*Možda sam baš zato vehementno napadnut*“.

Непотребна нам је туђа реч *vehementno* (лат. *vehemens*) код наших речи: *жеситоко, њлахо, вајшрено, жусијро, необуздано*.

55. „*Bedu uvećaje i slika pokušanstva...*“

Место „*uvećaje*“ треба — *uvećava*, јер је презент од глагола *uveћавати*: *uveћавам, uveћаваш, uveћава* итд., а не *uveћајем, uveћајеш* итд.

53. Поводом званичног саопштења, издајног после завршне седнице београдског заседања Балканског сјоразума.

У том саопштењу румунски министар назван је *Грегоар* а грчки — *Жан*. Јасно је да су та француска имена једноставно пренесена у српски текст саопштења из француског оригинала, — али без разлога. Ако Румун *Григоре* или Грк *Иоанис* имају француски облик у француском тексту, то никако не значи да је и за наш језик обавезан само пофранцужени облик личних имена (па макар се то односило и на имена страних дипломата). Зато се и у споменутом саопштењу, кад већ није узет изворни облик имена, морао узети само облик који му код нас одговара, тј. не *Грегоар*, већ *Григорије*, не *Жан*, већ *Јован*.

У истом саопштењу име турског министра, пошто му у француском нема замене, остало је и код нас *Шукри*, — али код наших муслимана он би био *Шукрија*.

Румунски министар презива се *Гафенку* (*Gafencu*). Генитив таквог облика треба да гласи *Гафенку-а*, али у нашој штампи је *Гафенка*. Таквом облику генитива одговарао би номинатив *Гафенко*, који се такође употребљава. Тако се код нас мењају и честа румунска презимена на *-escu*: Татареску или Татареско — Татареска. Биће да су и ти номинативни облици на *-о* место изворнога *-у* к нама дошли преко француског начина писања (*Gafenco*, *Tataresco*).

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЊА

ГОДИНА VII СВЕСКА 6

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1939

САДРЖАЈ

1. А. Белић: Српскохрватски књижевни језик	161
2. Dr. Mirko Perković: „Neke mjesne vlastite imenice za žensku čeljad“	169
3. М. С. Лалевић: Значење неких речи и израза	171
4. В. М. Мићовић: Значење речи „салитра“ у нашим преводима Старога завета	173
5. И. Мамузић: Уз примедбе г. Вуковића „О исправљању домаћих задатака“	176
6. Милош С. Московљевић: Неки случајеви одричних реченица	184
7. Лексикограф: Ситни прилози речнику	187
8. Језичке поуке	187

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар
Ђорђић, д-р Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 6

СРПСКОХРВАТСКИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК И ПРАВОПИС

Опет поновна распра око тог питања које је потресало наше друштво у прошлости веку и које су најбољи умови хрватски и српски решили тада дефинитивно! То је решење прихватио цео наш народ и наша се култура, у другој половини XIX века и у првој XX-ог, повољно на његовој основици развијала. Одлука о заједничком књижевном језику за све Србе и Хрвате донесена је онда када није било оне суревњивости између два дела нашег народа која се понегде данас већ јавља и када се о тим животним питањима нашег целог народа, и хрватског и српског, могло говорити хладно и прибрано, без жестине, жучи или сарказма. Цео свет се дивео онима који су то епохално дело извршили, и српскохрватски народ је отпочињао значајну епоху свога новог културног развоја, основану на јединству његова књижевног језика. Колико је та реформа била значајна за судбину српскохрватског народа, види се и по томе што то културно јединство није било једно од последњих сигурних средстава и у борби за ослобођење и уједињење нашег народа.

Али нашли су се нови незадовољници који, надајмо се, неће бити многобројни и који о томе неће ништа да знају. Они само заборављају да у новој борби коју предузимају они занемарују оно што је од судбоносног значаја у том питању и што нико не сме не знати у нашем народу, а узимају као главно или желе да претставе као главно или оно што је од сасвим споредна значаја или оно што је и сасвим безначајно.

То ме је нагнало да проговорим о овом питању, иако би се могло мислити да после онога одговора који је о њему дао живот и развој српскохрватског народа, — нема ра-

злога говорити. Сам живот пак нашег народа дао је томе питању унутрашњу чврстину која ће — ја сам у то уверен — као гранитна стена одолети свима непогодама, ма с које стране долазиле.

Не треба се варати и мислити да је јединство књижевног језика и правописа, до којег су Срби и Хрвати дошли у XIX в., нешто случајно или привремено. Када се, после извесних лутања, пришло са обе стране књижевном језику и правопису Вука Караџића, то није било зато што је тако хтео Вук Караџић, иако је он заиста то желео и на томе неуморно радио. Истина је да је Гај илирским покретом, којим је узбуркао хрватски народ и знатно иза његових граница и друге јужнословенске народе, много допринео да се то јединство оствари; али и Гај, и сви Илири заједно, и сви доцнији претставници југословенског покрета не би ништа у том правцу могли учинити да основи позитивног решења тога питања нису дубоко лежали у народу нашем. Ми смо сви истицали књижевни договор од 1850 год. истакнутих Хрвата као што су били Иван Мажуранић, чувени песник хрватски, Иван Кукуљевић Сакцински, познати родољуб и историк, д-р Димитрије Деметер, књижевник, и други — са Вуком Караџићем, Ђуром Даничићем и другима: о заједничком књижевном језику и правопису Срба и Хрвата; али никад ни тренутка нисмо помислили да је тај договор нешто потстакао или нешто створио: он је дао само спољашње обележје ономе што је у нашем народу постојало и што је тражило да избије на површину и кроз Вука, и кроз Гаја и кроз све учеснике књижевног договора. А исто то владало је и најбољим хрватским духовима друге половине XIX в., и Рачким, и Јагићем, и Штросмајером, и Маретићем, и Прерадовићем и толиким другима. Шта је то што је тако неодољиво довело до заједничког језика и правописа код Срба и Хрвата, које неки нови родољуби хрватски одбацују и хоће нечим другим да замене?

Познато је да је у научној књижевности у прошлости било препирке око тога, да ли се основни дијалекти српскохрватски свде на један, заједнички језик српскохрватски или не. Прво је било колебања, да ли се све особине хрватског чакавског и српског и хрватског штокавског ди-

јалекта могу свести на такву заједницу; али се — после исцрпних расправљања — дошло до тога да је њихова заједница изван сваке сумње. Остало је да се утврди још како хрватски кајкавски дијалекат, којим се говори — у grubим цртама — северно од Купе и у главном граду Хрватске Загребу — стоји према некадашњем штокавско-чакавском јединству. Ту је питање било утолико теже што је кајкавски дијалекат имао и извесних односа према словеначком језику. Утврђена је ипак, после извесних лутања, и ту заједница развитка, и по пореклу у великом делу тога говора, а нарочито по развитку за неколико последњих векова, — са осталим делом српскохрватског језика.

Али не треба мислити да због теориског заједничког порекла Срби и Хрвати имају заједнички књижевни језик и правопис. Зар словеначки део нашег народа нема свој, засебни словеначки књижевни језик, иако је и за словеначки народни језик несумњиво да је некад, само у још дубљој старини, чинио заједницу са српскохрватским? Одавде се види да се јединство доцнијег књижевног језика не мора јављати као непосредна последица заједничког порекла једног народа. За то има толико доказа и међу словенским језицима и народима и несловенским, да се на томе не треба нарочито задржавати (исп. засебни чешки језик и словачки, и поред њихова заједничког порекла, засебни великоруски и малоруски, и поред заједничког праруског језика и сл.).

На тај начин, далека заједница српскохрватског народа, која се може утврдити на основу његових дијалеката, није могла бити ни оправдање нити повод уверењу да Срби и Хрвати морају имати у садашњости један, заједнички књижевни језик. За то су потребни били стварни основи, који се тичу онога времена када је поменута значајна реформа у српскохрватском народу извршена. Деветнаести век је извршио то епохално дело за наш народ и он мора дати све дубоке, неизменљиве и необориве разлоге и доказе за његову унутрашњу вредност, ако је то дело заиста од тако великог значаја. И он их лако даје свакоме ко хоће да чује.

Јединство српскохрватског књижевног језика потекло је отуда што се велики део Хрвата и данас — у своме ма-

терњем језику — ни у чему не разликује од Срба. У Војводини, у Барањи, у знатном делу Славоније, у Босни и Херцеговини, у Далмацији, у Хрватској јужно од Купе, а нарочито у Лици и Крбави — Хрвати и Срби, који се налазе у суседству, говоре заједничким, истим језиком.

То је легло у темеље савременог јединства српско-хрватског књижевног језика. То су добро знали и они који су са Гајем покретали илирски покрет, и они који су са Вуком стварали књижевни договор и сви они који су, у другој половини XIX века, у Загребу приближавали књижевни језик свога средишта Вукову и Даничићеву књижевном језику, јер су знали да тиме приближавају свој књижевни језик народном језику и великог броја Хрвата. Није из њих говорило непознавање ствари, какав културно-историски неспоразум или какво странчарско повођење за каквим политичким идеалом или каквим недокучљивим маштањима национално-културним, него дубоко сазнање, које их је прожимало до сржи костију, да велики део Хрвата говори заиста истим, апсолутно истим језиком којим и Срби. Они су били срећни што је тако, јер су сазнавали велики значај те чињенице за целокупну нашу народну заједницу, и пустили су да их води оно стање тога питања које је морало бити и у сазнању Хрвата који су за њима ишли. Зато је реформа књижевног језика српскохрватског била тако природна ствар, на коју су сви брзо пристали, јер је она одговарала осећањима њиховим. Зато је тако чудновато говорити данас против тога и доказивати да се из данашњег хрватског књижевног језика може избацити оно што је српско у њему, а да се из њега не избаци и оно што је у њему хрватско. То би било тако исто неразумно као кад би неко хтео доказивати да сви Хрвати који говоре истим језиком којим и Срби — нису прави Хрвати, већ да је у њима помућен чист хрватски дух. Тада би Хрвати по многим крајевима југословенским и по самој Хрватској јужно од Купе — били оглашени за Не-Хрвате. Да ли има на то ико права у нашој земљи? Најмање би га имали они Хрвати који су узели на се улогу бранилаца чистоте хрватскога духа и чувара националне целине хрватског народа.

Срби и Хрвати, свесни лепоте свога народног језика, осећали су да је Вуков књижевни језик — заједнички израз за онај језик који су они подједнако у себи носили. Они нису сматрали да узимају нешто туђе или да однарођују свој народ када су упућивали народну целину да тежи правилности и лепоти Вукова језика. Тако се извршио велики и многозначајни догађај — да су Хрвати и Срби, и Београд и Загреб, и Сарајево и Мостар, и Сплит и Дубровник — примили Вуков књижевни језик као свој заједнички, напуштајући каткада своја мала месна отступања од њега. То је плод сазнања о истоветности језика код њих, а не резултат воље каквог диктатора или ћуди заслепљених агитатора.

Налазећи се пред овим чињеницама које је немогуће побити, неки су од помињатих савремених родољуба хрватских замерали ранијим реформаторима хрватског књижевног језика што нису узели за књижевни језик хрватски — језик некадашње Дубровачке Републике и њених славних песника, као што је био Гундулић. Али они чине неправду хрватским заслужним реформаторима. Мислили су они на то. Познато је да су као извори књижевног језика Илираца узимана и дела дубровачке књижевности, и босанске и славонске. Али се брзо увидело да и језик Гундулићев, и Дивковићев и Рељковићев није ништа друго до језик Срба и Хрвата XIX века, само у нешто старијем облику. И нико од тих људи не би могао разумети, зашто да се употребљава старији херцеговачки говор Гундулићев, а да се не употреби толико прослављени савремени њима херцеговачки говор народних песама наших; зашто да је бољи језик Андрије Качића Миошића од савременог језика средње и северне Далмације итд? Осећало се да ће књижевни језик имати живу и творачку подлогу, ако се узме онако како он живи у осећању и души тадашњих претставника српскохрватског народа, а не ако се узме из књига минулих времена. То није значило да не треба ништа узимати из дела тих књижевности; али — само онда када то затраже потребе савременог књижевног језика. И из тих књижевности узимано је и досада на обема странама, и код Хрвата, можда нешто више, и код Срба.

Из овога се види да је код старијих претставника српскохрватског народа преовлађивало уверење да се књижевни језик не може крпити и кројити из различног комађа и отпадака, него да треба да поникне из народног земљишта, обрађеног језичком творачком снагом народном, потеклом из чиста, непомућена врела народнога духа. Ето то је у основној замисли српскохрватског језика, заснованог на језику Срба и Хрвата који говоре или потпуно истоветним језиком или језиком са незнатним отступањима. И познато је да су далматински Хрвати, који су још око средине прошлога века, и још касније, писали икавским говором, тај изговор напустили, јер су видели да је по другим особинама својим њихов језик једнак са херцеговачким. Мислим да нико и данас неће спорити да су они који су на поменутој основици подигли наш заједнички српскохрватски књижевни језик — учинили то, и са изванредно дубоким погледом у суштину књижевног језика и књижевног стварања и са далековидошћу која ће далеко премашити време када су се појавили данашњи незадовољници том реформом српскохрватског књижевног језика.

То исто вреди и за правопис. „Правопис, да се послужим речима Вука Караџића, није најмања ствар у писању никаквог језика, и који говоре да јест, они највећу вриједност у њему налазе, па онако само говоре да би се остало при староме макар како био рђав, тежак и несавршен. Дужност је дакле свију списатеља и књижевника, особито у почетку књижевности, и за то старати се да се начини и прими правопис што је могуће лакши и савршенији или, најкраће рећи, према својству језика којијем се пише. Али говорећи да је правопис овако велика ствар, ја не мислим нити кажем да је он једина потребност у књижевности, или да је он и језик све једно: правопис је друго а језик друго. И најгорим се правописом може за невољу лијепо писати (што се тиче знања језика и његове чистоте и љепоте), а тако се и у најбољему правопису познаје незнање и грђење језика“ (Вук је то писао 1847 г., исп. Скупљ. грам. и полем. списе III, 1896, 305).

Мислим да се и данас не може боље одредити однос књижевнога језика и правописа, иако се Вук налазио у дру-

гим приликама, што се правописа тиче, неголи ми данас. Вук се борио да се сасвим несавршени правопис његова времена, који није одговарао особинама нашег језика, замени његовим, савршенијим правописом, који је сав био у духу нашег језика; ми пак имамо да се боримо да се Вуков књижевни правопис, на чијој је основици израђен наш садашњи, не враћа несавршенијем, горем и неправилнијем.

Наш правопис има једну особину којом се одликује од свих других правописа: својим унутрашњим принципима, да се писање речи управља једино према њихову књижевном изговору, наш правопис се развија са језиком; он не би требало никад да застари. Према нашем правопису не би никада смео бити јаз између писане књижевне речи и изговорене. Између њих би морала владати увек хармонија. Ако се та хармонија поремети у току времена промењеним изговором речи, који је примила већина претставника књижевног језика, онда се хармонија мора вратити у духу новог изговора.

И данашњи наш правопис претставља једно повремено враћање те хармоније. Може бити питања око тога, да ли је оно правилно извршено и да ли би, у духу основних принципа Вукова правописа, ваљало нешто ново предузети. Ту је отворено поље критици и расправљањима, а према резултатима до којих се у њима дође, ваљало би у развоју нашег правописа ићи даље; јер је његова природа таква да се подаје лако потребним изменама. У томе су његове сјајне особине, због којих је заслужио похвалу целога света. Ту би ваљало потпомоћи сваки паметан, сваки разуман предлог.

Али ако нове тежње иду к томе: да бисмо се вратили староме правопису, „макар како био рђав, тежак и несавршен“, како је Вук говорио, онда се ми питамо: са којих се разлога то чини и по чијем захтеву? Шта се то извршило у хрватскоме делу нашег народа што би могло изазвати такве промене? Реформа књижевног правописа, исто онако као и књижевнога језика, извршена је далеко пре нашег политичког ослобођења и уједињења. Сада се врше реформе у унутрашњем уређењу наше земље. Како оне могу утицати на културну реформу која је извршена пре много де-

сетина година и која нема никакве везе са данашњим унутрашњим уређењем наше земље, сем утолико што је и она допринела, као што рекосмо, ослобођењу и уједињењу нашег народа, па посредно преко тога и могућности данашњег унутрашњег уређења наше земље!?... Или баш зато би се сматрало да је културно јединство свршило свој задатак и да га у даљем развоју самоуправних области треба одбацити? Али то би била кобна противречност! Јер ново стање треба и одржати. А ко то може боље учинити од оних чинилаца који су до њега, макар и делимице, довели?

Ја се нећу упуштати у ситнице. Има случајева кад Загреб замера на понечему београдском књижевном језику, неки пут с правом а неки пут без права; и, обрнуто, — то чини и Београд према Загребу, са истим правом; али тако мора бити и тако је увек бивало када се исти књижевни језик развија у различним крупним центрима једног народа. Само то не може бити разлог да се навлаш, на силу разједињује и уништава оно што је заједничко и што је добро, а што би учинило да се помере и уздрмају и сами основи културног развоја нашег народа.

Често се застрањивало у доношењу одлука о културним питањима када се није полазило од онога што је у њиховим основима. И данас се, може бити, тако нешто на силу може и учинити. Али смо уверени да ће се томе успротивити она неопходност у културном развоју нашег народа која је и довела до јединства нашег књижевног језика и да ће, макар и после узалудног отступања од правога пута и после тешких последица које ће се свакако појавити у различним правцима у вези са тим отступањем, та неопходност ипак извести нашу културу на прави пут. Ми се само питамо: да ли је после свих искушења и искустава до којих је наш народ скупом ценом долазио у скорошњој прошлости потребно намерно их и свесно припремати поново, да би се после тога наш народ опет вратио ономе до чега је он сам, неизазиван и неприсиљаван, већ једном био дошао!

А. Белић

„NEKE MJESNE VLASTITE IMENICE ZA ŽENSKU ČELJAD“

Pod ovim je naslovom napisao članak g. A. Mayer u „Hrvatskom jeziku“ (br. 8—10, 1939, Zagreb). Ja ću se u svojem članku osvrnuti uglavnom samo na jednu mjesnu vlastitu imenicu za ženski rod koja označuje žensko čeljade, a usput nadođaću nešto što mi se čini da nije na odmet u ovoj stvari. Na strani 172 spomenutog časopisa g. Mayer piše: „Imena *Dobrojka, Lopujka, Osalačka* dokazuju nam nadalje, da su i primjeri *Viška, viški, Kliška, kliški* dobili svoj palatal iz muškoga etnika *Višanin, Klišanin*, utvrđujući i tumačenje prideva pèraški prema *Peraštanin*.“ Ja ću se osvrnuti samo na imenicu — *Kliška*.

Mene, kao rođenog *Klišanina*, iznenadila je imenica vlastita za žensko čeljade *Kliška*, jer je nikada na Klisu nisam čuo niti bi je rođeni *Klišanin*, pa bio školovan čovjek ili seljak, takvu napravio. G. Mayer ne spominje gdje je tako napravljenu tu imenicu čuo ili valjda pročitao. Može biti da ju je on od nekoga čuo, ali sumnjam da je to bilo muško ili žensko čeljade s Klisa, jer muško iz tog mjesta nazvaće sebe: *Klišanin* ili *Klišanac*, a žensko *Kliškinja* — i nikako drukčije. Može biti da će neko iz kojeg drugog mjesta *Kliškinju* nazvati i *Klišanka*, ali sigurno neće joj nikada reći *Kliška*, osim ako je „*bodul*“ (kako mi sa kopna obično nazivamo sve naše ostrvljane ili uopće čeljad sa naših ostrva). Odmah ću spomenuti da rođeni *Višani* i *Bračani* zovu žensko čeljade sa otoka *Visa Viška*, kao što *Bračanku* nazivaju *Bračka* ili češće *Braška, Komiška* — *Komižanku* (iz varoši na ostrvu *Visu Komiža*), ali mi štokavci sve od *Solina* pa do *Imotskog* velimo: *Viškinja, Komižanka, Bračkinja* ili *Bračanka*. To je dakle naša „po štokavsku“ tvorba tih imenica!

Mislim da je najuputnije i sa filološkog gledišta najpravednije da nazivamo čeljad, bilo muškog bilo ženskog roda, onako kako oni sami sebe nazivaju, a ne onako kako bi valjda po teorisko fonetičkim ili morfološkim, dosta puta nedosljednim, zakonima ili pravilima moralo da bude. Ako se ukliještimo u takva pravila, što ćemo sa onim — tako reći — tisućama izuzetaka, prema kojima se ne smijemo oglušiti? Upravo izuzeci i sva ona lokalna, provinciska ili dijalekatska nijansiranja na

živom jezičkom organizmu, kakav je naš srpskohrvatski jezik, dokazuju ne samo život, već zdravlje i mladost, pa i dinamiku tog organizma. Na to treba dobro da pazimo.

Ovdje ću spomenuti još neke mjesne vlastite imenice za žensku čeljad sa nastavkom *-inja* za koje sam siguran da se u dotičnim mjestima tako govore, jer sam skoro u neprestanom dotiru sa mlađim i starijim, školovanim i neškolovanim svijetom iz tih mjesta, a to su: *Klis — Kliškinja; Sinj — Sinjkinja; Knin — Kninjinja*, a mjesne takve imenice za mušku čeljad jesu: *Klišanin, Sinjanin, Kninjanin*.

Naravno da se uz imenicu vlastitu *Klis* govore i pridjevi *kliški*, kao na primjer *kliška* bura (dobro poznata poput senjske bure) ili *kliško* vino, a narod ga na Klisu krsti pridjevom *rûsi* (inače poznati dalmatinski opol), pa će reći: najbolje je naše rûso vino! Tako isto prosti puk neće nikad reći *crni kruh*, već *mrki kruh*; isto u Kninu kao i u Klisu i u Sinju; valjda iz samog poštovanja prema „nasušnom hljebu“, a koliko puk drži kruh kao neku svetinju dokaz je i običaj, što sam sto puta vidio, da kad i mali komadić hljeba padne na zemlju, seljak će ga podići, pobožno poljubiti kao neku amajliju koja mu se nehotice izmakla iz ruke.

Ovom prigodom napomenuću i ovo: Klišanin začuđeno pogleda nekoga koji reče „Došao sam ili idem *u* Klis“, jer Klišanin po prirodnom svojem jezičkom osjećanju ili čulu ne može drukčije da kaže već „Došao sam ili idem *na* Klis“, jer je to mjesto na uzvišici, upravo na obronku planine Mosora, pa kako ne može da rekne „Idem *u* Mosor“, već „Idem *na* Mosor“, tako isto kad iz jednog dijela Klisa koji se nalazi ispod tvrđave, a nazivaju ga Varoš, ide u drugi dio koji je malko poviše, a nazvan je Megdan (Mejdan), uvijek će reći „Idem *na* Megdan“, a nikako — *u* Megdan.

Takvo — rekao bih — tanano čulo našeg seoskog puka za upotrebu samih prijedloga u primjerima da li se oni upotrebljuju za pojam visine, ravnice ili nizine, nije obrađeno u našim gramatikama, a o stilistici ne možemo ni govoriti, jer je nemamo! Stoga nije nikakvo čudo da naši mnogi pisci, iako inače poznaju gramatiku našeg jezika, a nisu iz puka gdje se pravilno govori, ne znaju mnogo stvari o jeziku, jer nemaju odakle da ih nauče.

U ovom svojem članku hotimice ostavim teoretsku stranu o „palatalu muškog etnika... Kliška, kliški...“, jer se vidi iz ovo mojih napomena da htjedoh istaći: kako je meni, rođenom Klišaninu, bilo glavno upozoriti g. Mayera da nikad ni ja ni moj ijedan mještанин или mještanka ne bismo mogli napraviti imenicu — *Kliška*, jer je to sasvim tuđe našem osjećanju или čulu jezičkom.

Knin

Dr. Mirko Perković

ЗНАЧЕЊЕ НЕКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА¹⁾

1. *Лијек, лијечак, лецка, лецко, лечка.*

Прве се две речи чешће чују по западним и југозападним нашим крајевима, а остале особито по Косову и Метохији, а можда и другде. Све су, како се из њихова облика запажа, изведене од основне именице *лијек*. Али се све те речи, па и прва, узимају у прилошком значењу, кад хоће да се означи мера, тј. у значењу мало, малко, малачко, мајно, мајачко и још како се не каже. Запажамо даље да је у свим сем првог деминутивни облик изведен од именице *лијек* односно *лек*. И свуда су значења нешто појачана од основног значења које има именица *лијек* — *лек*. — Нас занима откуд такво значење именици *лијек* — *лек*, односно изведеницама од ње направљеним? Ако малко размислимо, сетићемо се да се у изразима: Дај ми *лијек* 'љеба; Имам *лијек* сира; Дај децама *лецка* сира и сл. истакнуте речи као да немају тесне везе с основним значењем тих речи. И немају, одиста, али ће нам бити јасно да је ипак морала бити нека веза. Како је *лек* узиман, и како се узима, у малим, каткад и врло малим количинама, то је и овде из тог поникло ново значење те речи. Наиме, сам појам речи *лек* означава нешто тако малено, незнатне количине, да су речи *мало* и *лек* добиле исто значење, тј. да је *лек* добио ново значење које се изједначило с прилогом *мало*. Овоме иде у прилог и то што и прилог *мало*, као и *лијек* — *лек*, има више изведених облика

¹ В. и II, III и V г. Нашег језика.

деминутивног значења, као: *мало* — *малко*, *малачко*, *мајно*, *мајецно*, *малчице*, и још како не. Значи у примеру: Дај ми лијек 'љеба, *лијек* има значење које смо казали, тј. као да смо рекли: Дај ми хљеба колико лијек, што је доцније елизијом скраћено испадањем поредне свезице као, па је остало оно што је битно, значење прилошко — лијек-мало.

2. *Делко* — *делкоња*.

У божићној *Полиџици*, у својој снажној приповеци „Баљо Радоњић“, г. Божовић је истакао реч *делко* и дао нам посредно њено значење. Он каже, описујући два јунака своје приче: „Оба највиђенија и најутицајнија у нахији. Оба делка, како Васојевићи речју „делко“ бележе све оно што Црногорци међу у појам чојства и јунаштва.“ Већ нам је из овога јасно значење те речи. Објашњено је одиста тачно и потпуно. Нас овде занима откуд такво значење овој речи. Напородно смо ставили и другу реч, која је исто тако у употреби. Но не треба мислити да се која од тих двеју речи тако често чује. И данас ћете наћи подоста људи онога краја који не знају шта значе. Дакле, реч није тако честа. Значење јој је настало и облик је изведен од речи *делија*. У првом случају имамо деминутив, у другоме аугментатив. И један и други облик је настао на особит начин: кад се хтело да у приснијем говору истакне нечија вредност, да му се с топлином истакну високе особине, узимала се реч с деминутивним значењем — *делко*. Ту, дакле, имамо деминутив с хипокористичним значењем. — У другом случају имамо аугментатив: од *делија* — *делко*, а од *делко* — *делкоња*. То ће рећи *сила*, управо *силешина*, *људина*, још даље: *угич*, мислећи на овна преводника, тј. човек који је пред племеном, првак.

3. *Увео* у *танке нити*.

Тај се израз почесто чује. Значи: слаб, слабуњав, немоћан и сл. Тако се рече за човека: Нема од њега ништа: увео је у танке нити; Ено га: увео у танке нити, и сл. значи: при крају је, слаб, немоћан. — Откуд то значење? Жене добро знају да је увођење у танке нити теже него у дебеле нити. Пређа се за ткање уводи у нити, па се запажа да се танка пређа уводи у танке нити, а дебља пређа у дебље нити.

Природно је да тања пређа није тако подесна за руковање, јер се и у ткању теже попире, напредује, једва се запажа напредовање, дуже се ради а мање успева него кад је пређа дебља. Стога се и за човека ослабела каже да је увео у танке нити, кад је тако слаб да се у њега једва запажа живот, исто као што се једва запажа напредовање код ткања чија је пређа, па и нити, од тањих конаца.

4. *Наћи се у небраном грожђу.*

Неки кажу и: Наћи се у необрану грожђу, али то није исправно. Израз значи: не умети си снаћи. Израз пак: Наћи се у необраном грожђу нема преносног значења. Откуд такво значење? Није тешко погодити. Кад се и лопов нађе у небрану, нетакнуту грожђу, тј. винограду, и њему се тешко снаћи. И он не зна како и одакле да почне, јер ће пољак или власник по томе трагати за лоповом. Стога у томе случају треба опрезно поступити, треба се умети снаћи. Међутим, лакше се снаћи у браном грожђу, јер се може почети одакле се хоће, пошто је грожђе већ брано, па се не може лако ухватити траг ни онеме који потоњи бере.

5. *Погоди у педесет две.*

Овај се израз узима кад се хоће да се чуђењем истакне како је неко нешто погодио, ма да се не би очекивало било због његове неспособности било због саме ствари која је нејасна и врло укривена. Значење долази од игре картама. Кад играч погоди једну, особиту, тражену карту, каже се: Како је погоди у педесет две, јер карата има педесет и две. Тако се са чуђењем наглашава свако изненадно погађање.

М. С. Лалевих

ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ „САЛИТРА“ У НАШИМ ПРЕВОДИМА СТАРОГА ЗАВЕТА

Реч која је код нас преведена речју шалитра јавља се, као што је познато, на два места у Старом завету. Та места у Даничићеву преводу гласе:

1) Да се измијеш *салиџрим* и узмеш много сапуна, опет ће се познавати безакоње твоје преда мно, вели Господ Бог (*Јер.*, 2, 22).

2) Ко пјева пјесму жалосном срцу, он је као онај који свлачи хаљину на зими, и као оцат на *салишпру* (*Сол. приче*, 25, 20).

Бакотић је та места превео овако:

1) Да се *салишпром* мијеш и да узмеш много пепела, опет ће се преда мном познати безакоње твоје, говори Господ, говори Вечни.

2) Песму певат срцу жалосноме, то је као у дан зимњи скинути хаљине своје, као просипати оцат на *салишпар*.

Према значењу речи *шалишпра* оба су места неразумљива, јер се шалитра уопште не употребљава ни за прање ни за умивање; њеним додатком не скида се прљавштина ништа боље него чистом водом. С друге стране, када се шалитра прелије оцтом (сирћетом), на њој се не дешава никаква не само видљива него ни хемиска промена.

У текстовима са којих су доцнији преводи рађени употребљене су речи: *nētēr* (јеврејски), *νίτρον* (грчки) и *nitrum* (латински). Француски и енглески преводи садрже реч *nitre*. У црквенословенском преводу та места гласе: 1) Аще оумыешися *нишпромъ*... (да се измијеш нитром...), 2) Якоже ѿцетъ неполезенъ вреду... (као оцат на рану); у руском: 1) Хотя бы ты умылся мыломъ и много употребилъ на себя *целоку*... (да се измијеш сапуном и употребиш много *цеђа*...), 2) ...что укусуъ на рану... (како оцат на рану...); у немачком (Лутеров превод): 1) ...mit Lauge... (*цеђом*...), 2) ...wie Essig auf Kreide... (као оцат на креду...). Као што се види, у овим преводима је или употребљена оригинална реч (*nitre*, нитро), или реч с истим или приближним значењем (*цеђ*, *креда*) или је најзад преведена слободно (као оцат на рану).

Питање је дакле шта је означавала у текстовима са којих је превођено реч која је код нас преведена речју шалитра и како ју је требало превести.

Још стари народи знали су за употребу *цеђа* (луга) при прању. Исто тако им је било познато да се, када се бистар *цеђ* (луг) укува до сува, добива чврста со коју су Јевреји називали *nētēr* (изведено од речи *natar* што у овом случају значи супстанцу која кипи). Дакле јеврејско *neter*, грчки *νίτρον*, латински *nitrum* и *nitre*, *нишпро* код преводаца означава исту ствар.

Овим речима означавала се не само со добивена из пепела биљака (нечист *калијум-карбонаш*, а пепео приморских биљака садржи поглавито *наштријум-карбонаш*) већ и со која се одваја при испаравању сланих језера у Египту и Источној Африци (*шрона* — *наштријум-карбонаш*), даље соли које се у жарким земљама „расцветавају“ по земљи или које су се јављале по зидовима (*шалишре*). Једним истим називом означаване су четири различне супстанце: калијум-карбонат (поташа), натријум-карбонат (сода), калијум-нитрат (шалитра) и натријум-нитрат (чилска шалитра). Не само у старо доба него и много доцније често су се означавале различне супстанце, ако су само у нечему биле сличне једна другој, истим именом.

У средњем веку шалитра се употребљавала за прављење грчке ватре и барута и тада се назвала *sal petrace*¹⁾, одакле је изведена реч у енглеском (*salpeter*), француском (*salpêtre*), немачком (*Salpeter*) и др. Доцније се употребљавао и назив *sal nitri* (*nitrum*), одакле је изведена реч код других народа (талијански *salnitro*, у руском *селиштра*, код нас: *салиштра*, салитар, шалинтра, *шалиштра* итд.).

Реч *салиштра* у наведеним местима означава дакле *шашу* или *соду*, а не никако оно што се тако назива у хемији, па је у преводима требало и употребити једну од ових двеју речи. Ако би се хтело да се та места учине што разумљивијим за шире слојеве, онда би се у првом случају могло рећи:да се измијеш цеђом..., а у другом:као отац на пепео (као просипати отац на пепео), јер када се било сода било поташа прелију отцом (сирћетом), онда се нагло ослобођава угљени диоксид, те се цела смеша пени и кипи, што потпуно одговара градацији горњег поређења. Псалмопевцу је било познато то понашање соде или поташе према отцу, па је он том бурном реакцијом, тим наглим комешањем, пењењем и кипљењем хтео још јаче да истакне шта значи „пјевати пјесму жалосноме срцу“.

В. М. Мићовић

¹⁾ Шалитра се налази слободна у Источној Индији, Цејлону, Египту итд. и вадиле се још с подрумских зидова и пећинских стена, отуда јој ово име.

УЗ ПРИМЕДБЕ Г. ВУКОВИЋА „О ИСПРАВЉАЊУ ДОМАЊИХ ЗАДАТАКА“

У свом чланку „О исправљању домањих задатака из српскохрватског језика“, у прошлом броју „Нашег језика“, г. Јован Вуковић дао је педагошку и стручну анализу једног примера из мог чланка „Писмене вежбе у нашој средњој школи“. Уз ту анализу г. Вуковић дао је и два узорна начина за исправљање домањих задатака. Како излагање г. Вуковића противуречи на неколико места мом чланку, а његови начини не одговарају, по мом мишљењу, савременим педагошким схватањима, сматрам да на то излагање треба да одговорим, утолико пре што сам уверен да ће од тога бити користи и за наставу писмених вежбања — остављајући при свем том начин изражавања г. Вуковића сасвим по страни.

I

Задржаћемо се најпре на педагошким примедбама г. Вуковића. У њих је г. Вуковић ушао давши мом примеру заједничког исправљања ученичких састава нарочито значење. У мом примеру писац је видео „начин исправљања домањих задатака“, чак — смемо и то да закључимо — „најбољи узор нашега рада у овој области предмета“. Мој пример, међутим, изложен је само „као илустрација изнетога“, што ће рећи као пример заједничког писменог вежбања на основу различних ученичких састава.

У мом чланку потом говори се о писменим вежбама које ће трајати „највише 20 минута“; по г. Вуковићу моје писмене вежбе могу да трају „пола часа, или, можда, читав час“. У мене нема ни говора о оцењивању ни задатака ни ученика (јер на вежбању које је приказано није оцењивања ни било ни могло бити); у г. Вуковића ученик је пак изведен пред плочу „да одговара за своје грешке и да му на концу падне осуда у облику слабе оцене“! Зато г. Вуковић тражи да „бар на оваквим часовима вежбања“ ученик буде поштеђен и од оцењивања, и „од оног потцењивања од стране наставника које слаб ученик осећа“, и од „примедаба, често и пот-

смешљивих, осталих ученика“! То тражење г. Вуковића није основано ни на једном једином податку мога приказа писмених вежби.

Г. Вуковић поред свега тога утврђује да је мој наставни поступак педагошки неподесан за слабог ученика. Он исто тако доказује да је тај поступак неподесан „и за оне ученике који седе у клупама“. Зашто? Зато што се „бољи ђаци навикавају да изналазе грешке, а на slabим задацима не да им се прилика да уочавају и сами указују на добре стране писмености“. Без обзира на нелогичност у последњој реченици о добрим странама писмености у slabим задацима, неосновано је тврђење г. Вуковића о том да су у исправљању учествовали само „бољи ђаци“; исто тако је нетачна тврдња да при исправљању нису узимане у обзир и „добре стране писмености“. У мом чланку говори се о „појединим ученицима“, о „колективној сарадњи учионице“, уопште о „ученичким примедбама“; крај свега тога г. Вуковић видео је пред плочом само слабог ученика, а из клупа чуо само примедбе оних „бољих ђака“.

Колико је тачна примедба о отсуству добрих страна писмености, о којима говори г. Вуковић на 147 страни Нашег језика, и недостајању „запажања позитивних особина“, о ком говори на 148 страни Нашег језика, нека покаже навод са 144 стране Нашег језика. На тој страни г. Вуковић, наводећи моје речи, после свог саглашења, каже: „Г. Мамузић нам с правом препоручује исправљање домаћих задатака на тај начин што ће „поједини ученици читати своје саставе а други ће слушати то читање и бележити примедбе, позитивне и негативне“. Колико је, према томе, било умесно тврдити да на мојим писменим вежбама нема запажања позитивних особина ни добрих страна писмености, остављам да пресуде читаоци.

Критикујући „овакав поступак који нам је показао г. Мамузић“, г. Вуковић каже да се дискусије на мојим писменим вежбама започну „са каквим незнатним грешкама стила и језика, а недостаје дубља и опсежнија анализа садржаја...“ Три реда ниже од примера који анализује г. Вуковић налази се у мом чланку одломак који говори баш о тим дубљим и

опсежнијим садржајима. Ту се изрично каже да је било примедба „које су имале значаја по развијање исправних националних и моралних погледа, дакле примедба које су биле од идеолошке вредности“. После те врло убедљиве реченице наведена су и два примера који је потврђују. Најзад је одломак о дубљим садржајима завршен овако: „Тако су се правописне и граматичке примедбе надопуниле моралним рефлексјама самих ученика!“

Остављајући читаоцима да у вези с примедбом г. Вуковића о дубљим и опсежнијим садржајима такођер сами одреде право стање ствари, приказашу његова два начина о исправљању домаћих задатака.

Први начин: Наставник би из задатака, „првенствено слабијих“, приликом прегледања на часу запамтио обичније грешке. (На који ће начин утврдити да су баш неких ученика задаци слабији? Ако прегледа задатке само слабијих ученика, неће ли их тим изложити „на око читавог разреда“? Ако прегледа задатке свих ученика, кад ће то урадити? Али оставимо на страну то како ће г. Вуковић доћи до грешака. Рецимо да их има). Ко ће сад читати састав и писати га на табли? „Бољи ученик“. (На основу чега утврђујемо ко је бољи? Не знамо. Неће ли то бити унижење за оне који никад неће читати свој састав и никад га писати на табли?). Наставник сада сам указује на позитивне особине задатка исписаног на табли, нарочито на оне у којима су погрешили слабији ученици. (Оставимо на страну питање шта ће бити ако не буде било подударња између позитивних особина бољег задатка на табли и негативних особина задатака слабијих ученика). Слабији ученици према индиректно указаним грешкама исправљају у својим свескама, и то кришом, своје грешке. Све то претставља идеалан случај, с тим у вези вероватно ређи.

Али у задатку бољег ученика има грешака. Шта сад? Исправићемо их „заједнички“, каже г. Вуковић, а то у његову излагању значи: наставник и ученици. Наставник ће директно указивати на грешке; ученици ће указане грешке објашњавати. Да ли би у том учествовали и слабији ученици, не види се из приказа г. Вуковића, но он је уверен да би „ефекат

био готово исти као да су ученици и проналазили грешке“. Да тај ефекат ни приближно не би био исти, очигледно је на први поглед: интелigentни део посла, проналазачки, драмски, извршио би наставник, који би поред тога непрестано доминирао учионицом, указујући, питајући, прозивајући; коментаторски део посла, посао знања, извршили би ученици потиснути у други план разреднога рада. Да такав наставни поступак не би одговарао савременим педагошким и дидактичким схватањима, осетио је и сам г. Вуковић; зато је он потражио још један начин, такав по ком би ученици сами проналазили грешке, „као и код г. Мамузића, а не да им ја увек указујем на њих“, вели г. Вуковић.

Други начин: Опет се полази од „слабијих задатака“; наставник би из слабијих задатака и својих забележака прикупио „крупније и ситније“ грешке, па би их унео у задатак који би сам сложио. Тада би се приступило исправљању као код мене. На који би начин г. Вуковић у свом вештачком задатку дошао до помињаних „позитивних особина“? Исто тако не знамо како би дошао до „дубљих и опсежнијих садржаја“? Како би, потом, избегао задржавање ученичке пажње само на „незнатним грешкама стила и језика“? Најзад, како би г. Вуковић у овом вештачком задатку постигао велико и богато шаренило најразноличнијих појединости (правописних, граматичких, стилских, стварних и идеолошких) какво ћемо увек наћи у ученичким саставима свију врста? Како би, да закључимо, овај свој други начин, „можда и згоднији“ од првога, довео у склад са неколиким критикованим појединостима из мога поступка?

Начини које нам је дао г. Вуковић нису ни педагошки оправдани ни практички подесни за циљеве „исправљања домаћих задатака“. По првом начину нема јавног рада знатног броја слабијих ученика; рад бољих ученика у многим је ограничен активношћу наставникова. По другом начину наставник не уноси у учионицу стварност писмености, са свом њеном шароликошћу, него ствара једно вештачко стање, далеко од данашњих дидактичких схватања, од саморадне и свих њених наставних прелива. Додаћу међутим да би други начин г. Вуковића могао да се употребљава само за циљеве

правописних и граматичких вежбања; у нешто друкчијем облику, тај начин већ је поменут у мом чланку о писменим вежбама.

У низу примедба о излагању г. Вуковића најзад ћу се задржати на питању слабог ученика. О слабом ученику г. Вуковић је развио целу теорију, дао своја два начина, чак, рекао бих, реаговао због слабог ученика на мој чланак и на мој пример. Као што је већ напред речено, г. Вуковић није имао разлога да о питању слабог ученика говори поводом мога чланка (јер је у мој чланак пример једног врло слабог ученика унесен само зато што је имао: доста разноликих грешака у малом обиму). Али пошто је то питање већ истакнуто, сматрам да треба утврдити ово: наша настава треба да буде радна настава, поред тога настава с целим разредом. Како сам сам практиковао у разним областима матерње наставе колективан рад учионице, стекао сам у том извесно искуство. Зато сам дословце рекао у свом поменутом чланку о писменим вежбама: „Заједничко исправљање оживиће целу учионицу, а нарочито способније ученике. У први час биће читав низ примедба, а палих у неред. Интервенција наставникова зато је одмах потребна. Треба допуштати да један ученик за другим говори и образлаже своје примедбе, опет одређеним редом“. Из свега тога се види да у учионици треба наставников такт и љубав да сачувају атмосферу рада у којој ће сваки ученик, и бољи и слабији, износити своје примедбе, и позитивне и негативне. У мом чланку, да и то још поменем, уопште није важно чије су примедбе и чији је састав, већ шта се заједнички опајало у учионици. Ако таквом поступку треба што замерити, онда му треба замерити на непажњи према свима, а не само према слабим ученицима. Али, очигледно, то је само наоко непажња: наведено место из мога чланка показало је колико је наставнику потребно пажње и опрезности да би запазио сваког ученика, да би сваком поделио реч, и то правичним редом итд.

Мени је жао што г. Вуковић није запазио ни то место у мом излагању.

II

Г. Вуковић је био незадовољан мојим примером и у стручном погледу. Остављајући на страну његове претходне примедбе о „субјективним стручним квалитетима наставника“, задржаћу се само на главном стручном приговору, на замерци која је учињена замени једног презента перфектом и једног имперфекта перфектом.

Иако је г. Вуковић тек при крају свога чланка навео Вукову реченицу којом указује на то како независним реченицама дају стилску лепоту баш „различити облици времена у релативном временском значењу“, поменућу је на првом месту. Може ли се народска стилска реткост трију глаголских облика у тој реченици узети за правило? То је једно питање. Друго је ово: може ли се та лепа стилска реткост уносити у нижи течај средње школе и, у њој, у II разред? Остављајући да се доцније задржимо на другом питању, које је у ствари више педагошко но стручно, зауставићемо се најпре на првом питању, које је стручно, и то синтаксичко-стилско.

Узмемо ли преда се исте оне примере чије је почетке навео г. Вуковић, видећемо да народни приповедач излаже догађаје, дакле их приповеда, обично у једном глаголском облику. „Поп и ђак *ходили* кроз једну велику планину, па их онђе *ухваћи* ноћ. Видећи они да већ не *могу* тај дан приспјети куда су били наумили, *сћану* гледати тамо амо кроз планину *ђе* би преноћили, и *угледају* огањ далеко у једној пећини. *Примакну* се они близу и *назову*...“ То је почетак, а ово завршетак: „Дивљан примичући се мало по мало да би га *ухватио* *ѝримакне се* управ на воду, а ђак му онда *ѝриѝрчи* иза леђа и *ѝисне* га у воду те се Дивљан *уѝоји*. Онда ђак с миром и с Богом *оћера* стоку и *дође* здраво кући, али без попа“. — Народни приповедач употребио је уводно, на почетку приповетке, перфекат, а даље, кроз целу приповетку, презент. Последње наћи ћемо и у другим народним приповеткама, у онима које наводи г. Вуковић и у онима које не наводи. Зато и кажемо да је причање у једном глаголском облику врло обично у народним приповеткама.

Налазећи на почетку многих приповедака перфекат ком следује презент, г. Вуковић је, да појемо даље, оспорио правилност замене презента перфектом у саставу мога ученика. Нека нам буде допуштено да најпре наведемо неколико почетака народних приповедака исто толико честих као и почетака које наводи г. Вуковић: „Кад год је Насрадин-хоџа слао ђака на воду, увек га је најпре *исџукао*, па онда му тек *дао* крчаг да донесе воде. Људи *се* томе *чудили*, па на-
 послетку *зайиша* један његов пријатељ...“ (*Хоџа се боји за крчаг*). — „Нишић *гонио* жито из Фоче преко Дуге, па му *сусџао* коњ. Нишић *се бојад* Црногораца, па *йриџужи* коњу да што прије измакне... (*Та видиш ђе сам се наљуџио!*). — „*Ходила* некаква дјевојка на пазар и на глави *носила* један каблић млијека, па путем сама *се* собом *разговарала* на који би начин најбоље могла стећи новац... *Почне* рачунати овако...“ (*Дјевојка и кнез Јово*). — Најзад, поред других, и почетак исте приповетке из које је г. Вуковић узео Вукову реченицу: „*Била је* некака ђевојка која није рођена од оца и мајке, него је *начиниле* виле од снијега...; вјетар је *оживио*, роса је *йодојила*, а гора лишћем *обукла* и ливада цвијећем *накиџила* и *наресила*. Она је била бјеља од снијега... Она *йусџи* глас по свијету...“ (*Дјевојка бржа од коња*). — Размотримо ли глаголске облике у тим и другим примерима, видећемо да приповедач извесно време употребљава један облик (перфекат), а онда наједном прелази у други (презент). Из ког се разлога догађа та измена облика?

Ради се свакако о овом: дотле докле траје припремни део приповетке — највише неко описивање — дотле се употребљава један глаголски облик, а кад *се* пређе на причање главне ствари, главног догађаја, онда се прелази на други облик. Отуда је потребно разликовати припремни, описни део, и, да је тако назовемо, главну ствар приповедања. Кад се доврши припремни део, прелази се на главну ствар, а тај прелаз обележи се променом глаголског облика. У примерима г. Вуковића приповедач одмах прелази на главну ствар, тј. после једне једине припремне слике; у другим примерима наћи ћемо, као што смо видели, неколико припремних слика; у трећима, најзад, наоко припреме уопште неће бити, јер се

приповедање започиње одмах, од самог почетка, основним обликом приповедања, што само успут помињемо. Мишљења сам да је ово размишљање о почетку приповетке, као и мало пре поменуто о току приповедања, сасвим основано.

Ако се после истакнуте две чињенице, о почетку и току приповедања, задржимо на примеру који је г. Вуковић критиковао с обзиром на замену двају глаголских облика, онда ћемо видети ово: да је у примеру био на почетку перфекат, затим је дошао презент, онда опет перфекат, најзад имперфекат. Шта је у ученикову приповедању било припремна слика? И шта је било главна ствар? Ово је било припремна слика: лисица је ишла, опазила је грожђе, скакала је за њим, није могла да га дохвати. После тога дошла је њена „констатација“, главна ствар приповедања. Кад бисмо узели да је главна ствар од „опазии“, дакле од презента (што би се могло узети, да почетак остане онакав какав је у примерима г. Вуковића), онда бисмо очекивали да се та главна ствар прича у истом глаголском облику и даље, како се обично ради у народним приповеткама, нашим и страним. Али после „опазии“ долази опет перфекат, што значи да приповедач (ученик) још увек мисли на припремни опис причања. И пошто се налазимо још у припремном опису, зашто да између два перфекта, који упућују на опис, оставимо презент, и тако мирну слику припреме прекидамо презентским приближавањем?

Са свим тим у вези поменућу и то да г. Вуковић своју анализу проводи сувише одвојено, најпре на првој, затим на другој реченици, не водећи при том рачуна о припремној и главној ствари приповедања, него само указујући на пример Вукове реченице, која — узгред буди речено — не претставља исти случај који и састав учеников. Али и кад би те две реченице претстављале исти случај, из школских бих се разлога противио замерци г. Вуковића. Кад бисмо се повели за њим па у наставу унели и такве стилске реткости, пали бисмо у исту грешку у области синтаксе и стилистике у којој смо данас у области фонетике и другог граматичког градива, што с разлогом истиче и г. Вуковић.

Приказавши тако неколике разлоге којима сам се руководио кад сам прихватио примедбу једног ученика о не-

згодном презенту између два перфекта и другог о имперфекту, најзад ћу указати на још један разлог, опет школски, управо локално школски. У учионици у којој је вршена писмена вежба са исправљањем ученичких састава, језичко осећање није било у сваком случају довољно поуздано. Приликом исправљања школских и домаћих задатака требало је стога свраћати сваки час ученицима пажњу на употребу глаголских облика. Као неки „лајтмотив“ понављале су се зато реченице: „Не мешајте времена! Причајте једним обликом!“ Ипак се ту и тамо и даље грешило; зато је добро дошла појава тога питања и на писменој вежби. Како у конкретном случају предложена исправка, као што смо видели, није противуречила језичко-стилским разлозима, а поред тога је извирала из разложитих педагошких захтева, није било разлога да не буде прихваћена. Из истих разлога, као и због тога што се осећао као вештачки облик, замењен је онда и имперфекат друге реченице перфектом, и тако докраја проведено причање припремне слике у једном, а главне ствари у другом глаголском облику. На тај начин је у писменој вежби остварено оно што је у народним приповеткама врло обично, а није остварено оно што је стилски живописније додуше, али што није довољно ни научно ни школски проучено, као што је употреба различних облика у независним реченицама.

И. Мамузић

Из синтаксе

НЕКИ СЛУЧАЈЕВИ ОДРИЧНИХ РЕЧЕНИЦА

У језику има доста појава које се на први поглед чине необичне и противне логици. Њих нарочито има много у синтакси. Оне су остатак ранијег начина исказивања мисли и слагања речи у реченицама, али се пажљивом анализом реченица у којима има таквих појава оне даду објаснити. Такав је случај са употребом одричних реченица после неких речи,

ма да су оне стварно потврдне. Покушаћемо да то објаснимо на неколиким примерима.

1. Упитна реченица „Зар *ти* ниси Србин?“ има одрични облик, и то је сасвим природно, јер се очекује одричан одговор: *нисам*. То је у ствари скраћена реченица; „Зар је могућно да *ти* ниси Србин?“. Али је реченица: „Ниси ли *ти* Србин?“ такође одрична, иако је одговор на њу потврдан: *јесам*. Значи да је она само по облику одрична, а стварно је потврдна, јер казује исто што и реченица: „*Јеси ли ти Србин*“. Па зашто има одрични облик? То се свакако овако добило. Кад кажемо: „Зар ти ниси Србин?“ ми обично очекујемо одричан одговор („нисам“), али можемо очекивати и потврдан („јесам“), а када питамо: „Ниси ли ти Србин?“ очекујемо само потврдан одговор, а негацију употребљавамо због контраста, да бисмо добили потврдан одговор као побијање сумње у српство онога ко се пита. „Ниси ли *ти* Србин“ у ствари је сажета мисао: „*Реци ниси ли Србин*“, тј. „*Реци, ако ниси Србин*“, (погодбене реченице могу се казати и одрично-упитним; место: „Ако дођеш раније, јави ми“ може се рећи: „Дођеш ли раније, јави ми“), јер је неко рекао да тај човек није Србин.

2. Сличан случај имамо у реченицама: „*Немаће ли мало хлеба?*“ и „*Да ли немаће мало хлеба?*“, у којима се казује потврдна жеља, на коју се очекује потврдан одговор. И овде би развијена мисао гласила: „*Рециће, немаће ли мало хлеба*“, тј. „*Реците, ако немате мало хлеба*“, (па ћу у том случају питати другог). Овде имамо случај да се из уљудности и скромности неће отворено да каже права жеља, већ се ублажава негацијом. Такав начин изражавања особито је чест код Руса.

3. После глагола и израза којим се казује страх, као што су: *бојим се, њлашим се, ситрејим, бринем се, ситрах ме*, и др. долази одрична реченица, ма да се њом казује нешто позитивно као узрок страха, а не негативно. Кад кажемо: „*Бојим се да не ѡшонем*“ мој страх изазива нешто позитивно — „*ѡшонуће*“, а не негативно „*не ѡшонући*“, како би се рекло према споредној реченици. Међутим каже се: „*Бојим*

се да *пливам*“, дакле без негације. Ако место споредне реченице кажемо инфинитив, у оба случаја нећемо имати негацију: „*Бојим се пливати* (= *пливања*)“ и „*Бојим се пошонути* (= *пошонућа*)“. Па зашто онда, ако инфинитив заменимо споредном реченицом, у једном случају има негација, а у другом нема? То долази отуда што је смисао глагола бојати се двојак: реченица: „*Бојим се да пливам*“ значи: „*Не смем да пливам*“, тј. *бојим се* има негативно, а *пливам* позитивно значење, а реченица: „*Бојим се да не пошонем*“ стварно значи: „*Желим да не пошонем*“, тј. желим „не потонути“; први је, дакле глагол позитиван, а други негативан. А може се рећи и „*Бојим се да потонем*“, али ту гл. *бојим се* има негативно значење, „страх ме“, а *пошонем* позитивно: „зароним“.

4. Слично се може објаснити употреба негације после глагола: *забрањити*, *запремити*, *сметати* и израза *жао бити*. Реченица: „*Отац му је запремио да се не кућа*“ на први поглед нам се чини да је нелогична, јер је отац [забрањено *кућање*, а не *некућање*. Али, ако ту мисао развијемо, па кажемо: „*Отац му је запремио, рекавши да се не кућа* (или *не кућај се*)“, видимо зашто је употребљена негација. Код оваквих глагола и израза прећуткује се жеља супротна радњи споредне реченице, али се она изражава негацијом у зависној реченици. Али се може рећи и: „*Отац му је запремио да се кућа*“, јер је ту процес мишљења друкчији: „*Отац му је запремио речима: не иди да се кућаш*“, тј. речима *не иди* казује се негативна жеља према позитивној радњи *кућаш*.

5. И после прилога *док* зависне реченице могу бити и одричне и потврдне; може се рећи: „*Одложићемо деобу док отац не умре*“, а може и: „*Одложићемо деобу док отац умре*“. У првој реченици прилог *док* означава временско трајање, значи: *за све време док*, те она стварно значи: *Нећемо се делити за све време док отац није још мртав*, тј. *док је жив*, а у другој реченици исти прилог значи *кад*, тј. само временски тренутак, као границу између два догађаја о којима је реч; њена мисао стварно значи: *Одложићемо деобу, па ћемо се поделити кад отац умре*, тј. *после очеве смрти*, *кад отац не буде више жив*. Овде је главна мисао позитивна (*поделићемо се*), а радња зависне реченице је логички негативна (*кад умре*

тј. кад више *није жив*), иако је формално потврдна. Обрнуто, у реченици: „*Одложићемо деобу док отац не умре*“, која стварно значи: „*Нећемо се делићи док је отац жив*“, глагол главне реченице је по смислу негативан, а глагол споредне позитиван, јер иако је казано док *не умре*, то у ствари значи: *док је жив*. У оба случаја позитиван или негативан смисао споредне реченице је у вези са значењем прилога *док*.

Милош С. Московљевић

СИТНИ ПРИЛОЗИ РЕЧНИКУ

Гибџимо, — реч забележена у Сарајеву, у примеру *Ми га често гибџимо*, са значењем „оговарамо“. Семантичка подлога је у значењу „упропашћујемо“.

Дрџе, — реч забележена од унив. проф. Николе Банашевића, из Црне Горе, а у значењу „рибље кости“. — Значење је засновано на асоцијацијама сличности у вези с ефектом (бодљикавост).

Мрџни, у фигуративном значењу, познато је из стиха И. Мажуранића *Мразне ваља вале*. Са истим значењем „ледени“, „исувише хладни“ налази се та реч и у широј употреби. Тако је Мија Четник из Руме у својим успоменама употребио ту реч — у *мразним ћелијама* („Политика“, 4 августа 1940 г.).

Лексикограф

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

54. „*На свим етнографским границама, где један народ прелази у другога,...*“

Погрешно је речено: „где један народ прелази у другога“; треба: „где један народ прелази у други“, јер од именице *народ* акузатив јд. не гласи *народа*, већ *народ* (каже се, на пр.: видео сам *народ*, а не: видео сам *народа*).

55. „*budio je u njemu neku gorčinu i neku nehотиčnu bahatost.*“

„Бахатост“ покрајинска је реч и није књижевном језику потребна код речи *поносийосић*. Према томе, у горњој реченици место „бахатост“ требало је рећи *поносийосић*.

56. „*Распирешише њејео са свих догађаја...*“

Од глагола *распирешиши* презент гласи *распирећем, распирећеш* итд. и према томе и императив правилно гласи *распирећи, распирећише* (а не: *распирећи, распирећише*). Према томе, у наведеној реченици уместо „Распретите“ требало је рећи *Распирећише*.

57. „*Због тога они све више ослабљавају...*“

Глагол. обл. *ослабљавати*: *ослабљавам* итд. у нашем књижевном језику нису потребни кад постоје глагол. обл. *слабији*: *слабим* — *слабе* (3 л. множ.). Према томе у горњој реченици место „ослабљавају“ требало је рећи *слабе*.

58. „*Јер од свега што се јасно сећала Магда биле његове зенице и униформа обичног војника.*“

Реченица је врло рђаво сложена. Писац је, вероватно, хтео да рече: „Магда се добро сећала само његових зеница и његове просте, војничке униформе.“

59. „*Њен бол за човеком ког је једном срела у живоју да га никад више не види био јачи.*“

Овако стилизована ова реченица нема никаквог смисла. Овим се, вероватно, хтело рећи: „Помисао да никад више неће видети човека којег је срела појачавала је њен бол.“

60. „*Појала нас прашина, засула, па смо и људи и куће пошћали сиви, пошћамнели као предмети и ствари које су давно у ујошреби.*“

„Па смо и људи и куће постали сиви“ не ваља; требало је рећи: „па смо и ми и куће постали сиви“ или: „па су и људи и куће постали сиви“.

61. „...уїлашио се кад је чуо њен раїави глас.“

„Рапав“ је погрешно, треба *храїав*. Отуда је у горњој реченици место „рапави“ требало рећи *храїави*.

62. *Nikakav nespোরазумак nije više pomutio vedrinu njihove ljubavi.*“

Кованица „неспоразумак“ није нам потребна код речи *неспоразум*.

63. „...која је одједном нахрупила и његов mladi život.“

„Нахрупити“ се не везује добро са „одједном“. Довољно је било рећи „хрупила“, ма да тај глагол има сувише материјално значење према смислу овога места.

64. „Lice je imao duguljasto, kosu smjeđi...“

„Смеђ“ је погрешно, треба *смеђ*. Отуда је у горњој реченици место „смеђу“ требало рећи *смеђу*.

65. „Тиме је децје рашћење појачано.“

„Рашћење“ је неправилно, треба — *расїење*, јер презент од расти је: *расїем, расїеш* итд., а не *расїим, расїиш* итд.

66. „...исїише їриродни развиїтак и социјалну корисносї.“

Корисносї је непотребна кованица нашем књижевном језику код речи *корисї*.

67. „Врло лична, она може да сагледа у ширем свеїу само оно шїо њу їреокуїира.“

Непотребна нам је туђа реч *їреокуїираїи* (лат. praecurrere) код наших речи *обузимаїи, занимаїи*. Отуда је у горњој реченици уместо *їреокуїира* требало рећи *обузима*.

68. „... шїо је конїтакї с їриродом.“

И *конїтакї* је недопуштена туђица, јер имамо наше речи *веза, додир*.

69. „Која каже да и најљућа непријатељска мржа ма-
лакше и изумре пред расшвореном раком.“

„Мржа“ је непотребна кованица. Те речи нема ни у ве-
ликом речнику Југославенске академије. Место ње треба упо-
требљавати сваком познату реч *мржња*.

70. „*a njegove potence su daleko jače i šire.*“

„Потенце“ је од лат. *potentia*; непотребна је код речи
моћ, сила, снага, способност, могућност.

71. „*Kako se vidi, svake pažnje dostojna ideja celosnosti
i jedinstva izvitoperena je,...*“

Реч „целосност“ не ваља; није ни потребна код речи
целина, целокупност, укљученост.

72. „*Gde god je to moguće,...*“

„Гђе“ је неправилно, треба *гдје*.

73. „*Kovačić vole da govori fragmentarno.*“

„Воле“ је неправилно; треба *воли*, јер презент од глагола
волећи гласи правилно *волим, волиш, воли, волимо, волише,*
воле. Према томе, у горњој реченици уместо „воле“ требало
је рећи *воли*. „Фрагментарно“ је непотребно код наших из-
раза: *искидано, у одломцима, искрекидано* и сл.

74. „*Vuk se polako oјорављао и када се предигао из
постеље,...*“

„Предигао“ је погрешно, треба *придигао*. О префиксима
пре и *при* види у Н. Ј. II, стр. 137.

75. „*...да се лајимо посла и да се прионемо озбиљном
раду.*“

Место глагола *прионући се*, који је, вероватно, начињен
према *прихваћујући се* (посла или сл.), треба употребљавати
прионући (без *се*). Дакле: „и да прионемо озбиљном раду“,
а не: „и да *се* прионемо озбиљном раду.“

76. „...samo zbog toga što je sebi priuštila pravo uzeti.“

„Приуштити“ је покрајински (кајкавски) глагол, који је неразумљив већини нашег народа. Место њега треба употребљавати глаголе *приуштити*, *придајти*.

77. „Nisu mogli da viču i mrlju.“

Од глагола *мрмљати* презентски облици правилно гласе: *мрмљам*, *мрмљаш*, *мрмљамо*, *мрмљаше*, *мрмљају*. Отуда је у наведеној реченици место „мрмљу“ требало рећи *мрмљају*.

78. „Јушарња је смрзо пришегла.“

Облик „смрзо“ је покрајински — не иде у књижевни језик; књижевно је *смрзао* [код Вука: *смрзао*, зли *f.* (loc. *смрзли*) *der Frost, gelu*: дошао по овој *смрзли*].

79. „Бечка влада забрањује штампање и распуривање српских књига.“

Глагол *распуривати* је непотребан нашем књижевном језику код гл. *распуриати*. Отуда је и у горњој реченици уместо *распуривање* требало рећи *распурање*.

80. „Мишрополић Страјимировић га је строго укорео.“

„Укорео“ је погрешно, треба — *укорио*. Глаголи *корити*, *прекорити*, *укорити* су прелазни глаголи и не могу имати глас *e* пред наставком *ити*. Исп. Н. Ј. I, стр. 18—21.

81. „Баш у оним временима када се Вук бавио у њима, моделује моћна рука Страјимировићева ову малу ђаланку у неку врсту престолнице.“

„Моделовати“ је недопуштена туђица (тал. *modellare*, фр. *modeler*), а и према смислу није добро употребљена. Имамо своје речи *израђивати*, *изграђивати*, *вајати*. Било би боље да је, према смислу ове реченице, употребљен глагол *преудешавати*, *преиначавати* или сл. — „Престолнице“ је покрајински облик; књижевно је *престоница-престонице*.

82. *„Ма колика да је била жеља појединаца Срба, Хрватша и Словенаца и пре Вука, и у његово доба, да пођу народним путем, они што нису били у стању учинити сами из себе.“*

У наведеној реченици сасвим је непотребно „из себе.“ Дакле, уместо „... они то нису били у стању учинити сами из себе“ требало је рећи „... они то нису могли учинити сами.“

83. *„Вук излази пред српску читалачку публику својим већ јасним погледима на разна питања српског књижевног језика“.*

Ово није добро речено. Требало је рећи: „Вук већ излази пред српску читалачку публику са својим јасним погледима на разна питања српског књижевног језика“.

84. *„... да изгледају као неки духовни близанци који би, један без другог, само вегетирали.“*

И „вегетирати“ је недопуштена туђица (лат. vegetare), јер имамо своју реч *животињарити*. Отуда је у горњој реченици место „вегетирали“ требало рећи *животињарили*.

85. *„Мушицки и Вук чине се као две најбудније националне главе у то доба.“*

И ово је врло рђаво речено: „чине се као две ... најбудније главе...“! Требало је рећи: „Мушицки и Вук чине утисак (или изазивају утисак) најбуднијих националних глава у то доба.“

86. *„То је била посебна врста појезије.“*

„Појезије“ је погрешно, треба — *поезије*.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарница „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Анђелковић Грачаничка 12

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона а. д. у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружичић:* Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Стевановић:* Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић:* Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић:* Акцент у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste:* Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић:* Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОЛКО

Година VII Свеска 7

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1940

САДРЖАЈ

1. А. Белић: Београд и књижевни језик	193
2. М. Стевановић: Рефлективни глаголи и променљивост глагол-ског придева	196
3. Милош С. Московљевић: О грађењу неких придева на <i>-ски</i> од географских имена	205
4. Јован Л. Вуковић: Поводом „Критике „новога“ (Белићева) правописа“	210
5. Језичке поуке	222

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, д-р Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш језиц издази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 7

БЕОГРАД И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК¹⁾

1.

Уколико је Београд извор наше заједничке књижевне културе?

На то се питање може одговорити: утолико уколико је Београд духовни центар целокупног нашег народа. Када се у старој Грчкој атички књижевни језик, због надмоћности атинске књижевности, њених славних писаца, трагичара и говорника, проширио над целом грчком земљом и постао јединим говорним језиком њена становништва, — то је значило да је Атина, без супарништва, духовно водила грчки народ. Када се говорни и књижевни језик средишта париског Илде-Франс-а проширио по целој Француској и тамо где се некад још по речима Расиновим и Волтеровим говорило сасвим неразумљивим дијалектима, — то значи да је цео француски народ упирао очи у Париз и од њега очекивао богодану реч за којом је ишао. Међутим наш народ има два културна центра од којих сваки има своје духовно подручје. Али би требало то да не смета много заједничком развоју нашег књижевног језика, јер је и Загреб и Београд прихватио Вуков књижевни језик као основицу свога књижевног развоја. У њима не би могло бити двојаког књижевног осећања, јер исти књижевни језик у основици извесне културе — повлачи за собом и исти језички дух. Према томе, по логици ствари, онај центар наше земље требало би да зрачи својим језиком у свима правцима и да буде углед целој земљи који боље развије дух књижевног језика Вукова.

2.

Колико се Београд јавља као стваралачки центар књижевног језика нашег?

Иако се на то питање не може одговорити са неколико

¹⁾ Приликом састављања књиге о Београду стављена су ми ова питања о књижевном језику Београда.

речи, јер је оно врло опширно и сложено, покушаћу ипак да и на њ одговорим најкраће што могу.

Који делови наше земље или нашег народа могу бити по природи својој најпре творачки у развоју књижевног језика? Очигледно они који говоре књижевним језиком нашим као својим домаћим. У њима живи књижевни језик природним животом својим, у којем учествују снаге које језик покрећу унапред, које му дају у свакој новој прилици нове боје и преливе. То се само по себи разуме. И београдско грађанско становништво говори књижевним језиком као својим матерњим језиком; зато и оно учествује у стварању живе, увек покретне, увек неуморне у тражењу нових путева и нових излаза — језичке материје. Војислав Илић, Љубомир Недић, Богдан Поповић, Слободан Јовановић, Милан Ракић, Јован Скерлић и др., да поменем само неколико имена, иако су Београђани по пореклу, ни по чему нису показали да им је недостајала творачка снага у језику. Већ — напротив! Сваки од њих у развоју нашег књижевног језика заузима засебно место, иако сви они развијају у својим делима Караџићев књижевни језик, идући даље — у вези са својим предметом и својим талентом — у изналажењу начина, како ће своје мисли лепше, сажетије, снажније и сликовитије изнети.

С друге стране, сви књижевници који са стране долазе, из ближих и даљих крајева, од Љубомира Ненадовића до Симе Матавуља, Јована Дучића, Ива Андрића и других, добијајући од Београда општи колорит, брзо постају учесници, каткада снажни, други пут врло танани и гипки, у изграђивању истога ткива књижевног језика. Чињеница, што се то врши са великом лакоћом, без икаквих трења и трзавица, — и показује како је код њих и код београдских књижевника била иста народна основица књижевног језика. Она и јесте главни покретач творачких могућности код њих.

Само не треба мислити да се ничим не разликује књижевни језик Београда од разговорног или уличног језика тога града. Као увек када књижевни језик превлада у каквом средишту, тако се и у Београду напоређо са књижевним језиком ствара и разговорни језик образованих кругова. Он стоји према књижевном језику исто онако као што на пр. језик Мостара стоји према језику Алексе Шантића, или језик Змијања или Баће Луке према језику Петра Кочића.

3.

Шта је то београдски стил?

Нема никакве сумње да књижевници који су се родили у Београду, и они који у њему свој век проводе, па и они који у њему проведу по коју годину, — добијају неко општије заједничко обележје којим се одликују од књижевника других центара. Али то још није неки одређени, укалупљени стил или језик који би одавао у њима људе једног културног центра. То још није београдски стил.

Београдски стил, ако се тако може рећи, истиче из слободне језичког стварања. То је, управо, слобода стварања у њему. Каква је разлика на пр. између стила Јована Скерлића и Слободана Јовановића! У првога велики ритам који је одговарао стихиској природи Скерлићевој, са искреним, проживљеним реторством које давно избледелим сликама даје нову живост и истинитост, а у другога — простота и непосредност, које наговештавају мислиоца који је много читао и изграђивао себе, — али који још увек тражи да оживи свој стил позајмицама из свакидашњег језика, многобројним инверзијама, елипсама и сл. стилским средствима. Тако би се могле утврдити за сваког иоле самосталнијег београдског књижевника извесне особине стила којима се он одликује од других „београдских“ писаца.

Иако има београдских писаца у којих преовлађује више академски стил научног излагања неголи живи и треперљиви стил књижевника или књижевнички расположених научника-артиста, ипак се не може рећи да је ишта друго до извесна слобода у употреби језичких средстава, гипкост у њиховој примени, многостручност у изналажењу нових путева, откривање нових значења и прелива њихових и, најзад, смелост у употреби онога што се јавља у тренутку интуитивног стварања — суштина београдског збирног стила. А то су све особине сваког слободног владања средствима неког језика. Можда би се београдски стил могао још боље негативно окарактерисати: као недостатак укоченог и укалупљеног. Али, што је најважније и што треба нарочито истаћи, несумњив је факат да се та многостручност развитка, оличена у различним стилловима београдским, држи општих линија које се огледају у Вукову књижевном језику. Све је као код Вука, па

ипак је све друкчије. Али то „друкчије“ не иде на уштрб лепоте и правилности нашег општег књижевног језика, него се креће ка новим висинама и лепотама, које су се већ у заметку криле у Вукову књижевном језику.

Дешава се каткада да та слобода, којој су одређене границе унутрашњим особинама нашега језика, духом његовим, — одведе понеког и преко тих граница; али друштвена узајамност, тај највиши судија сваког колективног стварања, — својим негативним ставом према таквим појавама враћа опет равнотежу међу природом слободног стварања и природом језичкога духа и његова остварења.

А. Белић

РЕФЛЕКСИВНИ ГЛАГОЛИ И ПРОМЕНЉИВОСТ РАДНОГ ГЛАГОЛСКОГ ПРИДЕВА

На овоме месту већ је било говора о променљивости радног или прошастог глаголског придева. У II-гој књизи Нашег језика проф. Белић је, на стр. 33—39, дао одређена правила о придевским функцијама и именској промени глаголских партиципа на *-о*, *-ла*, *-ло*. Раније површне и непотпуне, па отуда и нешто погрешне граматичке дефиниције, овде су употпуњене и исправљене, а, што је од нарочите важности, објашњено је на који начин је овај глаголски облик ушао међу речи деклиниције и добио и остала својства речи у чијој служби се употребљава. Проф. Белић је констатовао да радни придев прелазних глагола не може имати својства правих придева и да се, према томе, у њиховој служби употребљава само радни придев непрелазних глагола, и то само оних што показују стање. За овим је анализом неколиких примера утврдио да су ти глаголи скоро увек свршеног вида. Од многобројних овако употребљаваних радних придева он је нашао да су од инперфективних глагола постали придевима само *вreo*, *кључао* и *неваљао*.

Према старијим граматичарима именску промену могао је имати радни придев глагола било кога вида, и то не само непрелазних већ и прелазних, а, разуме се, и рефлексивних глагола. С обзиром на то што је број примера променљивог радног придева од ових последњих глагола доста ограни-

чен, ја сматрам да није без важности позабавити се и нешто детаљније овим питањем.

Биће прво потребно истаћи познату чињеницу да и трпни глаголски придев, као год и радни, може вршити функцију и имати својства правих придева. А зна се да је придевска служба пасивног партиципа несразмерно чешћа, јер није ограничена ни глаголским видом, ни ма каквим другим својством глагола; трпни придев свакога глагола, разуме се само прелазног (јер непрелазни и немају овог облика), може бити употребљен, и употребљава се, у придевској служби да означи својство неке претставе које је резултат радње вршене или извршене на тој претстави као на објекту, док се обликом радног придева означава стање, односно својство субјекта. Из тога произилази да функцију и својства придева не могу имати и радни и трпни придев једног истог глагола. Међутим, у нашем језику је обично, рецимо, по *смрзлој* земљи, а и по *смрзнутој* земљи, и ни за једно се не може рећи да није добро. Кад се, уз ово, зна да је глагол *смрзнути* перфективан и непрелазан, и да означава стање, онда је и теориски потпуно оправдан придевски облик у првом примеру. Образложење употребе придева у другом наведеном облику ваља тек дати. По моме мишљењу то није немогуће, иако основни глагол није прелазан.

Поред *смрзнути*, и не мање често, употребљава се углавном с истим значењем и у рефлексивној форми глагол *смрзнути се*. Али и према тврдњи Т. Маретића који, мислећи на придевску службу радних придева, каже: „uzima se i od refleksivnih glagola, ali bez riječice se“ (Gram. i stil, II, стр. 569), и по примерима као што су: Онај мали *расиламћели* пркос догоријева у њему — и: Бере крупне *расипукле* гранате, где су у служби придевској употребљени радни придеви очевидно рефлексивних глагола, ми још не видимо откуда би се и од глагола *смрзнути се* у служби придевској могао употребити облик трпног придева. Глаголи *расиламћети се* и *расипући се* по виду су перфективни и, као резултат промене једнога стања, значе ново стање, те је сасвим разумљиво што се радним придевом тих глагола, који, рекосмо, показују стање, означава својство субјекта добивено од дотичног стања. *Смрзнути се* и по виду и по роду је у свему једнак са ова два

глагола, а својство субјекта кога се тиче стање означено тим глаголом казује се и обликом трпног придева, или можда једино њим, док прва два глагола никако и немају овог облика. И даље, од читавог низа рефлексивних глагола који су по значењу једнаки са: *расиламити се*, *расиући се* и *смрзнути се* радни придев никако не може имати својства речи с деklinацијом, а стање, односно својство које се садржи у основи таквих глагола казује се обликом трпног придева. То значи да питање променљивости глаголских придева од рефлексивних глагола није тако једноставно.

Рефлексивних глагола према значењу има већи број врста, али већ оним што је утврдио проф. Белић да „повратни глаголи само онда када значе стање могу имати променљиве глаголске придеве на *о*, *ла*, *ло*“ (НЈ, II, 39) питање је знатно упрошћено. При расправљању о проблему променљивости радног глаголског придева најпре не долазе у обзир правилно повратни глаголи, јер они, како проф. Белић на означеном месту каже, „претстављају у ствари прелазне глаголе којих је објекат оно лице или предмет који је у субјекту“, те придевске функције врши трпни придев ових глагола. И не само оних који казују вршење или извршење радње субјекта на самом себи, већ и глагола што означавају радњу која се трпи, без обзира на то да ли је познат вршилац те радње. Као што се не може рећи *умићи* човек или *очешљали* младић, за човека који се умио и за дечака који се очешљао, већ се говори: *умивени* човек и *очешљани* младић, — тако исто не може се казати *удавићи* човек и *ослободићи* народ, за човека који се удавио и народ који се ослободио. Иако су формално субјекти, *човек* и *народ* су ту стварно објекти, и разумљиво је што се својство које је добивено у резултату на тим објектима вршене радње казује трпним придевом. Што је вршилац радње у реченицама пасивне форме обично непознат, то не мења ствар; а важно је да је вршење радње означене дотичним глаголом очевидно, а још важније је то што овде претстава на коју се придев односи стварно не може бити ништа друго већ објекат.

Дакако, од рефлексивних глагола ни они који означавају радњу кретања у којој се субјекат сам собом налази, као што су: *дићи се*, *поићи се*, *ускомешаји се*, *помолији*

се, увиџи се, окренуџи се, оџружџи се, усукаџи се и сл. радни придев не може постати именском категоријом.

Колико је за променљивост радног придева битни услов да глагол означава стање, а не радњу, доказ је и то што партиципи од непрелазних глагола *џосрнуџи, џроџи* и сл., кад значе извршити радњу, радни придев не може вршити функцију придева; међутим, кад ти глаголи, у два наведена случаја, означавају духовни пад, односно нешто што је пре било — дакле стање, онда њихови радни придеви могу имати и функцију и својства обичних придева (испор.: *џосрнула* девојка, *џрошли* догађај, а види и објашњење опет у НЈ, II, 37).

Трећа група рефлексивних глагола чији активни партицип не може постати придевом јесу глаголи који значе учинити себе онаквим или оним што основа њихова садржи. Код ових глагола повратна заменица *се* још увек се осећа као објекат који се налази у самом субјекту. Стање које се таквим глаголима казује резултат је извесне радње, што ју је субјекат на себи, односно према себи вршио, па је сасвим разумљиво што се својство које дотична претстава у именованом стању има означава обликом трпног придева; на пр.: *зайушџен* од запустити се, *сакривен* од сакрити се, *заривен* од зарити се, *оџравдан* од оправдати се, *џогосџођен* од погосподити се, *џосрбљен* од посрбити се итд. Тако исто и од глагола испрсити се (*исџршен*), изребрити се (*изребрен*), подбочити се (*џодбочен*) и сл.

Придевску функцију и придевска својства могу имати само радни придеви углавном свршених медијалних глагола, т.ј. они глаголи што означавају стање које је на први поглед добивено само собом. Разуме се, свако стање које се глаголима означава мора бити изазвано неком акцијом, дакле, некаквом радњом, али је важно да је та акција невидљива, те зато и говоримо о стању које се само на *џрви џоглед* ствара собом. Потврду ове констатације даје придевска употреба глаголских партиципа у језику савремених књижевника.

Један од писаца наших којему у богаћењу и усавршавању књижевног језика припада видно место јесте свакако Петар Кочић. А употреба глаголских партиципа у придевској служби нигде није узела шире размере него код овог писца, и зато, мислим, у овом питању можемо узети за правило оно

што налазимо у његову језику. Код њега сам при сасвим латиничном прегледу само I књиге дела његових (у издању Народне просвете) нашао:

ускрсли и уздрхџали живот, расцвѣтали шљивик, уџали образи, креџала марва, увеле јабуке, набрекле жиле, усџламћела крв, уздрхџале груди, обамрла брда, усџреџшала тиморина, џромукло грло, зарћала кука, увело цвијеће, изумрле планине, изнемогла свјетлост, изблијећели вечерњи сјај, џодивљала Плива, обрасли градски бедем, џоцрњеле куле, нешто џроџало, џоцџрадала обитељ, сазрело жито, набубриле шљиве, џоблијећело лишће, охладњела кава, узаврела крв, врела крв, засџали дах, џрегладњела свјетина, џомодрело небо, закржљале шикаре, изнемогла стока, одрасла шума, џоџбули образи, џобјешњели вјетрови, узбјешњела луда ноћ, залуџали путници, малаксали путници, човјек џоџамњео у образима, забрекла снага, ускуџјела планинска снага, џомодрели горски висови, окорјели снијег, џромрзле руке, огољело грање, —

и то сваку ид ових придевских форми по неколико пута употребљену с оваквим функцијама. Као што број наведених примера говори, радни глаголски придев са својствима речи деклиниције постао је у овог писца врло продуктивном категоријом, али нема код њега ниједног примера овакве употребе тога облика код непрелазних глагола који би значили радњу.

Од рефлексивних глагола код Кочића сам нашао у придевском значењу једино *расџламћели* (и успламћели) и *разбукџали*. (Трепере испод ведрога *расџламћелог* неба 149, Ври у њему силна *расџламћела* жеља 147, Да искочи из *разџламћелих* разиграних груди 141, Пјесма рада и *расџламћеле* планинске снаге 319, Под врелим сунцем уз *разбукџалу* ватру 154). Ако иза ове констатације наведемо примере:

Слетјеше се око одушевљеног и заџреџашћеног Влајка 292, *Питају га зачућене* калфе 290, *Избацио сам их онесвијећене* пред кућу 161, *Пуни џробућене* снаге 149, *Огромни праменови џоцијеџане* магле 280, *Са исушеним и исиџеним* костима 267, *Стаде ногом*

на *подрпану* лисичју ћурчину 217, Из *загријане* земље диже се *миришљава* свјежина 148, *Раздраганом* душом му затрепери њежна сјета 147, *Узнемиреном* душом му заструји преголема туга 146, Прија *раздраганој* души 145, Да искочи из распламћелих *разиграних* груди 141, Трепери кроз *замућени* магловити ваздух 139, Вјетар дува преко влажних *ожалашћених* планина 134, Све се диже према свечаном *изведеном* небу 109, Пусту на вољу *ојаћеном* срцу 37, —

лако ћемо се уверити у потребу исправљања напред изнесеног Маретићева мишљења о променљивости радног глаголског придева од глагола рефлексивних. Означени придеви у наведеним примерима с једне стране су пасивни партиципи перфекта очевидно рефлексивних глагола: *одушевишти се, задрейасишти се, зачудишти се, онесвесистишти се, пробудишти се* итд., а с друге стране ти придеви означавају својства субјекта чија стања се казују датим глаголима.

И не само што у оваквим случајевима, где је јасно да је творац изнетог стања нека спољна сила ван формалног субјекта, својство не може бити казано обликом радног придева, већ се тако исто својство субјекта казује облицима трпног придева и још доследније медијалних глагола, какви су у примерима:

Звуци заносне пјесме кроз *скамењену* музику 394, Струјаше са наших мрких и *нашмурених* планина 355, Поломљене гране са опаљеним и *сасушеним* лишћем 355, Похрлише гомиле *узрујаног* народа 351, Други *неисјаван* и бунован носио је 343, Веже се са *насмејаним* небом пролетњим 322, Када би звоно *растегнућим* звуком одавало 321, Невеско плаветнило су ломили и кршили дрхтави и *задихани* гласови 319, Обојица беху тужни и *замишљени* на растанку 306, Свијет *усилахирен* поче раније него обично 305, А по средини *смирнућим* облаци као огромни комади *ушћуљена* кондила 375, Звиждећи бијесно по *укоченим* крововима 280, Мирише на нешто давно и *сурвано* 267, Кроз *проријећену* маглу већ се указују јеле 143. Између неко-

лико *осамљених* јела и оморика 138, Пиргаве очи испод *слубљеног* чела увек напрегнуте 117, Јелике и оморике дижу се кроз ведру *наспијану* свјетлост 115, Кроз *размакнуто* грање пробија сунце 71, Пробија сунце просипљући *зажарену* свјетлост 71, С Мргудиних *зажарених* образа нестале узавреле румени 105, Судаћи по *зајажуреним* образима 312.

Ни у једном од ових примера својство изнесено трпним придевом не би могло бити казано обликом придева на *о, ла, ло*, иако су основни глаголи свршени и никако не казују радње већ стања, до којих је дошло каквим процесом у самим субјектима те, како смо напред за непрелазне медијалне глаголе рекли, на први поглед изгледа да су та стања створена сама од себе. Тако се тишина — да почнемо првим примером — скаменила сама од себе; планине су се такође саме натмуриле; лишће се само сасушило; народ се узрујао; неко се тамо није испавао; небо се само насмејало; звук се растегао . . . гране су се саме размакле; образи Мргудини се зажарили. И ови глаголи су, према томе, у јаком степену медијални. Али све оно што се тим глаголима казује извршило се под извесним околностима, и ове околности су на тај начин творци процеса који су довели до означених стања претстава на које се односе. Процеси су се, дакле, изазвани од невидљивих сила вршили на субјектима који су, ако их с те стране посматрамо, у исто време објекти акција које су довеле до именованих стања. И не зато што би се основним глаголима могла спорити медијалност, већ услед тога што се ипак осећа да је у стварању новог стања, које постаје субјектовим својством, у сваком посебном случају, имала удела каква сила ван самог субјекта, тај субјекат у неку руку је и објекат. Због тога се својство добивено као резултат стања изазваног на субјекту, боље рећи у субјекту, вршеним процесима означава обликом трпног, а не радног глаголског придева.

Од правог рефлексивног глагола до правог медијалног има, како сам то имао прилике да чујем још на универзитетским предавањима свога врло уваженога професора А. Белића, много прелаза. Ово нам потврђује факат што се у свим глаголима мало пре наведених примера не осећа подједнако

утицај спољних сила на стварање тим глаголима означених стања. Негде је овај утицај тако безначајан да се ми с правом питамо и да ли постоји. Такав је несумњиво случај у Кочићевим примерима *с расїламћелим* небом, *с расїламћелом* жељом, *расїламћелом* снагом, *разбукїшалом* ватром и у Шантићеву примеру: Где бере крупне *расїукле* гранате. И баш зато што је у основном глаголу нарочито развијена медијалност, а занемарен утицај проузроковача распламћелости и разбукталости, односно распукнулости, — зато је, кажем, за означавање својства и употребљен радни, а не трпни придев као у другим случајевима с рефлексивним глаголом у основи. И Маретићевим примерима (ор. cit., 569): К *усијаломе* жељезу и Размишљање о својој *разграналој* трговини — писци (Ђ. Даничић и М. Шапчанин) хтели су ваљда више нагласити медијалност, иако, по моме мишљењу, баш у тим примерима медијалност није толико јака да би у њима било оправданије употребити облик радног придева. Управо, ја бих рекао да основни глагол у првом примеру има више пасивни него медијални карактер. Анализом значења целе реченице из које је дотични пример узет — ово ће се несумњиво потврдити. Та реченица гласи: „К води или котлу пуштани су само себри, истина — за свако злочинство, а к *усијаломе* жељезу само за крађу или за похару“ (А. Мајков, Историја српскога народа, с руског превео Ђ. Даничић, друго издање у Београду 1876, стр. 74). Овде је реч о жељезу које се *усијавало* да би себри преступници били кажњавани, ваљда узимањем тога жељеза голим рукама. За ту сврху жељезо се спремало на тај начин што су га грејали до *усијаности*; на жељезу су дакле стављањем на ватру вршили радњу *усијавана* они који су га *усијана* хтели употребити. И особину жељеза добивену вршењем радње на њему свакако је природније било означити обликом трпног придева; к *усијаноме* жељезу било би несумњиво много боље. Даничић је, нема сумње, употребљавајући облик радног придева имао на уму само претерану топлоту жељеза, коју је оно на ватри само добило, а занемарио је да су га у стање *усијаности* довели они који су се њим таквим хтели да послуже. У другом примеру, писац је мислио на трговину која се сама собом *разгранала*. Стварно у такво стање трговину је довео онај ко је њом управљао,

те зато велим да би и тамо облик трпног придева био на своме месту. Али оправданост истицања медијалности оправдава и придевску употребу глаголског партиципа у облику који је писац узео.

На почетку претходног параграфа указали смо на бројност прелаза од правих рефлексивних до рефлексивно медијалних глагола. Ти се прелази, преко ових последњих проширују и на просте медијалне, тј. на медијалне глаголе без повратне заменице. У већег броја рефлексивних глагола заменица *се* не само што не значи објекат већ се осећа као неки спољни знак медијалности. Такав је одиста случај у последњој групи Кочићевих примера с обликом трпног придева у служби означавања својства. Али се ни поред тога не сме рећи да се употребом заменице иуколико појачава медијалност глагола. Може се шта више са сигурношћу тврдити да су значења глагола у: вода *се смрзава* и вода *смрзава* у погледу медијалности сасвим адекватна. Али, по моме мишљењу, то још не значи да заменица *се* у овом и у другим оваквим случајевима нема апсолутно никакве функције; мени се чини да она овамо садржи једну нијансу означавања у неку руку пасивности. Једино на тај начин да се схватити употреба облика трпног придева у Кочићевим примерима: Потреси *смрзнућим* срцем 394, Преко љета ми се открави *смрзнућа* душа 339, Звижди око *смрзнућих* јелових брвана 136, На прсима нахватало му се *стврднуће* иње 316, — у којима место овог могао би сасвим лепо да се употреби облик радног придеви (*смрзло* срце, *смрзла* душа итд.), али који сад, ја држим, није више од рефлексивних већ од просто медијалних глагола. И заиста реченицом у облику: Вода *смрзава*, тврди се да вода врши акцију самосмрзавања, а кад се каже — Вода *се смрзава*, то се хтело рећи да се у води (дакле, на води), како смо напред рекли, под извесним околностима врши акција самосмрзавања, а то значи да се истиче она пасивност на коју указасмо. За истицањем те пасивности можда се нигде друго не осећа толико потребе колико тамо где се указује на промену коју је на извесној претстави учинила акција вршена у самој тој (односно на тој) претстави. А овај случај имамо у примерима са глаголским придевом у служби обичних придева, и зато се промена стања означеног

рефлексивним глаголима обично казује облицима трпног глаголског придева, где тај облик има функцију и својства обичних придева. Врло ретко од рефлексивних глагола свршеног вида у овој функцији, и с овим својствима, употребљава се облик радног придева, а то је само у оним случајевима где се сем апсолутне медијалности, вршења процеса самог од себе (као у примерима: *расīламћеле*, *разбукйали* и *расйукли*) не истиче ништа друго.

М. Стевановић

О ГРАЂЕЊУ НЕКИХ ПРИДЕВА НА -СКИ ОД ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА

Врло често нам се дешава да не знамо како гласи присвојни придев од неког географског назива, а тако исто и како се зову становници неког места. У већини случајева је то просто: на основу географског назива дода се наставак *-ски*: *Београд-београдски*, *Морава-моравски*, причем се, ако треба, изврше потребне гласовне промене: *Шабач-ски* > *шабачки*, *Груж-ски* > *грушки* и сл. Али има географских назива чијих се присвојних придева постанак не може на тај начин објаснити. Ко би на пр. рекао да су присвојни придеви за поцерска села *Врањска* и *Румска* — *врашћански* и *рушћански*? Не зна свако да је од *Ваљево* присв. придев *ваљевски*, а од *Краљево-краљевачки*. Зашто се становници *Крушевца* зову *Крушевљани*, а становници *Пејровца* — *пејровчани*? Да ли су становници *Ниша*: *Нишани*, *Нишеви*, *Нишевчани*, *Нишевљани* или *Нишлије*? Је ли правилно *иришћински* или *иришћевски*?

Узрок овако изузетног грађења присвојних придева, а у вези с њима и назива становника, треба тражити у томе што они нису увек начињени од садашњих назива тих места већ од неког ранијег, али од исте основе. За нека места се зна да су се раније звала друкчије, а за нека можемо то само претпоставити. Ту појаву налазимо и у другим језицима. Тако се у Француској становници вароши *Saint E'tienne* зову *Stéphanois*, што је у ствари присвојни придев од имена *Stéphan*, како се у старо време изговарало мушко име *Etienne*; становници *Монака*

зову се *Monégasques*, а то је придев, у локалном изговору, старог латинског назива тога места, названог према храму који је ту имао *Hercules monaecius*; становници вароши *Montauban* су *Montalbanais*, према ранијем изговору тога места *Montalban*. Да би и други људи, који нису из тих места и крајева знали како се зову њихови становници, у енциклопедским речницима увек је то обележено кад год је неки изузетан случај. У нашим речницима тога нема, осим донекле у Рјечнику Југосл. академије; нема чак ни у речницима места, где би код сваког имена места требало да стоји како се зову његови становници и како гласи присвојни придев. Да би смо то имали, мислим да би било добро кад би „Наш језик“ бар једну страну одвојио за речник места, на којој би се најпре дао мали списак имена места од којих се необично граде присвојни придеви и називи становника, а затим списак оних имена места од којих ни само уредништво не зна како се граде придеви и називи становника, па да читаоци из тих места, или други који знају, јаве то уредништву. Тако би се скупила грађа за будући речник. Као прилог томе нека буде и овај чланчић, у коме ће се објаснити неколико типичних случајева, према којима ће се разумети и сва слична образовања.

1. Од имена *Дубровник* очекивали бисмо придев *дубровнички*, као што од *Шавник* имамо *шавнички*, а међутим се говори *дубровачки*, као да се то место зове *Дубровац* (упор. *Петровац* : *петровачки*). Очевидно је да је име ове вароши изведено од речи *дуброва*, што значи *дубова шума*. Реч *дуброва* се данас у народу не чује, јер ју је заменила реч *дубрава*; а да се раније употребљавала, видимо по руској речи *дуброва* и по *Дуброви* у Пољцима код Сплита, како се раније звало село *Дубрава*. Свакако се прво словенско насеље звало *Дубровац*, бар у народу, као што имамо и *Брестовац*, *Грабовац*, *Дреновац* и сл., па се од *дубровацки* добило *дубровачки*.

2. *Мишровачки*. Ми који смо ближе Сремској Митровици знамо да присвојни придев од тог имена гласи *мишровачки* (на пр. срез), а кад се тиче Косовске Митровице, мислимо да треба рећи *мишровички*, док се у народу и тамо каже *ми-*

*ишровачки**) . Зашто се каже *мишровачки*, кад би се очекивало *мишровички*? Зато што се Ср. Митровица почев од 12 века звала, према цркви св. Димитрија *Димишровци*, па је од *д(и)-мишровићки* правилно постало *дмишровачки* > *мишровачки*. И Кос. Митровица добила је своје име по цркви св. Димитрија, па се свакако и она упочетку звала *Д(и)мишровци* или *Д(и)мишровце*.

3. *Загребачки*. Од имена *Загреб* присвојни придев је *загребачки*, а не *загрејски*, како би се очекивало, — као да се град зове *Загребац*. По једном мишљењу главни хрватски град добио је своје име по немачкој речи *Grabe*, ров, јарак, јер је био опкољен ровом. Пошто се налазио иза рова, *иза грабе*, како и кајкавци зову ров, то се говорило „за грабом“ „за гребом“, од чега је свакако начињено било име „*Загребац*“, а од тога је правилно постао придев *загребачки*.

3. Од имена места *Умка*, која је близу Београда, присвојни придев је *умљански*, а не некако *друкчије*, јер је тај придев изведен од ранијег назива тога места *Хум*, и то преко назива становника тога места *Умљани*.

4. Слив реке *Јадра*, у Подрињу, сачињава срез, који се не зове *јадарски*, већ *јадрански*, јер је начињен од назива становника тога среза, *Јадрана*.

2. *Врбаски* или *врбашки*? У „Нашем језику“ IV, стр. 215, у чланку „Кварење народног језика“, Ст. Бијелић је изнео мишљење да је правилно само *врбашки*, те званични назив *Врбаска* бановина означаје као кварење народног језика. Он, истина, не вели да ли народ данас говори *врбашки* или *врбаски* кад хоће да начини присвојни придев од имена те реке не као стални већ као случајни атрибут, на пр. уз имен. *риба*, *вода*, *земља* и др., већ наводи само стари назив *врбашки град*, који се тако звао у 15 веку. Јер за просуђивање да ли је нешто правилно није увек пресудно како се некад говорило, већ се мора водити рачуна и о томе како се сад говори. Језик се мења, и оно што је некад било правилно, може данас изгледати неразумљиво и неправилно. Такав случај имамо баш у грађењу присвојних придева од именица које се завршују на *-с*. Њихови придеви су се још од давнина

*) Гл. Елезовић, Речник косовско-метохиског дијалекта I, 411.

завршавали на *-шки*: *Вис-вишки*, *Велес-велешки*, *Клис-клишки*, *Куйрес-куйрешки*, *крас-крашки*, *Врбас-врбашки*. Кад год су ти придеви атрибути уз неке именице које означају нешто што је постојало одавно, несумњиво је да се они свршују на *-шки* („клишки санџак“, „купрешка врата“, „врбашки град“, „вишко вино“ и сл.), нарочито у говору мештана. Тако је начињен и провинцијални придев *инглешки* и *паришки* (инглез-ски, париз-ски). Међутим, кад се тиче нових појмова, у говору људи који нису из тога краја, или кад треба начинити присвојни придев од туђих речи на *-с*, они се завршују на *ски*: *Арас-араски*, *Давос-давоски*, *Волос-волоски*, *Родос-родоски*, *Милос-милоски* (Милоска Венера), *Тунис-туниски*. Тако се данас говори и *париски* и *енглески*. Многе данашње гласовне промене нису физиолошко-фонетске природе, које се врше без наше воље, по самој природи изговара, већ их вољно вршимо, по навици. У 6 п. ј. *ђак* гласи *ђаче* не зато што се *к* не може изговорити испред *е*, јер у 4 п. мн. лепо кажемо *ђаке*, већ зато да заменом *к* са *ч* јасно обележимо 5 падеж, за разлику од 4 п. мн. Та се разлика, истина, не обележава увек, али онде где је она постојала зато што се некад сугл. *к* морао, испред *е* претворити у *ч*, она се задржава по традицији. Међутим, има случајева где се такве промене сугласника више не врше, било што би се у вези с другим суседним сугласницима извршиле и друге гласовне промене, које би реч потпуно измениле, било што су нам неразумљиве и такорећи неефикасне. Ако би се у 3 п. ј. у речи *шејка* сугл. *к* претворио у *ц* (као мајка-мајци), добило би се *шејци*, а од тога би чисто гласовним путем постало *шеци*, што би реч начинило неразумљивом, те се зато говори *шејки*.

Док у случајевима као *ђак-ђаче*, *рука-руци* и сл. вршимо промену сугл. *к*, иако би се могао изговорити и непромењен, зато што се држимо утврђених правила, која се врло често примењују, дотле у случајевима као *врбашки*, који су врло ретки, није нам јасно зашто је од *сски* постало *шки*, а не *ски*, како би требало према гласовним законима. Усто, наставак *шки* није тако изразит за функцију коју врши, јер се променио и наставак за грађење присвојних придева на *ски*, а променио се и завршетак именице на *-с*. Стога је и из психолошких и из физиолошко-фонетских разлога сасвим оправдано што се данас говори: *велески*, *врбаски*, *виски*, *куйрески* и сл.

Наравно, ако се тиче неког географског назива или локалног термина са овим придевима, мора се говорити *велешки, врбашки, вишки, кујрешки*.

Што се самог наст. *-шки* тиче, није јасно како је он постао. Јер се у споју *вис-ьски* никако не би очекивало да се *с* претвори у *ш*. Истина је да се сугл. *з* и *к* испред *ь* мењају у *ж* одн. *ч* (јунакски > јуначки > јуначки; врагски > вражски > врашки), али се сугласн. *з* и *с* у том положају никад не мењају. Па како се онда може објаснити ова промена? Први је проф. Маретић изнео мишљење да су придеви *вишки, велешки, клишки* и др. вероватно постали према именицама *Вишанин, Велешанин, Клишанин*, у којих се сугл. *ш* добио јотовањем (Висјанин > Вишанин). То је, колико ми је познато, и једино објашњење овога случаја. Мени се чини да би се он могао и друкчије објаснити. У погледу наставка, придеви *вишки, велешки, врбашки* и сл. могу се упоредити с придевима *лањски, ливањски, дувањски*, који су постали од *лане, Ливно, Дувно*. Видимо да је овде сугл. *н* испред наст. *-ски* прешао у *њ*, а пошто тај непчани сугл. може постати једино од *нј*, мора се претпоставити да је придевски наст. био *јски*, управо да је прво начињен придев наставком *ј*, дакле: *лањ, ливањ, дувањ*, па је тек доцније, ради појачавања значења, додат и наст. *-ски*. А да су се присвојни придеви правили и наст. *ј, -ја, је*, видимо по скамењеним придевима *ивањ, јовањ, шрифунј, михољ* и *бањ*, који су се сачували само уз неке именице (Ивањдан = Иванов дан, Михољдан = Михаилов дан, Јовањдан = Јованов дан, Бања Лука = Банова Лука). Још у старословенском био је и придев *Јаковљ*, који је доцније добио наст. *ев: Јаковљев*. Ради појачавања су од *ивањ* и *бањ* начињени придеви *ивањски* и *бањски*, на пр. „ивањско цвеће“ и *Бањска* на Косову, која се тако зове по Страхинићу бану. Према овоме могло би се претпоставити да су и од именица које се завршују на *-с* прво постали присвојни придеви наставком *-ј*, па се јотовањем добило *ш: *виш, *велеш, *врбаш*, а доцније су додавањем наст. *-ски* постали придеви *вишки, велешки, врбашки*. Ако ли није прво било придева на *-ј*, можда је наст. *шки*, са јотованим *с*, дошао угледањем на наст. *-њски* код речи на *н*, по образцу *сски: шки = нски: њски*.

Милош С. Московљевић

ПОВОДОМ „КРИТИКЕ“ „НОВОГА“ (БЕЛИЋЕВА) ПРАВОПИСА“

У загребачком *Савременику* (књ. XXVIII, свеска 12) изашао је чланак г. Петра Губерине — „Критика „новог“ (Белићева) правописа“. Г. Губерина мисли да је показао, својом анализом употребе запете по „новом“ правопису, да „састављач „новог“ правописа борбено хоће да кодифицира зарезе по логици и стилистици, а у примјени уопштељава дјеломично начело *станке*, на којему почива и хрватски правопис, а тамо, гдје се удаљује од нашега правописа, највише гријешу против *логике* и *стилистуке*. Кад се још узме у обзир да *тај* правопис ни по начелу ни по примјени не одговара францускоме правопису, онда би га *шребало* укинути барем у име *логике* и *стилистуке*.“ — У својој анализи г. Губерина се највише задржао на употреби запете („зареза“) по правилима логичке интерпункције „новога“ правописа, указујући на тобожње нелогичности и недоследности правила за одвајање речи и реченица запетом.

Ако г. Губерина прочита свој чланак са више смисла за логику и доследност, него што је тога имао кад га је писао, видеће, између осталог, колико је мало у складу његова употреба запете са његовим „начелом *станке*“, — видеће како се он сам служи „дјеломично начелом *логике* и *стилистуке*“ „новога“ правописа, баш у чланку у ком критикује и то начело, и његову примену у нашем правопису. Нека се примени „начело *станке*“ за употребу запете само на ово неколико горе исписаних редова у закључку анализе г. Губерине, па ће се одмах уочити са колико недоследности примењује писац своје начело онде где говори о начелу, — где се недоследност ничим не да оправдати. Мисли, можда, г. Губерина да нема *станке* у његовим горњим редовима између речи: *обзир да.... правопис ни.... начелу ни.... примјени не одговара..... укинути барем у... У задњој само реченици, од само три кратка реда, пет погрешака против сопственог начела за употребу запете учинио је г. Губерина!*

Не знамо по каквој би логици, идући за примером г. Губерине, човек употребио запету у примеру: „Треба *при-*

знайши, да¹⁾ се не може уредити интерпункција...“ затим, у реченици: „Чудимо се, да нови правопис.....“ а да је не употреби у реченици: „Кад се узме у обзир да тај правопис.....“ или у реченици: „Или зар није већа *пауза* кад кажемо.....“ Баш иза ове последње реченице писац је рекао: „Зар се може рећи, да нема станке на граници сложених реченица, биле оне намјерне, временске...?“ „Зар се може рећи“ да реченица: *кад кажемо.....* није једна од тих које ређа г. Губерина, и „зар се може рећи“ да ту нема станке? „Зар се може рећи“ да нема станке и у овом примеру г. Губерине: „Ако идемо с гледишта станке, што је једино *исправно као што* видимо код добрих писаца, онда.....“ и да се с гледишта *сјанке* сме испред уметнуте реченице „*као што* видимо....“ испустити запета? Ово неколико примера рђаве, недоследне и нелогичне примене правописних правила узето је на дохват, из задња неколика пасуса анализе за употребу запете коју даје г. Губерина. Било би сувишно после овога ићи кроз читав његов чланак да би се показало како његова употреба запете негде одговара *начелу сјанке*, негде *начелу логике*, а негде нема писац осећања ни за једно ни за друго начело. —

Овако *безначелна* примена правила интерпункције у нас није баш тако ретка, али је врло смешна у чланку у коме се анализирају начела употребе запете! Кад човек нема осећања ни за *логику*, ни за *сјанку*, ево како нелогичан смисао добија реченица: „*Лисица која се била утајила дигне се полако* са гледишта нашег изражаја не поклапа *се по* нашем мишљењу *пошћуно* с изразом.....“ Ако не издвојите помоћу запета уклопљен израз *по нашем мишљењу*, онда добијате бесмислено значење — *поклапање по мишљењу*. Са оваквом интерпункцијом писац намеће читаоцу труд да исправља несмисао његових реченица. Није ово у г. Губерине омашка: он скоро доследно пише без запете овако уклопљене изразе, не осећајући *сјанку* онде где је она нарочито изразита. Тако он каже: „У овом чланку осврћем *се у главном* на интерпункцију и футур.....“ и сл.

Ни у разлагању своје анализе г. Губерина не стоји много боље, него у примени свога *начела сјанке*. На скоро истој

¹⁾ Подвлачим ја речи између којих је у питању употреба за пете.

висини је ту, и по своме језичком осећању, и по својој језичкој логици. Говорећи о употреби запете, он наводи основно начело „новог“ правописа и на силу хоће да га доведе у супротност са његовом применом. „Као полазну точку, вели он, узео је „нови“ правопис ово начело: *Основни је принцип сјављања или несјављања зајеште: све што је унутрашњој вези није повезано — одваја се зајештом, јер је оно по природи својој одвојено; а све што је, било по непосредној вези, било по значењу, састављено у извесну целину не одваја се зајештом*“. Не слаже се, по његову мишљењу, са горњим начелом пример: „*Кући ми: одела, обуће и нешто хране*“: Г. Губерина није схватио три ствари у овом изразу, зато је његово размишљање криво постављено и нелогично изведено.

I Онај који моли некога да му купи потребне ствари ставио је напореда три објекта: *одело, обућу и храну*. Да је мислио на ближу унутарњу везу између *одела* и *обуће*, да их је хтео „по природи ствари спојити“, он би рекао: „*Кући ми одела и обуће, и нешто хране*“. Тако би на једној страни стајали објекти *одело и обућа*, а на другој *нешто хране*. Баш зато што објекти нису „по унутрашњој вези повезани“, што их онај ко говори није хтео повезати, долази потреба за одвајањем објеката *одела* и *обуће* помоћу запете, а не само зато што је ту *сјанка*. Није осетио г. Губерина да онај ко говори ову реченицу не мисли на „уску логичку везу“ између прва два објекта, иако по сродности садржаја сама себи та веза постоји. (Природно би било да се на ту везу мисли, али да је она била у свести онога ко говори, и обележила би се веза свезом *и* — *одела* и *обуће*). Зато што то није осетио, г. Губерина каже: „*Њему (ономе ко говори) су та два појма уско логички везана и не мисли на разлику њихова садржаја*.“ Напротив: баш је овде означена разлика садржаја — *одело* и *обућа*.

II Г. Губерина није схватио, даље, ни то да испред трећег објекта *нешто хране* није стављена запета зато што између њега и другог објекта *обуће* постоји она „непосредна веза“ коју у набрајању даје свеза *и*, ако она није истакнута у реченици. Језичка логика дала је својство свези *и*, у набрајању и у другим извесним случајевима употребе, да у завршетку набрајања, или иза напоредних израза, веже ближе последњи за

претпоследњи од набрајаних и других напоредних појмова! И тако су два појма, у овом случају два објекта — последњи и претпоследњи — међусобно ближи по оној „непосредној вези“ коју им даје свеза и, а не по значењу.

III Видели смо да г. Губерина нема слуха за *сџанку*, па зато је недоследан самом свом начелу и његовој примени. Зато је и овде, баш на месту где би хтео да покаже супротност између начела и примене новог правописа, сам несмотрено упао у противуречност између *начела* и примене свога правописа. Кад он није осетио *сџанку* у својој реченици: „Њему су та два појма уско логички *везана* и не мисли на разлику њихова садржаја“, није чудо што не налази испред *и* станку у реченици: „Купи ми: одела, *обуће* и нешто мало хране.“ А она стварно и ту постоји. Треба само ослушнути природан ток говора, па је приметити, и овде, и у свим случајевима где се два последња предмета набрајања вежу свезом *и*. Питање је, које се не може лако решити само природним слухом, да ли је, уопште, већа станка између: *одела* и *обуће* и између: *обуће* и свезе *и*, — у горњој реченици. По мом мишљењу, у много случајева обичног говора разлика у квантитету паузе овде се не може повући. „Шта може рећи“ о логичком разлагању г. Губерине, и о доследности начела употребе запете и примене тога начела у његову правопису, онај ко са мало више језичког слуха него што га има г. Губерина, лако увиди *сџанку* у нашој реченици између *обуће* и звезде *и*? Хоћемо ли у кога писца, који се служи хрватским правописом, где влада начело *сџанке* за употребу запете, наћи запету и испред свезе *и* пред задњим предметом набрајања? А *сџанка* ту несумњиво постоји. — Нећемо наћи таквога писца. — Нећемо писце који се служе хрватским правописом ни осудити због недоследности примене правописног начела, ако су они иначе доследији него г. Губерина. Нећемо их осудити, јер знамо да покоја ситница у правопису долази и против логике ствари, и одржава се обичном конвенцијом. — Г. Губерина је био исувише смео када се поуздао у овакво језичко осећање, и у овакву логику са каквом он расправља, да би дао суд о логици „оснивача „ног“ правописа.“

Доследан *својој логици*, г. Губерина није могао осетити

да је баш пример „*Волим мирисну зелену шуму*“ згодан да покаже да то што ту не стављамо запету између придева кад мислимо на заједницу појмова *мирисан* и *зелен*, а стављамо је кад те појмове хоћемо да дамо напореда — независно један од другог — да је, дакле, то згодно да покаже како се ту руководимо *логицом*, а не *стићанком*. Нигде лепше г. Губерина није могао наћи потврду за правило логичке интерпункције да се не одваја оно што је „спојено по унутрашњој вези“, — а он је баш овај пример узео да то побија. Сасвим је јасно да ту имамо најпре осећај логичког смисла при употреби запете, док осећај станке долази секундарно. — Да је у г. Губерине сигурније језичко чуло, лакше би разумео да се и примери: „Мене, младића, чујте“, „Теби, човече, говорим“, не могу узети за доказ против „*логичког начела*.“ Оно што је уклопљено у садржај реченице, што стоји напореда уз коју реч у реченици и показује однос само према тој речи, а не стоји у некој подређености по значењу, није „састављено“ са том речи (*мене, младића, чујте*), јер све оно што стоји напореда једно према другом у реченици није *састављено* по значењу. Израз *састављен* треба разумети у смислу у ком су састављени делови реченице *ајрибуџ* и *именица, глагол* и *објекат*, или глагол и његова ознака (оно што се никад не одваја запетом). Одвајање вокатива баш по логичкој вези делова реченице врло је лако разумети. Није само *стићанка*, као што мисли г. Губерина, оно што потстиче наше осећање да издвојимо вокатив запетом, него нешто друго што много јаче делује да осетимо однос овога падежа према осталом садржају реченице. То је *нагласак* помоћу кога овом падежу дајемо посебно место у реченици, — управо *нагласком* га издвајамо из садржаја реченице. *Нагласак* (реченични) и *стићанке* овде иду нераздвојно, а и једно и друго се заснива на осећању посебног логичког односа вокатива према садржају реченице. Вокатив долази као изражајно средство да се њим упуту неко — да се сабеседнику скрене пажња — на садржај реченице. Зато он увек остаје као уметнута реч у реченици, и има онај однос према деловима реченице који има уметнута реченица према деловима реченице међу које је уклопљена. Зато он и није „*органиски повезан*“ са реченицом, — *органиски повезан* у оном смислу у ком се *органиска веза*

налази између обичних делова реченице. Зато су баш ту запете, на првоме месту зато, иако г. Губерина мисли да „све може бити, само то не.“

Није много језичког осећања и логичког смисла показао г. Губерина ни при анализи сложене реченице, — критикујући логику „оснивача „новог“ правописа“ у одређивању правила за употребу запете. „Најнејасније су, каже он, релативне реченице. Сватко, тко је прочитао „нови“ правопис, знаде, како нејасну слику имамо о зарезима баш у релативним реченицама.“ „Сватко тко“ прочита оно што је г. Губерина после ових речи написао у анализи значења релативних реченица видеће како њему недостаје смисао да схвати права значења многих обичних релативних реченица. И, наравно, кад се пође од рђавог схватања основних ствари, долази се до још горих закључака: не може бити више говора у овом случају о добром разумевању логике у употреби реченичких знакова.

И пре анализе релативне реченице — одмах у почетку чланка — г. Губерина је показао како га може изневерити његов смисао у одређивању значења реченице. У речима: „Учио је и није усјио“ нашао је допусну реченицу. Јасно је свакоме да овде израз *и није усјио* има значење независне супротне реченице. Истина, значење *дођушћања* овде постоји, али у главној реченици *учио је*, и кад би се хтело нагласити то *дођушћање*, онда би реченица добила сасвим други израз: „*Иако је учио, није усјио.*“ — У релативној реченици он прави још грубље грешке. По „новом“ правопису у изразу: „*Који ово чини добиће истини венац,*“ релативна реченица се не одваја, јер реченица: „*Који ово чини*“ — стоји у значењу субјекта читавог израза. По мишљењу г. Губерине: „*Који ово чини*“ „није само субјекат, него и дио (зар само дио?) погодбене реченице = *ако њко ово чини.*“ Пошто се погодбена реченица одваја запетом и по новом правопису, нелогично је, по мишљењу г. Губерине, писати горњи израз без запете иза *чини*. Кад би било: *који ово чини = ако њко ово чини*, онда би г. Губерина имао право. Али, „ако тко“ са више разумевања значења ових реченица упореди ова два израза, уочиће одмах јасну разлику. У изразу: *који ово чини добиће.....* први део има у ствари значење праве релативне рече-

нице, и читав израз значи исто што и: *добиће истини венац онај који ово чини*. Главно значење овде може бити у основи само значење релативне реченице. У оваквим примерима — треба имати на уму — многе зависне реченице могу имати уз своје главно и нијансу ког другог значења, али ми, кад их одређавамо, морамо их стављати на оно место које им се одређује главним значењем. Нека би ова наша реченица и добила у контексту призивок значења погодбене реченице, она је по свом главном значењу ипак релативна реченица. Г. Губерина би, можда, лакше схватио овај израз да се главна реченица изрази у перфекту, — јер га је значење главне реченице навело да криво осети овде погодбену реченицу. *Који је ово чинио добио је истини венац* — јасније показује да ту имамо значење релативне, а не погодбене реченице. — Ако се, у вези с речима у контексту, обликом реченице релативне исказе погодба јасно, онда ће, наравно, свако ко се служи логичком интерпункцијом одвојити такву реченицу запетом.

Како слабо осећа и разуме значење релативне реченице, још боље је г. Губерина показао у примеру: *„Нема бојнога поља, које није нагнојено хрватским костима“*. Ви ћете се зачудити и, бојим се, нећете ми веровати, ако нисте прочитали чланак г. Губерине, кад вам кажем да он даје овој релативној реченици „вриједност посљедничне реченице.“ По „новом“ правопису релативна реченица у овом изразу не би се одвојила запетом, јер стоји као додаток именице *поља* (место: нема поља ненатопљеног хрватским костима), а по мишљењу г. Губерине по начелу *логики* ту би требало ставити запету, јер имамо значење последичне реченице. Овом писцу који говори о логици морало би се доказивати да нису *бојна поља* узрок што су их *гнојиле хрватске кости*, него нешто друго — што се може видети у контексту одакле је узета ова реченица. Узрок је, ваљда, тај што су се Хрвати морали борити на *бојним пољима*, што су се борили за рачун туђина који их је на све стране расејавао и сл. — другим речима, узрок су стања у коме су се налазили они који су морали остављати кости, — а тај узрок никако не могу бити *бојна поља*, сама по себи. По логици г. Губерине у реченици, на пример: *„Видиш оно поље поплављено водом“*

поље би било узрок, а *вода* која се излила била би последица; — узрок не би требало тражити у атмосферским приликама!

„Ево једнога додатка (мисли на релативну реченицу), каже мало даље г. Губерина, који значи узрок: „Помози и благослови Ти који можеш.“ Зато што овде релативна реченица има значење узрока, мисли он, требало би је одвојити запетом. Онај који би написао овај израз где би односној реченици дао значење узрока, тај би стварно морао и по логичкој интерпункцији ставити запету испред *који*; али не знам зашто би рекао: *који* место *јер можеш*. Да је г. Губерина доследан самом себи, па да је претворио споредну реченицу у обичан додаток, како је то учинио згодно на другом месту у свом чланку („*Не могу ван, јер сам болесџан = не могу ван због болесџи*“), видео би да се овде не може релативној реченици дати вредност узрочног додатка. Може израз: *помози и благослови Ти који си моћан* бити једнак: *помози и баагослови Ти моћни*, а никако: *помози и благослови Ти због своје моћи*.

У реченици: „Знај, ако не пристанеш на *то*, да ћеш *имати великих нейрилика*“ г. Губерина даје погодбеној реченици значење објекта, па налази опет како је нелогично у логичкој интерпункцији то што испред погодбене реченице треба да дође запета, а ето она може стајати и место додатка — објекта у реченици. Требало је мало боље погледати ову реченицу, па видети да ни по каквој логици погодбена реченица овде не може имати вредност објекта. Место објекта главне реченице у овој сложеној долази реченица *да ћеш имати великих нейрилика*, а погодбена реченица стоји у односу према зависној, — никако према главној реченици. Да није писац дао погодбеној реченици инверзиван ред, сложена реченица би гласила: „Знај да ћеш *имати великих нейрилика*, ако не *присџанеш*.“ И г. Губерина би могао лакше уочити да не може бити ни речи о томе да овде, или где другде, погодбена реченица може имати значење објекта реченице од које зависи.

Г. Губерина је узео примере последичне реченице да „најбоље покаже“ како интерпункција „новога“ правописа почива на једном темељу, који се елементарно коси с логич-

ким гледиштем“. И опет се спотакао о саму логику. Први је пример: „*Ово се чудо разгласи по свету тако да је на хиљаде просилаца долазило.*“ „Нови“ правопис не употребљава ту запету, зато што је наглашена реч *тако* у својству прилога. (Онај који овде свесно испусти запету схватиће ову реч са прилошком значењем у реченици). И то је — противу мишљења г. Губерине — сасвим логично, јер је последична реченица по „унутрашњој вези повезана“ са речју *тако*, да би било неприродно од ње је одвајати. Међутим, ако напишемо: „Ово се чудо разгласи по свету, тако да је на хиљаде просилаца долазило“, јасно је да више реч *тако* нема значење прилога, она излази из садржаја главне реченице и са речцом *да* има значење појачавања последичне свезе (зато се може и испустити). Нестаје оне унутарње повезаности последичне с једном речју главне реченице; њен садржај дат је у односу према читавом садржају главне реченице: *ово се чудо разгласи по читавом свету*, — а није ближе везан значењем за један део, или за једну реч у главној реченици, као што је то био пре случај. Има, и још како, разлике у логичкој вези између ова два случаја последичне реченице, и не може ни ту бити речи о нелогичности и о противуречности! Да та разлика не постоји — то не види г. Губерина — не би се мењало ни место *сћанке*.

По „хрватском правопису“ по начелу *сћанке* г. Губерина ће одвојити горњу реченицу запетом у првом значењу: „*Ово се чудо разгласи по свету тако, да је на хиљаде просилаца долазило,*“ а у другом значењу: „*Ово се чудо разгласи по свету, тако да је на хиљаде просилаца долазило.*“ Полази ли се од начела које заступа г. Губерина, то је оправдано. Али се примећује код многих писаца који се служе граматичком интерпункцијом недоследност у овом смислу код друге једне врсте реченица, где се нарушава начело *сћанке*, — или се *сћанка* прави вештачки, да би задовољила неприродну употребу запете. Г. Губерина, кад хоће да одговори на питање зашто у горњим примерима једном „нови“ правопис има, а други пут нема запету, одговара: „*Једносћавно зашто, што* стоји на формалистичком гледишту.....“ Ако се говори природно, ако се не говори напрегнуто, после речи *једносћавно* која мора бити наглашена, јер долази ме-

сто читаве садржине питања, не би могло доћи наглашено *зашто*, па онда не би било иза њега ни *сјанке*. Аналогно примерима последичне реченице, дошло би: *једноставно, зашто што.....* Друга је ствар кад се каже: „То је *зашто, што.....*“ како на другом месту пише г. Губерина, где је *зашто* наглашено и захтева *сјанку*. Да је обичнија узрочна реченица која почиње са *зашто што* без наглашавања речи *зашто*, доказује јасно то што у инверсији реч *зашто* долази обично у споредној, а не у главној реченици. „Зато што смо неисправно интерпретирали мелодију, не можемо разумети текст“ написао би, вероватно, г. Губерина једну своју реченицу у инверсији. Ово може бити једна ситница која показује како у пракси долазимо, и не примећујући то, у сукоб са својим начелима. Али је занимљиво како се разлагање о језичкој логици и разлози г. Губерине могу згодно окренути против њега самога, — како он који тражи доследност сам пружа, као наручене, примере своје недоследности.

Тражећи нелогичности у нашем фонетском правопису, г. Губерина није могао схватити ни то што нови правопис, иако „узима фонетику као полазну тачку“, има и границе до којих може ићи у примени свог фонетског принципа. Ником не пада на памет да правопис изграђује ради принципа, него принцип уноси у изградњу правописа, до оних граница до којих сам принцип може служити савршености правописа. Претераности у фонетском правопису ишле би некад на штету прве његове одлике — једноставности, исто толико колико би тој особини биле на штету у другом случају недоследности у извођењу фонетског начела. То зна свак ко је о тим стварима размишљао, — то је знао и састављач „новога“ правописа“. Наш фонетски правопис одговара извршеним и утврђеним фонетским променама у речи, али не бележи промене које случајно настају у додиру речи у реченици. Ту је јасно одређена граница до које се може примењивати фонетски принцип нашег правописа. А то је и логички оправдано, само то није могао уочити г. Губерина. Ако пишемо *поштрейседник* и сл., то је зато што се извршила промена звучног гласа *д* и остаје стална у којем год случају реч у реченици употребимо. Међутим, нећемо писати *ш њим* зато што се *с* — предлог мења само у одређеним случајевима, а облик

предлога остаје у већини случајева непромењено *с*. Нећемо писати *кош куће*, јер промена *д* у *ш* није стална као у речи *пошћрејседник*, него она зависи од положаја овог предлога у реченици. Да променимо *д* у *ш* у писању речи *пошћрејседник*, служили смо се фонетским принципом ради доследности и једноставности — главних одлика нашег правописа. Чим бисмо прешли одређену границу, па ради фонетске доследности вршили промену у додиру речи у реченици, покварили бисмо склад доследности и једноставности, и стварали бисмо, не једноставан него замршен, компликован правопис. Писати једну исту реч сад овако сад онако, једанпут писати *код*, а други пут *кош*, или једанпут *с*, други пут *ш*, било би не само компликовано у правопису, него бисмо ради фонетске доследности падали у недоследност на другој страни — писали бисмо исте речи различито у разним позицијама у реченици.

Кад се ствар посматра и логички и психолошки, није исто *пошћрејседник* и *код куће*, с обзиром на доследност извођења фонетског начела. У првом случају промена је у речи, и она је стална; у другом, промена је у реченици, — и реч *код* ту промену не носи као своју сталну фонетску особину, него је напушта чим се ослободи датог положаја у реченици. Психолошки посматрана ствар јасно показује да ми у говору изговарајући *пошћ кућом* у датом изразу имамо осећај предлога *под*, међутим у изговору *пошћрејседник* посебни осећаји предлога *под* и *пред* изbledели су стапајући се с главном речју у један појам који даје сложена реч. — Ето зашто г. Губерина није смео очекивати да се по „новом“ правопису, зато што се пише *пошћрејседник*, пише и *кош куће* и *ш њим*. Свакако је ово ближе и правој логици, и више је ту у нашем правопису доследности него што тога налазимо у г. Губерине кад пише *пошћуно*, а противи се писању *пошћрејседник*! Ја бих волео чути каквом логиком се може правдати да се пише *председник*, *представљамо*, а *ошћклањамо* — како пише г. Губерина.

Има само једно оправдање за све оне Србе и Хрвате који не примају ову новину „новог“ правописа: утврђене навике писања. Свака реформа правописа, нека је сасвим у духу и доследности начела и језичке логике, наилази

на отпор конзервативних људи, који се тешко ослобађају својих навика.

„Зашто, када постоји ја *ћу писаићи*, не може бити и *писаић ћу*? пита г. Губерина. Више би, у име логике и доследности, имало смисла поставити питање: зашто они који пишу *писаић ћу* не пишу и ја *ћу писаић*? Зашто се у два облика футура инфинитив јавља једанпут у свом правом облику, а други пут у облику у ком га нигде друго нема у књижевном језику? — „Зар је у футуру веће фонетичко јединство, него у *ш њим* и *коић куће*, где се „нови“ правопис слаже с хрватским и пише *с њим, код куће*“? пита, даље, г. Губерина. Свакако је веће „фонетичко јединство“ у футуру *писаћу* него у изразу *код куће*. Како г. Губерина није видео то веће јединство?! Није се у првом примеру извршила само обична гласовна промена, него је настало и редуцирање гласова. Ако г. Губерина хоће да нађе овде паралелу, онда би *писаћу* по „фонетичком јединству“ било слично *ко куће* (кад би се случајно редуцирао задњи глас у предлога *код*). *Писаић ћу* је вештачка творевина, тако се не изговара овај футур; тако га не изговарају ни они који га пишу, сем ако га тако не изговарају насилно, а о таквом изговору овога облика у народном језику не може се ни говорити. Ако се налази код кога овај изговор у обичном говору, он је књишкога порекла. Изговара се, као и свака вештачка творевина у језику, са напрезањем (замислите неприродност изговора *сесић ћу, пасић ћу, мусић ћу* и сл.). То би био једини облик речи у нашем језику вештачки исконструисан, који није створило народно осећање језика, облик који у говору народном нигде не постоји, него га је створила логика недочених филолога. — Поређење *писаћу* и *носио си, он је* — још је мање умесно него *пошпрејседник* и *код куће*. Вреди ли се и на томе задржавати?

Не знамо каква су „стручнија разјашњења“ о овим питањима у расправи г. Губерине под насловом „Интерпункција „новога“ (Белићева) правописа у свијетлу логике и стилистике, али мислим да је доста прочитати и овај чланак о коме говоримо, па видети какву вредност могу имати стручна

разјашњења овога писца. И најлепше и најбоље ствари рђаво осветљене губе свој изглед и своју вредност. И „нови“ (Белићев) правопис“ у светлу логике г. Губерине није могао боље проћи.

Јован Л. Вуковић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

87. „Да се на много места не слагах с мојим *п*редходницима нека не изненађује и нека се не *ш*умачи криво“.

1) У овом обрнутом реду сложене реченице прва зависна релативна реченица не може почети свезом *да*, него мора доћи релативна свеза-заменица *што*. 2) Кад се присвојним заменицама лица или предмети присвајају субјекту, место заменица првог и другог лица *мој*, *твој* долази заменица за свако лице *свој*, ако се присвајање не наглашава (у овом примеру се то наглашавање не може осетити). 3) Место *п*редходници треба писати *п*ре~~ш~~ходници (једначење по звучности). 4) Ако зависна реченица долази пре главне, увек се одваја запетом.

Ова реченица треба да гласи: „*Што се на много места не слагах са својим *п*ре~~ш~~ходницима, нека (никога) не изненађује и нека се не *ш*умачи криво.*“

88. „... *што је усађивало *п*ријашњу, *п*ремда варљиву, наду да ће се свешћ најослепљу окумушћу рајша...*“

Окунушћу се је покрајински изговор глагола *оканишћу се*. — Требало је у наведеној реченици рећи „... *да ће се свешћ најослепљу оканишћу рајша...*“ О сличном погрешном изговору глагола *променушћу* (*промијенушћу*) било је речи у *Језичким поукама* (НЈ IV, стр. 287).

89. „*Ја сам задржао чланке „Горњи Дом“ и „Перови као Сенат“, онакве као што су били најисани, мада сам свешћан, да је њихов интерес сада у већој мери засшарео.*“

1) У наведеној реченици, узетој из једног превода с енглеског језика, нису добро, по правилима употребе великих слова нашег правописа, написани наслови чланака „Горњи

Дом“ и „Перови као Сенат“, него треба: „Горњи дом“ и „Перово као сенат“ (не постоји у Енглеској званични наслов *Сенаџ* у значењу *Горњи дом*). 2) Допусна свеза горње реченице по нашем правопису пише се растављено *ма да*. 3) По правилима наше логичке интерпункције изрична реченица, зато што у ствари замењује објекат глагола реченице од које зависи, не одваја се у обичном реченичном реду запетом. 4) Није добро употребљен ни израз *њихов инџерес* у значењу *инџерес за њих* (чланке).

Горња реченица би правилно била написана: „*Ја сам задржао чланке „Горњи дом“ и „Перови као сенат“, онакве као што су били најписани, ма да сам свесџан да је инџерес (или инџересовање) за њих сада у већој мери засџарео (засџарело).*“

90. „У основи и Вук и Хаџић су били људи научно наџројени, и обоје чврџти у својим научним убеђењима“.

У овој реченици не ваља употреба збирног броја *обоје*. Збирни бројеви *двоје*, *џроје*, *четџоро* итд. употребљавају се уз збирне именице: *двоје деце*, *џроје јагњаци* и сл.; уз именице које имају само множину: *двоја враџа*, *џроје новине*, *обоја кола* и сл.; уз две или више именица различитих по роду: муж и жена — *обоје* су отишли; жена и дете — *обоје* спавају и сл. Ако се у реченици, као што је случај с овом наведеном, бројеви односе на именице истога мушкога (или женскога рода), или на множину мушког, или множину женског рода, онда долазе обични бројеви: Вук и Хаџић — *оба* су чврџти; Милица и Мара — *обе* су чврџте; [или долазе бројне именице: Вук и Хаџић — *обојица* (ако су три именице и више: *сва џројица*, *сви четџорица*) за именице само мушкога рода]. Али ако су именице истога средњега рода, долазе опет збирни бројеви: и јагње и теле — *обоје* ћемо заклати.

Зато што се ова погрешка често срета — чак и код бољих наших писаца ћемо је срести — истичемо је и овде, иако је о сличним погрешкама било речи у *Нашем језику* (I стр 31 и IV 256).

91. „Ова дипломатска активност приказује се у добро обавешћеним круговима као врло убрзаном, с обзиром на догађаје..“

Рећи: „Као врло убрзаном“ је плеоназам. Сувишно је употребити прилог „као“ уз инструментал „врло убрзаном“. Према томе у горњој реченици требало је рећи: „Ова дипломатска активност.. приказује се као врло убрзана“ или: „Ова дипломатска активност.. приказује се врло убазаном..“

92. После шог премирја било је закључено француско-италијанско премирје... Време које је прешлодило новом европском рату било је обележено премирјем, закљученим 11 нов. 1918 год.“

Префикси *пре-* и *при-* у неким нашим дијалектима погрешно се употребљавају утолико што се један другим замењују. Књижевни језик допушта у горњим примерима само префикс *при-*. Дакле, *примирје* а не *премирје*. (О овим префиксима писао је др. М. Московљевић у „Нашем језику“, год. II, стр. 136).

93. „Сад кад се прибиру.. нове снаге.. треба присиуиши на извршење.. задатка..“

Употребљени облик „прибиру се“ неправилан је. Требало је рећи: *прибирају се*, јер тако правилно гласи 3 л. једине глагола *прибираши*: *прибирам*. Уз глагол *присиуиши* ваљало је ставити датив: *присиуиши извршењу*, а не акузатив с предлогом: *присиуиши на извршење*. Исправљена реченица би овако изгледала: „Сад кад се *прибирају*.. нове снаге.. треба *присиуиши извршењу*.. задатака..“

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Велић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Анђелковић Грачаничка 12

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду

A. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружичић*: Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Сћевановић*: Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић*: Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић*: Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste*: Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић*: Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОРА

ГОДИНА VII СВЕСКА 8

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1940

САДРЖАЈ

1. А. Белић: Поводом писања о нашем књижевном језику	225
2. Рад. Алексић: „Од града кључеви“, „праг од куће“ и сличне конструкције	226
3. Д. Костић: Разнолика служба прилога „ретко“	229
4. Д-г Мiрко Рerковић: „Svesebica i sveseban“	233
5. Јован Л. Вуковић: Уз одговор г. Мамузића поводом питања о исправљању домаћих задатака	236
6. З. М.: Из живота речи	248
7. Језичке поуке	249—256

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар
Ђорђић, д-р Радосав Бошковић, Јован Л. Вуковић и Миодрaг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. VII

СВ. 8

ПОВОДОМ ПИСАЊА О НАШЕМ КЊИЖЕНОМ ЈЕЗИКУ

Ми смо се једном или два пута осврнули на писање о овоме предмету које потиче од неколико људи из западног књижевног и културног средишта нашег народа, из Загреба. Ми смо далеко од помисли да погледе који су тим поводом изношени припишемо свим претставницима његовим и да дамо томе карактер распре између Срба и Хрвата, како би се то можда хтело у извесним круговима. За нас је ту питање само о ономе што је тачно или нетачно, што је правилно или неправилно у новим одношењима о нашем књижевном језику и у схватањима о разликама међу језиком наших главних културних средишта.

Нико не може порицати да неких разлика међу поменутиим културним центрима у језику има. Свако мора бити начисто са тим да тога мора бити све донде докле се књижевни језик сваког од тих средишта буде непосредно и творачки развијао. Само, по нашем мишљењу, та књижевна утакмица може послужити или треба да послужи не раздору међу њима и узајамном прегањању, већ богаћењу заједничког језика. По себи се разуме, не може се сматрати да је све бисер и драго камење што се у књижевним и научним делима у њима јавља и да треба да остане у нашем књижевном језику. Целокупна књижевна јавност позвана је да својим примањем или одбацивањем да пристанак свој на оно што је ново и добро и што је у духу народном и у духу целине или што није такво.

Наш књижевни језик развија се више од сто година. Он има и своја основна начела, своје традиције и своје тежње. Учени људи који о њему пишу морају их познавати и морају о њима водити бригу када хоће да прописују шта у његову развитку ваља, а шта не ваља. Само ће тако оно што о њему успишу имати вредности. Међутим то није ни тако прост ни лак посао. Језик се стално развија; понешто у њему застарева, нешто се ново већ одомаћује, а нешто се опет први пут јавља. Језик није затворен круг, јер би то значило смрт његову; већ слобода кретања и увек нов полет у непознате

висине. Снаћи се у том вечитом покрету и хтети ухватити особине његове у све новом стварању и грађењу — може само онај ко добро познаје његов целокупни ток.

Они који говоре о особинама књижевног језика и који се намећу за учитеље целој јавности нашој треба да су свесни свих тих тешкоћа и да добро одмере снагу своју. Јер ако погреше, учиниће одједном две грешке: не само што ће својим непознавањем ствари упутити погрешним путем испитивање нашег језика него ће и нетачним саветима својим упућивати своје читаоце да иду странпутицом.

Да тако не буде, нико не би више желео од „Нашег језика“. Међутим баш је то најчешћи случај у појавима ове врсте. Зато ће овим питањима „Наш језик“ посвећивати нарочиту пажњу. Иако ће несумњиво имати прилике да покаже сву сложеност унутрашњег склопа њихова, он ипак неће сматрати да је то довољно оправдање онима који су грешили, већ разлог и обавеза за сваког да пре него што се овог посла лати добро проучи све што је са њим у вези.

„Наш језик“ и у овој прилици жели само једно: да расправљања о нашем језику упути правим путем и да покаже да се она могу водити без жучности и без узајамног окривљавања. Сваки прилог, ма с које стране дошао, којему би био циљ да овоме помогне и да допринесе да се на овај начин до правог посматрања и схватања ствари дође, што пре и што боље, наћи ће места на његовим странама и имаће права на његову искрену захвалност.

Уредништво Нашег језика

„ОД ГРАДА КЉУЧЕВИ“, „ПРАГ ОД КУЋЕ“ И СЛИЧНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Даничић у својој Србској синтакси, на стр. 266, у напоменама испод текста, вели: „Варваризми су ово у И. Гундулића осм. (тј. у „Осману“): ријека одъ Дуная 4, 36; у И. Ђорђића салт. (тј. у „Салтијеру словинском“): ријека од Јордана 107, гора одъ Табора 145, градъ одъ Ерузалема 136 и у Ј. Палмотића крист.: надънумсмо му 10штъ блажено од Езуса име 99. А ние

много болѣ ни ово у И. Гундулића осм.: одъ нѣгова хода узрокъ 6, 93; одъ роднога любавъ града 17, 104.“ Међутим о конструкцијама као што су: „Од града кључеви“, „праг од куће“ и сл., он на стр. 251 своје Синтаксе вели: „И у овимъ примерима мислимъ да се каже да нешто долази одъ онога што собомъ обузима по томе што се у помисао *власникъ* узима и оно што му е у власти“. По овоме би се могло закључити да Даничић није сматрао да је употреба предлога *од* у конструкцијама реда „праг од куће“ туђег порекла. Али Т. Маретић то изрично каже у великом речнику Југославенске академије (књ. VIII, 542): „*dosta često*, вели Маретић, *uzeto je od prema tal. di, osobito u dubrovačkih pisaca*“. Примери реда „од града кључеви“ нису у речнику одвојени од примера реда „ријека од Дунаја“, а то нам јасно сведочи да се Маретићеве речи односе и на конструкције као што су „од града кључеви“, „праг од куће“ и сл.¹⁾

Ја међутим мислим да конструкције реда „од града кључеви“ нису туђе, већ наше, тј. ја сматрам да употреба предлога *од* у конструкцијама као што су ове није морала доћи са стране — према романском *da (de, du, di* и сл.), већ се то могло разврати и у нашем језику. — На који начин?

Познате су добро конструкције из наших народних умовина као: „Ага од Рибника“ („Ово ј' књига аге од Рибника“), „Краљ од Азака“ („Милу шћерцу краља од Азака“), „вила од горе“ („Лијепа као вила од горе“), „од горе хајдуци“ („Да т' уфате од горе хајдуци“), „ветар од мора“ („Дај ми Боже вијар вјетар од мора“) итд.

У стиху: „Ово ј' књига аге од Рибника“ шта у ствари значи „од Рибника“? Значи — „аге (који је) из Рибника“, онако као што „Мине од Костура“ („У двореове Мине од Костура“) значи „Мине (који је) из Костура“; или: „од Прилепа Марко“ („Једно бјеше од Прилепа Марко“) = Марко (који је) из Прилепа; или: „Милош од Поцерја“ („Треће бјеше Милош од Поцерја“) = „Милош (који је) из Поцерја“; или: „вила од

¹⁾ Од наведених примера у R. J. A. исп. на пр. ове: *Hoć da ti ukažem crkvi od Svetoga Petra?* (M. Držić), *Roditeљи od Focija* mogadijahu posumit (Kanižlić), *Gospodar oda mlina* voljan je samliti (Statut poljički), *Stojan krađe kљуče od riznica* (Nar. pjesme 3, 169), *Al' izide vojvodina љуба na prozore od bijele crkve* (Nar. pjesme 4, 158).

горе“ = „вила (која је) из горе“ и сл. Али имамо у нашем језику и оваквих конструкција: „Док погубим кнеза Тавнавскога“; „Док погубим кнеза Поцерскога“¹⁾; „Она пита два *горска* хајдука“ и сл. Према овоме, за мене је јасно како су се развиле конструкције као што су „од града кључеви“, „праг од куће“ и сл. Како су се у језику употребљавале напоредно конструкције као: „ага од *Рибника*“ = „ага (који је) из *Рибника* и „ага *рибнички*“ („ага *рибнички*“ = „ага *Рибника*“ и „ага који је из *Рибника*“, — код генитива порекла једначи се посесивни генитив са аблативним генитивом, а посесивни генитив са придевом или придев са посесивним генитивом), дошло се на основу таквих случајева до језичког осећања да и тамо где се може употребити придев, може се употребити конструкција са *од*. Дакле поред „градски кључеви“ и „од града кључеви“, поред „кућни праг“ и „праг од куће“, поред „*шамничка* врата“ и „врата од *шамнице*“ и сл. Према овоме, по моме мишљењу, ово су конструкције — „од града кључеви“, „праг од куће“ и сл. — иако аналошке, сасвим исправне конструкције нашега језика. Из народних умотворина, Вукова језика и из језика других писаца, Даничић је у својој Синтакси (стр. 251 и д.) навео велики број конструкција реда“ од града кључеви“. Исп. из Вукова језика: „*Командант од шанца*“ (Грађа, 16), Како гођ што је обор-кнез *глава од кнежине* тако су *кметови од села* (Даница 2, 68), Од који се зидине и сад знаду као и *шемељ од цркве* (Даница 1, 30), *Стари свати од дома* (Ковчежић, 65). Од Даничићевих примера узетих из народних умотворина навешћу овде само неколика: Ово бјеху *од земље судије* (Нар. пј. 2, 4), Кад дође на *враћа од авлије* (Прип. 122), *Од куле је кључе* донијела (Нар. пј. 2, 31), Нађе *чобана од куће* (Прип. 206).

У савременом књижевном разговорном језику, у језику наших писаца²⁾ и у народним говорима овакве су конструк-

¹⁾ Исп. са овима и Његошев стих: „Ал’ хероју тополскоме, Карађорђу бесмртноме...“

²⁾ Д-р Михаило Стевановић у својој расправи „Посесивне форме у српскохрватском језику“ (Посебни отисак из Годишњака Скопског филозофског факултета IV, стр. 44) изнео је више оваквих конструкција из језика Лазе Лазаревића и П. Кочића: „Отворише се *враћа од куће* (Л.), *Срж од ека* осушила се (Л), Отвори *капак од прозора* (Л.), Сједе на *праг од прозора* (К.), Ено му и сад зидине *од карауле* (К.) итд.

ције сасвим обичне. Нема никакве сумње да за ширење конструкција као што су ове („од града кључеви“ и сл.) има значаја и факат, што се од сваке именице не може образовати придев. Немамо, на пр., придева „жичични“, а имамо: „кутија од жижица“; тако *штајија од главе*, а не „главна“ и сл.

Из овога је, мислим, јасно и како треба гледати на конструкције као што су: „град од Јерусалима“, „ријека од Дунава“, „име од Језуса“, „Родитељи од Фоција“, „Црква од св. Петра“ и сл. Како се у нашем језику нигде не говори „Дунавска река (ријека)“ или „Исусовско име“, већ само „река Дунав“, „име Исус“, то се само за такве конструкције може рећи да су конструкције туђег порекла.

Рад. Алексић

РАЗНОЛИКА СЛУЖБА ПРИЛОГА „РЕТКО“

Употреба прилога *ретко* доста је честа и разнолика, у поређењу с употребом и његовог компаратива *ређе* (*најређе*) као и опозитума *често*, заиста ретком и мало разноликом. По постанку, прилог *ретко* је облик средњег рода од основног придева *редак-рејка-рејко*, опозитума за *густ-а-о* или *чест-а-о*. Придев је познат по доста обимној употреби, као: „*Редак* звер“ у наслову познате шаљиве приче М. Ђ. Глишића; *редак* пасуљ т.ј. „пристављен тако ретко да се зрна морају кашиком јурити“ по речима М. Ђ. Милићевића у Животу Срба сељака (стр. 94); *редак* случај; *редак* чешаљ; *рејка* шума, коса, чоха и сл.; *рејка* прилика; *рејко* сито, ткање и сл.; *рејки* зуби итд.; или у сложеницама: *рејкобрад*, *рејковлас*, *рејкозуб* забележеним још у Орфелинову Словару (г. 1791), или *рејковлаш* у Ристић-Кангринином речнику, и др.

Најчешћа је употреба прилога *ретко* уз глаголе, и то уз глаголе постојања и збивања: *Ретко* има таквог јунака; *Ретко* се нађе (деси, укаже, јави, догоди и сл.) таква прилика; па и: *Ретко* је наћи таквог вина (Л. Комарчић у Записима једног покојника, стр. 159); *Ретко* је видети српску ношњу (Ж. О. Дачић, Чему нас учи живот, стр. 141). (Овом

ће употребом прилога *рејшко*, видећемо, као основном и потсвесном, моћи да се тумаче и друге необичније употребе његове). Иначе, налазимо *рејшко* и уз глаголе који исказују радњу, и понављану, као што су: одлазити, долазити (коме), обилазити (кога), походити и сл.; (по)сејати, (по)садити, обрасти, ткати и сл. и какви хоћете други.

Даље, као и други прилози начински, јавља се *рејшко* и уз придеве описне: *Рејшко добар* (зао, рђав, храбар, плашљив, срећан...) човек; *Рејшко пријатно* вече, и др. Ту се већ осећа као да је *рејшко* узето из других реченица, којима прилог *рејшко* управо и припада као допуна, т. ј.: *Рејшко* (има, се нађе, се деси, налази,... тако) *добар* ... човек. То су осетили и Ристић и Кангрга превodeћи у свом Речнику (II део) синтагму *рејшко добар човек* са: *er ist so gut, wie man es selten findet*. У старијих књижевника наших нађе се прилог *рејшко* с придевом удешен и у „сложеницу“. Тако на пр. у Алексија Везилића спису О спокојној жизни (на стр. 43): „Проповѣдникъ *рѣшкочувенъ* Петровиць Иоаннь; или у С. Милутиновића Србијанци (ч. III, стр. 122): „и доказани *рејшкоблажени* које људство памти и прославља“.

У данашњем се књижевном језику чешће јавља *рејшко* уз „глаголске“ придеве, нарочито уз трпни: *Рејшко* чувен (цењен, уважен, поштован...) као писац, и др., где се осећа неко појачајно истицање (као: *много, врло много, необично*), докле се напротив у примерима: *Рејшко* познат (признат...) као писац, и др. осећа смањивање (као: *слабо, једва*).

Ређе се *рејшко* употребљава уз друге прилоге постале исто тако од средњег рода придева; можда, још: *Рејшко* добро одговарају његови ђаци на испиту; *Рејшко* смо *пријатно* провели ноћ, и др. Чешће се пак употребљава уз основне прилоге са значењем неодређености („непознатости“), али ту не уза све, углавном уз: *кад, где и куда*. Чује се обично: *Рејшко* *кад* (и) одем до њега — где се *кад* осећа као додато управо стога да јаче истакне временско значење прилогу *рејшко*. У народном говору оба су се ова прилога спојила у једну сложеницу: *рејшкокад*, како је на пр. забележена у грађи Лексикографског отсека С. К. Академије (орман Ж. збирка Божовићева) а потврђена и примером из Славоније у загребачком Зборнику за нар. живот и об. (књ. XXIII, стр. 204): Вадину

[авет] чељаде види *ријскокад*. До тога стапања није још дошло код *рејско* уз *где*, иако се доста често употребљавају заједно: *Рејско где* има тако добро очуван примерак, и *рејско* се *где* нађе у толиком броју. За овај случај даје Броз-Ивековићев Рјечник пример из Вукове прозе (у Срп. н. пј. I, стр. 64):... „да се *ријејско* ће може играти осим на гумну“. Слично још: *Рејско куда* и одлазим, и др. Уз *рејско кад*, *рејско где* и *рејско куда* може да дође (између њих или после) и зависнореченичка свеза *да*, која појавом својом наговештава и постојање њене „главне“ реченице, с прилогом *рејско* као „правим прироком“ и изосталом „споном“ (је, има, нађе се, деси се): *Рејско да када* одем; *Рејско где да* има такав примерак; *Рејско да куда* и одем.

За прилоге необичнија употреба уза заменице није за *рејско* тако ретка. И ту уз основне заменице „непознатог“ лица: *ко* (*шћо*) и *чији-а-е*. У Речнику Ристић-Кангргином (II део) први се случај ставља на прво место, код речи: „*рејско* adv. 1. selten: (*рејско*) *ко* беше... selten war wer...“ јер је заиста врло чест, и у разним падежним односима. Тако на. пр. *Рејско ко* зна то; *Рејско кога* (*чега*) се он боји; *Рејско коме* он удели; *Рејско кога* он поздравља; *Рејско се с ким* он дружи; *Рејско о коме* (*чему*) каже рђаву реч; па и, ређе: *Рејско чије* дете зна толико, и др. У свима овим примерима осећа се потреба допуне глаголском „споном“, као: *Рејско* (се нађе и сл.) *ко* зна то., и др. То се осећање истиче нарочито употребом зависнореченичке свезе *да* која, видели смо, претпоставља и неку „главну“ реченицу, не исказану потпуно (без „споне“), и то и у скраћеној, обичној стилизацији: *Рејско ко да* зна то. Тако и: *Рејско кога* (*чега*) *да* се он боји; *Рејско коме да* он удели; *Рејско кога да* он поздрави; *Рејско с ким да* се дружи; *Рејско о коме* (*чему*) *да* каже рђаву реч; па и: *Рејско чије* дете *да* зна толико. Свуда се ту осећа да уз прилог *рејско* недостаје глаголска „спона“ (*нађе се, деси се догоди се, има, је* и сл.), којој прилог тај управо и припада као тумачна допуна; и то се осећа све докле у датим примерима остане показани ред речи т. ј. *рејско* непосредно испред заменице, с којом заједно има значење као: *јонеко* (право: *мало ко, ипак неко*). Иначе, кад се заменица одвоји од прилога *рејско* и пребаци иза свезе *да*, ближе „главном“

глаголу или иза њега, онда заменица има значење као: *неко*, а прилог *рејко*, добивши значење временско-начинско, осећа се више као допуна „главном“ глаголу, нарочито ако се поред свезе *да* употреби још и „појачајна“ свеза *и*. На пр. овако: *Рејко да се кога (чега) и боји*; *Рејко да коме и удели*; *Рејко да и поздрави кога*; *Рејко да се с ким и дружи*; *Рејко да и каже о коме (чему) рђаву реч*. Та се одвојеност осећа јаче кад се заменица употреби у номинативу: *Рејко да ко и зна то* — или даље: *Рејко да то и зна ко* — или још даље: *Рејко да то ико зна*, где је заменица добила и друкчији, сложен облик. Код заменице *чији-а-е* једино и иде с том изменом њеног облика у *ичији-а-и*: *Рејко да ичије дете зна толико*.

Слична запажања јављају се и ако место *ко* употребимо придевску заменицу *који-а-е* с именицом: *Рејко који ђак да зна то*, и др. Врло је честа употреба израза: *Рејко ко(је)га дана да...*

У сличној али не и тако потпуној служби уза заменице јављају се још и прилози слична значења: *слабо* и *мало*; а можда и још који. Уз прилог *тешко*, који се готово најјаче осећа као скраћена „главна“ реченица (*тешко је, тешко се нађе...*) редовно долази зависнореченичка свеза *да*: *Тешко да ко то зна*, и сл. Компоратив пак *ређе* (*најређе*) и опозитум *често* (*чешће*) јављају се, насупрот толико обилатој допунској служби прилога *рејко* — само у основној служби, уз глаголе, и радње.

*

Поред све ове релативно честе, и уопштене допунске службе прилога *рејко*, нашао сам недавно још на једну, сасвим необичну, где се чини да прилог тај као да прима на се службу *предлога* јављајући се допуном именици. У информативно драгоценом спису о печалбарству нашем, у „Трајану“, познатом роману Анђелка Крстића, има на стр. 290 овај став: „*Рејко дана да би он попио мање од четрдесет чашица ракије*“. Помисао о могућној омашци штампарској (испало *кога* између *рејко* и *дана*?) отпала је сасвим, кад сам на исту синтагму наишао у истој књизи још један пут. Дакле, јужносрбијански провинцијализам! Не, и више нешто. Јер, убрзо затим, прелиставајућу „Нову Искру“ за г. 1900,

на стр. 14 нађем у „псевдокласичарски“ устикованом писму што га је, пре равно стотину година, писао Љубомир П. Ненадовић као студент у Прагу својим друговима из лицеја у Србији — овај став:

Пишимо, Музо, друговима слатким,
Кажимо како необично вамо [у Прагу]
Ми без њих *рејшко блага!* певамо...

Оно „*рејшко блага*“ као да неће значити баш сасвим „без блага“ (пара) него: „ипак с *јонешћо* мало још блага“; ако т.ј. тај необични спој речи, још и нарочито обележен „удивителном“ као могућан вокативни уметак (ми = ја и ти, Музо, која си *рејшко блага!*) не буде био копија неког класичког израза Хорацијева или Овидијева, можда: О, *tu sa, tu..., rare felix!*... Иначе, ако је блага заиста генитив од благо (новац), које уосталом студенту у туђини тако често пада на ум и у перо, а прилог *рејшко* као његова нека мера (*јонешћо*, не довољно и сл.), онда би *рејшко блага* (= с мало пара) понајпре ишло у групу Крстићева споја *рејшко дана*, те за прилог *рејшко* у тој служби потврђивало његову већу раширеност бар у прошлости (пре једног столећа), дакле и као архаизам, и то усамљен, непотврђен ни у књижевном ни у народном језику, колико знамо.

Д. Косић

SVESERICA I SVESBAN

Именицу *svesebica* i pridjev *sveseban* чуо сам више пута од млађе и старије ђелjadi из села *Promine*, општине истог имена, среза kninskog¹).

¹) О planini истог таквога имена налазимо у Vukovu i Iveković-Brozovu Rječniku само ово: „Pròmina, f. planina u Dalmaciji (Promona)“. Данас ни мještани села *Promine* ни они из околце не акцентирају ту vlastitu именицу како јој акценат билеже споменути Rječnici, већ изговарају овако: Prómîna, dàkle, јасно се чује на првом slogu uzlazni акценат, а у другом је slogu дуго *i*. Могao би чovјек да нагађа да је сам народ по слушном instiktu htio fiksirati разлику između именице promina (promina = permutatio, der Tausch) i vlastite именице тога mjesta. Но како било да било, ја сам од мještана *Promine* чуо само — Prómîna.

U razgovoru sa seljacima nastojao sam doznati pravo značenje tih dviju u naslovu članka navedenih riječi. Tu skoro nehotice protumači mi njihovo određeno značenje jedna seljakinja. Ona mi reče o nekom njoj i meni poznatom licu: „Sačuvaj me, Bože, od njega! Pravi je pravcati *svesebica*.“ „Pa nije on rdav čovjek“ rekoh ja u nakani da mi još što kaže o njemu. A ona će meni: „Kako nije, Bog te vidio, kad sve sebi grabi, a ne bi ti ni zalogaj dao, pa da sve crkneš! *Sveseban* je on kâ niko na svitu (svijetu).“

Prema tome jasnom i određenom tumačenju te nepismene seljakinje, narod je priprosti, ne znajući za internacionalne riječi: *egoist*, *egoizam* itd., napravio složenice *svesebica* i *sveseban*, hoteći da jednom riječi označi čeljade onakvo kakvo označuju međunarodne riječi što ih spomenuh.

Za oznaku opće poznatih pojmova i njihovih adekvatnih izričaja: *egoist*, *egoizam* ... imamo u našim rječnicima riječi: *se-bèzvao* = selbstisch, egoistisch, der um sich weiss, sibi soli amicus, koji samo za sebe zna (a ne zna, ne mari za druge); *sè-bičan*, na pr. čovjek, der nicht heikel ist, facilis, non difficilis; *sèbičnôst* (Selbstsucht, Egoismus); *samožŕtv* = egoistisch, selbstisch, nonnisi sui amans; samoživilica = Egoist, Selbstling, qui nonnisi se amat. Pridjevi *sebičan* i *sebični* imaju i značenje: alle-Tags, Werkeltags, profestus, na pr. *košulja* ili *haljina* koja se nosi svaki dan, a ne samo nedjeljom; *nedjelja* = hebdomas antepènultima ante quadragesimam. (Poslije *sebične nedjelje* nastane *zadušna*, a poslije *zadušne bijela*); *kruh*, ili je sitan ili *sebičan*, veće valja u truhu neg u njedrijeh. (*Kruh* koji se u *sebicu* jede, svaki dan ne mijenjajući).

Uz to što navedoh iz Vukova i Iv.-Brozova Rječnika, napomenuću da sam još davno čuo od jedne starice iz Kaštela lijepo tumačenje izričaja — *sebičan kruh*. Ponudila mi domaćeg, mrkoga hljeba, pa nekako kao da se opravdava, reče mi: „Nemam boljeg kruha; ovo je naš kućni što ga za sebe pod pekom pečemo; nije fin kao onaj bijeli u gradu, *sebičan* je, ali je sladak.“

Naša imenica (nazovimo je lokalna - próminskal) *svesebica* pripadala bi onakvim složenicama koje Maretić i Leskien u svojim gramatikama stavljalu u I vrstu složenica, to jest, takvih koje su složene od dvije ili više riječi, a one se mogu bez ikakve promjene pisati i rastavljeno, dakle: *svesebi*, uz nastavak *-ca*, koji

практике добија посебно значење. — Друго — и много важније, г. Мамузић заузима једно врло важно место, одакле се дају упутства за извођење наставе. Ми немамо прилике да чујемо какво узорно предавања свога стручног инспектора, па је сасвим оправдано запитати се, можемо ли један његов пример рада са часа — макар и узгредно дат — узети као *најбољи узор*. — Треће, начин рада који нам је показао г. Мамузић у свом примеру одговара ономе како се обично ради у нашој средњој школи: изводи се слаб ђак, и у његову задатку ученици изналазе погрешке; исправља се као погрешка и оно што се не би смело узети као језичка неправилност. Кад наставници виде да тако ради и њихов стручни инспектор, природно је, могу овај пример узети и као *најбољи узор*, и не тражећи бољег остати при томе као најбољем поступку у овом послу. — Да се тај поступак не би узео као *најбољи узор*, јер има својих недостатака, узео сам пример г. Мамузића, анализирао га и дао своје погледе и конкретне примере за извођење датог посла.

Г. Мамузић је незгодно поставио своју личност у центар питања о којима се расправља, па му је стално сметало, и да правилно разуме ствари, и да исправно репродукује извесне моје тврдње. Он, у исувише личном ставу који је унео у дискусију, није видео да ја нисам говорио о њему као наставнику уопште, о његовом раду на часовима исправљања домаћих задатака, него само о једном његовом примеру. Вадио је моје примере из контекста, дајући им други смисао, тражио је противречности онде где се оне не могу наћи. — Ја сам нашао да је добро што нам г. Мамузић препоручује „исправљање домаћих задатака на тај начин што ће „поједини ученици читати своје саставе, а други ће слушати то читање и бележити примедбе, позитивне и негативне.“ Са овим г. Мамузић доводи у противречност моју тврдњу (којој он даје свој смисао) да на његовим писменим вежбањима нема запажања позитивних особина писмености. Прво, читаоци које г. Мамузић позива да о ствари пресуде, видеће да није реч о његови часовима, него сам говорио само о једном његовом примеру са часа. Нисам имао докумената, па нисам имао ни право говорити о раду г. Мамузића на осталим његовим часовима. Друго, кад и не би смисао мојих речи био

УЗ ОДГОВОР Г. МАМУЗИЋА ПОВОДОМ ПИТАЊА О ИСПРАВЉАЊУ ДОМАЋИХ ЗАДАТАКА

Поводом мога чланка у 5 свесци *Н. језика* у коме сам говорио о једном његовом поступку у писменом вежбању, г. Мамузић је написао у 6 свесци чланак: „Уз примедбе г. Вуковића „О исправљању домаћих задатака“. — Није било потребно напомињати да се мој начин *изражавања* оставља „сасвим по страни“, јер ми расправљамо у једном листу где се начин изражавања одржава у сваком погледу на пристојној висини. Мени је жао што ја начин *расправљања* г. Мамузића не могу оставити „сасвим по страни“.

„У мом примеру, каже г. Мамузић, писац је видео „начин исправљања домаћих задатака — чак смемо и то да закључимо — „најбољи узор исправљања домаћих задатака.“ Да сам видео у датом примеру један „начин исправљања домаћих задатака“, то је разумљиво - и сасвим тачно, али ми је необјашњиво како је *смео* г. Мамузић *закључити* да сам ја видео у његовом примеру *најбољи узор* кад сам изричито рекао да нам његов поступак „не може служити као најбољи узор нашега рада у овој области предмета“ (стр. 148). А у том смислу је и написан читав чланак. — Акс је овде по среди незгодан и нелогичан израз г. Мамузића, који нас доводи у забуну, — ако, наиме, г. Мамузић мисли да *ме закључити* да сам ја „схватио“ да је он изнео пример о коме је реч као свој „најбољи узор исправљања домаћих задатака“, опет нема право. Како је *смео што закључити*, кад у мом чланку изричито стоји да ја то сматрам случајним примером рада г. Мамузића (стр. 148).

Сасвим је разумљиво било дати примеру г. Мамузића нарочито значење, из више разлога. Да поменем најважније. Прво, нек је пример и узет као „илустрација изнетог“, г. Мамузић је морао бити задовољан својим радом у том примеру. Чим наставник покаже јавно својим стручним колегама један позитиван пример свога наставничког посла, природно је да његове колеге тај пример узму у разматрање, да би се видело колико он може бити *узоран*. Уз то г. Мамузић је познат као писац који расправља о стручним и педагошким питањима, па тим самим пример који нам он даје из своје

дате циљеве. Остављам стручњацима да оцене да ли је педагошки оправдано извести једног врло слабог ђака и изводити вежбу на његовом задатку, или је боље на примеру г. Мамузића извршити предложене коректуре, — и да виде чији поступци више одговарају циљевима. Ја ћу се само осврнути на питања која ми, разматрајући један и други мој предложени начин рада, ставља г. Мамузић. Морам одмах признати г. Мамузићу да мој први начин рада — где има да се прегледа неколико задатака, да се запамте обичније погрешке, да се изведе бољи ученик итд. — није препоручљив наставницима који не знају „на који ће начин утврдити да су баш неких ученика задаци слабији.“ Још је мање препоручљив такав начин рада онима који не знају „како ће доћи до грешака“ (пример г. Мамузића могао би им бар то показати). А најмање долазе овде у обзир наставници који не знају „на основу чега ће се утврдити ко је бољи.“ Овде могу доћи у обзир наставници који ће у једном лакој летимичном прегледу видети да ли је састав од свега неколике реченице слаб или добар, и који после неколико првих часова у разреду знају који су врло слаби ђаци, а који најбољи, а да се у много случајева не преваре кад потраже слабији или бољи задатак. Мој пример није измишљен на силу, него је рађен по наставничком искуству. На тешкоће које показује г. Мамузић нисам у оваквим приликама никад наилазио. Ове способности које се траже да се одговори питањима г. Мамузића нисам никад друкчије сматрао него само обичним квалитетима које мора имати сваки наставник који уноси себе у свој посао, и који се не може назвати слабим. Оставимо по страни то што и док му ђак пише задатак на табли, окретнији наставник, ходајући између клупа, може бацити око на понеки задатак, оценити његову вредност, уочити коју погрешку, и све то искористити приликом исправљања. — Остала питања која поставља г. Мамузић у вези с овим показаним, не би, ваљда, сметала (онима који би савладали по казане тешкоће) да се прими мој први начин.

Нисам, поред овога, потражио и *други начин* зато што сам осетио у првом начину, као што то мисли г. Мамузић, „да такав наставни поступак не би одговарао савременим педагошким и дидактичним схватањима“, него сам осетио нешто

изврнут, противречности не би ни најмање било. Ако сам се и сложио са г. Мамузићем да могу поједини ученици читати своје саставе, и нашао да је то добро, нисам се с њим сложио и у томе да то буду слаби ученици. Баш и ради проналажења добрих страна писмености. Зато сам и изнео свој први од два поступка, који има и ту предност да ученици на задатку бољега ђака запажају не само негативне него и позитивне особине. Ако г. Мамузић није имао обзира према мени, могао га је имати више према читаоцима, да их не позива да заједно са њим на силу проналазе противречност онде где је нема.

У поступку какав налазимо у примеру г. Мамузића видео сам у добром делу узрок што нам често ученици и у вишим разредима на семинарима почињу дискусију „о каквим незнатним грешкама стила и језика, а недостаје дубља и опсежнија анализа садржаја“. Г. Мамузић се чуди како сам могао ја то тврдити, кад се „три реда ниже“ од примера који анализирам налази „његов одломак који говори баш о тим дубљим и опсежнијим садржајима“. Замерка је и овде неоснована, јер тај његов одломак почиње речима: „У току рада, други пут, падале су друге примедбе.“ Морам ли и овде помињати да у моме чланку није било речи о томе шта је г. Мамузић радио *други њуш*, шта су примећивали његови ученици у којој другој прилици. Зашто стално г. Мамузић моје примедбе које се односе на његов поступак једнога часа примењује и на друге своје часове писменог вежбања, кад ја нигде нисам рекао да други његови часови нису успелији од онога који нам је он исцрпније приказао? Да у приказном његовом примеру није било умесне примедбе од стране ученика о садржају, признаће, ваљда, и г. Мамузић. А томе је било места баш у оном задатку слабога ученика. Ученик је написао да је грожђе стајало на кући, место на одрини. Кад ниједан ученик у разреду није запазио овакву бесмислицу садржаја, шта може друго бити него да је ту отсуство пажње за анализу садржаја? — То је „право стање ствари“ које лако могу утврдити читаоци у вези с мојом примедбом „о дубљим и опсежнијим садржајима.“

Г. Мамузић одбацује моје примедбе, јер моји начини „нису ни педагошки оправдани ни практично подесни“ за

može značiti muško i žensko čeljade, dok je pridjev *sveseban* nastao od sve-seb(i) uz nastavak -an koji se dodaje mnoštvu pridjevskih riječi, kao na pr. gaćan („golub u kojega je perje dolje po nogama kao gaće“), pri-seb(i)an, sposob-an itd.

Složenice u našem jeziku kojima je prvi deo *sve*, koji bi odgovarao grčkom παν, latinskom omne, njemačkom all-, francuskom tout- i njihovim dotičnim složenicama, nisu mnoge, a nema ih mnogo ni u staroslovenskom jeziku koje su složene prema grčkom na pr. παντοδύναμος = вѣсесильнѣ = *svesebni*; вѣседржителъ = παντοκράτωρ = *svedržac*; *svenoćnica* = παννουχίς = вѣсеноштѣнѣ (παννύχιος); *svегда* - *svagda* = вѣсегда = πάντοτε; *svagdje* (*svugdje*) = вѣсежде = πανταχού; *svakojaki* = вѣсѣако-ѣкъ = παντοδαпός. Složenica *svemir* i *svemirni* (Weltall) uzeta je — kako Maretić misli — iz ruskog всемірний i iz češkog vesmir (Jezični savj.), ali dobro nije.

Još bi bio malen broj naših složenica kojima je prvi dio *sve*, kao što su: *sveznalica* i *sveznali*, *sveumnik*, *svemogućstvo*, *svemogućí* i *svemožni*, i *svevišnji*; nisu dobre, prema našim stručnjacima, složenice: *svevlast* i *svemoć*. Ako nadodam katolički blagdan, što se slavi svakog 1. novembra, *Svisveti*, mislim da nisam izostavio mnogo složenica sa prvim slogom — *sve* (svi, sva).

Što se tiče nastavka *-ca* za imenice muškoga roda, nadodao bih samo dvije kojih nema u našim rječnicima, i to jedna ima, ali ne u onom značenju koje je navedeno, a druga se i ne spominje. *Zàprđica*, f. lästige Frage, molestá interrogatio. Tu sam imenicu čuo u Sinju, ali kao nadimak čeljadetu koje hoće da se miješa u tuđe poslove i koje svakome hoće da zapreda. Druga je (*h*)*óđavica*, a narod je u Imotskom upotrebljuje za kišu kad pomalo poškropi ovdje ondje, kao da hoda, a nigdje neće obilato da padne. Na početku riječi ne čuje se konsonant h — kao i uopće u drugim riječima koje počinju tim glasom, na pr. oću mj. hoću, ođiti mj. hodići, pa i tu riječ narod izgovara — óđavica, a naglasak je dugi uzlazni na prvom slogu.

Znam da danas, valjda, ne bi niko prihvatio da piše i govori: *svesebica* mjesto egoist, a *sveseban* mjesto egoističan ili sebičan, no ipak neće biti suviše reći za ljude koji se bave srpsko-hrvatskim jezikom, a valjda će ih prihvatiti naši novi upotpunjeni rječnici živoga narodnoga govora.

друго. Поред свих предности — уочавају се и објашњавају се позитивне стране писмености, избегава се истицање слабог ученика и појачава се ученичка самосвест, итд. — осетио сам потребу да се пружи прилика ученику да и сам проналази погрешке. Зато сам нашао и други начин који ће задовољити баш ову потребу. У овом другом поступку не бих дошао до „помињаних“ „позитивних особина“ — има право г. Мамузић, — теже би било избећи „задржавање ученичке пажње само на незнатним грешкама стила и језика.“ Али г. Мамузић није видео да се овако може постићи „велико и богато шаренило најразноличнијих појединости (правописних, граматичких, стилских, стварних и идеолошких),“ — баш се то може како хоћемо на овај начин остварити. Што ниједан од два моја начина не може како бисмо хтели остварити све захтеве нашега циља, макар колико, по моме мишљењу, они били бољи од примера г. Мамузића, зато сам и рекао да бих се служио наизменично једним и другим. И у једном и у другом избегао бих један несавремен и непедagoшки поступак да поставим слабог ученика двадесет минута¹⁾ пред остале ђаке да га критикују — и да му се на тај начин убија самосвест²⁾ — а то ми је врло важно.

Да видимо како г. Мамузић одбија моје замерке учињене његовом стручном делу посла. — Истичући оправданост употребе различитих времена у независним реченицама, у релативном временском значењу, навео сам више примера почетних реченица из Вукових народних приповедака, аналогних почетној реченици у причању слабог ученика г. Мамузића. Све је то било довољно да покаже како г. Мамузић није имао право кад је свом ученику исправио презнет (перфективни) у саставној реченици, зато што је у главној пер-

¹⁾ Г. Мамузић је приметио да ја нисам водио рачуна о томе да његове вежбе трају највише двадесет минута. — Говорећи о тим вежбама, уопште, не само о његовим, претпоставио сам да оне могу и више трајати. Не греше, мислим, они наставници који прекораче ово одређено време, па се на мало дужој вежби задрже и читав час.

²⁾ Примедба г. Мамузића да он не оцењује у оваквом случају ученике, не мења много ствар, јер се с тим не поклапа и утисак ђака који је показао своје незнање: зар он зна да наставник који не бележи оцене у разреду — а тако се обично ради — није тамо у зборници забележио и какву слабу оцену.

фекат. Узгред сам иза тога навео једну Вукову сложену реченицу где су у три независне реченице употребљена три различита глаголска облика. Г. Мамузић „на првом месту“ помиње ову реченицу и поставља прво питање: „Може ли се народна стилска реткост трију глаголских облика у тој реченици узети за правило?“ — Он је морао видети у мом разлагању да се ту не говори о постављању правила, ни за стилске реткости, ни за обичније појаве у стилу приповедања. У томе се и састоји размимолажење између мене и г. Мамузића. Ја не постављам ученицима стилска правила за употребу времена у реченици. Док је језичко осећање учениково исправно да он не употреби глаголски облик синтаксички неправилно, док се он креће у границама синтаксичке правилности, дотле има слободу сложити времена како хоће. То је његов стил изражавања. Нека би употреба времена у задатку ученика г. Мамузића била и *стилска реткост*, заједно са свим примерима које сам навео и које бих још могао навести, — нека би све то биле стилске реткости, ја не бих ускратио ученику слободу да у своје приповедање уноси и стилске реткости, нити бих ту постављао каква правила. Поготову, ако је „реткост“, као што је то у нашем случају, како је признао и г. Мамузић, „оно што је стилски живописније“. *Никакав разлог, ни школски ни стручни, не постоји да се ученику исправи у писмености оно што није синтаксички неовилно, да се његово језичко осећање контролише и коригира док оно исправно ради.*

„Може ли се та лепа стилска реткост уносити у нижи течај средње школе и, у њој, у II разред?“, друго је питање које ставља г. Мамузић. — Како ћемо разумети ово питање? Ја не тражим од ученика да он уноси *стилске реткости*, нека су оне и лепе, али кад их он већ унесе, треба ли их забранити, зато што је он у нижем течају, и то у II разреду? По схватању г. Мамузића то би требало и учинити. Дајте оваквом схватању шире принципско значење, замислите његову примену у пракси, па лако можете претставити себи разне ситуације наставника и ђака на писменим вежбама. Замислите још уз то како су различита мишљења о томе шта су *стилске реткости*. Оно што су за г. Мамузића *стилске реткости* народнога приповедања за многога ко пажљиво про-

чита Вукове приповетке неће бити ништа необично. Ако бисмо — поред оних које смо дали — навели примере само из Вукове збирке приповедака аналогне *стилским реткостима* које је г. Мамузић осудио у задатку свога ученика, видело би се колики би ту био број примера, и верујем да ни г. Мамузић не би више то узимао као праве реткости. Узмемо ли друге примере стила народног приповедања, видеће и г. Мамузић да његове стилске реткости постају обична појава. Нека се само прочита прва прича из Љубишиних *Причања Вука Дојчевића*, па ће се видети како би обичним особинама наративног стила народног приповедања г. Мамузић затворио врата у нижем течају. Треба ли да идемо даље тражећи примере изражаја народног причања који се одликују живошћу и лепотом приповедачког стила?

И онај који није васпитавао своје осећање лепоте наративног стила на свим оваквим примерима, увериће се да се оно што може на први поглед изгледати необично сусреће врло често. — Ево, шта каже г. проф. А. Белић о употреби различитих глаголских облика у једној реченици која би по г. Мамузићу била *стилска реткост*. Реченица гласи у цитату г. Белића: „*Кад ово чу ови чоек (аор.) зађе (аор. или през. перф.) од извора до извора и почне (през. перф. глаг.) их бројити редом по гори, али се помете (през. перф. гл. или аор.), и никако им броја ни краја није могао наћи (перфекат).*”¹⁾ „За добро језичко осећање, вели г. Белић, сва су ова времена на своме месту, и сва се она и у књижевном и разговорном народном језику подједнако употребљавају“. Једну „стилску реткост“ г. Белић је унео и у нижи течај. У својој граматици за III разред (од свих досадашњих наших средњошколских граматика овде су најбоље обрађена значења глаголских облика у реченици), говорећи о томе како презент „неправи“ „значи радњу напоредну... уз прошле и будуће радње“ и показујући „да наш језик допушта да се за причање догађаја у прошлости, дакле, за прошлост независну од садашњости, могу подједнако употребити“: презент, ао-

¹⁾ А. Белић: „О синтаксичком индикативу и релативу“, *Seorsum impressum e „Symbolis grammaticis in honorem Joannis Rozwadowski“ (volumen II)* стр. 49.

рист, перфекат (имперфекат и плусквамперфекат) и футур, г. Белић наводи, између осталих примера, и ову реченицу: „Таман укућани *полегли*; таман тишина *рашири* (вероватно през.) крила над домом; таман попак у запећку *ушаначио* (*удесио*) своју песмицу, а он се *шрже* (аорист)“. Ако бисмо прихватили мишљење стручног инспектора о стилским реткостима, оваквој граматици бисмо тешко могли дати место у нижем течају, јер ту треба забранити *стилске реткости!*

Шта би требало радити у школи са многим народним приповеткама Вуковим, са Љубишиним *причањима* и др. (ако бисмо следовали примеру г. Мамузића) да бисмо их могли пружити ђацима у нижем течају као узорне примере приповедања? Поправљати их, да деца не би примала у нижем течају *стилске реткости*, него нека пишу обичнијим стилем. Шта бисмо све морали подвући у разним текстовима, да бисмо упутили децу да употребљавају глаголске облике у независним реченицама како ми хоћемо? — Павле Поповић је једном приликом почео препричавање једне народне приповетке овако: „Некакав млад трговац хришћанин дужан је био некоме сто гроша и овај га *пошера* да му плати, иначе ће га одмах ухапсити; онај сиромаш *мољаше* све остале хришћане по чаршији, и нико му не *хштеде* дати до ли један „Чифутин“. Али му и тај *даде* само под погодбом.....“ Ако би овај текст којим случајем дошао пред наставника који би се у стручном раду учио у примеру г. Мамузића, овај би морао исправити времена у независним реченицама и после облика *је био* све свести на перфекат или презент. Или би, можда, нашао да је то могао написати П. Поповић, али се овако не сме склопити реченица у нижем течају. Изведимо закључак: П. Поповић је као професор и научник могао написати овакву *стилску реткост*, али да је он којим случајем то учинио као ученик у нижем течају, његов наставник му не би то смео допустити, из школских разлога. Даровитост и смисао за лепши стилски изражај, ако се то и покаже у нижем течају, морали бисмо сузбијати, зато што то није обична појава. Таква би у пракси била примена размишљања г. Мамузића.

Приликом исправљања задатка слабог ученика г. Мамузић је примио примедбу другог ученика „да је у првој реченици перфекат („је ишла“), а у другој презент („опази“),

зато је исправио презент *оџази* у перфекат *оџазила је*. Одговарајући на моје примедбе није остао само на томе разлогу, него је, излазећи из оквира сложене реченице, изнео своја излагања о „припремном делу“ и о „главној ствари приповедања“. — Оставићу по страни питање, је ли приповедач г. Мамузића — његов ученик „мислио на припремни опис причања“, и може ли се у краткој причи од непуне три реда узети за *припремни део* два реда, а непун трећи ред означити као *главна ствар приповедања*. Не можемо се задржати ни на питању колико се може довести у склад са разлагањем о *припреми* и *главној ствари* стил причања многих Вукових приповедака, на чему Мамузић и заснива своје разлагање. Поменућемо само незгоду г. Мамузића да своје правило примени на приповетке где се, пошто се пређе са *припремног дела на главни* — пошто се узме презент, најобичнији облик приповедања — опет на више места јавља перфекат, или које друго прошло време. Такве су приповетке: *Коме Бог њомаже, нико му наудићи не може; Усуд; Правда и кривда; Ојетџ маћеха и џасџорка; Једна гобела у као, а друга из кала; Соломона џроклела маџи; Лаж за ојкладу; Све све али занай; Баш челик; Ђела* и др. Као што се види, ових приповедака где се почешће јавља после *припремног дела* перфекат није мали број, а далеко би нас одвело ређање примера, кад бисмо наводили и све оне приповетке где се само по једанпут, два или три пута јавља у *главној ствари приповедања* промена обичног глаголског времена. — А све су то отступања од правила које нам је поставио г. Мамузић. Колико бисмо на Љубишиним причама могли извести примену правила г. Мамузића, о томе да и не говоримо. — Поменули смо граматику г. Белића. Ни друге граматике, бар оне боље, не би много боље прошле, ако бисмо примењивали на њих синтаксичке и стилске погледе г. Мамузића. Мусулин је у граматицима, којима се многе средње школе служе, давао и по које граматички пробрано штиво као вежбу. Ту ћете наћи на више места напоредну употребу разних глаголских облика у независним реченицама, без обзира на какав *припремни део* или *главну ствар* причања. (Види, између осталог, у граматици баш за други разред вежбе: 41. *Светџа ноћ у Бејлехему*, 82. *Прича о косовима*). Такву употребу глаголских облика

видећете и код г. М. Лалевића, чије граматике опет иду у ред бољих наших уџбеника. (Види у граматички за III разред вежбу *Црв и лав*, и други пример у лекцији *Ред реченица*).

Г. Мамузић тражи да се води рачуна „о припремном делу и о главној ствари приповедања“ при анализи писмености у препривавању приповедака (стр. 183). „Докле год траје припремни део приповетке — највише неко описивање — дотле се употребљава један глаголски облик, а кад се пређе на причање главне ствари, главног догађаја, онда се прелази на други облик.“ Ако се мењају глаголска времена у независним реченицама, а ако се не може то мењање довести у склад са овим правилом, значило би, по г. Мамузићу, да треба поправљати стил. Два глаголска облика — или један ако није обележен *припремни део* — могла би се употребити, према томе, у једној причи. То би било правило г. Мамузића, о коме би требало *водити рачуна*, — бар из школских разлога. Ја сам погрешно у критици његова поступка што о том нисам водио рачуна (стр. 183). — Треба ли следити примеру г. Мамузића и користити се његовим правилом кад га сад већ имамо, да више не грешимо? Да видимо у какав бисмо незгодан положај само у једном случају довели и себе и стручног инспектора применом његовог правила. Г. Мамузић је једном приликом измислио поводом обраде једне граматичке лекције једну причу. Он је врло лепим стилем испривао деци причу — о мајстору и шегрту, ако се не варам, — а живости причања су допринела баш различита времена која се наизменично јављају у причању г. Мамузића. Г. Мамузић није ту *водио рачуна о припремном делу и главној ствари приповедања*. И добро је учинио: прича је зато лепшим стилем испривана. Препоручљиво је наставнику да се користи примером г. Мамузића — да узме његову причу (ако сам сличну не измисли) и да се њом послужи. Сме ли наставник узети причу г. Мамузића, не водећи рачуна о *припреми и главној ствари*? Шта ће радити, ако садржину приче исприва стилем г. Мамузића, не водећи рачуна о употреби времена у *припремном и главном делу* причања? Хоће ли ђацима рећи да они морају употребљавати исто време у *главној ствари* причања, а да не смеју употребљавати глаголске облике онако како их употребљава наставник у причи, ту пред њима? Како ће им

то објаснити? Хоће ли им разлагати правило г. Мамузића да они знају: кад се не дозвољава презент место перфекта у саставној реченици (иза перфекта у главној), не чини се то само зато што је перфекат у главној реченици, него и што се ту има на уму *припремни* део причања? Ако се то не учини, деца ће мешати перфекат и презент у *припреми* и у *главном делу*, па ће употребити и аорист, по примеру г. Мамузића. А то се после мора исправити. Морало би се ићи и даље — требало би сад израђивати, осим овога, и друга стилска правила, да би се сузбијале и друге *стилске реј-костии* — јер су стилске реткости, по мишљењу г. Мамузића, опасност да се падне у „исту грешку у области синтаксе и стилистике у којој смо данас у области фонетике и другог граматичког градива“ (стр. 183)! — Оставимо, даље, г. Мамузићу да се позабави овим питањима, нека доводи у склад свој поступак и своја правила, нека налази путове да наставник који га следи излази из немогућих ситуација свога наставничког рада.

Ако се мисли позабавити оваквим питањима синтаксе глагола и особина стила у употреби глаголских облика, стручни инспектор треба да зна да је наша стручна научна литература поодмакла, и да је његово размишљање о припреми и главној ствари приповедања исувише наивно, да би се озбиљније могло узимати у обзир поред резултата до којих је дошла наша наука у области синтаксе глагола. Ко хоће да испита језичке могућности напоредне употребе глаголских облика у приповедању, мора поћи од значења која добијају глаголски облици у релативној временској употреби — у такозваном *синтаксичком релативу*. — Кад се, као што се десило у нашем случају, у приповедању прошлост означи перфектом (ова ознака може доћи и у облику временског прилога: *једном, никад* и сл., или се прошлост, уопште, не означава, ако се приповедање почиње перфективним презентом), онда се обично прелази на који други облик, најчешће на презент. Од посебних особина приповедачевих и од понеких општијих особина стила приповедања зависи колико ће приповедач причање у једном облику — рецимо презенту — прекидати другим облицима (перфектом, имперфектом, аористом, футуrom, императивом), а то не зависи од тога има

ли ту какве *пријреме* или *главне ствари*. Презент перфективни је најобичнији облик народног причања, али, ако треба да дође облик имперфективног глагола, онда место њега радије долази перфекат, а кад је приповедач из јужнијих јекавских крајева, и имперфекат. Да је г. Мамузић пошао у свом разлагању о употреби времена од значења облика у *синтаксичком релативу*, да је ушао дубље у извесне стилске особине народног причања, видео би и на тај начин да је његов ученик био сасвим далеко од каквих *стилских реџимских*, и да се није ништа необично појавило у стилу његовог причања. Он је почео, као што се обично почиње, перфектом: *ишла је* (лисица), па је одмах прешао на презент перфективни: *и олази* (чокот грожђа). Очекивало би се да сад ученик настави у презенту, али је дошао перфекат. Зашто? Не зато што приповедач — ученик „још увек мисли на припремни опис причања“, него што је морао приказати једну радњу дужег трајања (*лисица је скакала*), и што је дошао ради тога имперфективни глагол. Имперфективни глагол, уопште, ретко долази у презенту синтаксичког релатива, у причању, а ако уза њ долази каква прилошка временска ознака, онда је презент и немогућ у добром приповедању. Кад је ученик употребио прилог *дуго*, морао је употребити перфекат (или имперфекат): *дуго је скакала* (да га дохвати), а сад ако је приповедач-ученик под утицајем писаца из јужних јекавских крајева, или ако ја сам отуда, није ништа необично што је дошао имперфекат да нагласи трајање радње (*али не могаше*). И ето, ученик је на писменој вежби г. Мамузића употребом глаголских облика „остварио оно што је у народним приповеткама врло обично“, што је и „научно проучено“, али што г. Мамузић није био довољно проучио.

Јован Л. Вуковић

ИЗ ЖИВОТА РЕЧИ

„Исклична цена“

„Закон о извршењу и обезбеђењу“ употребљава израз „исклична цена“ за последњу цену која се постиже на јавној продаји. Израз је несрећно скован. То је дослован превод немачког *ausrufen* (исп.: *der Ausruf* = узвик, јавна продаја, проглашење; *ausrufen* = узвикнути, ускликнути, јавно продавати, телалити; *das Ausrufen* = узвикивање, проглашавање; *der Ausrufen* = биров, телал, добошар. Наш језик не зна за глагол *искликнути*, те није могуће начинити придев „искличан“, а отуд ни појам „искличне цене“. Као замена овом термину погодније би било рећи „закључна“ или „завршна“ цена, тј. последња цена при надметању на јавној продаји.

Ново значење речи „смртњаџ“

Поред значења које је Вук забележио („смртњаџ, каже се у шали за чун, јер је човек у њему на великој води близу смрти“) реч је добила једно ново значење у казним заводима: *смртњаџ* је назив за кажњеника осуђеног на смрт па помилованог, дакле човека који је био близу смрти.

И овај је пример доказ за многобројност образовања нових речи и значења наставком *њаџ*.

„Вечиташ“, „услџаш“.

Осуђеници на вечиту робију у казним заводима називају се „вечиташи“. „Вечиташ“ је реч начињена од придева *вечит* елиминисањем именице *робија*. образовање ове речи постало је на одговарајући начин као што су постале и многе речи нашег језика изведене наставком *аш* од придева (*богат*: *багаташ*, *велик*: *великаш*). Свакако је према овој речи *вечиташ* начињена и *услџаш* (осуђеник који је стекао право на условни отпуст), с том разликом што је ова последња постала од именице — *улов* — наставком *аш* (упор. *таљигаш*, *кубикаш*, *кванташ*).

„Белџуњаџ“ = *робијаш* (дошло свакако отуда што су од белага сукна начињени гуњеви и одећа осуђеника).

З. М.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

94. „Завлађивање Кином дошло је и долази до израза у непрекидном рају, који Јајан води са њом, а у коме је до сада изгубио и огромно материјала, и стојинама хиљада људи“.

Није добро рећи *завлађивање Кином*: некњижеван је и глагол *завлађивати* и глаголска именица *завлађивање*. *Завладајти* се земљом може одједном, у моменту кад престаје самосталност те земље, а постепено се може земља освајати, да се на концу њом *завлада*. Није било потребе да се образује у нашем језику од свршеног глагола *завладајти* несвршени *завлађивати* или *завладавати*, зато нам овај израз грубо дира језички слух. Место *завлађивање Кином* требало је рећи *освајање Кине*.

У наведеној реченици не ваља ни израз *огромно материјала*. Уз генитив партитивни долазе обично прилози *много, мало, доста, више* и сл. (*много материјала* и сл.), али не и прилози *страшно, огромно* и сл. Правилно је било рећи *огромно много материјала*.

95. „Нема дуго, а да се на једном одређеном месту код Асума зауставило у времену од три часа осам аутомобила“.

Овде нити ваља израз *нма дуго*, нити везивање свезицама *а да*. У духу језика би било рећи: „*Није било давно кад се...*“ јер реченица: *а да се... зауставило*, у ствари, у нашем изразу има временско значење, (а свезом *а да* реченица без потребе добија неку врсту супротног значења).

96. „Пре неки дан имали смо прилике да прочијтамо, да техничари су прионули послу да створе „безжичну ескадрилу“ којом би, безжичним управљањем, руковао само један пилот“.

1) Не ваља ред речи ... *да техничари су*, јер у нашем језику енклитикама је место одмах иза свезе у зависним реченицама. 2) Погрешно је састављен и израз *прионути послу*. Истина, у старим споменицима глагол *прионути* (*пригнути*)

долази и уз датив (обично с предлогом *к*); долази уз датив и у народном говору, како показује један пример из Даничићевих пословица. Имамо реченице где се овај глагол слаже с предлогом *уз* (*прионуши уз њосао*); затим, где долази с предлогом *на* (*прионуши на њосао*). Али све би ово претстављало или архаизме (*прионуши* с дативом), или провинцијализме (с дативом, с предлогом *уз* или *на* и акузативом), а правилна употреба треба да буде с предлогом *за*: *прионуши за њосао* и сл., како овај израз налазимо код Вука обично склопљен. 3) Стилски реченицу квари нагомилавање зависних реченица са свезом *да*. Другу изричну реченицу требало је почети свезицом *како*.

Правилно и добро склопљена читава реченица гласила би: „Пре неки дан имали смо прилике да прочиштамо како су техничари прионули за њосао да створе „безичну ескадрилу“, којом би, безичним управљањем, руковао само један пилот“.

96. „И збиља, Вук је био у праву када је на седници друштва тврдио да многи чланови сами не познају довољно оно о чему су дужни друге да упућују“.

1) Зато што се овде мисли на Друштво српске словесности, реч друштво као назив установе — требало је написати са почетним великим словом. 2) Циљ радње глагола упућивати долази у дативу: *упућивати коме* (чему); у акузативу с предлозима *на* или *у*: *упућивати на кога, на што*; или *у што*, — а никако не може доћи с предлогом *о* и локативом: *упућивати о чему*.

Требало је рећи: „И збиља, Вук је био у праву када је на седници Друштва тврдио да многи чланови сами не познају довољно оно у што (или на што) су дужни друге да упућују.“

97. „Песме у народном десетерцу одјекивале су на све стране а стихови Васе Живковића су већ наговештавали долазак Бранка.“

Познато је синтаксичко правило нашег језика по коме се место генитива посесивног, ако именица која би дошла у генитиву нема уза се атрибут (или какав атрибутивни додаток), употребљава присвојни придев изведен од дате име-

нице. Изузимају се именице од којих се не може направити, или није у обичају, присвојни придев (*међе царства* и сл.). Нарочито на крају реченице неправилно употребљен овакав генитив грубо дира језичко осећање. — Требало је, дакле, написати место *долазак Бранка* — *далазак Бранков* или *далазак Бранка Радичевића*. — У наведеној реченици је неправилно још и то што је испуштена запета испред супротне реченице (... *на све стирсне, а стихови* ...).

98. „Пошчињавање вољи војске даље се види у његовом држању према инвазији Белгије...“ „Инвазија Белгије учинила је крај шим надама.“

Страна реч *инвазија* радо се употребљава у нас, иако имамо у њеном значењу добре домаће речи *навала* и *најезда*. Ако бисмо и могли допустити употребу ове речи у горњим реченицама у значењу: *упад с војском у шићу земљу* (в. *Лексикон страних речи и израза* од М. Вујаклије), да се појача и поближе обележи значење које налазимо у речима *навала* и *најезда*, не може се никако допустити овакво ружно њено слагање с генитивом у реченици. Према правилно употребљеној овој речи у изразу: „*Инвазија Турака* на Балканско Полуострво“ требало би да израз *инвазија Белгије* значи *напад (навалу) Белгије на неку другу земљу*; и тако бисмо те изразе и морали разумети, да не знамо да се ту мисли на познати *напад* Немаца на Белгију у светском рату.

Требало је, дакле, рећи *инвазија* (кад се већ допусти употреба речи *инвазија*) *на Белгију*.

99. „Прекјуче ме је сер Едвард Греј позвао на доручак код своје куће са г. Лојдом Џорџом, који је од себе од ултра-радикалног галског адвоката начинио водећу и цењену личност у странци и влади.“

У овој реченици се одмах види да је преводиоцу тешко превести страни текст у духу свога језика. 1) Рђаво преведене речи немачког посланика доводе нас у забуну да не знамо је ли Греј у заједници са Џорџом позвао њега на доручак или је Греј позвао немачког посланика и Лојда Џорџа. 2) Не ваља рећи ни: *од себе од ултра-радикалног ... адвоката*

начинишћи ... личности; могло се лепо рећи: који је од себе, улшрарадикалног адвоката, створио водећу личност, или, ако се хтела јаче нагласити мисао пишчева: ... који је себе од улшрарадикалног адвоката учинио водећом личношћу у влади. 3) Познато је правило нашег правописа да се место *ме је*, *се је* и сл. пише *ме*, *се* и сл. У нашем се језику извршило сажимање ових енклитика, па је неприродно писати: *он ме је позвао на доручак* кад и народ и књижевно образовани људи говоре: *он ме позвао на доручак*. (Види о овоме и чланак Р. Алексића у *Н. језику* I, стр. 48). 4) Место *позваши* код своје куће боље је било рећи: *позваши својој кући*. Може се рећи: *нашао сам га код куће*; *он седи код куће*, али је недопуштено према тим изразима рећи: *позвао сам га код своје куће*.

Ову реченицу је требало овако превести: „Прекјуче ме сер Едвард Греј позвао на доручак својој кући, — са мношћом и Лојда Џорџа, који је себе од улшрарадикалног галског адвоката учинио водећом и цењеном личношћу у странци и влади“. Реченица не би била дословно преведена, али би се одржао смисао текста, а одговарала би духу нашег језика.

100. „Ако се добро сећам, он је пре неколико година бојушиао себи у ојозицији да, с времена на време, прави примедбе прошив Немачке мало рашборне“.

Ова реченица, која долази у истом тексту одакле смо узели и претходну реченицу, претставља опет поучан пример језичке погрешке против јасности књижевног језика. Погрешка је дошла од рђава реда речи у реченици. Не види се овде ко је *мало рашборан* — Немачка или су *мало рашборне* примедбе. Затим сам израз *мало рашборан* је нејасан: значи ли то *мало рашборан* = *недовољно рашборан* или се наглашава *немирољубивост* примедба (фигуративан израз — литота: *мало је ратоборан* = *није мирољубив*). — Кад би се рекло: „... он је пре неколико година дојушиао себи, будући у ојозицији, да с времена на време учини примедбе, помало и рашборне, прошив Немачке“, све би било на свом месту, и мисао би била потпуно јасна.

101. „Називи као *што* су *славонци*, *далматинци*, *дубровчани* и други, локални су називи, и они не *показују* на *никакову народност*“.

Познато је сваком писменом човеку да се покрајински називи за припаднике покрајина: Славонац, Далматинац итд., као и сви слични локални називи: Београђанин, Дубровчанин и сл., пишу великим словима. Горња погрешка је теже опростива у једној студији о Вуку Караџићу, одакле смо узели ову реченицу. 2) Погрешно је рећи, иако се у понеким крајевима у нас каже, *на никакову*, место *ни на какву* (или *ни на какву*). 3) Не ваља рећи *ни показују* на *какву* (или *не показују ни на какву*), јер глагол *показивајши*, као прави прелазни глагол, тражи објекат у четвртог падежу без предлога — дакле, *показују какву народност* (или *не показују никакву народност*). Овај погрешан израз дошао је од недопуштене аналогичке према непрелазном глаголу *указивајши* (на што).

102. „То је *задаћа историје*, која *скупља* и *прибира* *прошло*, врши *пребисторичка ископавања*, *ошвара* *често саркофаге* и *разгледа* *гробове* не само *фараона* и *краљева*, *јојединаца* и *фамилија*, него и *целих народа*.“

1) *Скупљати* и *прибирати* су синонимни глаголи, па је један од њих сувишан у горњем изразу. Ако није овде реч *прибирати* употребљена у свом правом значењу *скупљати*, онда је требало рећи *скупља* и *пребира*. 2) Није добро речено врши *пребисторичка ископавања*. Прво, није логично рећи *пребисторичка ископавања* у значењу *ископавања* „*пребисторичких*“ *споменика* (ископавања не припадају преисториском времену, она су савремена — припадају савременом раду на историји). Друго, не ваља реч *пребисторички*, јер се придев овога значења не прави од именице (*пре*)*историк*, него постоји придев *преисториски* (*преисториски човек*, *преисториско доба* и сл.). 3) Није добро ни то што писац пише *историја* а *пребисторички*. У нас се пише *историја* и *хисторија*, и једно и друго је допуштено, али треба бити доследан па писати *историја* - *преисториски* или *хисторија* - *пребисториски*.

Требало је, дакле, написати: „То је *задаћа историје*, која

скућља и пребира прошло, врши ископавања преисториских остатака, ошвара често саркофаге и разгледа гробове, не само фараона и краљева, појединаца и фамилија него и целих народа.“

103. *„У шом моменћу је г. др. П... Д..., изазван, полейшео на г. Бћа, ојалио му шамар и пошегао га слуша лицом коју је у шом моменћу држао руком“.*

1) Правилније је скраћено докџор писати д-р него др., јер реч није скраћена на тај начин што се изостављају слова иза почетних, него се изостављају унутарња слова. 2) Улични је израз *пошегао га слушалицом* (испор. *слично развукао га*). Често наилазимо на погрешну употребу акузатива уз прелазни глагол. Каже се на пример у Мостару: *звизнући га место звизнући му (даћи знак)* итд. Тако је и овде погрешно речено: *пошегао га, место пошегао на њега*. 3) Боље би било релативну реченицу: *коју је у шом моменћу држао* — одвојити запетом, јер њено значење није тесно везано с речју *слушалица*. Кад бисмо и испустили релативну реченицу, остао би смисао сложене реченице јасан и потпун, што није случај кад се испусти релативна реченица која се по нашој логичкој интерпункцији не одваја запетом.

Правилно написана горња реченица гласила би: *„У шом моменћу је г. д-р П. Д., изазван, полейшео на г. Бћа, ојалио му шамар и пошегао на њега слушалицу, коју је у шом моменћу држао руком“.*

104. *„С друге стране, држава је под ушцајем ошшег расјоложења, које су изазвале шешке послидице прећеране слободе, почела да инћервенише у односе између радника и послодаваца“.*

Место *инћервенисаћи*, стране речи, боље би било употребити домаћу реч *посредоваћи*. Било који од ова два глагола да се употреби, није правилно уз њих употребити акузатив с предлогом *у*, а тако исто и реч „односе. *Инћервенисаћи* или *посредоваћи* се може за *што*, а не *у што*. *Инћервенише* се за боље односе некога. Ако се није хтело рећи *инћервенише* за боље односе, онда се могло правилно рећи: *инћервенише између радника и послодаваца...“*

105. „Истио така у свима културним државама донети су специјални закони, којима је циљ побољшање радничког положаја, обезбеђење радника у случају болести, инвалидитета, старости и смрти...“

Незгодна је и непотребна овде кованица туђег порекла *инвалидитет*. Могло се рећи *изнемоглост*, *немоћност*, *шлесна неспособност* или др. Ако се мисли на *изнемоглост* или неспособност у случају болести или рана добивених на раду или служби, онда је требало појам описно дати — *инвалидска изнемоглост*, *инвалидска неспособност* (*инвалид* и *инвалидски* су ипак обичније туђице у нашем књижевном језику), *радна шлесна неспособност услед рана или болести добивене у раду* (*служби* или *сл.*).

106. „Он је (радник) онај елемент производње који потиче од човека и састоји се у трошењу човечије и мишићне и нервне енергије у циљу да се разни предмети са њоме свешта оспособе за употребу“.

1) Кад се израз *и мишићне и нервне енергије* не издвоји запетом, онда придеви *човечије, мишићне и нервне* стоје напоредно и не добија се право значење које им се хтело дати у реченици. Наиме, придев *човечији* одређује овде оба придева *мишићни* и *нервни* (*човечија мишићна* и *човечија нервна енергија*). 2) Од придева *са њоме* правилан је генитив *са њоме* а не *са њоме*, — *са њоме* би дошло од *са њоме*, јер наставак *ег* долази иза „непчаног“ сугласника завршетка основе. И *са њоме* и *са њоме* употребљава се у нашем књижевном језику, и ниједан од ова два облика није неправилан. Али се генитивни наставак мора управљати према задњем — „непчаном“ или „ненепчаном“ — сугласнику основе (*са њоме*, а *са њоме*).

Требало је, дакле, написати: „Он је онај елемент производње који потиче од човека и који је у трошењу човечије, и мишићне и нервне енергије, у циљу да се разни предмети са њоме свешта осспособе за употребу“.

108. „Ови радници могу бићи веома квалификовани у свом послу и ако не познају израду целокујног предмета на коме раде.“

1) Допусна реченица се увек одваја запетом, јер је она везана за садржај читаве реченице од које зависи, а није везана ближе за један део или за једну реч своје главне реченице. 2) Свезица *иако* у допусном значењу пише се увек састављено, а не *и ако*, као што је написана у горњем изразу. То је зато што не постоје посебна значења свезице *и* и *ако* од којих је сложена свеза *иако*: *иако* не значи оно што значе свезе *и* и *ако* кад се употреби прва у *саставном* а друга у *погодбеном* значењу.

ИСПРАВКЕ

У VI књизи (1939) стр. 78, 2 ред одозго место *јернице*²⁾ треба *јерница*¹⁾, . . . а на дну стране треба ставити:

1) Место речи: држаље, држак, дршка, држало и сл. које су све исправне и добре народне речи, али имају шире значење, треба усвојити реч *јерница* која се у том значењу говори у једном делу иашега народа (нем. Federhalter, фр. porteplyme, енгл. penholder, руски ручка).

У бројевима — 6 и 7 — треба исправити штампарске погрешке: 1) на страни 175 (6 број) у 15 реду одозго стоји *се назвала sal petrace*, а треба: *је названа sal petrae*; у 5 реду одоздо стоји: *Псалмојевцу*, а треба *Премудроме*; на страни 216 (7 број) стоји: *одречавамо*, а треба *означавамо*.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Анђелковић Грачаница 12

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ђ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за V годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V и VI година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XV).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА

ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. *Гојко Ружићић:* Језик Петра Зоранића 50.—
3. *Данило Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. *Радомир Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. *Михаило Сивановић:* Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. *Радосав Бошковић:* Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. *Васо Томановић:* Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. *Mate Hraste:* Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. *Радомир Алексић:* Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

БЕНЕШИЋЕВА ГРАМАТИКА

У току прошлога века, на основу духовног јединства Срба и Хрвата које се огледало у једнакости њихова народног, и на њему заснованог књижевног језика, у једном делу нашег народа, — дошло се 1850 год. и до културног јединства њихова, израженог у маломе, у зачетку, које је у току друге половине XIX века постало потпуно. Наравно, и тада, као и данас, знало се да постоје и извесне разлике у језику главних средишта њихових, које су, као што је и природно у једној земљи и једној држави, када су се оба културна средишта наша, Београд и Загреб, почела све више уједначавати, постајале све мање. Међутим баш у наше време јављају се људи који нарочито, и све више, истичу разлике које их још раздвајају, али, на жалост, не са намером да их изгледе или бар да учине да оне постану што мање, већ да покажу како је непремостив јаз између једног и другог средишта. Да их није узбунило баш то што је број тих разлика постајао мањи? Јер друкчије не бисмо могли разумети, зашто они у својим списима стално износе да је тих разлика много више него што их у ствари има. Не бисмо могли друкчије разумети, зашто неки од тих писаца беже од већ примљених заједничких израза и речи и узимају покрајинске речи које разуме само мали део и њихова света!...

Нема никакве сумње да разлика између двају средишта који су се пре уједињења дуги низ не година, већ векова, засебно развијали мора бити, нарочито у речнику. Само се може захвалити нарочитој судбини српскохрватског народа што те разлике нису ни значајне ни велике. То је дошло отуда што су се народне масе српскохрватске од XV-ог до XIX-ог века толико узајамно мешале да су оне саме наново успостављале оне везе које је политичка или административна власт кидала. Тако су народни елементи, и српски и хрватски, уносили поново и језичку и културну блискост у српскохрватске узајамне односе. Ми се питамо: да ли би могло доћи у XIX веку до заједничког српскохрватског језика, да претставници нашег народа нису осетили да их истоветност

главних језичких особина везује у једну блиску целину, и поред извесних сасвим разумљивих разлика? Да ли је могуће да је оно што су најистакнутији Срби и Хрвати сматрали 1850 године као истину — данас неистина? Да ли је вероватно да је Хрватски сабор 12 августа 1861 год. био у заблуди када је језик Троједнице назвао југословенским и када је донео одлуку о потпуној равноправности ћирилице и латинице у њој? Зар се може рећи да је тај Сабор само хтео да потврди своје заблуде када је 1867 год., 4 јануара, коначно утврдио да је државни језик Хрватске, Славоније и Далмације хрватски или српски?

Могло би се стављати још много и много питања. На њих би одговор био увек исти. Наш се језик од тога времена до данас није много изменио, и он ће нам бити увек најбоље сведочанство и о старим истинама о нашој узајамној блискости и о вредности нових учења о нашој узајамној удаљености. Јер и противници заједничког језика полазе од језичких сведочанстава. Само је, наравно, питање: како они то чине.

Да бих то показао, ја ћу се овога пута позабавити једном књигом коју је издао један од ранијих претставника наше земље у иностранству. То је граматика српскога или хрватскога језика¹⁾, коју је написао Јулије Бенешин, лектор нашег језика на Варшавском универзитету, а до пре кратког времена равнатељ Загребачког казалишта и вредни уредник Југословенске библиотеке преведених дела наше књижевности на пољски језик и дела о нашој земљи. У тој је библиотеци, заједно са овом врло опширном граматиком, дванаест књига. Као прва књига изашао је превод Смрти Смаил-аге Ченгића Антонија Богуславског, као друга — Новеле Ивана Цанкара, у преводу Еле Моле, као трећа — Горски вијенац, у преводу и са коментаром Хенрика Батовског, као четврта — Осман Ив. Гундулића, у преводу Чеслава Козловског, као пета — Нечиста крв Б. Станковића, у преводу Виктора Базелиха, као шеста — Јеђупка А. Чубрановића и Дубравка И. Гундулића, у преводу Ч. Ј. Козловског, као седма Поп Ћира и поп

¹⁾ Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego, Warszawa, 1939, стр. 849 (граматика од 1—322, текстови од 323—416, речник од 417—849, поговор 845, поправке погрешака 847—849).

Спира Ст. Сремца, са илустрацијама Петра Крижанића, у преводу Мухамеда Куленовића, као осма — Стари греси од Иве Војновића, у преводу Марије Знатович-Шчепањске, као девета — Лепота Југославије Хаљине Сјењицке (са илустрацијама), као десета — Новеле Ива Андрића, у преводу Марије Знатович-Шчепањске, као једанаеста — Југословенске народне песме, велика књига од 512 страна, са преко 10.000 стихова, а у обради (преводима, поправљању старијих превода и сл.) Ант. Богуславског и Чеслава Ј. Козловског; као дванаеста — поменута граматика Бенешинева.

Бенешин је овим радом својим стекао лепих заслуга. Сва су издања угледна, са уводима признатих критичара, са сликама писаца и каткада са илустрацијама. Нема сумње да Бенешин има заслуга и за стварање целе групе преводилаца са нашег језика на пољски и за исправност самих превода. У сваком случају, и избор дела — од њега је зависио. Ми се, наравно, са понечим у целом овом послу можемо и не слагати, али не можемо не признати да је свој лекторски посао Бенешин извршио, са извесне стране, успешно.

А сад долази оно што је за нас данас најважније: Бенешинева граматика. Бенешин досада није радио овакве полове и много штошта ће се тиме моћи објаснити у овој књизи. Ја се на њеној целокупној оцени не мислим овде задржавати, али се морам задржати на једној новини у њој. То је цео одељак, од целих 46 страна, што чини знатан део целе граматике, посвећен речничким разликама између српског и хрватског језика, тако званим србизмима и хрватизмима. Мени је непознато да се такви одељци налазе у иоле озбиљнијим граматикама нашег језика. Бенешин нам не вели на основу чега је израдио свој списак. Он га даје као нешто несумњиво утврђено; међутим — као што ћемо одмах видети — он је пун нетачности. У њему је за велики број речи сасвим произвољно и сасвим погрешно изнесено да су хрватизми и онда када су те речи у подједнакој употреби и код Срба и када се ни на који начин не може доказати да су их Срби примили од Хрвата.

Истина, Бенешин у својој граматичи вели да је српски или хрватски „у ствари, исти језик“; он се стара чак да нађе

и у пољском израз којим би се то потпуно јасно обележило. Зато место израза „chogwacki albo serbski“, тј. „хрватски иначе српски“, „хрватски друкчије српски“ узима „chogwacki czyli serbski“, што би значило њихову потпуну једнакост: „хрватски или српски“. У исто време кад овако говори, он на 46 страна (свакако само примера ради!) износи разлике међу њима које демантују у знатној мери ову истоветност њихову.

Да бисмо могли разумети шта ова новина у граматичи Бенешиневој значи, навешћу оно што Бенешин говори о београдском и загребачком културном средишту.

„Због неједнакога политичког живота у двома удаљеним културним престоницама (Загребу и Београду) није се могло усталити јединство терминологије у речнику административном, судском, школском, војном и научном; свака је средина створила своју номенклатуру, служећи се двома азбукама (латиничком, Хрвати на западу, ћириличком, Срби на истоку), што је још више одбијало шире друштвене слојеве од заједнице и створило две потпуно одвојене групе читалаца.

Двојство терминологије чини на странца утисак постојања двају засебних језика: српскога и хрватскога. И поред завођења политичкога централизма у уједињеној држави Срба, Хрвата и Словенаца и увођења београдске терминологије у администрацију, Словенци су сачували свој засебни језик, а хрватско друштво нерадо гледа на те новине. Међутим дневни листови, чак и несвесно, шире све терминологије и узајамно их мешају (београдску и загребачку), тако да оне продиру и у шире слојеве. Јединство досада није постигнуто, јер то уједначавање, према урођеном конзерватизму људи, тражи много времена и природног развитака, без удела власти, („bez udziału władz), тражи чак васпитање нових поколења у духу јединства књижевнога језика под окриљем („pod auspicjami“) истакнутих књижевника.

Разлике у обележавању истих појмова постоје не само у државним надлештвима или у науци, већ тако исто у језику позоришном, у јеловницима загребачким и београдским, а да се не говори већ о новој — за Запад — команди у војсци (стара, хрватска, отишла је у заборав; налазимо је само у

делима Мирослава Крлеже) и да се не спомињу разлике у изразима засебне службе божје православне, католичке и муслиманске“ (стр. 234).

„Да бисмо се упознали са двојством израза који се употребљавају у културном животу Хрвата и Срба, ја наводим низ речи, напомињући да неке од њих излазе из употребе, неке пак иду са Истока на Запад, и обрнуто“ (стр. 235).

Из ових Бенешихевих речи може се много прочитати и много разумети! Пре свега, однос оба центра није претстављен као што треба. Узајамни односи између Срба и Хрвата нису правилно оцењени — ни до уједињења ни после њега. Нигде се не помиње да су Хрвати прихватили, бар у значајном делу свом, као основицу заједничког књижевног језика Вуков књижевни језик и језик народних умотворина које је он издао. Тако исто није тачно претстављено ни оно што је дошло после уједињења. Покушаја да се у терминологије различних културних грана и код Срба унесе што више „хрватизама“ има много више него што се мисли. Уведених „насилним“ путем хрватизама у источном, српском делу има тако исто доста, о чему се код Бенешиха ништа не говори.

Кад се добро прочитају речи Бенешихеве, све упућује на то да је он хтео оним странцима за које је рекао да им се чини да су српски и хрватски језик два језика — пружити потпуно задовољење. Да ли је хтео и да разочара оне домаће људе који су мислили да су српски или хрватски један језик и да им покаже да више имају права странци који мисле да није тако, — ми не можемо знати. Али је поуздано да је његово излагање могло бити у те сврхе искоришћено. Имаћемо прилике да покажемо да су они који су почели доказивати да су српски језик и хрватски два засебна језика — и полазили, и онда кад то нису говорили, баш од „низа“ примера Ј. Бенешиха! Истина, Бенеших је рекао да је понешто од материјала који даје изашло из употребе, да је понешто прешло из Загреба у Београд, и обрнуто; али то није показао на самом материјалу и није издвојио речи за које би то вредело, тако да се не може знати на које се речи то односи.

Ја, наравно, не могу узети данас цео речник Бенешихев да бих показао вредност његова посла. Међу узимати ни оне речи за које је несумњиво да су узете само да повећају број ових отступања (као Опатија хрватски — Абација српски, Абел хрватски — Авел српски, Абесинија хрватски — Абисинија српски итд.), већ ћу узети грађу *само са првих двеју, Шрију* страна (235—237), које нису изабране као нарочито типичне, већ као почетне стране овога списка речи, — да то покажем. Међу осталим странама има их које би дале још богатији материјал у овом правцу; али се ја сада задовољавам и овим.

Одмах међу првим речима Бенеших наводи *присџанак* као хрватску реч, а — *сагласносџ* као српску. Мени као рођеном Београђанину обичнија је реч *присџанак* него *сагласносџ*, а сем тога је и по значењу и дубља и шира од речи *сагласносџ*. Али да се не би мислило да је то моје лично осећање и да не вреди за све Србе и Београђане, ја сам се обратио збирци речи С. К. Академије и из ње повадио и објективне доказе за то. Уосталом тако ћу чинити и код сваке друге речи где год то буде потребно. Ево неколико примера за *присџанак*: Сва вредност стоји до *присџанка*, до воље људи, М. Ђ. Милићевић, Емило (1872), стр. 111. — Француска ставља као услов свог *присџанка* (Видело, 1880, 63,3). — *Присџанком* свију постају власници над једним делом имања, Светозар Марковић, Целокупна дела II (1892) 9. — Није створен општим *присџанком*, Б. Поповић (С. Књ. Гл., 1901, 389). — Пошто је краљ дао *присџанак* мирно, М. Бојић (Краљева јесен, 1912, 33). — Која не оснива своје право заповедања на слободном *присџанку* оних над којима се врши, Сл. Јовановић (О држави, 1922, 3). — За глас рата потребан је претходни *присџанак* Народног претставништва, Устав (чл. 31). Ја бих могао за ову реч навести још много других писаца на српској страни (П. Поповића, Ст. Новаковића, Св. Ранковића, Ј. Ђорђевића, С. Пандуровића и др.), али мислим да је и оволико довољно да покаже сву бесмисленост изношења Бенешихева.

Тако исто Београђанима је подједнако познато *џљескање* и *џајшанње*, готово без икакве разлике у значењу. Вук има само *џљескање*, али са другим значењем, а ту реч приписује

Бенешии Хрватима, а *шайшање*, које он приписује једино Србима, Вук и нема.

У Београду је *напад* обичније у употреби него *нападај*, али је Србима и Београђанима и *нападај* сасвим обична реч. Њу налазимо у Српским новинама за 1850 год., код Ј. Игњатовића (Ђурађ Бранковић, 1859, 106), Ј. Ђорђевића, Г. Гершића, Љуб. Ковачевића и Љ. Јовановића, Милорада Поповића Шапчанина, М. Бана, Ј. Радонића, Св. Марковића, В. Ђоровића, у Срп. нов. за 1883 г. и другде.

Бајка је сасвим обична реч у Београду, иако је Бенешии приписује само Хрватима; постоји у њему и позајмљена из руског језика *скаска*, али се не може рећи да је обичнија од прве. И у књижевности нашој *бајка* је сасвим обична реч: Ој младости, *бајко* мила, Ј. Ј. Змај (Певанија II, св. I, 1895, 125); Ал. Васиљевић је узима као термин за причу;... место рада Александра казује некакве *бајке*, Ј. Бошковић (Писма 1892, 40), затим Ј. Игњатовић, Ј. Ђорђевић („Кекроп по бајци пола човек пола змија“, Лат. срп. реч., 1886), П. Ђорђевић (Теорија књиж. 1900, 120), В. Милићевић, П. Поповић и мн. други.

За *јагње* наводи Бенешии да се у Загребу каже *јагањац*, а у Београду — *агнец*. Ово је неко учинио неукусну шалу са г. Бенешиием! У Београду се вели искључиво *јагње* у јд., а у множини *јагањци*; а *агнец* (узето из црквеног језика!) или *агнец незлобиви* употребљава се само у шали!

У Београду се употребљава *врло* знатно чешће неголи *много* и *здраво* у извесним изразима; *здраво* је у извесној вези у употреби у фамилијарном језику, а *много* у покрајинском („много добар“ место „врло добар“); међутим *врло* оглашује Бенешии само за хрватску реч. За ово се не мора као доказ узети ни Вуков речник: свака страна каквог београдског дневног листа или ма какве друге књиге — то ће сваком јасно показати.

Забављати је знатно обичније у Београду неголи *занимати*, које се, уосталом, и по значењу не поклапа потпуно са *забављати*; међутим *забављати* приписује Бенешии само Хрватима. Исп. код Вука (у Срп. рјечнику) *забављати* као општу реч за цео српски народ или на пр. направљену од њега именицу. Све је *забављај* док се мало посумрачи (Приповијетке 1845, 87). Та је реч у свагдашњој општој употреби:

Нека (учитељ) гледа да први ђаци добро уче кад се он с њима добро *забавља*, М. Ђ. Милићевић (Педагошке поуке, 1870, 50); слично има: Мита Ракић, Јадници II, 1904, 7, Ј. Скерлић, Писци и Књиге VI, 26 и многи други.

Ја мислим да има мало Београђана који данас знају шта је *кованџија*; међутим свако зна и употребљава реч *пчелар*, *пчеларство* и сл., иако ту реч Бенеших приписује само Хрватима. Ова је реч у сталној употреби код наших писаца. Тако је налазимо код Ђ. Даничића (Историја срп. нар. А. Мајкова, 1876, 63), Ј. Живановића, Л. Грђића Бјелокосића, В. Ђорђевића (Пчелар, 1900), Ј. П. Јовановића (Пчеларство, 1923), Р. Домановића (С. К. Гл., 1902, 499), Ј. Скерлића (Писци и књиге V, 1914, 13) и многих других. Како је ту реч употребљавао и Ј. Панчић у својој Ботаници (1883, 225), а он је био Хрват по пореклу (из приморског Брибира), навешћу да се та реч у нашим крајевима употребљавала већ и у XVIII веку: Пчеларљ дакле мора бити човѣкъ крѣпакъ, хитарљ и доброгъ вида — код А. Максимовића (стр. 109) у његовој књизи која се и зове Пчеларљ или наставленије о пчеловодству.

Истина је да се у Београду употребљава реч *пинџер*, која, вероватно, и Загребу није непозната; али је источном средишту подједнако познат и *бачвар*, коју реч има и Вук: у свом речнику, а ту реч Бенеших приписује искључиво Загребу. Да наведем који пример: Оставићу навјек свог *бачвара*, јер његових нетребам обруча, Даница II (1861), стр. 235; Тако је било ковача, терзија... колара, *бачвара*... М. Вукићевић, Ист. у слици и речи, 1912, 137; Р..., што је већ двадесет година живела са неким *бачваром*, ... Српске нов. 1895, 328; Требало би да се употребљавају и ове српске речи: *бачвар* или *качар*, Ј. Бошковић, Списи I, 1887, 39; итд., итд.

Ми никад ни сањали нисмо да неко може одрицати Београду право на *сигурносћ*, а да му приписује само *безбедносћ*, задржавајући *сигурносћ* само за Загреб. Али друкчије књиге кажу. Још од Мушкатиновића (Притче, 1807), када се у Загребу и писало кајкавски као што се и говорило, па све до свакидашњих листова београдских на сваком кораку спотичемо се о *сигурносћ*. Нису је заборавили ни Новаковић (Турско царство, 1906, 182), ни Јаша Продановић (С. К. Гл.

XXXII, 1931, 537), ни Скерлић (Ист. преглед српске штампе, 1911, 23) ни многи други.

Бенешић приписује само Хрватима *окрејносћ*, а Србима — *умешносћ*; међутим у Београду се обе те речи употребљавају, само *окрејносћ* у нешто духовнијем значењу, а *умешносћ* — у стварнијем. Ево доказа да је тако било и пре више од сто година: Претерана *окрејносћ* наши(х) дипломата . . . у очи пада (Новине српске, 1834, 66), Начин живота није одузео *окрејносћ* и гипкост, Суботић, Дѣла 9, 1893, 40; ... да покаже своју *окрејносћ* изумео је бајку о ухваћеном лопову, Срп. нов., 1883, 205; ... ал' у нас нема оне *окрејносћ*и трговачке, Босанска вила, 1895, 125 итд. итд.

И *књижница* је тако исто обична реч у Београду као и *библиотека*, иако Бенешић даје Београду само *библиотеку*. У Срп. нов. за 1846 (стр. 125) стоји: Сада је књижница три пута преко седмице отворена. Затим в. ту реч: код Даничића (Ст. завјет, Јездр. 61), Вука (Пјесме II, 1845, 651), К. Руварца, (Списи I, 1866, 128), Вл. Ђорђевића (Путн. Црте II, стр. 1), Ђ. Поповића (Речник, 1895), М. Ђ. Миљевића (Златно село, 1870, 155), Св. Ранковића (Порушени идеали, 1900, 146) и многих других.

Ја никада у Београду нисам чуо за реч *писарник*, коју приписује Бенешић Београду, већ само *писаћи сто*, коју Бенешић оставља Загребу. То још није никакво чудо; али је занимљиво да речи *писарник* нема ни у великој збирци речи С. К. Академије од преко три милиона листића! Да и то не буде каква рђава шала налик на ону са агнецом! Међутим ево примера за *писаћи сто*: Писменица Ј. Илића (1860), стр. 39; М. Јовановић: Тамо амо по Истоку II, 1895, 116; С. Књ. Гл. XIV, 1904, 386; ... могао (је) по цео дан провести за писаћим столом, Слоб. Јовановић (Вођи фр. револуције, 1920, 15); С. Матавуљ, Са Јадрана, 1891, 122 и сл.

И *лим* и *лимар* сасвим су обичне речи у Београду; *илех* је још у употреби, а *клонфер* се губи. Међутим Бенешић *лим* и *лимар* даје само Загребу. Што има данас у Београду много радњи које носе називе *лимар*, то нам не би још много помогло; али кад кажем да су наши писци већ и у XVIII веку употребљавали ту реч и кроз цео XIX век, онда мислим да то ипак нешто значи. Тако у Искусном подрумару Захарија Ор-

фелина из 1783 год. налазимо овакав пример: Метни по еданъ комадъ желѣза, или *лима*... (стр. 22); Из Немецке на-противъ добываю црњи и белѣи *лимъ* (плехъ), Дим. Исајловић, Ист. трговине, 1812, 217; Покривене *лимом* и ђумишем, Вук, Н. П. II, 1845, 622; Ј. Бошковић: *лим*... *лимар* (Списи I, 1887, 43); Не смѣю... страни *лимари*... по земљи путовати и радити, К. Цукић (Економ. II, 1861, 44); Кандила у обојеним фењерима од *лима*, Драг. Васић (Утуљена кандила, 1922, 92).

Ја никада у Београду нисам чуо *буданац*, што му г. Бенешић приписује, већ једино *будисѣи* или *будисѣиѧ* (исп. Правилник за државне болнице, 1931, 118). У великој грађи С. К. Академије нема такође речи *буданац*.

На превелико чуђење наше, Бенешић износи *изврѣтан* као својствено Загребу, а *одличан* — Београду. Међутим од Вука и Соларића нема обичније речи од те у источним крајевима: Соларић, Поминак, 1810, 41: ... ову књигу *изврѣсну* учинио; Вук, Пословице, 1836, 17: Кад им *изврѣтан* чоек назове Бога; Даничић у Даници, 1868, 463: Бјеше мудра и *изврѣсна* глава Саво Мартиновић; К. Руварац, Списи II, 1869, 55: Има... у њој много лепи и *изврѣсни* страна; Даничић, Ситнији списи, стр. 138: Ова се *изврѣсна* књига на свијет износи; затим код Љ. Недића, Ј. Бошковића, П. П. Ђорђевића и многих других.

Тако исто, на своје велико запрепашћење, видим да *својѣство* Бенешић приписује само Загребу, а Београду *особину*, а ми стално употребљавамо *својѣство* од Доситеја и Соларића до данас, не знајући да чинимо стално позајмице из западног средишта! Исп. у Словару Соларићеву од 1791, а затим код Доситеја, Вука, С. Милутиновића, Ђуре Јакшића, Ј. Јовановића Змаја (И он има многа *својѣства* што га диче, што га красе, Певанија II, св. I, 1895, 198), Ст. Бошковића, Св. Марковића, Даничића, Ст. Новаковића, М. Ђ. Милићевића, К. Цукића и толиких других.

Шта да речем о томе да је *погрешка*, по Бенешићу, хрватска реч, *грешка* — српска, *суделоваѣи* хрватска — *учеѣсѣивоваѣи* српска, *црномањасѣи* хрватска — *црнѣиурасѣи* српска, *зграда* хрватска — *здање* српска, *рода* хрватска — *шиѣрк*, *лелек* српска, *цариник* хрватска — *ђумругѣиѧ* српска, *новѣић* хрватска — *крајѣцара* српска итд., итд.

Ово већ постаје смешно када се зна да се све поменуће речи употребљавају у Београду као најобичније. И за њих бих могао навести безброј потврда! Може се рећи за многе од речи које су означене као хрватске да се у Београду или искључиво употребљавају или употребљавају чешће од оних које су означене као српске. Ко би данас место *зграда* рекао *здање*, — био би и смешан и нико га не би разумео! Да ли је икад ико *роду* назвао у Београду *друкчије до родом?* И у Београду је *црномањаси* једина права реч за *brunett*, а *црнџураси* има другу нијансу итд., итд.

Ја сам узео само неке речи, и то само са три стране чудноватог списка Бенешинева. О другим речима на тим странама ја нисам хтео ни говорити, толико је то беспредметно (на пр. хрватски *џриљага* — српски *џриљаг*, хрватски *биљар* — српски *билијар*, *Бењамин* — *Венијамин*, *бисквић* — *џишкоџа*, *Бизанћ* — *Визанћија*, *Аџена* — *Аџина* итд.). Али се ипак у поступку Бенешиневу, сем непознавања ствари, види и одређена тенденција. Када се за исти појам употребљавају две речи, Бенешин, без икаква испитивања и без икаквих доказа, реч страну упућује Београду, а реч народну Загребу (сагласност, скаска, агнец, [кован]џија, пинтер, библиотека, клонфер, плех, учествовати, здање, џумругџија, крајцара — све су то прави правцати србизми, а народне речи као *џрисџанак* и сл. — само су хрватске!). То се не чини да се у ма у чијим очима Београд подигне.

Али истина је сасвим *друкчија!* Београд, који је данас заиста духовно средиште источног дела нашег народа, има у себи *необично речничко богајство*. Поред народних речи, које се и у Загребу употребљавају и за које ми верујемо да су поникле у стваралаштву правих Хрвата, јер то и доказује наше народно јединство, — има и речи које г. Бенешин не зна и које је зато обележио као искључиво српске, а за које је несумњиво да их доста Хрвата и зна и употребљава. Те су речи такође народног порекла и оне се, напореда са заједничким речима и за Србе и за Хрвате, употребљавају у Београду и другде у нашем народу. Али поред добрих народних речи има у Београду и различних позајмица које су остале од културног и политичког развитка источнијих крајева нашег народа. Те речи, када је год то могуће и када књижевни

утицаји успевају да их замене народним речима, — полако се губе. Зар тога нема и у Загребу, и то још, можда, у већој мери него у Београду?! Зар тога нема по другим крајевима нашег народа? И нама никад није падало на ум да то смо-трамо чијом кривицом и оправданим разлогом да кога због тога ставимо на нижи културни ступањ. То су дали природни услови многовековног развитка нашег народа, које треба разумети и ставити на њихово право место. Од тих утицаја, било књижевних било узајамних међународних, стварати трајна обележја међу различним крајевима нашег народа значило би унапред одбијати свако зближење које — по природи ствари — долази и мора доћи. . .

Из овога излази да новина у књизи Бенешиневој није ни научно оправдана у својим главним цртама, нити је способна да донесе користи народној култури; напротив, њени прави плодови већ се помаљају.

А. Б.

О НОВИМ ПРОМЕНАМА ВУКОВА ПРАВОПИСА

Конзервативнији људи се тешко навикавају на новине које им ремете навике у животу. Нека су новине оправдане, нека одговарају потребама напретка, захтевима према којима се ствари усавршавају, нека их изискује време, обogaћено новим сазнањима и искуствима, увек ће се, мање или више, наћи људи који се опиру променама. Често људима изгледа да и ситније промене, учињене у знаку напретка, засноване на темељу онога што је већ створено, где се не мења правац, где се не иде против основних примљених начела, да и такве, дакле, незнатне промене подривају светињу прошлости; дочекују се такве појаве као какве јереси.

Није чудо што су наишле, и што још наилазе на негодовање незнатне промене учињене у фонетском Вукову правопису, које стварно претстављају један корак напред, управљен у смислу усавршавања његових највиднијих одлика. Није чудо што и после дугога низа година од када постоји наш званични правопис, обавезан и за школу, многи наши

писци не признају извесне прописе. Они пишу онако како су навикли. Али је занимљиво како понеки пут и угледнији писци, којима језик није далеко од стручног занимања, за свој непомирљив став према овим променама налазе оправдање на свој начин, служе се логиком која не може издржати стручну научну критику.

Највише се вике диже на оно злогласно мењање Вукова *дс* и *дш* у ново *шс* и *шш* (*председник*: *п̄ред̄седник*, *одше̄шташи*: *о̄шше̄шташи* и сл.). И поред фонетскога принципа који је иначе спровео свуда у једначењу по звучности, Вук је у оваквим примерима задржао етимолошко писање речи. У расправљању о овом питању полази се обично од Вукових речи у његовој граматици од 1818 г. којима је он оправдавао своје отступање од фонетског начела. Зато ћу и ја овде навести често цитиране речи, да бисмо од њих пошли у анализи чињеница везаних за ово питање. Вук каже говорећи о мењању гласова по звучности: „Кад дође у ријечи *д* или *ш* пред *с*, онда се кашто претвори обоје у *ц*, н. п. *љуцки* мјесто *људски*; *Гроцка*... мјесто *Гројска*...; и тако се готово изговара у свим оваковим (производним) ријечма, н. п. у *госп̄одски*, *градски*, *брајски*, и т. д., али ја нијесам смијо написати *госп̄оцки*, *брацки*; зашто се ђешто чује *д* или *ш* пред *с* (особито у сложеним ријечма, н. п. *п̄одсирӣши*, *одсвакле*, *одслужӣши* итд.), а ђешто се опет избаци *д* или *ш* на поље (особито у глаголимѐ), н. п. *п̄редем*, *п̄рес̄ши*; *ме̄шем*, *мес̄ши*; *једем*, *јес̄ши*; *илешем*, *илес̄ши*; *госп̄ос̄тво*, *п̄роклес̄тво* и т. д. По правилу требало би да се *д* пред *с* претвори у *ш*, али будући да се тешко изговара и једно и друго: зато сам ја оставио онако. Ја сам чатио у књигама, што су писали прости Србљи, који нијесу ни чули за етимологију, и *госп̄оски*, и *госп̄оцки*, и *госп̄одски*; и *осјећи*, *оцјећи*, и *одсјећи* и т. д.“ (*Грам. и п̄олем. с̄писи*, књ. II, свеска I, стр. 29).

Нама је разумљиво данас што Вук није овде могао извести исцрпнију анализу која би га довела да увиди како у свим положајима у којима се налази у његовим примерима *дс* не претставља исти случај у односу према његовом основном фонетском начелу. Нити је познавање историје гласовних појава тада могло бити такво да он изведе потпуније ту анализу (испореди погрешну напоредност *п̄рес̄ши*

и *госпоство*), нити је у анализу исцрпнију било згодно улазити Вуку у доба кад би, можда, свако друго решење овога питања давало више повода нападима критике. Вукове речи: „Нијесам смијо написати *госпоцки*, *брацки*“ мени звуче искреношћу: зато што се свуда *дс* не претвара у *ц*, било му је једноставније оставити *д* непромењено, и не излагати се и ту приговорима. Интимно мишљење Вуково било је, како се мени чини, да пише *госпоцки*, *брацки*, а да се друкчије пишу речи у којима се чује *д* или *ш*, али он то није учинио да му се не приговори за већу недосленост. — А нимало ми не изгледа вероватно познато Маретићево мишљење „да је Вук етимологичко писање одабрао поради веће јасноће, али он то није хтио признати бојећи се од својих противника, да га не прекоре због недошљедности“ (*Грамашика и сџилисџика*, 1931, стр. 33).

Ја бих на првоме месту хтео да истакнем (оно што је у Вука тек наговештено) разлику у изговору гласа *д* испред *с* у различитим трима гласовним положајима: *д + ски*, *д + сџво* и *дс* у додиру префикса и корена у сложеном глаголу (или другој врсти сродне речи), — имајући у виду народне говоре који су узети као основица за књижевни језик и који једино долазе у обзир када се нешто у фонетици, морфологији и синтакси књижевног језика хоће да оправда народним говорним језиком.

I. Гласови *дс* у речима (прилозима и придевима) на *ски* изменили су се у *ц*. Та се фонетска промена без сумње извршила у средишним нашим говорима, изузимајући, можда, који говор који има какву друкчију замену ових гласова, која не може прећи границе уже локалне особине. Промена *дс* у *ц* у оваквим примерима је свакако старијега датума. — Да је Вук унео у свој правопис ову промену — да је писао *госпоцки*, *љуцки* и сл., данас би нам то било сасвим разумљиво: фонетски принцип био би спроведен доследније, уклоњена би била сметња изговора *дск* и *шск*, а не би изгледало нимало да се отишло на штету јасности даље него у писању *срџски* (према корену речи *Срб*) или *којца* (од *кобац*).¹⁾

¹⁾ Проф. Белић сматра највећом грешком Вуковом што он, иако је признао да се готово увек изговара *госпоцки*, *брацки*, није смео тако и писати због тога што се у сложених глагола *д* или *ш* није губило: *шодсирџи*

II. Друкчије ствар стоји с гласом *д* кад се нађе пред суфиксом *сѣтво*: ту се у овим говорима губи *д*: *среѣство*, *госѣство*, *богасѣтво* и сл. Ово двојако понашање двају гласова у два различита положаја сасвим је разумљиво ономе ко је имало упућен у гласовно стање нашега језика. После једначења по звучности *дс* у *ѣс* у речи, на пример, *средсѣво* (*среѣсѣво*) *ѣс* се није могло лако претворити у *ц*, јер се ту та гласовна група налази испред *ѣ*. У нашем језику се дешавају обрнуте промене, да се сложени гласови који имају у основи *ѣ* (*ч*, *ц*) испред другог *ѣ* разбијају у компоненте (*ц* > *ѣс*). И у таквом стању *ѣ* се губи (испореди *чѣво* > *ѣшѣво* > *шѣво*, *ѣошѣње* > *ѣошѣшѣње* > *ѣошѣње*). Да се *ѣс* претвори у *ц* у таквом положају сасвим би било неприродно и супротно фонетским законима по којима се развија наш језик. Ако се и нађе где *среѣство*, *госѣошѣво*, биће дошло каквим поновним уношењем *д* по аналогiji, а не гласовним путем. Ја не мислим да се оно што је Вук рекао како се „ђешто чује“ *ѣ* испред *с* може односити на ове примере на *сѣво*. — Да је Вук и овде применио до краја гласовни принцип, писао би: *среѣство*, *госѣошѣво* и сл., и нимало нам не би данас ни то било неприродно, нити би нам били нејаснији ови но горе показани примери.¹⁾

III. У префиксима: *од*, *ѣод*, *над*, *ѣред* у сложеним речима *д*, испред *с* по звучности претворено у *ѣ*, обично се губи.

и сл.). То је погрешно зато што „сложени глаголи и сложене речи претстављају сасвим други случај“. „То је просто резултат погрешне везе факата и погрешна тумачења“, каже г. Белић (*Граница слога у срѣскохрватском језику*, Глас Српске краљ. академије CLIV, на страни 121).

¹⁾ Зато је сасвим на месту мишљење проф. Белића кад поводом овога правописног питања каже: „Када је (Вук) утврдио да се у *-дски*, *-ѣски* изговара обично *ц*, он је могао и писати *ц*: *граѣки*, *браѣки* и сл.; а у случајевима где се место *-ѣсѣво* и *-дсѣво* изговара *сѣво*, он је тако могао и писати, утолико пре што прилике под којима се ово врши у оба случаја нису једнаке: у првом случају имамо наставак *-ски*, у другом наставак *сѣво*. У нашем језику има и других случајева у којима се различито понашају та два наставка: нпр. *јуначки* = *јуначѣски*, а *јунашѣво* = *јуначѣсѣво*, дакле, у првом се случају *-чки* задржава, а у *чѣво* — *ч* се скраћује у *ш*, исто онако као што би се у горњим случајевима задржавало *-чки*, а од *-цѣво* добили бисмо *-сѣво*.“ (*О савременом ѣравопису срѣскохрватског књижевног језика*, Београд 1923, стр. 13.)

Али се понекад и задржава и тим се ова појава губљења гласа *ш* испрод *с* разликује од случајева *ш* + *сшво*. И примери из ове треће групе су они у којима се *ш* и данас „ћешто чује“.

Овде треба пре свега изићи начисто с једном погрешком у коју су дошли они који су извели крив закључак из чињенице што је Вук „чатио у књигама“ *осјећи*, *одсјећи* и *оцјећи*. И то им је у добром делу сметало да правилно оцењују ствари у питању промена у правопису. Међу овима се нашао чак и Маретић, иначе као ретко ко познавалац Вукова књижевног језика, и као ретко ко заслужан за нашу науку о језику. Ако је Вук и „чатио“ *оцјећи* у српских писаца, то не значи да се то тако свугде изговарало, и да се данас тако изговарау народу, бар кад су у питању Вукови говори. Ја сам се бавио испитивањем једног од средишних говора Вукова језика¹⁾, бележио понешто из многих других ближих и даљих говора, послушкивао посебно изговор ради утврђивања гласовних црта. Не само да нисам могао наћи изговор *оцјећи*, *прецшава* и сл., као општију црту тих говора, но тај изговор нисам ни чуо ни у једном говору. Тога изговора није било у овим говорима, свакако, ни у Вукова доба. Међутим, Маретић је изједначио изговор речи *брашски* и *ошсјећи*, и чинило му се да: „Народ поменуте и сличне речи не говори друкчије него с ц“ [ор. cit. 33]. Маретић је свакако овом претпоставком учинио да се погрешно мишљење о замени *дс* у оваквим примерима рашири. Зато је и г. Радивоје Врховац, устајући против нових особина правописа, могао дати ово сасвим погрешно тврђење: „Ако бисмо... хтели чисту фонетику да проведемо, ове речи морали бисмо писати *љуцки*, *госшоцки*, *госшоцшво*, а онда *прецшава*, *прецедник* и *одскоциши* (или *ошскоциши*), *одслужиши* (или *ошслужиши*).“²⁾ Ако бисмо хтели проводити и најчистију фонетику, нека би била само заснована на особинама наших штокавских говора новијега и најновијега типа, не може бити речи о писању *госшоцшво*, а још мање о писању *прецедник*. Друга је ствар, ако бисмо

¹⁾ Исп. *Говор Пиве и Дробњака*, *Јужнословенски филолог*, књ. XVII.

²⁾ *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига XVIII, посвећена Павлу Поповићу, стр. 321.

„чисту фонетику“ спроводили на основи каквих перифериских говора, или каквих мањих говорних оаза у којима је овакав изговор уско ограничен, те га можемо сматрати изузетним у нашем језику.

Намеће нам се питање зашто овде немамо изговор гласа *ц* место *шс* (*оцећи* место *ошсећи*). Физиолошке сметње за образовање сложеног гласа овде нису онакве какве смо видели у речима типа *средсѣво*. Али овде постоје сметње психолошке природе да се изврши промена *шс* у *ц*, коју бисмо очекивали по природи којој иначе одговара веза ових двају гласова. Наш језик који радо упрошћује изговор речи асимилацијом, стапањем, редукицијом гласова и другим појавима, нерадо трпи промене које би захватиле почетне гласове основних речи. Нарочито не трпи промене које би ишле на рачун значења основних речи. И тих промена, истина, има, али су оне ретке и настале у изузетним приликама. Ко хоће да се у то увери, нека упореди друге примере сложених речи где није додир само гласова *д* и *с*, *ш* и *с*, па ће видети да се гласовне промене које би се јавиле у додиру гласова основе и суфикса не јављају под истим или сличним физиолошким условима у вези проклитика и предметака са почетним гласовима основне речи. Има ли се то у виду, разумеће се лакше разлика у изговору гласовне групе у речи *брацки* и *оскишати* се (место *брашски* и *ошскишати* се).³⁾

У оваквих речи је у народним говорима *ш* (место *д*) онда кад треба нагласити предметак, да се не би изједначио с другим предметком који пред истим глаголом даје друго значење сложеној речи. Такве су речи: *шосећи* (*шосецаћи*), за разлику од *осећи* (*осецаћи*), *нашкочићи*, за разлику од *наскочићи* (префикси *над* и *на*), *шосешићи* и *шосећаћи*, за разлику од *осешићи* и *осећиваћи* итд. У говорима се чује по који пример наглашеног предметка и у значењу глагола где нема ове напоредности префикса. Ја сам забеле-

³⁾ Види о овоме код А. Белића у поменутој расправи, између осталог и: „У нашем језику су врло често гласовне прилике код предметака нешто друкчије него код сугласника у речима изведеним наставцима, јер се предмети, који се врло често употребљавају као засебне речи у функцијама предлога, осећају као засебни делови речи, са значењем које они уносе у сложене речи“.

лежио у народу глагол *ѡѡѡсайѡѡѡ* који нисам могао чути у каквом другом изговору (н. пр. *ѡосайѡѡѡ*).

Пошто се у оваквим сложеним речима негде губи дентал од префикса, а негде се чува, јасно нам је да ту постоји сметња за потпуно спровођење фонетског принципа у правопису. То је морао и Вук осетити. Додајте овоме и то да је он у речима у којима се губи дентал — *д* и *ѡѡ* морао каткад чути и наглашен предметак са денталом: *оѡсеѡѡ* поред обичнијег *осеѡѡ* и сл., што се, поуздано, и данас, иако ређе, може чути. Кад се није могло и у народу извести губљење *ѡѡ* (од *д*) у префиксу, онда је још много мање било оправдано то учинити у књижевном језику. Кад је, наиме, у народу, због потреба разликовања значења, остао изговор речи *ѡѡсеѡѡ*, је ли било оправдано ићи даље него и народ у упрошћавању изговора, па писати место тога *ѡосјеѡѡ*, и помешати овај глагол са глаголом *ѡосјеѡѡ* другога значења?

Није било згодно ни потпуно усвојити народни изговор, па једне примере писати са *ѡѡ*, а друге без тога дентала: *осјеѡѡ* а *ѡѡсеѡѡ*; *оскиѡѡѡѡ се* а *ѡѡскочиѡѡѡѡ*. Јер иако се каткад изговарало *осјеѡѡ*, ипак се увек подразумевало *оѡсеѡѡ*; због тога се *ѡѡ* увек враћало или наново могло увек вратити: у свести је постојао у тој речи префикс *од*. Чим бисмо унели у употребу двојачко писање предметака *од*, *над*, *ѡод* у сложеним глаголима и сродним речима, оптеретили бисмо правопис нечим сложеним, а духовно неоправданим, а то је баш оно што он избегава и због чега је и унесен у њ фонетски принцип. Зато је сасвим било оправдано што је Вук, место да разабира кад се чује дентал *д* или *ѡѡ* у предмецима оваквих речи, а кад се не чује, уопштио један изговор гласовне свезе *дс* (*ѡѡс*) за све случајеве кад је реч о оваквим сложеним речима.

А чим је једино могућан у народном говору изговор *ѡѡс* у примерима *ѡѡсеѡѡ*, *наѡскочиѡѡѡѡ*, писање *ѡѡс* у другим речима са оваквим предметком не противи се основним правилима народне фонетике. И најприродније је било уопштити писање *ѡѡс* у свим оваквим сложеним речима. — Вук је признао да би „по правилу требало да се *д* пред *с* претвори у *ѡѡ*“, али тако није писао „будући да се тешко изговара и једно и

друго. По свој прилици Вук није био начисто с тим да се не може ту чути и изговор звучног гласа *д* кад је предметак наглашен, па је у недоумици приволео се етимологији. Он је помешао претставу о томе предметку, која је у префиксу *од*, и једини могући изговор његов испред *с* и *ш* који мора гласити *ош*. Тим се и може правилно протумачити отступање у овом случају од правила једначења по звучности. Ми знамо колико се и иначе Вук ломио на питању примене фонетике и на једначење гласова по звучности, и да се на то одлучио после разговора и саветовања са пријатељима. Да правило једначења по звучности примени и на примере где се нађу заједно *д* и *с*, — услед тога што није глас *д* или *ш* чуо да се изговара у пуној артикулацији, — није се могао одлучити, јер није био сигуран да је једначење стварно извршено, није знао да ли се изговара ту *д* или *ш*. Да је он претпостављао и изговор гласа *д* у речи *одсећи* са горњих разлога, јасно кажу речи његове „ђешто се чује *д* или *ш* испред *с*,“ — после чега наводи примере *подсириши*, *одслужииш* и сл.

Никако не можемо примити мишљење Маретићево, и свих оних који су се залагали и који се и данас залажу за писање *д* испред *с*, да овде може бити говора о јасности. Кад се, на пример, осећање предлога *од* чува у изговору глагола *ошкунииши*, зашто би јасност сметала изговору и писању глагола *ошсећи*? Наведите који год хоћете пример где би се у оваквом писању ишло на уштрб јасности, наћи ћемо колико хоћете паралелних примера који се пишу фонетски без штете по јасност. Зато, по мом мишљењу, у Вуковој одлуци по овом питању не треба тражити разлоге делеко од његових речи и онога што смо навели.

*

Мотиви, дакле, који могу доћи у обзир кад се расправља о питању зашто Вук у писању етимолошког скупа гласова *дс* није спровео фонетски принцип могу се наћи у поменутим његовим речима: 1) није „смијо“ да пише *грацки*, јер се бојао приговора због недоследности, зато што *дс* (и *шс*) свуда не даје *ц*; 2) није писао *шс* место *дс*, јер му се чинило да се не само *ш* него и *д* може понекад чути у сложеним речима где се нађу заједно *д* и *с*.

Разматрање показаних чињеница довело нас је ближе главном питању. Је ли било оправдано у овом случају вршити

промене у Вукову начину писања, и јесу ли промене добро изведене. Овде треба опет отклонити једно укореењено погрешно мишљење, па да се расправљање може поставити на чврсту основу. Вук је претпостављао, видели смо, могућност изговора *д* испред *с* у речи *ошсећи* и сл. И са тог становишта кад је пошао, није било неоправдано остати и при таквом писању. Чим је могао претпоставити изговор *дс*, онда писање овог гласовног скупа се није противило основима фонетског приципа, ако се и допусти могућност да се место тих гласова може чути у изговору речи и *шс*.

На претпоставци могућности изговара у обичном говору *дс* заснива се и данас у великој мери отпор противу измене Вукова писања ових гласова. Ту претпоставку нећемо наћи само код људи који у фонетска питања никад нису ни ушли с правим разумевањем ствари, него и код оних који у питања језика улазе са бољом стручном спремом. То ће нам показати и тврђење г. Врховца да се поред *прецишава* и *прецедник*, ако је предметак наглашен, изговара *предсшава*, *председник*. Колико је мишљење г. Врховца нетачно и у једном и у другом делу (*прецишава* и *предсшава*), толико стварно садржи и противречности. Ако је у „сложеним речима (са предметком) нека фина разлика према томе да ли је предметак наглашен или није наглашен“ (ор. cit.), како ће г. Врховац протумачити постанак гласа *ц* у изговору речи *прецишава*? Та фина разлика могла би једино бити у изговору *шс* и *ц* (*преишшава* и *прецишава*), јер *ц* од *дс* може доћи једино преко изговора *шс*, дакле, после асимилације (у обзир долази природан изговор речи, а не извештачен и у напрегнутој артикулацији — како народ не говори).

То што имамо *ц* место *дс* у извесним положајима додиром ових гласова и доказује јасно да се ту *дс* једначи по звучности као и други гласови супротни с обзиром на звучност. Но и без тога поближа анализа изговора заједнице гласова *дс* у додиру у сложеној речи јасно ће нам показати да се *д* у таквим речима не изговара нигде у природном изговору (где човек неће свесно да изговори тај глас и да да извештачен изговор речи, пресецајући је, да би одвојио предметак од основног дела). Онај ко хоће да се у то увери, нека ослушкује, и у народу и код књижевно образованих људи,

изговор оваквих речи, па ће лако запазити да у изговору речи *џрејседник*, кад се дентал чује, тај глас је редукован: *џре^тседник*. Никад се у природном изговору, у несвесној артикулацији појединих гласова у изговору речи, неће чути пуни артикулисани дентал — *џ* или *д*. Да би звучни глас пред безвучним, и обрнуто, до извесне мере био редукован, он мора пре тога проћи кроз процес асимилације. Кад у језику настају сметње у изговору два сугласника, разнородна по месту и начину образовања, онда у првome реду долази асимилација да ту сметњу уклони, па тек онда редукција, ако је промена и после тога потребна. То је правило од кога у језику нема отступања.

Кад не може остати испред гласа *с* непромењен неки други безвучни глас, рецимо *б*, који мењајући се у *џ* (*србски* > *српски*), задржава пунију артикулацију, онда је још мање могућно да се не промени звучни глас *д* који и поред могућности промене по звучности не може у оваквим случајевима избећи редукцију, делимичну или потпуну.

Вук није могао ући научно у питања гласовних процеса, а слухом је било теже одредити вредност изговора денталног гласа испред *с*, кад се ту глас тешко чује и онда кад није потпуно редукован. Зато је и могао отступити од фонетског принципа. Али састављач новог правописа, који је изазвао протесте због показане промене у правопису, није био у таквоме стању. Њему је морало бити јасно да је једначење по звучности у гласовном додиру гласова *д* и *с* извршено потпуно као и у сваком другом случају где се додирују звучни и безвучни сугласници. И није било више никакве сметње, осим уобичајених навика писања, да се учини један корак ка усавршавању правописа доследно његовом основном принципу — фонетском, и његовој основној одлици — једноставности.

Промена у погледу писања *дс* у случају кад се *д* налази у префиксу била је сасвим логична и лако се може довести у склад с Вуковим основним идејама на којима је заснован његов правопис. Ми можемо жалити што се није отишло још и даље кад су се већ на Вукову правопису вршиле измене. Да је у новом званичном правопису примљено правило које је пре тога у свом правопису изнео проф. Белић, по коме се *д*

мења у *ш* и испред *сѣво* и *ски*, било би много боље. Били бисмо опет корак ближе и усавршавању фонетског принципа и упрошћавању правописних правила. — Отићи даље, па учинити оно што је Вук хтео, да се пише *грацки*, *суцки*, била би за конзервативни дух многих писаца још већа јерес. Тако би било и кад би се у правом фонетском облику писале речи типа *средсѣво*, *судсѣво*: *сресѣво*, *сусѣво* и сл. Кад се то већ није учинило, кад се остало на Вукову становишту да се уопшти једнако писање гласовне групе *дс* — у сва три положаја: *д* у префиксу + *с*, *д* + суфикс *сѣво* и *д* + суфикс *ски* — онда је било најбоље у свим случајевима додира *д* и *с* извршити једначење по звучности, — и на тај начин овом гласовном закону дати потпунију примену у нашем правопису.

Оно што вреди за писање *шс* место Вукова *дс* у додиру префикса и почетка основне речи, то вреди и за гласове *шш* (од *дш*) у истом положају.

У правопису су оправдане промене које су у духу основних његових начела и које тражи напредак науке о језику. Оне ће се повремено и јављати. Време ће прегазити све оно што кочи ток усавршавања и све оно што се противи природној еволуцији у ма којој грани културног живота. Кад отпор извесних писаца преживи своје време, биће неразумљиво људима како су се и угледни писци могли опирати једној разумној правописној новини као што је одредба о писању *шс* место *дс* у речим *прешѣдник*, *ошсећи* и сл.

Ј. Л. Вуковић

ПОВОДОМ ОБЈАШЊЕЊА ИМЕНА ЗАГРЕБ

Наш чланак „О грађењу неких придева на-*ски* од географских имена“ у прошлом броју НЈ побудио је неког врло ученог нашега читаоца, по имену Germanicus-а, да уредништву упути захтев да у наредном броју исправи погрешно, по њему, преведену нашу реч *јарак* немачком речју *Grabe*, а треба *Graben*. Не због г. G., који је, судећи по псеудониму, германист, па би требало ово да зна, већ због других чита-

лица, који могу помислити да се овде поткрала стварна грешка, вратићемо се на објашњење имена нашега другог главног града.

Име *Загреб* помиње се од 11 века, и ако је постало од немачке речи која значи „ров“, „јарак“, онда је та реч тада гласила *Grabe*, а не као сад *Graben*. У Рјечнику Југослов. академије код речи *graba* стоји да је у југозападним крајевима забележена од 15 века, у значењу „fossa et agger“, „vallum et fossa“, и свакако је много раније примљена из средњенемачког (*Mittelhochdeutsch*), и то од речи *Grabe* (још раније, у старонемачком *Grabo*) како је гласила данашња немачка реч *Graben*. Ако г. *Germanicus* не верује немачким етимолошким речницима¹⁾, може и посредно закључити да је морало бити тако, јер има немачка реч сродног значења *Grube*, затим, у енглеском има реч *grave*, која не значи само „гроб“ већ и „јарак“, и најзад, да се та немачка реч завршавала на *-en*, тако би се завршавала и у нашем језику, јер у то време у њему није више било назалних вокала, па да се, рецимо, добије *e* на крају. Према свему овоме, у нашим речима: „По једном мишљењу главни хрватски град добио је своје име по немачкој речи *Grabe* ров, јарак“ нема никакве погрешке, јер се ту говори о *некадашњој* немачкој речи *Grabe*; речи „добио је“ јасно показују да се мисли на прошлост, и то далеку, када немачки језик није био какав је сад, што г. *G.* треба да зна.

Узгред да поменем објашњење из Станојевићеве Енциклопедије (стр. 764). Тамо стоји да је *Загреб* добио своје име тако „што је у Влашкој Веси или њеној близини стајао насип или гроб, који је сав крај могао да брани од поплаве, а евентуално и од непријатељске навале; становници иза насипа називали су своје насеље *З*“.

Ово објашњење мало се разликује од првог: стара немачка реч *Grabe* као и *Grab* истог је корена што и наш *гроб*, која се у западним крајевима говори и *греб*, тј. са слабијим ступњем корена (као *рекао* и *рок*). Ако у кајковском дијалекту *греб* значи и „насип“, онда је то исто што и *граба*, која значи и „ров“ и „насип“, што чини једну целину. Од речи *греб* могао је постати назив *Загреб*, а од речи *граба* маџарски назив *Zágráb*. Најзад, доцније су, можда, Немци на сличан начин створили свој назив *Agram*: *am Graben* > *am Grabn* > *Agram*.

М. С. Московљевић

¹⁾ Нпр. Weigand, Deutsches Wörterbuch, B. I.

ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА

У познатим стиховима Његошевим из *Горског вијенца* (258—260):

Српској капи свуд име погипе:
Посидаше лафи рајшарима,
истурчи се плахи и лакоми...

у вези и с оним антитезним из „Посвете“ (16—18)

... из Мртвијех Срба дозвола ...
... даде Србу сталне груди:
од витештва одвикнута у њим'
лафска срца буди

хоће да се каже како су Срби, витези који су под Немањинима били *лафови*, у ропству под Турцима постали *рајшари*, а да их је Карађорђе „из мртвих дозвола“ и у њима опет „од витештва одвикнута *лафска* срца“ пробудио, начинио их опет *лафовима*, тј. витезима. За ту слику о метаморфози *лафова* у *рајшаре* и поновно *рајшара* у *лафове*, витезове с пробуђеним *лафским срцем*, могло би се рећи да ју је Његош позајмио од свог у песничтву учитеља Симе Милутиновића Сарајлије, за чија је песничка сачињенија знао, а дознавао их је од њега самога, свакако у честим разговорима, и препиркама с њим, о јунаштву шумадиском и црногорском.

Има, на име, једна песма Симинова, коју је М. Ђ. Милићевић објавио у Поменику на стр. 106, у биографији кнеза Милована Грбовића. Ти стихови Симини садрже управо „беседу“ којом је речени херој из устанка, Милован Грбовић, соколио своје војнике. Између осталог ту се каже:

Чујте, браћо Срби,
Планина се разби:
Где је вешти главар —
Лав је вазда рајшар.

То ће рећи: кад је војвода вешт онда његови војници, иако су *рајшари*, постају *лавови*.

Утицај Симине фразеологије у Његошеву спеву није ни најмање необичан.

Д. К.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

109. *U listu je „priča“ — „Školska torba“, a ta priča završava...“*

У западним крајевима се погрешно употребљава гл. *завршаваћи, завршићи* у значењу рефлексивног глагола *завршаваћи се, завршићи се*. То је покрајинска употреба речи. Правилно је било рећи „...*a ta priča se završava (rečima)*“.

110. *„Sigurno su od starijih čuli da se ljudi od policije zanimaju za igre kod kojih se igra za novac...“*

1. Место *људи од полиције* требало је рећи *људи из полиције, или полицијски чиновници* (ако се мисли на њих), или *полицајци* (ако се мисли на обичне службенике). Истина, у нас се може рећи *људи од науке* у значењу *људи који се баве науком, људи од пера* — који се баве пером, *људи од посла* и сл., али израз *људи од полиције*, што значи људи који се не баве полицијом, него полицијском службом, напомиње нам утицај са стране који се огледа у употреби предлога *од* са генитивом место нашег обичног генитива и присвојног придева. 2) Није правилно написати ни *занимаћи се за што*, место *занимаћи се чим*. Биће ова погрешка дошла од тога што се глагол страног порекла *интересоваћи се*, са истим значењем, слаже с предлогом *за*: *интересоваћи се за што*. 3) Ружно је рећи *игре код којих се игра*, место *игре у којима се игра*, јер није у духу нашег језика да се *код* употребљава уз глаголске и друге мислене именице. (Види о овом НЈ, I књ., стр. 27). 4) Боље је рећи *играћи се у новац*, него *играћи се за новац*.

Исправљена реченица гласила би: *„Sigurno su od starijih čuli da se ljudi iz policije zanimaju igrama (или, да се не би разумело да они учествују у играма: da ljude iz policije zanimaju igre) у којима се игра у новац“*.

111. *„U listu je uputa kako se postaje član družbe „Union“.*

Именица *ујуша* је покрајинска реч. Речници савременог језика немају те речи, а имају именицу *ујуш* у значењу у ком је овде употребљена реч *ујуша*. Иако *ујуш* имамо и у

Вукову језику, ипак у књижевном језику би се и она сматрала провинцијализмом, јер је уобичајена у том значењу реч *уџуштво*. Покрајинског карактера је и употреба речи *дружба* у значењу организованог *друштва*.

У горњој реченици боље је било рећи: „У *листу* је *уџуштво* како се *посијаје* члан *друштва* „Унион“.

112. „*Slučaj te nanio jednog popodneva na željezničku stanicu*“

Реч *подне* и од ње сложена *поподне* имају обично карактер именица: провешћу једно *поподне* код тебе; доћи ћу око *подне* и сл., али остају увек у књижевном језику непромењиве: *од подне, на подне, пред подне* и сл. Променљивост ових речи: *поднева, подневу, поподнева* итд. покрајинског је порекла, и ти облици не иду у књижевни језик. (Види о овоме у НЈ IV, стр. 60).

Требало је, према томе, казати: „*Slučaj te nanio jedno popodne na željezničku stanicu*“.

113. „*Ljeti još kako tako, ali ujesen i zimi po blatu i snijegu dan na dan dolazili bi* (реч је о ђацима) *umorni i promrznuti u školu, da se vrate kućama pod veče i da se drugi dan opet rano ustaju.*“

1) Не може се узети *ujesen* као сложеница, јер делови овог израза — именица и предлог имају сваки своје значење непромењено. Сложеница права не може постати пре него се стапањем двеју речи не добије ново значење које се макар за коју нијансу разликује од првобитног значења које имају исте речи одвојене једна од друге (упореди: *низ брдо* и *низбрдо* = *понаниже*). Место *ujesen* било је, можда, згодније у овом изразу рећи *jeseni*. 2) Није добро рећи ни *dan na dan* место добрих народних израза *с дана на дан* или *из дана у дан*. 3) Да ли је потребно *подвече* код правилног и обичног, и у народу и у књижевном језику, *пред вече*? 4) Врло је ружно оно што можемо понегде прочитати, као у овој реченици, где се по аналогiji према *дићи се* пише *устати се*. Тако се и говори у неким нашим крајевима, али то ипак

пара ухо. Глагол *устѣати* у књижевном језику и у народним говорима на основу којих је изграђен књижевни језик, непрелазан је, а *дићи* је прелазан, зато је и могућан само рефлексивни глагол *дићи се*.

Добро исправљена горња реченица треба да гласи: „*Ljeti još kako tako, ali u jesen i zimi po blatu i snijegu iz dana u dan dolazili bi umorni i promrznuti u školu, da se vrate kućama pred veče i da svaki drugi dan opet rano ustaju*“.

114. „*Teške krize kidaju čovjekom...*“

Глагол *кидати* је обичан прелазни глагол, — објекат стоји уза њ у акузативу. У овој реченици је употребљен погрешно овај глагол као непрелазни, под утицајем, ваљда, глагола *управляти* (човеком), *владати*; *махати*, *вишлати*, *играли се* и сл.

Правилно је: „*Teške krize kidaju čovjeka...*“

115. „*Puškini i Ljermontovi za gluposti i sitnice padaju po dvobojevima*“.

Од именице *двобој* не ваља плурал са проширеном основом на *ов* или *ев*. Није добро рећи ни *падају по двобојима*, него је требало казати у *двобојима*. Предлог *по* у оваквим конструкцијама има увек локално значење неке врсте простирања гл. радње која обухвата оно што се изражава у локативу, а то значење му се у овом нашем изразу не може дати.

Требало је казати: „*Puškini i Ljermontovi za gluposti i sitnice padaju u dvoboјima*“.

116. „*Kao ono u nas, rijetko gdje u svijetu podaju hvale narodnom imenu, bilo hrvatskome, bilo srpskome*“.

1) Према томе како је учињен поредак речи у овој реченици, није било zgodно изоставити субјекат, јер је тешко одмах схватити да је *хвале* објекат, а не субјекат.
2) Глагол *подати* у значењу *дати* постоји у добром књижевном језику само у заповедном начину: *подај* му хлеба, *подај* му брашна. У осталим облицима овај глагол је редак и у на-

роду, ако се уопште где и чује. Што у Вука имамо: „Да ми *ѿодаш* благо од свијета“, не показује сигурно да би се тај презент употребио и у обичном говору, да, дакле, није дошао у стиху место *даш*, ради потпуности броја слогова. Истина, скоро сви стари речници наши имију овај глагол, али за данашњи књижевни језик употреба овога инфинитива претстављала би архаизам.

117. „*U njoj će biti... djela... prema potrebi u preradbama koje bi odgovarale duševnom stupnju učenika*“.

Поред обичних речи *ѿперада*, *обрада*, *израда* и сл. ружно звучи ова кованица *ѿперадба*. Тако би се могле ковати речи *обрадба*, *израдба*.

118. *Najplemenitije tradicije nauke i najživlji zahtjevi moderne didaktike lako će se u toj školi ucijepiti i donijeti najbolje plodove pomoću vrijednosti i snage latinskog jezika*“.

Израз у *ѿој школи уцијеѿиѿи* остаје у овако стилизованом реченици непотпун. Недостаје објекат у дативу уз глагол *уцијеѿиѿи* — *уцијеѿиѿи дјеци*, *ѿацима* или сл. Затим, метафорско значење глагола *уцијеѿиѿи* има покрајински карактер. Више је распрострањен у нашем књижевном језику глагол *усадиѿи*.

119. „*Dok smo ga prviput razmatrali više teoretski, ovaj put ćemo nastojati da potražimo potkrepu za naše shvaćanje u mislima velikih mislilaca*“.

1) *Први ѿуѿ* и *овај ѿуѿ* у нашем језику нису сложене, зато се овакви изрази не смеју писати заједно. Да овде речи *ѿрви* и *овај* нису ушле у састав сложене, јасно показује то што се ове речи могу јављати и у падежу: *ѿрвог ѿуѿа*, *овога ѿуѿа* ћемо настојати, н. пр. и сл. Друкчијег су карактера прилози *једанѿуѿ*, *дваѿуѿ* и сл. — Ред речи у овој реченици није добар. Ради боље јасности, не би се смео израз у *мислима великих мислилаца* удаљити од речи *ѿоѿ-креѿа* од које тај израз зависи.

120. „*Razum je... taj sklop... u kome se isprepleću sve funkcije ljudske svijesti*“.

Свршени глагол *испреплеташћи* у овом изразу погрешно је употребљен место несвршеног *преплеташћи*. Презент несвршених глагола никад се не може употребити у временском значењу које се односи и на праву садашњост. Кад се каже да се у разуму *преплету функције*, то значи да то *преплеташће* траје и сад и увек, а свршени глагол презентом никад не може временски обухватити и тренутак праве садашњости.

121. *Не показашћи једноме странцу који дође у Београд Мештровићев споменик Незнаком јунаку на Авали, значи исто што и отићи у Рим а не ући у цркву Светог Петра...*“

1) По нашем правопису изрази састављени од две или више речи пишу се почетним великим словом прве речи кад чине „називе установа, празника, улица, књига“ (Белић: *Правопис*, 1934 год., стр. 11). Израз *Незнани Јунак* не можемо уврстити у овакве називе, али се може узети као особно име кад се мисли посебно на споменик и на онога јунака који је узет као оличење свих незнатих погинулих војника. У том случају би било правилно писати ово као свако особно име са великим почетним словима у обе речи — *Незнани Јунак*. У ствари то и јест особно име којим је замењено име од рођења (крштено име, ако се претпостави хришћанин) онога војника из светског рата, који је сахрањен на Авали. — И име Свети Петар по правопису није добро написано у овој нашој реченици, јер „кад пред именима светаца стоји атрибут *свешти*, он се у пуном и скраћеном облику пише малим словом *свешти Сава, св. Петар*“ итд. (ор. cit. 8).

2) Ова реченица је погрешно склопљена синтаксички и стилски. Овако како је стилизована реченица требало би да значи да за онога ко не покаже странцу споменик на Авали значи „исто што отићи у Рим, а не ући у цркву св. Петра“. Међутим би то било бесмислено, а то писац и није хтео рећи. Он је хтео рећи, оно што је сасвим логично, да за странца коме се не покаже споменик на Авали, а он је дошао већ у Београд, значи као да је дошао у Рим, а није видео цркву

св. Петра. Погрешка је дошла због тога што су се напоре довели инфинитиви — *не покажати* и *оћи* са различитим субјектима инфинитивних радња, а то би се смело учинити само у случају кад би били исти субјекти обе инфинитивне радње.

3) Испред супротне реченице увек долази запета.

Требало је, према томе, рећи: *Ако се једном сџранцу који дође у Београд не покаже Мештровићев сџоменик Незнаком Јунаку на Авали, значи исто што и кад би он оћишао у Рим, а не би видео цркву свџтог Петра*“.

122. „... *џосмаџран одозго* (споменик) *изгледа да је закошен ка своје базису*“.

Глагол *закосити*, и од њега партицип *закошен*, у нашем језику имамо у другом смислу — према *косити џраву*, *жити* и сл. Истина, у речнику Ристића и Кангрџе речи *закос* и *закосити* имамо и у овом смислу, али је било непрецизно рећи *закошен* ка своје базису, јер није јасно и одређено — према којој страни базиса је споменик „*закошен*“. — Као што не би добро било рећи *закривити* ка једној страни, не ваља рећи ни *закосити* ка једној страни. Правилније је *накривити* ка једној сџрани или *накосити* ка (*према*) једној страни, или *џосџавити* *косо* или *укосо* према једној страни базиса.

Најбоље би било рећи: „... *џосмаџран одозго изгледа да је џосџављен укосо према једној сџрани свога базиса*“.

123. *Прилазећи ка самоме сџоменику одоздо, џироким сџџејенишџем, он (сџоменик) би се више иџџицао*“.

И у овој реченици имамо погрешку у скраћивању споредне реченице. Прилошки партиципи презента и перфекта могу се употребити место скраћене споредне реченице онда када су исти субјекти и у споредној и у главној реченици. Субјекат глагола *џрилазити* у овој партиципској конструкцији је неодређен — *кад се џрилази*, или може бити *човек* — *кад човек џрилази*, или *ми* — *кад џрилазимо*, а реченични субјекат је (субјекат главне реченице у развијеној сложеној реченици) *сџоменик*.

Према томе требало је рећи: „*Кад се прилази (кад прилазимо или слично) ка самоме споменнику одоздо, широким ситејеништем, он би се више истицао*“.

124. „*Али, уколико је било замерки и криџике на архиџекџонски склоџ самог споменника, ње нема и гоџово сасвим оџпада кад га поспатрамо са скулџторалног гледишџа*“.

Ова реченица стилски није исправна, јер су у њој изрази *ње нема* и *гоџово сасвим оџпада* нелогично повезани. Ако нема *криџике* кад се споменик „*посматра са скулторалног гледишџа*“, онда је бесмислено рећи да она — критика *гоџово сасвим оџпада*, јер оно чега нема не може *сасвим оџпадаџи*. А још мање може *гоџово сасвим отпадати*, јер, ако критика *гоџово оџпада*, значи да ње још мало има.

Зато је требало овако рећи: „*Али уколико је било замерки и криџике на архиџекџонски склоџ самог споменника, ње има врло мало, и гоџово сасвим оџпада, кад га поспатрамо са скулџтурског гледишџа*“.

125. *Сџриџ Пеџтар, овакав какав џу поспатраје, како се од проџала, градска поџуџала и нерадника преџвара у носиоџа начела делоџворне доброџе и налази среџно свој џуџ наџтраг у родно личко село и поџ седу косу у наруџје своје џубави из момачких дана, — џај сџриџ Пеџтар је једино чврси у целом збивању.*

1) Све више узима маха у језику наших писаца једна права језичка ругоба, какву ево налазимо у овој реченици извађеној из књижевног приказа у једном од најугледнијих наших књижевних листова. То је облик придева који може имати само одређени вид — на *ни*, *ски* и *сл.* — у зависним падежима у облику неодређеног вида. Од придева као што је овде *градски* могу зависни падежи имати, као и номинатив, само облик одређеног вида — *градског*, *градском* итд., а никако *градска* (као што је овде), *градску* итд.

2) Рђаво је и аналогјом према под *сџаре дане* рећи *поџ седу косу*.

3) Затим није било добро стегнути реченицу, па рећи... „наћи пут... у село и под седу косу (могло би да се разуме *наћи љуби*) у *наручје* своје љубави.“ Требало је рећи: *џаси* у *наручје* или слично.

4) Кад се каже: *џај сџриц Пеџар је једино чврси* у *целом збивању*, мора се разумети да је он једино ту — у *целом збивању* чврст, а нигде друго, — а то би било бесмислено, и писац није то хтео рећи. Он је хтео казати да је *само Пеџар чврси* у *целом збивању* — а остали нису. — Зато је место прилога *једино* требало употребити придев *једини*.

Исправљена и боље стилизована реченица би гласила:

„*Сџриц Пеџар, овакав какав овде џосијаје, како се од џроџалог (боље него џроџала) градског џоџуцала и нерадника џреџвара у носиоца начела делоџворне доброџе, и налази сређно свој џуџ наџраг у родно мести — личко село (да се не би разумело родно у смислу џлодно), и џод седом косом џада у наручје своје љубави из момачких дана, — џај сџриц Пеџар је једини чврси* у *целом збивању*.“

126. Све се не лечи ни лекарским ни социјалним знањем и *вештином*.

У једном чланку једне угледне наше списатељице употребљен је на више места придев *социјалан* само у овом гласовном облику без *ј*. Треба писати *социјалан*.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Ањелковић Грачањичка 12

РЕГИСТАР

VII ГОД. НАШЕГ ЈЕЗИКА

Скраћенице: арх. = архаизам, варв. = варваризам, герм. = германизам, ијекав. = ијекавски, имен. = именица, кајк. = кајкавски, кован. = кованица, комп. = компаратив, л. = лице, м. = место, мн. = множина, некњиж. = некњижевно, неправ. = неправилно, обл. = облик, дијал. = дијалекатски, покр. = покрајински, рус. = русизам, тур. = турска реч, чех. = чехизам.

А

Абација 262
 Абел 262
 Абесинија 262
 Абисинија 262
 Авель 262
 агнец 263, 267
 агнец незлобиви 263
 Agram: am Groben > am Grabn >
 Agram 279
 adolescentia 68
 акузатив за меру, одн. цену 15; за
 урок 14; — и локатив (употреба) 25;
 модални 6—8; наставна јединица у
 школама 117; са предлозима 93
 акценат (београдски) 69, 72
 андрџбус (варв.) 59
 анулирати 82
 аорист (значање) 101
 апарт (варв.) 58
 апарта (варв.) 58, 59
 араски 208
 арборит 83
 Атена 267

Атина 267
 аутобус 59
 ауто-гаража 81
 ауто-продаја 81

Б

бајка 263
 балустрада 126
 банка: значења 59, 60, 61
 банкнота 60
 бановина 8, 12
 бахатост 188
 бацач (пламена, млаза) 4
 бачвар 264
 безбедност 264
 белогуџац (значање) 248
 Бењамин 267
 Biânkini (промена) 143
 библиотека 265, 267
 Бизант 267
 билијар 267
 биљар (некњ.) 267
 бировина 10, 12
 бисквит 267

блажи (комп. од благ.) 127
 блажије (неправ.) 127
 боазит (варв.) 83
 бобовина 9
 богаство (некњижевно) 271
 богоносац 44
 бодул 169
 бомбардирати 82
 борба за чим (неправ.) 28
 боровина 9
 боролит 83
 борци (значење) 43
 брањевина 11
 братски 269, 272, 273
 брацки (некњижевно) 269—273
 Брачанка 169
 Брачка 169
 Брачкиња 169
 Брашка 169
 брисан м. избрисан 24
 brunett 267
 буданац 266
 будист, будиста 266
 буковина 10, 12
 Буковина 11

В

ваљевски 205
 ван 78—90
 вандровати (wandern) 59
 вандрџка 59
 вандрокаш 59
 вандрокаши 59
 вандрџаши 59
 вандроковати 59
 вани 80
 ва̀тра 40
 натрогасац (некњиж.) 43
 ватрџа̀ски 41
 ватрџа̀сни (некњиж.) 41
 ватрога̀ство 40, 41
 вегетирали 192
 велески 208
 Велешанин 209
 велешки 208, 209
 велика слова (правописно правило) 26,

222, 223, 253, 285
 Венијамин 267
 вечиташ 248
 вешала (промена) — на вешалама
 (неправ.) 25
 Византија 267
 виски 208
 Вишанин 169, 209.
 Вишка 169
 вишки 169, 208, 209
 Вишкиња 169
 вишњовина 10
 водство (некњижевно) 96
 вођ (одељења) 42
 вођ мн. вођи 28
 вођа мн. вође 28
 вођство (некњижевно) 96
 вожд 42
 возач 43
 вокатив (наставна јединица у шко-
 лама) 116
 воле (неправ. м. воли) 190
 волоски 208
 вођство 96
 „враг су два мача“ 15
 враштански (од Врањска) 205
 врбаски 207—209
 врбашки 207—209
 врло 263
 врло (у значењу веома, јако) 140
 Врховине 11
 возраст чловџка 68

Г

галама (значење) 24
 галамити (некњ.) 24
 га̀ша̀ч (некњ.) 41
 га̀ша̀чки 41
 галенит 83.
 гаревина 11
 гђе (некњиж.) 190
 генитив: наставна јединица у школама
 119; посевни м. присвојног при-
 дева 250
 гџбџтимо (дијал., значење) 187

глаголи на:

- ети, ити 127
- ивати 81, 82
- ирати 81, 82
- исати 81, 82

глаголски радни придев (променљивост)
196—205

глоговина 9

господски 269

господски (некњижевно) 269

госпоство „ 271

госпоцки „ 269, 270, 272

госпоцтво „ 271, 272

готовина 10, 12

Grab 279

graba 279

Grabe 278, 279

Graben 278, 279

грабовина 9, 10

gravitas 68

градски 219

грађевина 11, 12

граматика Бенешјева 257

граматика Лалевићева 16—18

граматика и стилистика (мисли Јона
Роса; мишљење о томе д-ра А. Бе-
лића) 1—6

граматике за средње и стручне школе:
примери за значење и употребу па-
дежа 16—18

гранолит 83

гратулирати (варв.) 82

граховина 10, 12

граховина 9

грацки (некњижевно) 269, 271, 275, 278

греб (дијал.) 279

грешка 267

Гротска (некњижевно) 269

Гроцка 269

груђи (pl. tant.) 128

грушевина 11

грушки 205

давоски 208

даљни (значење) 93

дан на дан 282

данас у јутро (неправ.) 84

данас ујутру (неправ.) 84

даровина 10

датов (наставна јединица у школи) 118

двадесѐтица 60

двájстица (неправ.) 60

двѐ — бáнке 60

дивизац 77

дивизица 76

двнска 76

двобој (промена) 283

debulessa (варв.—debolézza) 143

Деведесет трећа (наслов књиге) 58

Девестопетнаеста (наслов књиге) 58

ледовина 8, 12

дежурач 84

делија 172

делимичан 158

делко (дијал., знач.) 172

делкоња (дијал., знач.) 172

деломичан 158

дељен 86

депилатор (варв.) 81

десѐтица 60

десницом (хранити) 7

„detto“ 56

дијељење 86

дилетантски 42, 44

Д(и)митровце, Д(и)митровци 207

динамо-машина 81

доба (промена) 159

Dobroјka 169

довршити са нечим (непр.) 95

док (са негацијом) 185, 186

доле са нечим (неправ.) 95

домаћи школски задаци (исправљање)
143—153, 176—184, 236—237

домовина 8, 9, 12

достизати 90

дрáче (значење) 187

дреновина 9

дружба 282

дс > тс 268—278

дс (у додиру префикса и корена у

Д

да (свеза) 222

дабровина 9, 12

сложеном глаголу) 270—275
 д + ски 270, 277, 278
 д + ство 270, 271, 277, 278
 Дубрава 206
 Дуброва 206
 Дубровац 206
 дубровачки 206
 дубровнички (непр.) 206
 дувањски 209
 лудовина 9
 дужи (од дуг) 127
 дш > тш 266—278
 дѣте 68
 дѣтиць 68

Б

ђумругија 266, 267

Е

ебановина 9
 екразит 83
 елеватор 81
 електронџињер 81
 електро-техника 81
 електро-техничар 81
 енглески 208
 енклитике (њихово место) 94, 249

Ж

железница 85
 железничар 85
 железнички 85
 жељезница (ијек.) 85
 жељезничар (ијек.) 85
 жељезнички (ијек.) 85
 женевска школа: стилистика 33—39,
 97—101, 129—134
 живопис, -ан, -ност 27
 животно 92
 жировина 10, 12

З

за 14, 15
 „за моје оружје“ (милије ми) 14, 15
 „за двије плете“ (милије ми) 15

забављати 263, 264
 завлађивање (непр.) 249
 завршавати (се) 281
 Zágráb 279
 Загреб (постанак имена) 278, 279
 Загребач (нема) 207
 загребачки 207
 загрепски (нема) 207
 закосити — закошен (неправ.) 286
 занимати 263
 занимати се за што (непр.) 281
 запета (употреба у реченици) 210—222
 заповедник 42
 запожарити 40
 Zápřídica 235
 зарез (запета) 210—222
 заставник 44
 заступништво 96
 заступство 96
 захваљивати што (неправ.) 90
 зграда 266, 267
 здање (арх.) 266, 267
 здраво у значењу врло (непр.) 263
 зечевина 9
 знати (за) 93
 значај у значењу карактер (покр.) 89
 значајка (покр.) 91
 зулфикар 16

И

ивати — ирати — исати (инфин. за-
 вршеци) 81, 82
 ивовина 10
 идеал-стварност 92
 идентичност 26
 из („улазе и излазе из“) 78, 79
 изван 80
 изврстан 266
 изговор (значење) 127; београдски (нове
 појаве) 69, 72
 излика (неправ.) 127
 изневерити се (некњиж.) 29
 израдба (некњиж.) 284

- именице: месне и властите за женску
чељад 169—171
- именице на:
- е 142, 143
 - ина 8—12
 - иња 170
 - ит 83
 - лит 83
 - носач 44
 - ноша 44
 - овина 8—12
 - рит 83
 - ца (мушког рода) 235
- имовина 11, 12
- имперфективни аорист 101
- инвазија (слагање са генитивом и
значење) 251
- „инглешки“ 208
- индивидуални језик (parole) 35—39
- инклинира 159
- инструментал: инструментални 6—8;
место номинатива 89; модални 7;
наставна јединица у школама 118; са
пасивним облицима 91
- интересиран м. има интереса 29
- интерпункција према новом правопису
— критика и члавак Петра Губерине
210—222
- infantia 68
- инфинитив на — ети, ити 127; -ивати,
-ирати, -исати 81, 82
- „искљична цена“ 248
- исправљање домаћих задатака из српско-
хрватског језика у средњим школама
143—153, 176—184, 236—247
- испрекидавају: испрекидавати (неправ.)
128
- испрекидати 128
- испреплећу се (у значењу преплићу
се) 285
- исто (у адвербијалној употреби) 55, 56
- исто — исто тако 55, 56
- исто толико 56
- источњачко м. источно 27
- ити (инфин. завршетак) 127
- Ј**
- ја (и пријатељ дођосмо) 31
- ја (с пријатељем дођох) 31
- јабуковина 10
- јаворовина 9
- јагањац 263
- јагањци 263
- јагње 77, 263
- јагњице 73
- јагорчевина 10
- јадарски 207
- Јадрани 207
- јадрански 207
- јакбст 41
- јаловина 10
- јаловица 73
- јањица м. јагњица 76
- јањчевина (некњиж.) 9
- јарак 278, 279
- јарчевина 9
- јасеновина 9
- јасиковина 10
- јачајчко (гимнастичко) — кованица 41
- јединица (значење) 62—65
- једначење по звучности 219—222,
268—278
- једно исто 56
- једно -те -исто 56
- језик (langue) 35
- јеловина 10
- inventus 68
- југовина 11, 12
- јуноша (знач.) 68
- јуноша (знач.) 68
- К**
- к (употреба) 157
- кандиларка 84
- као — са INSTR. (непр.) 224
- касала (га се) — некњ. 30
- качар 264
- кидати (објекат у акуз.) 283
- „кикерики“ 21—24
- клашње, дијал. (значење) 63
- клековина 9
- кленовина 9
- Клишанац 169
- Клишанин 169, 170, 209

- Клишанка 169
 Клишка 169, 171
 клишки, а, о 169—171, 208, 209
 Клишкпња 169, 170
 клокочиковина 10
 клонфер (некњ.) 265, 267
 кнежевина 8
 кнез (нахиски) 42
 Книнкиња 170
 Книњанин 170
 књаз (знач.) 42
 књижевни језик 193—196, 225—226, 257—268; Београда 257—269; јединство 161—164, 168; уједначавање наставе у средњим школама 154—157; језик и стил у једном књижевном приказу 105—111; хрватски 257—268
 књижница 265
 кованција (некњ.) 264, 267
 ковина 11
 код (уз глаголске и друге мислене именице) 281
 колебати (се) 93
 Комижанка 169
 Комишка 169
 констриктер (нема) 81
 конструктор 81
 контакт 189
 копљаник 44
 корисност 189
 коснути 30
 коснути се (чега) 30
 кошевина 11
 крајцара 266, 267
 краљевачки 205
 краљевина 8
 кратковидност 159
 крашки 208
 креирати (варв.) 81, 82
 Krite (промена) 142
 Крушевљани 205
 крхак 128
 крчевина 11, 12
 ксилолит 82, 83
 кукурузовина 9
 куновина 9
 куповина 11
 купрески 208
 купрешки 208, 209
 куриковина 10
- Л**
- langue (језик) 35
 langage (langue + parole) 35
 la langage parlée 35
 лањски 209
 лафи; лафски 280
 „леблебије“ 23
 лелек 266
 лесковина 10
 лестве 42
 летеле 127
 летјела 127
 летиле - летити (непр.) 127
 лецка (дијал.) 171
 лецко (дијал.) 171
 лечка (дијал.) 171
 ливањски 209
 лијек (у знач. мало) 171, 172
 лијечак (у знач. мало) 171
 лим, лимар 265, 266
 липовина 10
 ловоровина 9
 локатив (м. датива) 252; наставна јединица у школи 118)
 Лопујка 169
 лигнолит 83
 луковина 9
 лучоноша 44
- Љ**
- људина 172
 људски 269
 љуцки (некњижевно) 269, 270
- М**
- мада (неправ.) 25, 222, 223
 мајецно (дијал.) 172
 мајно (дијал.) 172
 Makále (промена) 142
 маковина 10
 малачко 172
 малко 172

мало 172
 малчице 172
 марширати 81, 82
 маторь 68
 маховина 10
 меловина 11, 12
 ме је м. ме 252
 мердевине 42
 ми (конгруенција) 31, 32
 „мило ми је за моје оружје“ 13
 милоски (Милоска Венера) 208
 мировина 10
 митровачки 206, 207
 митровички 206, 207
 Мише (промена) 142
 мишевина 9
 младенџ 68
 много 140, 263
 много пута 140
 моделовати (варв.) 191
 мој, твој, свој (употреба) 222
 монархист 95
 моравски 205
 моужь 68
 мр̄азни 187
 мраморит 83
 мржа (некњ.) 190
 мрмљу (неправ.) 191
 мултипликатор 81
 Mussolini (промена) 143

Н

на 170; са акуз. 25; са локат. 25; „на десници“ хранити 7; „на машину“, „на машини“ писати 6; на никакову м. ни на какову или никакву 253; „на руке“ шити 7
 навала 251
 надлазили у см. долазили, пристизали 158
 наједнако 90
 најезда 251
 намлечити 77
 намљечак 77
 напад 263
 нападај 263

напомене писцима уџбеника 120—124
 Nardini (промена) 143
 насип 279
 наскочити 273
 наслон 126
 настава српскохрватског језика — треба уједначавања 154—157
 натскочити 273, 274
 наут 23
 нахрупила 189
 начело станке 210—222
 „небрано грожђе“ („наћи се у небрану грожђу“) 173
 негација (употреба негације после неких глагола и израза) 184—187
 нема дуго (неправ.) 249
 неодређени придевски облик (са мишљењем Маретића и Љуб. Стојановића) 50 и в. придеви
 неспоразумак (не ваља) 189
 није... нити (неправ.) 126
 Нишани 205
 Нишевљани 205
 Нишевци 205
 Нишевчани 205
 Нишлије 205
 новчаница 60
 новчић 266
 номинатив, наставна јединица у школама 117
 нумератор 81

Њ

њему је успело (герм.) 93

О

обе 223
 обоје (значење и употреба) 223
 обојица 223
 обрадба (некњиж.) 284
 овајпут (неправ.) 284
 оварисати, оваришем 157
 овладала + акуз. (непр.) 28
 овновина 9, 12
 овца пре(х)одница 73—78
 оглушавати се 137

оглушати се 139
 оглушивати се 139
 оглушити 136
 оглушити се (на што, о што, кога, че-
 га, од кога, од чега, чему, коме, чи-
 ме) 136—142
 ограда 126
 огромно (неправ. уз партитивни гени-
 тив) 249
 од: конструкције типа „од града кљу-
 чеви“ и сл. 226—229
 од са генитивом м. присвојног придева
 или обичног генитива (напр. људи
 од полиције) 281
 „од града кључеви“ и сличне конструп-
 ције са предлогом од 226—228
 одељење (неправ.) 85, 86
 одељен, одељење 85, 86
 одјељење 85, 86
 одличан 266
 одређени и неодређени придевски вид
 50, 287
 одричне реченице (неки случајеви)
 184—187
 одсвакле (неправ.) 269
 одсећи (неправ.) 275
 одсјећи (неправ.) 272
 одскочити (неправ.) 272
 одслужити (неправ.) 269, 272, 275
 одшетати (некњижевно) 269
 оканути (некњ.) 222
 оклопник 44
 окретност 265
 омнибус 59
 Опатија 262
 Осалачка 169
 осамсто 56, 57, 58
 осећи (некњижевно) 273, 274
 осјећи (некњ.) 272, 274
 оскитати се (некњижевно) 273
 ослабљавају (неправ.) 188
 особина 266
 осовина 11
 отварање 126
 отворење (неправ.) 126
 отежавати 27
 отежати 27
 отешчава: отешчати = постати тежак

(материјално значење) 27
 откупити 275
 отсећи 272, 274, 275, 276, 278
 отскитати се 273
 отскочити 272
 отслужити 272
 отшетати 269
 оцјећи (некњижевно) 272
 очевина 8, 12

П

падежи (поводом граматике М. С. Ла-
 левића) 16—18; почетна настава у
 школама 110—120; употреба и зна-
 чења 16—18; акузатив в. акузатив;
 генитив в. генитив, вокатив в. вокатив
 датив в. датив; инструментал в. ин-
 струментал; локатив в. локатив
 паљевина 11
 парафирати (туђица) 82
 париски 208
 „паришки“ 208
 раголе (говор) 35, 132
 пасјаковина 10
 педесет две („погоди у педесет две“)
 173
 пензија 10
 пенцетирати (туђица) 82
 пењаџ 42, 43
 пењаџки 42
 Пераштанин 169
 перјаник 44
 песто, пет-сто 56, 57
 пѣт-банке (дијал.) 60
 пѣт-бáнкѣ (у народу) 60
 петљавина 128
 Петнаеста (наслов књиге) 58
 петровачки 206
 Петровчани 205
 пијацовина (дијал.) 10
 пиловина 11
 пилотина 11
 пинтер (некњ.) 264, 267
 писање страних имена 26, 160
 писарник (некњ.) 265
 писаровина (дијал.) 8

- писати „на машини“ „на машину“, 6
 писаћи сто 265
 питорескност (не ваља) 27
 пишкота (некњ.) 267
 Плав 61
 пла́в 61
 пла́в (плах, брз) 61
 пла́ва 61
 пластелин 83
 пластелит 83
 пластит 83
 плех 265, 267
 пљеска 27
 пљескање 262
 пљеште 27
 пљешће (некњ.) 27
 по (слагање) 283
 погрешка 266
 „под седу косу“ (непр.) 287
 подавање 89
 подавати 89
 подавати се 89
 подати (непр. у см. дати) 283
 подвече (непр.) 282
 подзаповедник 42
 поднева, подневу (неправ.) 282
 подсирити (непр.) 269, 275
 пожар 40
 пожáрити 40
 пожáрни 40
 пожáрник 40, 41
 пожарници 41
 пожарничка чета 41
 пожáрнички 41
 по́жарништво 41
 пождити 40
 појезија (неправ.) 192
 показивати (на) 253
 половина 11
 понављање радње у прошлости 51
 попалити 40
 поподне (непром.) 282
 поподнева (неправ.) 282
 поповина 9, 10
 посетити 274
 посећи (посецати) 273
 посјећи 274
 после (употреба) 79, 80
 посматрано (у см. сматрано) 159
 потаја (значење) 19
 потенце (варв.) 190
 потенцијал (за понављање радње у про-
 шлости) 51—53
 поткрепа 284
 потребовати 54
 потсапити 273
 потсетити (потсећати) 273
 потсећи (потсецати) 273, 274
 потскочити 274
 поуздајући се 159
 починуту (некога) 158
 правопис: Вуков (нове промене) 268—278;
 званични 268—278; једначење по зву-
 чности 219—220, 268—278; писање
 великих слова 26, 222, 253, 285; пи-
 сање страних имена 26, 160; српско-
 хрватски правопис (мишљење г. др.
 А. Белића) 161—168; употреба за-
 пете 210—222
 прашчевина 9
 првипут (непр.) 284
 пре 79; префикс пре м. при 57
 пребацивати 125
 пребацити 125
 превенирање (варв.) 126
 превенирати (варв.) 126
 пред (у значењу времена) са акуз. 93
 предбацити (није добро) 125
 предлози:
 : без 78, 79; са и без 78, 79
 : ван 78; у и ван 78, 79
 : за 14, 15
 : из 78, 79
 : к 157
 : код 281
 : на 170
 : од 226—229, 281
 : по 283
 : пре 79
 : пред 93
 : према 157
 : с, са 29, 88, 79, 192; са и без 78, 79

- : у 170; у и ван 78, 78
самостална употреба основног предлога 79, 80
- предигао (некњиж.) 190
предмобилизација (није добро) 84
предрадња (није добро) 84
председник (некњиж.) 276
представа (некњиж.) 276
предходници (некњиж.) 222
презент (за понављање радње у прошлости) 52; несвршених глагола (употреба) 285
презимена на -е 142, 143; на -ни 142
прекорити 125
према 157
преминути 65, 66, 67
премирје (некњиж.) 224
пренумерант (арх.) 84
пренумерирање (арх.) 84
преокупира (варв.) 189
прерадба (није добро) 284
прерађевина 11
престолица (неправ.) 191
претећи 126
претплата 84
претплатник 84
претседник 277, 278
претспрема (кован.) 84
претстава 276
претходити 75
претходни 84
претходници 222
префикс пре м. при 57
преходила 76
преходиљка 77, 78
преходити 73, 74, 75
преходни 74
преходник (ован) 73, 74
преходница 73
преходница овца 73
прецедник (некњижевно) 272, 276
прецтава (некњижевно) 272, 276
прибиру се (неправ.) 224
приговорити 125
придеви на:
-ни 287; -ов 8; -ски (-сски: -шки -нски -њски) 205—209, 287; неодређени придевски облик (Маретић и Љуб. Стојановић) 50—51, 287; дужи и краћи пр. облици (употреба у народном и Његошевом десетерцу) 45—50
прилог времена садашњег (неправилна употреба) 287
приминут (ови свијет), дубров. 66
„принуђене“ 158
прионемо се (непр.) 190
принути (за што) 250; (на што) 250 (уз што) 250; (чему) 249
пристанак 262, 267
приступити на (неправ.) 224
приуштило (провинц.) 191
приходити 74, 75
приштевски 205
приштински 205
провиди : провидети — се (значење) 27
промена к, г, х у ц, з, с 25
Prómīna и Prómīna 235
проосетити (герм.) 126
простота у зн. прости људи 135
прошевина 11
пртљаг 267
пртљага 267
прчевина 9
pucitīa 68
пумпа 42
пуцаљка 43
пчелар 264
пчеларство 264
- Р**
- радни глаголски придев (променљивост) 196—205
радовати (се) 95
разарач 97
разоравач (некњ.) 96
разорач (некњ.) 96
рапав (неправ.) 189
располагати (са), неправ. 96
распретите (непр.) 188
распршати (се) 127
распршити (се) (неправ.) 127

расти : растем 128
 расти : растити (покрај.) 128
 растуривање (некњ.) 191
 рашћење (непр.) 189
 ревидирати 81
 ретко, ређе, најређе (употреба и значење) 229—233
 рефлексивни глаголи и променљивост гл. радног придева 196—205
 реченице (одричне) 184—187; релативне 222
 речник технички в. технички речник
 реширати (испећи „реш“), некњ. 82
 рисовина 9
 ров 279
 рода 266, 267
 родоски 208
 рђј 44
 рђјник 42, 24
 рој(т)ник 44
 рђјте 44
 рушевина 11
 руштански (од Румска) 205

С

с — неправ. употреба са INSTR. INSTRUMENTАЛОМ 24; са 192; са и без 78, 79
 савесан (неправ.) 25
 савестан, савесна, савесно 25
 сагласност 262, 267
 салитар 174, 175
 салитра (значење у преводима Старога завета) 173, 174, 175
 самарићански 42, 43
 сами из себе м. сами од себе 192
 самуровна 9
 svagda 235
 svagdje 235
 сваки (за истицање понављања радње у прошлости) 53
 svevišnji 235
 svevlast (није добро) 235
 svegda (непр.) 235
 svedržac 235
 sveznali 235
 sveznalica 235

svemir — ni (рус.) 235, 235
 svemogućí 235
 svemogućstvo 235
 svemožni (рус.) 235
 svemoć 235
 svetočnica 235
 sveseban (дијал.) 233, 234, 235
 svesebica (дијал.) 233, 234, 235
 svesebni (дијал.) 235
 sveumnik (кован.) 235
 Svisveti 235
 своди се ка (неправилно) 29
 својство 266
 svugdje 235
 sebica 234
 sebičan, sebični у зн. свакодневни 234
 се је м. се 252
 селитра (рус.) 175
 senectus 68
 сигурност 264
 силетина (аугм.) 172
 Синкиња 170
 синтаксички релатив 246, 247
 Сињанин 170
 сировина 10, 12
 скјаска 263, 267
 скрозирати (кован.) 82
 слаб 128
 слабоћа (некњ.) 90
 слагање времена 151—153, 181—184, 242—247
 слагање прирока са подметом 31, 188
 слагање речи у реченици 124—5
 слагар 43
 слагати се (о) 94
 слагач 43
 Sláde (промена) 142
 слатковина 10, 12
 следовати + акуз. (неправилно) 28
 следовати (некоме, нечему; некога) 28
 сложенице са првим делом све 235
 службоуљудност 126
 случајни 40
 смјеђу (неправ.) 189
 смрзо (именица) 191
 смрековина 10

смртњак (ново значење) 248
 смрчевина 10
 снежник 44
 сомовина 9
 sorica (дијал.) 143
 социјалан (неправ.) 288
 социјалан 288
 спречити 126
 „србизми“ 259, 267
 срборит 83
 сребролит 83
 средство 271, 278
 срество (некњижевно) 271, 278
 срецтво (некњижевно) 271
 срчевина 9
 стакловина 11, 12
 станка (начело) 210—219
 старь 68
 стегоноша 44
 стизавати (некњиж.) 89
 стил београдски 195, 196
 стилистика: проучавање Шарла Бали-а;
 мишљење о томе проф. А. Белића
 33—39, 97—101, 129—134
 стилистика и граматика (мисли Јона
 Роса о њиховом односу; мишљење
 проф. А. Белића о томе) 1—5
 стотинјарка 60
 стотница 60
 стотка 60
 страна имена (писање и промена) 26
 строжи (од строг) 127
 сувовина 10, 12
 суделовати 266
 судство 278
 сужаван 126
 сужавање 125, 6
 сужавати 125
 суживан 126
 суживање 125, 6
 суживати 125
 сузивање (непр.) 125, 6
 сузити 125
 суство (некњижевно) 278
 суцки (некњижевно) 278

Т

тако исто 56
 „танке нити“ („увео у танке нити“)
 173, 172
 тапшање 262, 263
 тарацовина (кован.) 10
 тековина 11, 12
 тенденца (некњ.) 25
 тенденција 25
 тенк 42
 технички речник 82, 83
 течевина 11
 тисовина 10
 тидати се (са ген. и номинативом) 92
 топовина 11, 12
 тополовина 10
 трговина 11, 12
 треба (безлично) 54
 требао (сам, нисам), неправ. 54
 требало би... 54
 трѣбати-трѣбѣм 54
 трѣбовање 54, 55
 трѣбовати 54
 трешњовина 10
 трошан 128
 тумачење народних песама 73—78
 тумачење неких Његошевих стихова
 13, 159, 280

Ћ

Ćale (промена) 142

У

у 80, 170
 у и ван... 78
 увећаје (неправ.) 159
 уврѣзити, уврѣзим 157
 уврсти, уврѣм 157
 угич 172
 удварање 126
 уденути (у раду) 157
 у добу (непр.) 159
 уз, уза 90
 уједначавање наставе српскохрватског
 језика 154—157

ујесен (непр.) 282
 укорео (непр.) 191
 улазе и излазе из... 78, 79
 уложити (у, а не на) 94
 умешност 265
 Умка 207
 Умљани 207
 умљански 207
 упрео (непр.) м. упр'о 158
 упут 281
 упута (покрај.) 281
 упутити (коме, чему, на кога, на што
 о чему) 250
 упутити се (у чему) 157
 упутство 282
 условаш (значање) 248
 условљавати 32
 устати се (неправ.) 282
 уцијепити 284
 учествовати 266, 267
 уџбеници (критика уџбеника) 120—124
 уштејевина 11

Ф

феролит 83
 fòrtica 143
 фото-апарат 81
 фото-репортер 81
 фрагилни 128
 фрагментарно 190

Х

Херцеговина 8
 хиљадѝрка 60
 хиљадица 60
 хладовина 11
 хмељевина 9
 (h)òdavicа 235
 храстовина 9, 12
 „хрватизми“ 259, 261
 хрватски језик 257—268

Ц

цакловина 11, 12
 царевина 8
 цариник 266
 цедровина 9
 целосност (кован.) 190
 церовина 9
 крево 42
 црномањаст 266, 267
 црнпураст 266, 267

Ч

чамовина 9
 часници 42
 часомичан 158
 чест 140
 чѝсто 140
 чѝсто пута 140, 141
 чешиће пута 140
 чичер 23, 24

Ш

шабачки 205
 шаблон 89
 шаблона 89
 шавнички 206
 шалинтра 175
 шалитра 174, 175
 шашовина 9
 шесто (шест-сто) 56, 57
 шипраговина
 шмрк 42
 шофер 45
 шпацирати (варв.) 82
 Štopàrini (промена) 143
 штрк 269
 штрцаљка 43
 штрцати 43
 штрцач 43
 штрцачки 42
 штрцачко одељење 43

